

III. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT VÁROSRESZENKÉNT

III. 1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS

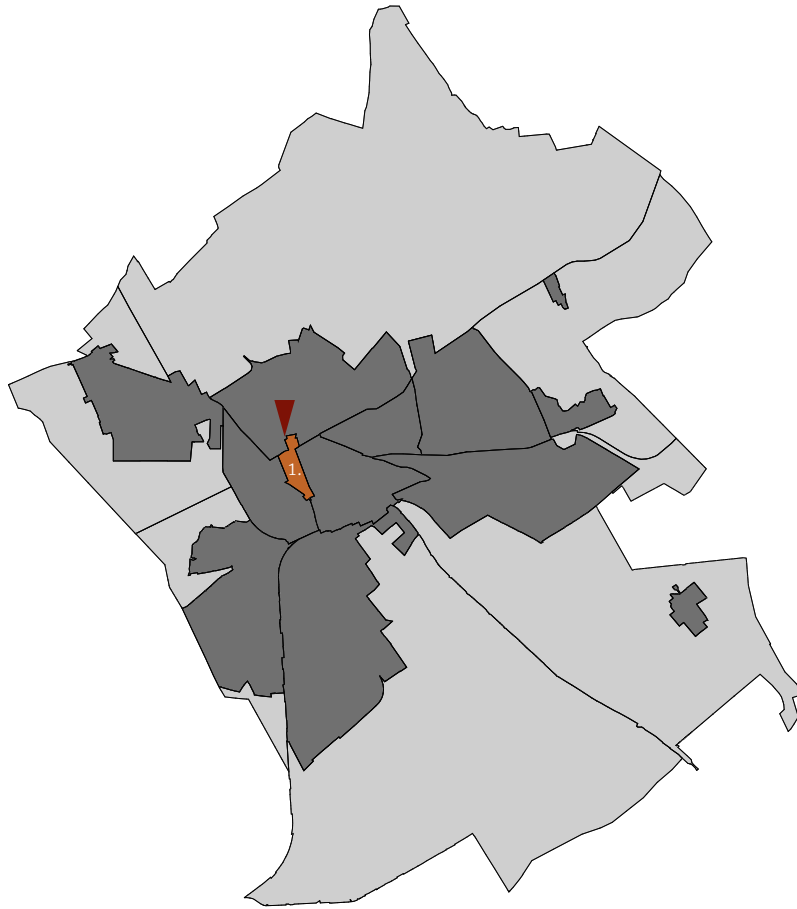

III. 1/2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK

- 1/1. Címlap
- 1/2. Tartalomjegyzék
- 1/3. Történelmi Belváros határai
- 1/4. Történelmi Belváros településszerkezeti kialakulása
- 1/5. Történelmi Belváros védett örökségi értékei
 - 1/5.1. Régészeti örökségi értékek
 - 1/5.1.1. Régészeti lelőhelyek térképe
 - 1/5.1.2. Régészeti lelőhelyek ismertetése
 - 1/5.2. Országosan védett építészeti örökségi értékek
 - 1/5.2.1. Műemléki védett értékek térképe
 - 1/5.2.2. Műemléki védett értékek ismertetése
 - 1/5.2.3. Műemléki védelemre javasolt értékek
 - 1/5.3. Helyi védett építészeti örökségi értékek
 - 1/5.3.1. Helyi védett értékek térképe
 - 1/5.3.2. Helyi védett értékek ismertetése
- 1/6. Történelmi Belváros hatásvizsgálat
- 1/7. Történelmi Belváros értékvédelmi terv

III. 1/3. TÖRTÉNELMI BELVÁROS határai

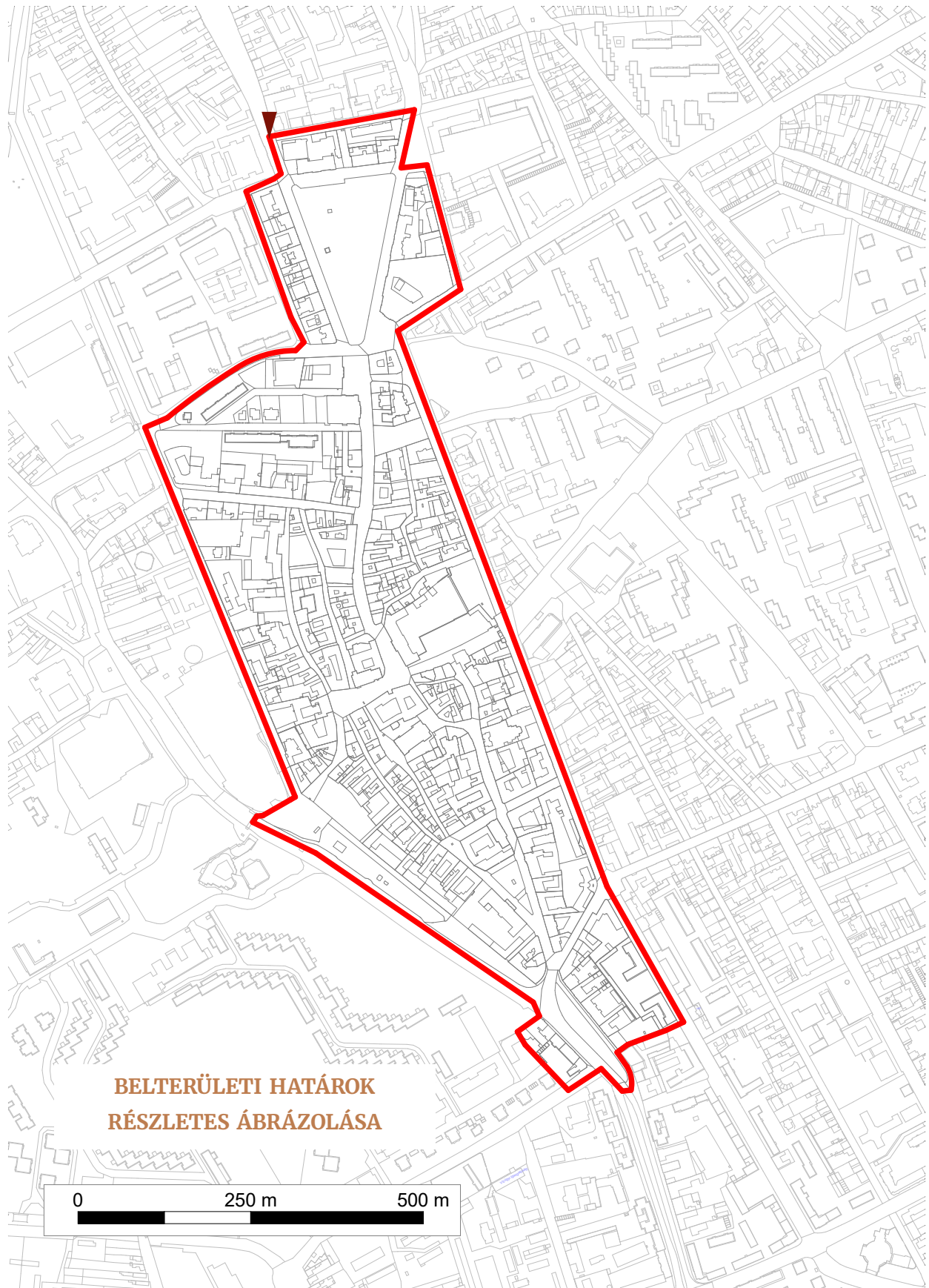

TÖRTÉNELMI BELVÁROS BELTERÜLETI HATÁRAI:

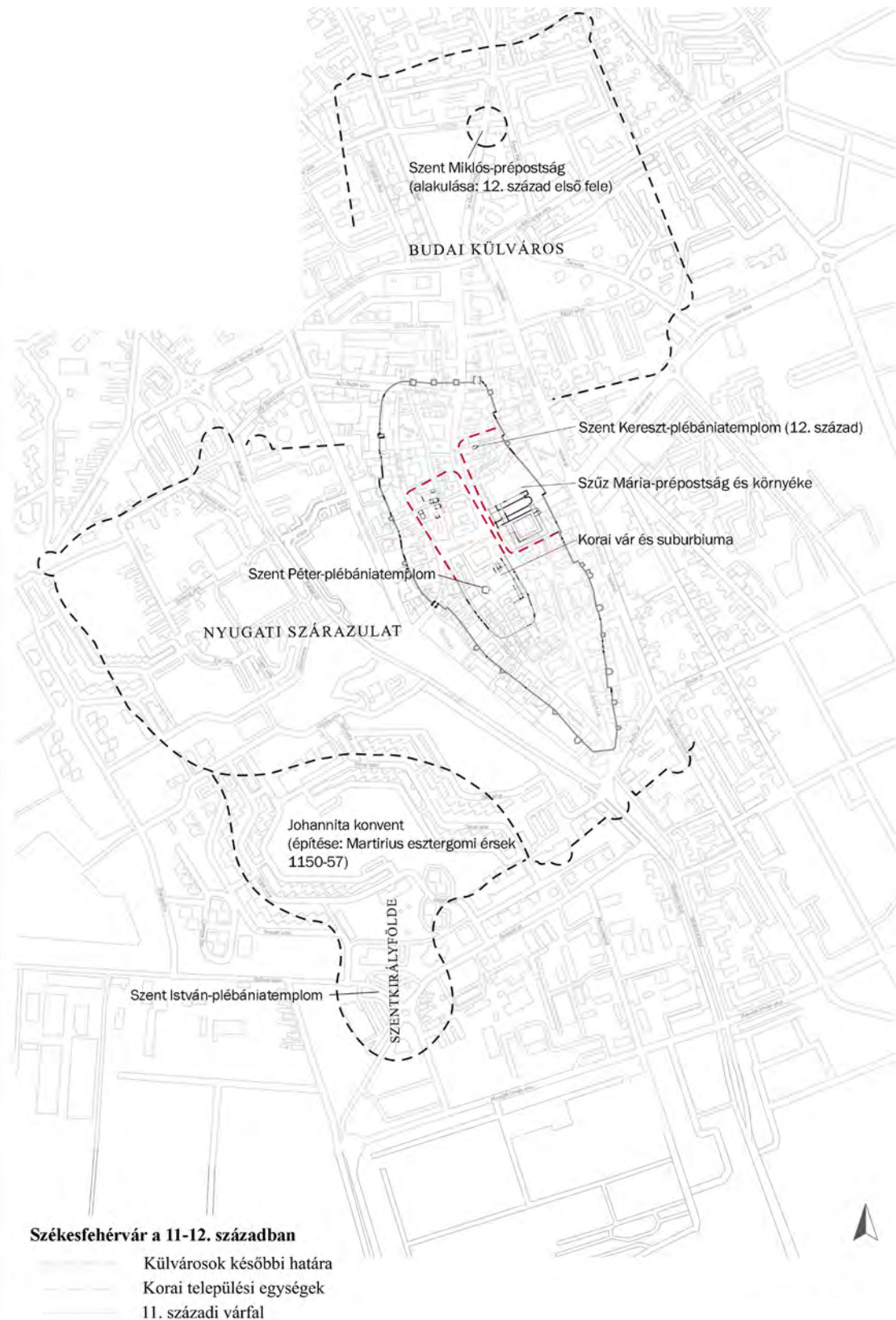
(a piros jeltől kezdve, az óra járásával azonos irányban)

- Honvéd utca
- Móri út
- Dózsa György út
- Ányos Pál utca
- Szekfű Gyula utca
- Várkörút
- Prohászka Ottokár út
- Vak Bottyán köz
- Vörösmarty tér park déli része – HÉSZ szerint
- Balatoni út
- Vörösmarty tér 1.(5730) hátsó telekhatárának meghosszabbított vonala – HÉSZ szerint
- Sütő utca
- Palotai út keleti útszéle
- Liszt Ferenc utca torkolata előtti tér
- Mátyás király körút nyugati szakasza
- Mátyás király körút északi szakasza
- Ybl Miklós utca
- Mészöly Géza utca
- Malom utca

III. 1/3. TÖRTÉNELMI BELVÁROS határai

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

SZÉKESFEHÉRVÁR A 11-12. SZÁZADBAN

A térképet rajzolta: Branczeiz Zsuzsanna

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

BELVÁROS

FEHÉRVÁR A 11–12. SZÁZADBAN

A kutatók egy része Székesfehérvár kezdeteit Géza fejedelem korára teszi, de jelentősebb központtá I. (Szent) István uralkodása alatt válhatott, melyet a Szűz Mária-prépostság alapítása (1018 körül) jelez. A mocsarak által védett terület megfelelő erősségként szolgált az Árpád-nemzetség számára.

A város első említése a veszprémi püspökség 1009. évi határleíró oklevelében szerepel, mely alapján ispánsági központtal kell számolni Szent István uralkodásától kezdve, amely fokozatosan királyi székhely jellegét öltötte.

A mocsarakkal körbevett szárazulat legkorábbi települési egysége a Szűz Mária-prépostságtól délnyugatra helyezkedett el, mely a város legmagasabb pontján (a mai Megyeház utca-Városház tér-Kossuth utca által határolt terület) jött létre. Kralovánszky Alán és Siklósi Gyula a királyi várra kiépített fejedelmi központot lokalizálta erre a területre.

A kora Árpád-kori városfal pontos vonala egyelőre bizonytalan, de ezen belül kellett állnia a prépostsági épületegyüttesnek és a hozzá tartozó településnek. A védelmi vonal nyugati oldalát valószínűleg a Jókai utcai páros számú ingatlanokon húzódó falmaradványok alkották a természettudományos vizsgálatok alapján, keleten megközelítően a későbbi városfal vonalában, a prépostsági templom 11. századi szentélye közelében kellett húzódnia, az északi és a déli szakaszok nyomvonala még ismeretlen.

Az így körülhatárolt területen belül a kora középkori *civitas* másik települési egységét a Szentföldre vezető út mentén álló Szűz Mária-prépostság (Lakatos utca – Városház tér – Kossuth utca) és birtokrésze alkotta a kataszteri térképek és a városalaprajzok alapján.

Ezek a településrészek az egykori *Theatrum Civitatis* (mai Városház tér) mentén helyezkedtek el. Fehérvár a 12. századtól egyre nagyobb mértékben urbanizálódó település képét mutatta a források alapján. A történeti adatok szerint két plébánia, a Szent Péter- és Pál-plébániatemplom, valamint a Szent Kereszt-templom ismeretes ebből a korai időszakból. A fejlődés összefüggésben állt a városban megjelenő idegen népelemekkel (latinok), akiknek egy része az északnyugat-délkelet irányú zarándok- és kereskedőúton érkezhettek a településre, mert a 11. század végén meginduló kereszties hadjáratok és a szentföldi zarándoklatok fellendítették a kereskedelmet.

13–15. SZÁZAD: *CASTRUM ALBENSE*

A 13. század első felében a város több országos jelentőségű eseménynek biztosított helyszínt, s mindez meghatározó erővel bírt a topográfiai és gazdasági fejlődésére.

Fontos mérföldkövet jelentett a tatárok támadása, mert a további támadásoktól tartva IV. Béla a külvárosból a latin hospeseket a városfalon belülré telepítette az 1242 utáni években. A középkori belváros jelentős részét a társaskáptalan birtokolta, ezért a király rendelkezésére a város földjeit felosztották a prépost és a lakosok között. A kutatás úgy vélte, hogy ekkor bontották le a korai erősség falait és a város északkeleti sarkában új királyi palotát emeltek. A belvárost (*Castrum Albense*) körülölelő erődítésrendszer teljes kiépülésére/megerősítésére a 13. század második felében kerülhetett sor.

A fallal körülvett és vizesárokmal védett belváros a 13. század végére sűrűn lakott településsé vált. Az utcahálózat is erre az időszakra formálódott ki, mely a 17–18. századi metszetek és városalaprajzok tanúsága alapján a későbbiekben is csak kismértékben változott. A 13. század végére a világi építmények száma is gyarapodott. Ezek az épületek a reprezentatív célok mellett igazgatási, oktatási és gazdasági feladatokat is elláttak. A többségük a középkori piac, illetve a Szűz Mária-prépostság közelében helyezkedett el, és a *Castrum Albense* centrumát képezték.

Zsigmond király 1405. évi dekrétuma kimondta, hogy „néhány városokat védfalakkal kell körülvenni”. Jóllehet a dokumentum Fehérvár számára megküldött példánya nem maradt korunkra, azonban az uralkodó fehérvári építkezéseiről tanúskodik egy helyi polgár 1420-ban rögzített panasza, miszerint a király várának építkezése miatt az illető feleségének két házát elpusztították.

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

7

A belváros topográfiájának következő fejlődési korszaka Hunyadi Mátyás uralkodásának idejére tehető, az *Alba Regia*t övező erődítésrendszeren a király parancsára zajlottak átalakítások. Az uralkodó 1474. évi oklevele szerint kirendelte Veszprém és Somogy megye jobbágyságát a *Castrum* megerősítésére és építésére.

I. Mátyás halálát követően számos ostrom érte a várost és középkori korszakának az 1543. évi török foglalás vetett végett.

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG 145 ÉVE

A város átvételét követően megkezdődött az oszmán helyőrség és a közigazgatás megszervezése. A fennálló épületeket használatba vették, kisebb átalakításokat és javításokat végeztek rajtuk. A keresztény templomok egy része muszlim imahelyként működött. Meghonosodott a török fürdőkultúra ebben az időszakban. Az építési alapítványokból kitűnik, hogy a szandzsákbégek mellett a budai pasák is gondoltak az infrastruktúra és a kulturális élet fejlesztésére, nem kizárólag a védművek karbantartásával foglalkoztak.

Az 1543-tól 1688-ig tartó oszmán uralomnak kevés régészeti nyoma maradt fenn a városban, köszönhetően az 1601. és az 1602. évi pusztító ostromoknak, illetve az 1686-ban bekövetkező tűzvésznek.^{1, 2}

¹ Francia metszet Székesfehérvár 1601. évi ostromáról

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

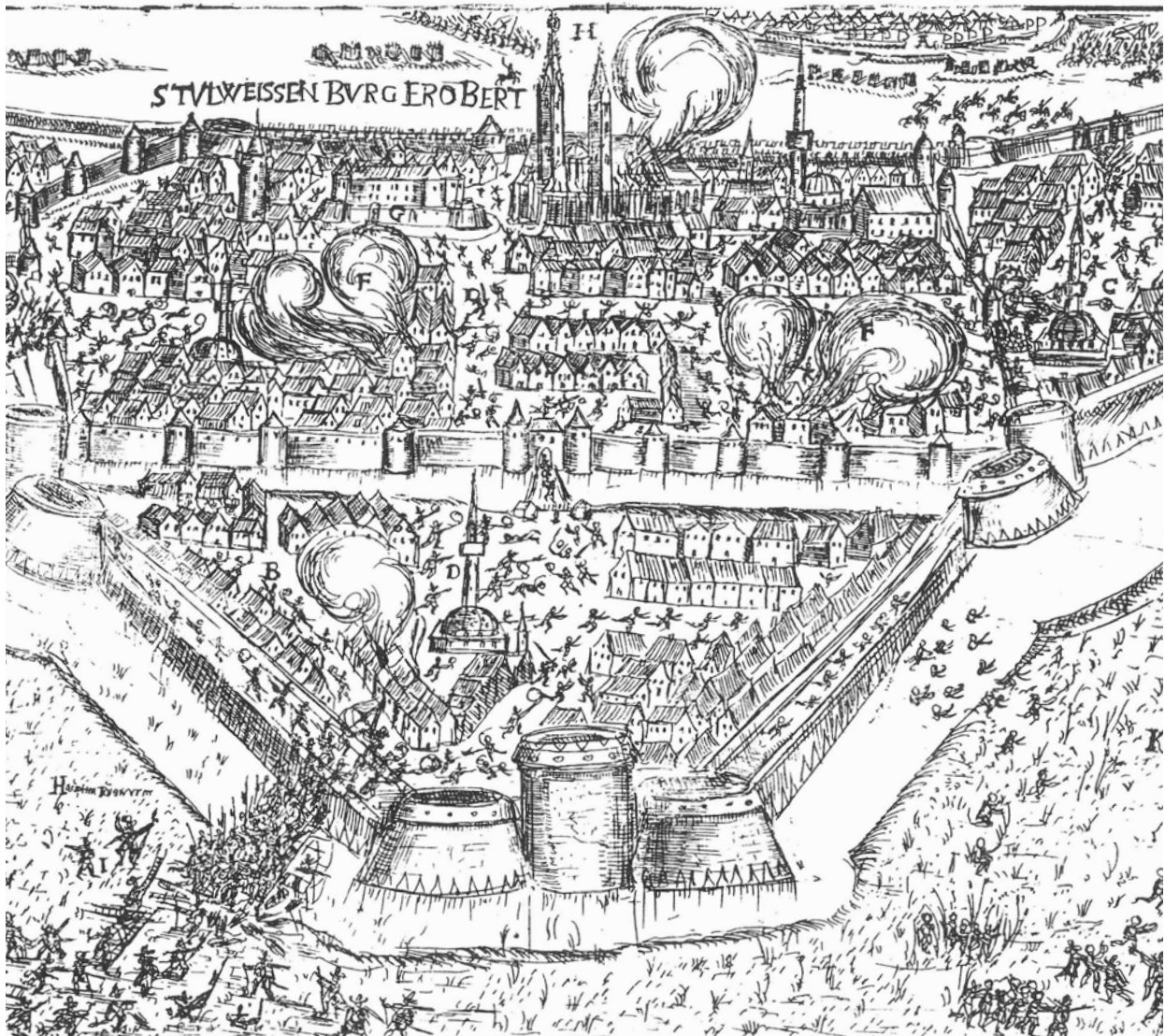
Az 1601. évi eseményeknek esett áldozatul a Szűz Mária-prépostság templomának jelentős része és a belvárosban komoly tűzkrák keletkezett. Az 1602-ben következő véres hadieseményekről tanúskodnak a tömegsírok (Vasvári Pál utca és Táncsics Mihály utca sarka).

Az 1688. május 19-én zajló visszafoglalás nem járt heves harcokkal, de ekkor már elég rossz állapotban lehettek a még fennálló középkori és török kori épületek.³

Utolsó lökésként az 1724. május 24-én kelt, a Bécsi kancellária által kiadott leirat elrendelte a védművek lerombolását.

A *Castrum* megjelölés kezdetben a korai erődítményre vonatkozott, majd az 1270. március 16-án kelt oklevélben szereplő fehérvári „Vár” (*Castrum*) kifejezés már a középkori Belvárost jelentette.

A *Castrum* elnevezés mellett az ostromrajzokon és városlaprajzokon az olasz *Citta* (1601, 1710 k.), majd a német *Die Vestung* (1602, 1688, 1691, 1720), *Festung* (1770 k.), valamint a *Die Burg* (1688) elnevezés tűnik fel. Később, a városfalak lebontásával egyidőben kezdik a városlaprajzokon a belvárost *Interior Civitas* (1797, 1804 k.), majd *Belső város* (1826), végül *Belváros* (1921–29) néven jelölni.

² Wilhel Peter Zimmermann rézkarc (1605)

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

A TÖRTÉNELMI BELVÁROS feltárt középkori és török objektumainak összesített alaprajza (Siklósi 2004a nyomán)
Forrás: Magyarország műemlékei Székesfehérvár; Bp. 2009, 130.o.

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

A TÖRÖK KOR UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS

Alig két évvel Buda visszafoglalása után, 1688. május 19-én a székesfehérvári törökök a szabad elvonulás feltételével adták át a várost a hosszú körülzárás után Batthyány Ádám tábornoknak. A másfél évszázados török uralom lezárulásával a korabeli krónikák vigasztalan képet festettek a visszafoglalt városról.

Az első évtizedekben alakult ki a kiüresedett város új lakossága, „amelynek összetétele, elhelyezkedése mintegy száz évre meghatározta a belső hatalmi viszonyokat” (Fitz Jenő: Székesfehérvár) a Belvárosban is. A törökkori magyar és szerb lakosokhoz új betelepülők csatlakoztak, kezdetben magyarok, később egyre jelentősebb német és morva csoportok, majd a szerbek (rácok) újabb hulláma következett. Az iparos rétegek és a földművelő családok jobbára a külvárosokban telepedtek le. A törökök távozásával a Belvárost – az itt maradt magyarokon kívül – a helyőrség, az egyház és az újonnan betelepített vagyonosabb, polgáriasult német lakosság népesítette be.

A mai Belváros kiépülése a Szent István óta kifejlesztett, középkori városszerkezetre, útrendszerre alapozva, a 18. század elején kezdődött. Mint az ország elnéptelenedett részeiben, így nálunk is, először a szerzetesek – ferencesek, jezsuiták, karmeliták – telepedtek le, akik többek között egészségügyi szolgálatot és tanítást vállalva segítették az élet megszervezését.

18. SZÁZAD – A BAROKK ÉVSZÁZADA

Az első évtizedekben elsősorban helyreállítási munkálatok folytak, a nagyobb arányú építkezések csak a 18. század harmadik évtizedében indultak meg. A többszázéves utcahálózaton újjáépülő barokk kori Fehérváron először a monumentális egyházi épületek – templomok, rendházak – jelentek meg a ferencesek, majd a karmeliták betelepülésével. A század derekától, Mária Terézia uralkodása alatt már gyorsuló ütemben alakult ki a régi fokozatos eltűnésével az új városkép. Az új, vagy erőteljesen átalakított templomok mellett barokk, rokokó majd copf stílusban épültek vagy átépültek a lakóházak is. Ezt a kort a főúri paloták – püspöki palota, régi városháza, Zichy-palota – és a módos polgárházak – Hiemer-tömb, Budenz-ház – is megőrizték az utókornak. Ezidőben a nagyobb részben helyreállítási, átalakulási, kisebb részben építési folyamat még a város történeti keretein belül maradt, az 1800 körüli években azonban már szétfeszítette a falak, kapuk által lezárt határokat. Alig száz év (1740 – 1840) építészetének alkotásai jelentik Székesfehérvár mai műemlékeinek legnagyobb részét.

A rohamosan fejlődő városban az alkotásokkal egyidejűleg a múlt emlékeinek felszámolása is végbement. A Belváros új lakosságát semmi nem fűzte a magyar múlthoz, „a török kor viszontagságait túlélő épületek szinte kivétel nélkül roskadoztak. A düledező házakat egyszerűen átépítették vagy lebontották. Erre a sorsra jutottak a nem használt templomok is. A múlt emlékeinek feláldozása azonban túlment a szükséges átalakításokon és a menthetetlen maradványok lebontásán”. (F. J.) Ennek a folyamatnak esett áldozatul az erősen megsérült, Szent István alapította királyi bazilika és számos egyéb középkori épület is. A műemléki értékek iránti közöny egyik jellegzetes

1689. La Vergne-féle városlaprajz

1720. De Prati-féle városlaprajz

1797. Liptay-féle városlaprajz

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

példája a mai Fő utcát egykor lezáró Budai-kapu sorsa, aminek bontása 1809-ben kezdődött, és a végzete 1872-ben teljesedett be.

19. SZÁZAD ELSŐ FELE – A KLASSZICIZMUS KORA

Míg a 18. századi házak általában hozzáépültek a várfalhoz, a későbbi építők azonban sok esetben az utca szintjéig lebontott falakra építkeztek. A 19. század elejétől a várfalak fokozatos lebontásával a Belváros a várakok környékére és a főútvonalakra terjeszkedett ki.

A 18. századot uraló barokkot új stílus váltotta fel. A reformkori klasszicista építészet jeles alkotásokat hagyott az utókorra, mint a Schmidegg-palota, a Megyeháza és környékének számos épülete. Nagy a valószínűsége, hogy ezek többek között a magyar klasszicizmus nagy építész, Pollack Mihály (1773 – 1855) nevéhez is fűződnek. A polgárság megerősödése lendületet adott a város korszerűsítéséhez, elsősorban az elmaradott úthálózat kiépítéséhez, a kezdeti csatornázásokhoz.

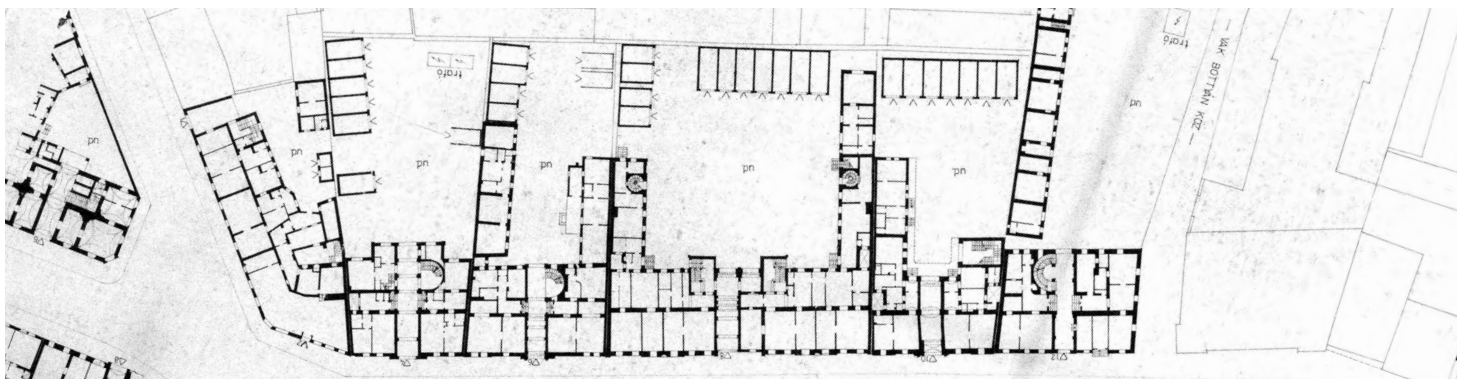
E század derekán teljesedik ki a helyi társadalomban az egyre fokozódó magyarságérzés. Jelentős szerepe volt ebben folyamatban az akkor még a pálosok kezében lévő Oskola utcai gimnáziumnak, mely a sok kiváló, híres embert nevelt fel a hazának. Ugyanígy a megerősödő vármegyének is, melyet az ország egyik első Megyeházának, a fehérvárinak építése is fémjelez. Továbbá a magyar színjátszás felkarolása, a Kossuth utcai Pelikán – fogadó nagytermétől a Fő utcai színházépület (1872) megvalósításáig.

1860-AS ÉVEK – A FEHÉRVÁRI ROMANTIKA

A kiegyezés tájékán, az építészeti romantika és historizmus korában jelentős fejlődés ment keresztül a belváros arculata. Sorra épültek – nemegyszer középkori maradványokon – a Fő utcai, Kossuth utcai polgárok módos épületei, illetve a régi homlokzatok is megújultak az új stílusban. Kétség sem férhet hozzá, hogy ebben az arculatváltásban – ha szerényen visszahúzódott is – komoly szerepe volt Fehérvár híres építész szülöttének, Ybl Miklósnak (1814 – 1891) és a helybéli építészek körében kifejtett hatásának. Keze nyoma már több épületen bizonyítható. Az 1860-as években – szinte néhány év alatt – megvalósult a rendkívül gazdag fehérvári romantikus építészet. Ez az korszak még az utókor méltató felismerésére vár.

1826. Wüstringer-féle városalaprész

Vörösmarty téri házsor földszinti alaprajza Belvárosi vezérszintek felmérése, részlet
Schulz István - FMTI, 1980 körül

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

Északi és déli irányban is jelentősen terebélyesedett a belváros. Északi végében a Felsővárossá lett egykori Budai külváros hatalmas vásárterének fokozatos beépülésének részeként jött létre a kor újszerű, elegáns, tervezett parkja, a Zichy liget, nyugati szélén módos polgárházak egységes hatású térfalával. Déli részen alakult ki ennek ellentételezőként az Ybl Miklós nevéhez köthető romantikus házsor és a példátlan közakarát és közadakozás vívmányaként a Vörösmarty tér. Mindkét tér és épített környezete kívül esik a történelmi városmag körvonalán, de ma már a Belváros részének tekintendők. Részben a kor építészeinek, részben a belvárosi polgárcsaládok ízlésének köszönhetően a romantikus építészeti stílus a belvároson kívül, a Vizivárosban és az Öreghegyen is megjelent.

1930-AS ÉVEK – A „CSITÁRY-ÉRA”

A XIX. század utolsó évtizedeiben az eklektika hódított teret, ekkor épült fel a történelmi városmagban számos közintézmény, és a Bíróság meg az új Színház az egykori városfalon túli, egyre értékesebb északi részen. A belváros a kor különös szépségű építészeti stílusából, a szecesszióból is megőrzött két alkotást, az Árpád fürdőt és a „Pávás-házat”.

A század elején végrehajtott tudatos városi telekgazdálkodás lehetővé tette az 1930-as évek lendületes fejlesztéseit, karakteres településszerkezeti változásait a belváros történelmi szövetében. A Csitáry Emil polgármester nevével fémjelzett másfél évtized a Városi Mérnöki Hivatal intézkedései nyomán, jeles építésztervezők közreműködésével, modern szellemű várostervezéssel, új tereket, utcákat, épületegyütteseket hozott létre. A Bartók Béla tér, az Országzászló tér kibontása, a Várkörút kiépítése az egykori várak helyén, a Várkörút összekötése a Móri út felé, a korábban zárt belváros megnyitása a szellős villasorral, a Prohászka út nagyvárost ígérő elindítása, a korábban városszélnek számító vasútállomás bekapcsolása a városközponthoz, mind ennek az időszaknak az eredménye. E nagyszabású munkálatokat területrendezések, csatornázások, útépitések kísérték. Korszerű intézmények – köztük nagy iskolák – és bérházak épültek. Ennek a kornak magas színvonalú alkotásai a Városháza bontások árán megvalósult új épületegyüttese, a kultúrháznak épült mai könyvtár-képtár árkádos épülete és a ciszterciek új gimnáziuma a Bartók Béla téren, vagy a Várkörút ma is modernnek ható villasora és bérházai, mint a „Vasalóház”. Ekkor kapott méltó keretező környezetet, kőtárat, mauzóleumot a Szent István építette Szűz Mária prépostsági templom romterülete is.

A székesfehérvári Belváros 1920–40 közötti modern – jobbra novecento és Bauhaus stílusú –, magas színvonalú építészete Schmidl Ferenc és Molnár Tibor helyi építészek, a mentor-építésztanár Kotsis Iván és a fővárosi Hübner Tibor, Csánk Rottmann Elemér, Rimanóczy Gyula, Weichinger Károly építészek nevéhez fűződik. Elsőrangú képzőművészek is közreműködtek a város kedvező arculatának formálásában, Ohmnn Béla, Pátzay Pál, Pásztor János, Moiret Ödön szobrászok és Aba Novák Vilmos festőművész. E gigantikus építési, szépítési, korszerűsítési korszaknak talán a csúcspontja volt az országos hírű 1938-as ünnepi Szent István- emlékévi, számos eseménnyel, tömegrendezvényel, épületavattással, magas rangú látogatókkal.

1939. Szathmáry-féle városterkép

III. 1/4. TÖRTÉNELMI BELVÁROS településszerkezeti kialakulása

A II. VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSÉTŐL MAIG

Ezt az erőteljes városépítő lendületet törte derékba a második világháború. A pusztításból bővel jutott az ezeréves királyi város történelmi városmagjának is. A II. világháborút követően a város megítélése, a neki szánt szerepek jelentősen megváltoztak. Mindez természetesen felső politikai döntés kérdése volt, a „klerikális város” Székesfehérvár hátrányára.

Az 1950-es években már felvetették a városrekonstrukció szükségességét, mivel Székesfehérvár, mint a védettséget élvező történelmi belváros és a köré nőtt heterogén városrészek elegye, a nagy népességyomást, és a társadalmi változást egyszerre nem volt képes kiszolgálni. E probléma feloldására jelentett megoldást a tömeglakás építés, kezdetben négyszintes, középblokkos házsorokkal, a későbbiekben hatalmas területeken házgyári lakótelepek felépítésével. Ez elsősorban a Belvárossal közvetlenül szomszédos városrészeket érintette.

A 60-as évek közepén fordult a figyelem a történelmi városmag felé is. Meghatározó jelentőségű eseménynek minősült, hogy Székesfehérvár falakkal körülvett történelmi belvárosát, észak felől a Zichy ligettel, dél felől a Vörösmarty térrel kibővítve, 1966-ban műemléki jelentőségű területté (MJT) nyilvánították. A védelem az egyedileg védett épületeken túl a terület teljes beépítésére kiterjedt. Nem sokkal a védettség kimondása után vált véglegessé a városmag körül a házgyári lakótelepek teljes karéjának eltörölhetetlen gondolata.

Székesfehérvár az épített örökségi értékek tekintetében rendkívül gazdag. A város legtöbb nyilvántartott műemléke a történelmi Belvárosban található. Meglévő épületállományának részletes feldolgozása – levéltári, építészettörténeti kutatása, elemzése, felmérése, értékelése – országos viszonylatban is példaértékű szemlélettel és részletességgel 1986–1990 között megtörtént. A Belváros Részletes Rehabilitációs Rendezési Tervét a Fejér Megyei Tervező Iroda készítette Schulz István építész vezetésével, rangos történészek, művészettörténészek, levéltáros kutatók, műemlékes szakemberek közreműködésével. Műemléki feladatoknál ma is megkerülhetetlen ezen értékes anyag használata.

Ez a korszak – néhány idegen karakterű, pontszerű beavatkozás kivételével – megőrizte a Belváros belső ősi településszerkezetét. A lényeges változás a határoló utakban következett be. A nyugati határon haladó Palotai út 8 sávossá kikényszerített bővítése hermetikusan elzárja a Belvárost a Palotai városrésztől, mellyel a történelmi időkben a közelmúltig szerves egységet alkotott. Délen ugyancsak a megnövekedett közlekedési igényeknek lett áldozata a Vörösmarty tér romantikus házsorokkal körbezárt, egykor elegáns parkja, aminek maradványa ma szinte használaton kívüli terület. A keleti határon a 20. század elején a hajdani várak betöltésével alakították ki a Várkörutat. A legutóbbi felújítása során az út – és a hajdani árok – középtengelyére telepített alacsony kőfal és a beültetett növényzet közlekedési, esztétikai és műemléki szempontból egyaránt kérdéseket vet fel. A Belváros északi végében a Berényi út forgalmának Palotai útra történő kikötésére 3 évtizede megnyitott Schwäbisch Gmünd utca a Belváros tengelyét jelentő Fő utcáról – ma már „sétálóutcáról” – lezárja az egykoron közkedvelt sétateret, a Zichy ligetet.

1988. Felmérés

III. 1/5. TÖRTÉNELMI BELVÁROS védett örökségi értékei

Székesfehérvár Belvárosának településszerkezete már a középkorban kialakult, ez a korai évszázadok máig fennmaradt legjelentősebb épített öröksége. A török hódoltság másfél évszázada után, a 17–18. század fordulóján kezdődött újjáépülés ennek alapjain fejlődött tovább. A régészet eszközeivel a ma is álló házak nagy részénél bizonyítható, hogy középkori maradványokra épültek.

A barokk Fehérvárt elsősorban a korán megjelenő szerzetesrendek – ferencesek, jezsuiták, pálosok, karmeliták, majd a ciszterciek – egyházi épületei (templomok, kolostorok, iskolák) és néhány főúri palota vagy gazdag polgárház (püspöki palota, régi városháza, Zichy-palota, Hiemer-tömb stb.) őrizték meg. Ezek tömegükkel és magasságaikkal kiemelkedő értékű elemei a mai városképnek.

Székesfehérvár történetének első 800 évében a városmagot a védművekkel bezárt településszövet jelentette. A kapcsolatot a külvilággal a kaputornyok és a vizek felett átvezetett fahidak teremtették meg. A várfalak 19. század eleji fokozatos lebontásával a Belváros a vár külső környékén és a főútvonalak mentén terjeszkedett tovább.

A visszafogottabb, elegáns klasszicista építészet is jeles alkotásokat hagyott az utókorra (Megyeháza, egykori Schmeidegg-palota vagy mai Megyei Levéltár épületegyüttese). Különösen pezsgő időszak volt a máig még feldolgozatlan építészeti romantika rövid korszaka az 1860-as évek elején. A Zichy-ligettől a Vörösmarty térig e stílus több megnyilvánulása is a fehérvári születésű Ybl Miklós hatását sugallja. A nagyrészt Say Ferenc építész gazdag munkásságának köszönhető eklektika térhódítása és a szecesszió páratlanul dekoratív alkotásai (Árpád-fürdő, „pávás-ház”) után az 1930–40-es évek tudatos fejlesztései hoztak karakteres új szintet a Belváros épített szövetében. E két évtized alatt a „római iskola” jegyében megfogalmazott modern épületek is ma már kiemelkedő örökségi értéket képviselnek, melyek jobbára Schmidl Ferenc, Molnár Tibor helybéli, Hübner Tibor fehérvári gyökerű, Rottmann Elemér, Thomas Antal fővárosi és további országos híru építésznek nevéhez fűződnek. (Várkörúti villasor, Köztársaság mozi, egykori Hadtestparancsnokság, Ciszter Gimnázium, Csók Képtár – Vörösmarty Könyvtár, bérházak, Bartók Béla tér, Országzászló tér stb.) Városháza-épületegyüttes. Külön kiemelendő Kotsis Iván építészeti és tanácsadói tevékenysége, melyet a mai Városháza épületegyüttese fémjelez. Ebben a korban nagyszámú, magas művészi értékű köztéri alkotás is született, Ohmann Béla és neves művésztársai művei.

A történelmi Belváros területén meglévő épületállomány részletes feldolgozása – országos viszonylatban is példaértékű módon – már korábban megtörtént. 1986–1990-ben a Fejér Megyei Tervező Irodában Schulz István építész vezetésével, régész, művészettörténész, levéltáros közreműködők munkájának összehangolásával elkészítették Székesfehérvár Műemléki Rehabilitációs Rendezési Tervét. Az újszerű metodika, a kutatás gazdagsága, az összes belvárosi ház felmérése és az elkészült hatalmas tervanyag ma is példaértékű és példa nélküli, minden műemléki tervezésnek azóta is alapjául szolgál.

A Belváros területének közel egészét lefedik a kiemelt régészeti lelőhelyek. A város legtöbb nyilvántartott műemléke, épületek és szobrok a Belvárosban található, maga a terület nagy része is Műemléki Jelentőségű Terület védelem alatt áll.

III. 1/5. TÖRTÉNELMI BELVÁROS védett örökségi értékei

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2008. május 15-én tartott ülésén a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította 37/2008. számú határozatával az alábbi sírokat Fejér megyében. (Magyar Közlöny 2008/42.):

SZÉKESFEHÉRVÁR:

Középkori Bazilika, Romkert Magyar királyok sírhelye

Székesegyház

altemplom Horváth János – székesfehérvári püspök, teológus, író, költő, egyházi lapszerkesztő, az MTA tagja
altemplom Nagy Ignác, séllyei – Székesfehérvár első püspöke, egyházi író
altemplom Shvoy István – gyalogsági tábornok, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka

Prohászka-emléktemplom

templomkert Fábian Gáspár – építész, építészeti író, szaklapszerkesztő; 37 magyarországi katolikus templom, valamint több iskola és kórház tervezője
altemplom Prohászka Ottokár – székesfehérvári püspök, író, teológus, egyetemi tanár; politikus, nemzetgyűlési képviselő, lapszerkesztő, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja elnöke, az MTA tagja

Nagyboldogasszony templom

altemplom Marosi Arnold Mihály – ciszterci szerzetes, régész, muzeológus; a pécsi, majd a székesfehérvári Városi Múzeum megalapítója és igazgatója
altemplom Platz Bonifác Ferenc – ciszterci szerzetes, pedagógus, természettudományi, egyiptológiai és egyházi író; főiskolai tanár, tanárképző-igazgató, tankerületi főigazgató, az MTA tagja

Csutora-temető

IV /5 /32 Bory Jenő, bori és borfői szobrászművész, építész, főiskolai tanár és rektor

Sóstói temető

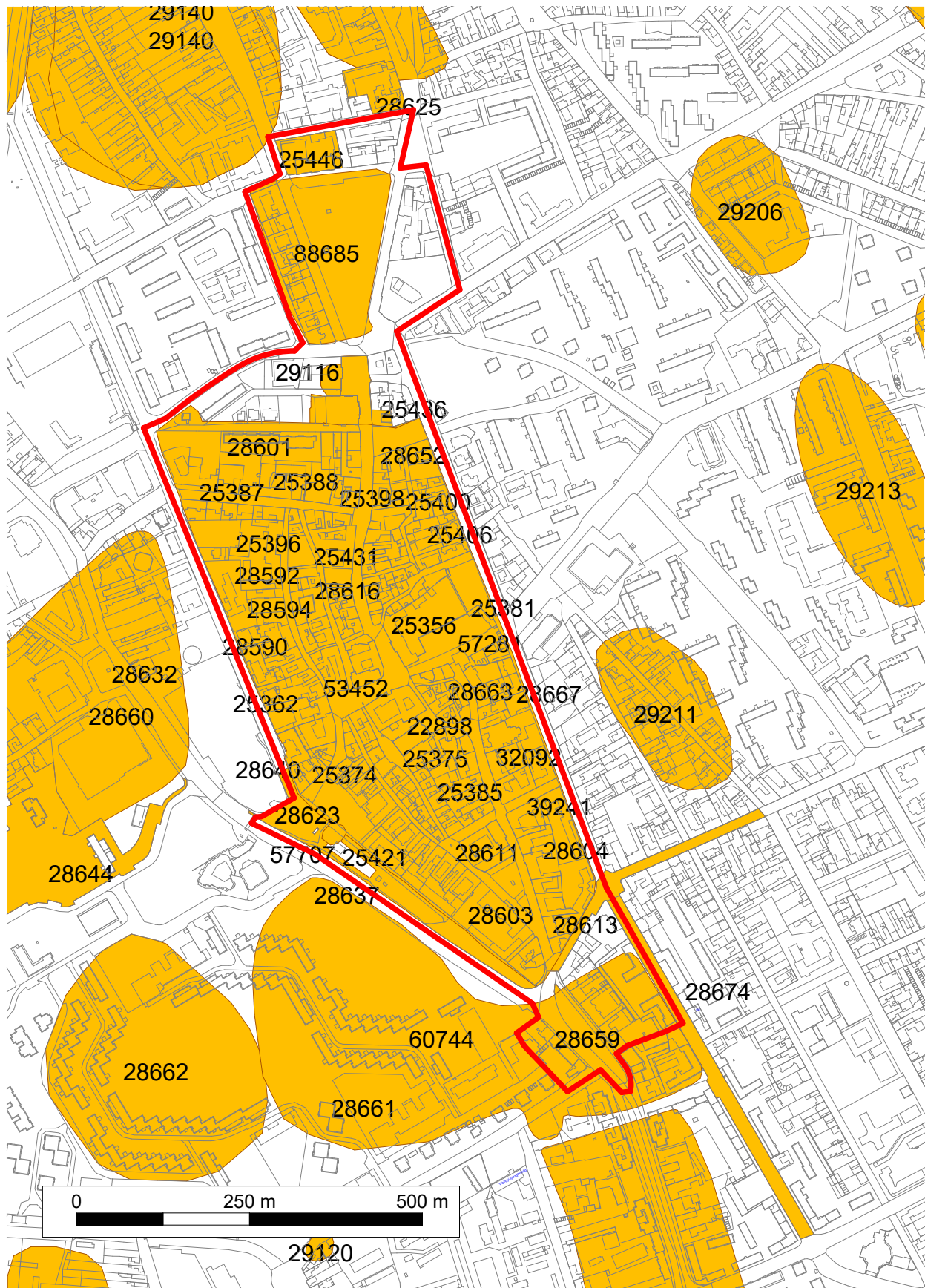
Kápolna Pauer János – székesfehérvári püspök, történész, egyházi író és lapszerkesztő, teológiai tanár, könyvgyűjtő, az MTA tagja)
II /2 /40 Károly János – székesfehérvári kanonok, teológiai igazgató; történész, egyházi író

Hosszú temető

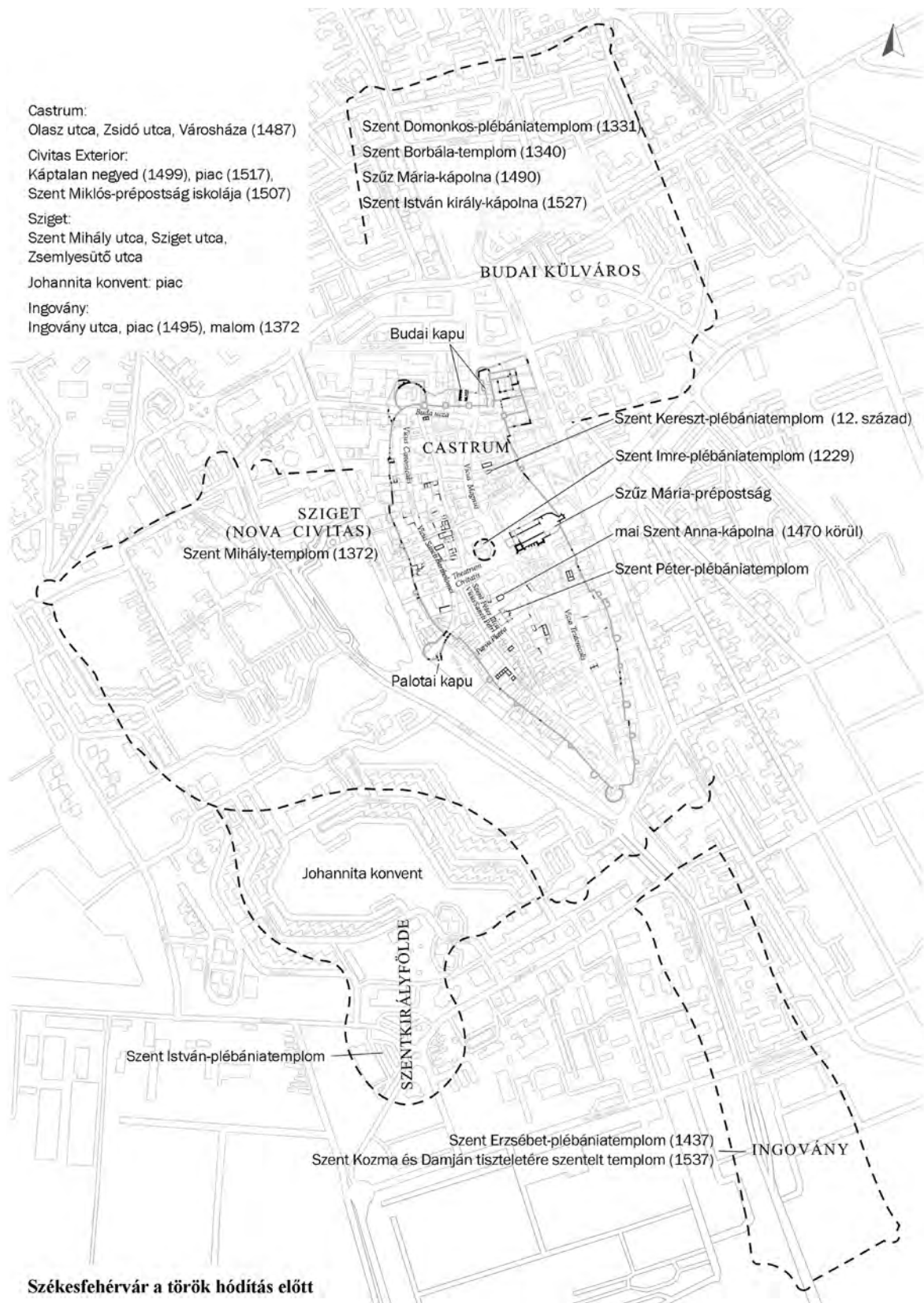
I /6 /14 Kelemen Béla – nyelvész, irodalomtörténész, szótárszerkesztő, főreáliskola-igazgató
III /11 /66 Rosty István, barkóczi – 1848-as honvéd őrnagy
IV /14 /5 Say Móric – kémikus, pedagógus, főreáliskola-igazgató, akadémiai tanár, tankerületi főigazgató; az Országos Középpiskolai Tanáregyesület elnöke, az MTA tagja; 1848-as honvéd

E sírokról, síremlékekről, ezek kezeléséről, sorsáról a vonatkozó jogszabályok rendelkeznek.

III. 1/5.1.1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek térképe

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

TÖRTÉNELMI BELVÁROS (CASTRUM)

A térképet rajzolta: Branczeiz Zsuzsanna

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A. VÉDMŰVEK

1. KORAI ERŐDÍTÉS

1971-ben Kralovánszky egy rövid, nyugat-keleti irányú árokszakaszt határozott meg az Arany János utca 1. számú ház előtt, melyből egy 10. századi ovális sáncvár egykori meglétére következtetett. A korai erődítmény további régészeti nyomát nem sikerült megfigyelni, ezért a kutatás úgy vélte, hogy a feltételezett földvárat elbontották és a helyére építették fel később az újat kőből. Siklósi Gyula a változó hosszúságú falszakaszok (Kossuth utca 3., Arany János utca 10., II. János Pál pápa tér, Megyeház utca) alapján kiserkesztett egy négyszögűnek feltételezett, 80×85×60×60 méteres erődítményt. **(1. tábla)** 1989-ben feltárást végzett a Kossuth utca 9–11. számú házak udvarán, ahol a korai királyi vár észak-déli irányú árkat találta meg, melyet a 13. században feltöltöttek. A 9. számú ház nyugati falát az elbontott vár fala (200 cm széles) fölé építették a 14. században. **(2. tábla/1–2. kép)** Az ásató régész a házak alatt megfigyelt habarcsos szintet az erődítményhez tartozó terasznak határozta meg.

2018-ban a püspöki székesegyházban végzett feltárást során egy nagymélységű árok (mélysége: 3,1 méter) részlete került elő, melyet még az Árpád-korban feltöltöttek a belőle származó kerámialeletek alapján **(2. tábla/3. kép)**

Ugyanebben az évben a püspöki székesegyház és a Városháza közötti részen (mai Hősök tere) több építési periódusból származó erődítésfal **(2. tábla/4–5. kép)** került a felszínre. Az eltérő falszövetű, északnyugat-délkeleti irányú falmaradványok alátámasztják a kutatás korábbi feltételezését, amely szerint a formálódó *Alba Civitason* belül a központi hatalomhoz köthető, erődített terület a mai Hősök terére is kiterjedt. A teljes hosszúságukat nem tudtuk megállapítani a feltárt térséget határoló épületek miatt.

Az erődítésfalak minden esetben törtkövekből épültek eltérő habarccsal, változó szélességgel (120–180 cm) és alapozási mélységgel (109,87–111,09 mBf). A munkálatok során előkerült, több építési periódusból származó falak, közöttük erődítésfalak egyértelművé tették, hogy helyes volt Kralovánszky Alán és Siklósi Gyula feltételezése, amikor korai erődítést (mindkét kutató királyi vár megnevezéssel) helyeztek ide. A különböző habarccsal épült és eltérő szerkezetű falmaradványok alapján az erődítmény folyamatos bővítése mutatható ki. A pontos kormeghatározásukat azonban nehezíti, hogy erősen bolygatott térségről lévén szó, a keltező rétegek megsemmisültek.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
17	22898	Püspöki székesegyház	épület, fal, temető, templom, vízmű	őskor, középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		379, 380		
32	25371	Arany János utca 3.	fal, szórványlelet, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		308		
33	25372	Arany János utca 5–7.	fal, épület, templom	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		358/1, 358/2, 379		
34	25373	Arany János utca 1–5.	erődítés, szórványlelet, település	bronzkor, középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		358/1, 358/2,		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
74	25416	Megyeház utca 7–9.	fal, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		295, 298		
75	25417	Megyeház utca 11.	fal	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		299/1, 299/2		
77	25419	Megyeház utca 13–15.	fal, épület	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		302		
79	25421	Megyeház utca 19.	fal, épület	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		332/1, 332/2		
81	25423	Megyeház utca	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		305		
82	25424	Kossuth utca 9–11.	épület, erődítés, szóránylelet	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		371/1, 371/2		
84	25425	Megyeház u. 23.	erődítés, fal	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		330		
105	26561	Géza nagyfejedelem tér	település, épület, fal, temető	őskor, középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		378		
176	28652	Országzászló tér 1.	erődítés, fal, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		83		
340	39241	Kossuth u. 16.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		420		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A tatárjárás utáni királyi vár és palota kérdése

Siklósi Gyula feltételezése alapján a 13. század közepén zajló erődítési munkálatok során épülhetett fel az általa kései királyi várnak és palotának nevezett épületegyüttes a középkori belváros északkeleti sarkában (**3. tábla/1.kép**), melyet több 17–18. századi metszet és városalaprész örökített meg. A megfigyelése szerint az ábrázolásokon egy enyhén szabálytalan négyzet alakú erődítmény látható, amelynek udvarát palotaszárnyak ölelik körül. A várhoz tartozott egy attól délre fekvő, téglalap alaprajzú építmény és a Budai kapu zwingere. (**3. tábla/2. kép**) A királyi vár és épületeinek említését forrásokból nem ismerjük, egyetlen Zsigmond kori oklevél igazolhatja létüket 1420-ból, amikor a királyi vár építési munkálatai miatt két polgári ház lebontásáról hallunk.

1935-ben Dormuth Árpád az Országzászló téren álló múzeum építése előtt 2,1–2,4 méter széles, 0,6–2 méter magas törtkőfalmaradványokat tárt fel, amelyek alatt gerendarácsos szerkezet feküdt. A falak mentén egy nagyobb, közel 4 méteres mélységű árkot is megfigyelt. A felszínre került objektumok egy kapuszerű építmény és az árok felett húzódó átjáró részét képezték. Siklósi Gyula a Bástya és a Fő utcában feltárt, 2,2–3 méter vastag kőfalakat a

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

13. század második felére datálta és az új királyi várhoz kapcsolta. **(3. tábla/3. kép)** A fennmaradt maradványok azonban nem teszik lehetővé az épületegyüttes teljes rekonstrukcióját. A falak mellől keltező értékű leleteket nem ismerünk, így amennyiben el is fogadjuk, hogy az egyes, hosszan elnyúló falszakaszok összetartoznak és egy nagyméretű épületegyüttes részei (városi vár), korukat nem tudjuk meghatározni.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
58	25398	Basa utca 1-3.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		91, 92, 93, 94, 95/1 113/2, 136,		
64	25405	Bástya utca 1.	fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		126		
70	25411	Bástya utca – Országzászló tér sarka	épület, erődítés, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		82, 114		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Védőfalak

A kora Árpád-kori városfal a mai Jókai utca nyugati oldalán fekvő ingatlanokon húzódott végig, keleten a mai Várkörút mentén, de az északi és a déli nyomvonala egyelőre még nem határozható meg. A korai védőfalak körülölelték a prépostsági épületegyüttest a hozzá tartozó településsel is.

A Jókai utca 14. számú ingatlanon 2017-ben és 2019-ben folytatott ásatások bizonyítékokat szolgáltatottak a fa, föld és kő felhasználásával készült alapozási szerkezet és a kő városfal összetartozásához. **(4. tábla/1. kép)** Az ingoványos talajon szükséges alapozási szerkezet legalsó fahulladékos rétegén gerendarács alapozás terült el. A gerendarácson pallókat, és annak közeit kitöltő, illetve felette egyenletes felszint képező fekete agyagos-iszapos réteget helyeztek el. Fölötte sárral kötött törtköves réteg, majd egy egyenletesen felhordott fekete iszapos réteg következett. Utóbbira építették habarcs felhasználásával a kőfalat. **(4. tábla/2. kép)** A kőerődítés alapozási szerkezetétől keletre egy másik, sokkal kevésbé masszív faszerkezetet tártak fel, amelyben a gerendák és pallók több szinten, egymással párhuzamosan és merőlegesen helyezkedtek el. A legalsó szinten a pallók lapolva voltak és kazettákat alkottak. Ezt a fa és föld felhasználásával készült szerkezetet a kőerődítés belső földtöltéseként értelmezték a feltárók (Szöllősy Csilla, Szücsi Frigyes). **(4. tábla/3. kép)** A földtöltésből és a városfal alapozási szerkezetéből előkerült kerámiatöredékek egyaránt a kora Árpád-korra keltezhetőek, ami valószínűsíti az egyidejű építésüket. A dendrokronológiai vizsgálatok alapján a nyugati várfal északi szakaszának kiépítése a 11. század közepén, I. András király uralkodásának idején történhetett.

2019-ben a Lakatos utca 7. számú ingatlanon húzódó kőfal alapozása alól régészeti megfigyelés során megmentett gerendatöredékek a dendrokronológiai kormeghatározásuk alapján a 11. század első évtizedére keltezhetőek, felvetve annak a lehetőségét, hogy a kőfal építését már Szent István király elrendelhetette az 1010-es években. Az utóbbi bizonyításához azonban még további kutatások szükségesek, hiszen az egy helyszínről, 3 db gerendatöredékből származó minták nem tekinthetők reprezentatívnak.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A belvárost (*Castrum Albense*) körülölelő erődítésrendszer teljes kiépülésére/megerősítésére a 13. század második felében kerülhetett sor **(5. tábla)** Az erődítés nyugati szakaszának nyomvonalát megőrizte a város utcarendje (Várkörút–dr. Koch László utca–Mátyás király körút–Piac tér–Budai út) **(6. – 7. tábla)** A körítőfal vastagsága 220–240 cm között mozgott az ásatásokon (Szent István Gimnázium udvara, Ady Endre utca, Jókai utca) megfigyelt falmaradványok alapján. A külső és a belső oldalon álló, kváderkövekből épült sor közét kövekkel töltötték fel. Siklósi Gyula megfigyelése szerint az ingoványos talaj miatt gerendavázalapot készítettek, de ennek egy része, mint fentebb, a korai védmű leírásánál láttuk, 11. századnak bizonyult. A tornyok kb. 12×8 méteres oldalakkal rendelkeztek, melyek közül egyet a Jókai utca 20. számú ház területén sikerült feltárni. **(8. tábla /27. kép)** A belvárost körítő falakat és kapukat a 18–19. század folyamán túlnyomórészt elbontották. Az 1970-es évekre már csak néhány jelentősebb szakasz állt a Romkert keleti oldalán, a Bástya utcában, a Jókai utca és a Megyeház utcai telkek határfalaként.

A várost keletről védő városfal szakaszai több ponton kerültek elő. **(9. tábla)** A Basa és a Bástya utcában 70–280 cm-es magasságban maradt meg a törtköves, meszes habarcsú falalapozás cölöpszerkezet nyomaival. 1967-ben a fentebb említett két utca találkozásánál fekvő ház építéskor egy kelet–nyugati irányú, 6 méter magas, 3,05 méter széles falmaradvány került a felszínre kisebb csatlakozó falszakaszokkal. A fal déli falsíkjához, rá merőlegesen egy újabb (2,4 méter széles) csatlakozott. 2018-ban a Bástya utca 15. szám alatt végzett kutatások során, az ingatlan közepén egy észak–déli irányú, törtköves falalapozás (300 cm széles, 150 cm magas) került felszínre, melynek nyugati falsíkjához egy újabbat építettek hasonló struktúrával. A terület keleti részén egy másik, észak–déli irányú falmaradványt (90 cm széles, 60 cm magas) tártak fel. Ettől keletre, két méterrel egy cölöpsor (cölöpök hosszúsága 1–1,5 méter) húzódott. A köztük lévő területet nagyobb kövekkel és földdel töltötték fel, alatta a cölöpsorral párhuzamosan gerendákat fektettek le. 2014-ben a püspöki palota felső kertjének északi végében (Városház tér 5.) végzett feltárások során, a kerítésfal alatt három, kelet–nyugati irányú szakaszban épült falmaradvány húzódott. **(8. tábla/ 28. kép)** A kert északnyugati sarkában álló fészert egy már korábban épült falalapozásra építették. Az észak–déli irányú falazat (jelentkezési szintje: 110,73 mBf) külső falsíkját nagyobb, hosszúkás kötömbökből emelték, és a belső magját törtköves habarcs alkotta. A maradványok felett minden esetben feltöltési rétegek kerültek el, ezek azonban már csak elbontásukra adhatnak választ. A felső kert északi felének nyugati határán húzódó támfala mellett 2016-ban három, különböző építési periódusból származó falszakasz került elő egymás mellett északnyugat–délkeleti irányban. **(8. tábla 29. kép)** 2017-ben a Lakatos utca 7. számú telek nyugati részén az előző maradványokkal megegyező irányú, több építési periódushoz köthető városfalrészlet húzódott, melyet keleti irányba fordulva 11,5 méter hosszan figyeltek meg. Erre épült rá a püspökkert északi zárófala a 18. században. A városfal középső szakaszához kötötték be a Monostor-/Karakas bástya északi falát a 16–17. század fordulóján. Az északnyugat–délkelet irányú falszakaszok végig nyomon követhetők a püspöki palotakertben és a Lakatos utcai ingatlanon, melyek a belvárost övező erődíjfalak részét képezik. A különböző építéstechnikával épült falmaradványok a védelem többszöri megújítását feltételezik. **(8. tábla /30 kép)**

1981-ben Siklósi Gyula több ingatlanon (Várkörút 23/A., Táncsics utca 6., István tér 2., István tér 8.) végzett kutatásokat, melyeken az egykori keleti városfal nyomaira bukkant.

A *Castrum*ot Fehérváron már a 11. századtól fal övezte, kisebb erődítési munkálatok a királyi rendelettel kapcsolatban Fehérváron is folyhattak. Zsigmond király 1405. évi dekrétuma kimondta, hogy „*némely városokat védőfalakkal kell körülvenni*”. Fehérvár topográfiájának következő fejlődési korszaka Hunyadi Mátyás uralkodásának idejére tehető. Az *Alba Regia*t övező erődítésrendszeren a király parancsára zajlottak átalakítások. **(10. tábla)** A budai és az esztergomi párhuzamok alapján az 1530-as évekre tehető a belváros északnyugati (Ady utca 7., 9., 11.) és déli rondellájának **(7. tábla/3. kép)** emelése A Palotai kapu barbakánjának (Liszt Ferenc utca eleje) felépülése is ugyanebben az időszakban történhetett Pécs és Nagyvázsony analógiája szerint.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A belvárost körülvevő falakon többször végeztek javításokat (1543, 1545, 1546, 1547, 1560). 1601-ben a császári csapatok visszafoglalták a várost és megkezdték a védművek átalakítását. Az északnyugati oldalra négyszögletes alaprajzú bástya került. A régi Budai kaput megszüntették és helyére építették ki a nagyméretű Király bástyát. **(11. tábla/1. kép)** A megduplázott falszakasz elé még egy falat emeltek, ezáltal jól védhető falsoros alakult ki. Az új bejárati út e falszakasz közepén nyílt, egy nagy, téglalap alaprajzú kaputornyon haladt át. A kaput felvonóhíddal látták el, elé trapéz alaprajzú, lépcsőzetes kiképzésű földerdőt kezdtek építeni. A *Vicus Magnus* 1647 után kerülhetett át a mai Fő utca vonalára, melyet ekkor kiszélesítettek és az új Budai kaput is ekkor emelték. **(11. tábla/ 2 – 4. kép)** Az 1787. június 8-i telekkönyvi bejegyzés szerint még látható volt a kaputorony Lenhard János háza szomszédságában (mai Varkocs-szoborpark). 1809-ben József nádor bevonulásának tiszteletére a középkori sikátor megszüntetésére lebontottak két házat a Budai kapu mellett, és a városfal itt húzódó szakaszát is. Így alakult ki a Nádor utca, mai nevén Fő utca. A kaputorony és ezzel a Budai kapu lebontására 1872-ben került sor.

A 2012–2013-ban végzett régészeti megfigyelés során a Várkapu utca és a Fő utca kereszteződésénél, a Varkocs-szobor előtti területen feltárták az új Budai kaput a Budai külvárossal összekötő fahídnak a kapu előtti pilléreit, valamint a kaputorony falzatának egy részletét is. Az északkeleti rondella elbontását követően felépülő Király bástya előterében egy alapozás került a felszínre 3 m mélyen, ahol a sűrűn elhelyezett, függőleges cölöpök tartották a vízszintes gerendákat. Ezen egy fél méteres habarcsos, köves réteg húzódott. A faanyag dendrokronológiai vizsgálata alapján a 17. század első éveire keltezhető a régészeti jelenség, amely valószínűleg védelmi funkcióhoz köthető.

A Várkapu utca és a Fő utca találkozásánál összesen 15 darab függőleges cölöp került elő –290 cm-től (mai járószinttől mérve), amelyek többsége a Siklósi Gyula-féle 6-os számú rétegben (fekete, iszapos, mocsaras talaj) őrződött meg, kisebb része a felette, 190–290 cm mélységben elterülő szürke, szintén iszapos rétegben (a legmagasabban jelentkező cölöpök teteje 220 cm mélységben volt). **(12. tábla/1. kép)** A feltárt objektumok az új Budai kapu fahídjának első pillérsorát alkották, amelynek szélső cölöpe Wathay Ferenc vicekapitánynak a törökök 1602-es fehérvári ostromát ábrázoló vízfestményén is látható. **(12. tábla/2. kép)** A várárok szélessége északon és a felette átívelő fahíd hosszúsága a régészeti és a dendrokronológiai eredmények alapján 1602 és legalább 1753 között kb. 150 méterre tehető. **(12. tábla/3. kép)**

Az új Budai kapu előtt –60 cm-en újkori, vélhetően a 18. század utolsó negyedében – 19. század elején készített kőútmaradványokat tártak fel. Valószínűleg a török kori (17. századi) járószintet is jelzik, mert az új védmű még a 18. században is használatos volt, így alapvetően nem történhetett jelentős szintváltozás. Értelemszerűen a fahíd járószintje is hozzávetőlegesen ezen a szinten lehetett, amely lehetőséget adott a cölöpök eredeti hosszának a megállapításához.

A Palotai kapun nem végeztek nagy átalakításokat, de ez is kapott egy, az északi oldalon állóhoz hasonló elővédművet. **(13. tábla/1–2. kép)** A Palotai út nyugati oldalánál álló Mária-szobor mellett, az 1989-ben végzett feltárási munkák során elfektetett gerendákat figyeltek meg, amelyeket a földerdőhöz vezető útburkolatnak vélt Siklósi Gyula. A mélyített utat két oldalról gerendákból álló támfal, továbbá gyenge habarcsba rakott kőfal határolta. A szobornál megfigyelt földerdő alapozása karókból és földből állt. 1827-ben Jankovich Miklós megemlékezett arról, hogy „Láttam még ezen városnak a 14. sz. kezdetén, amint irányozhattam, készült palotai ékes kapuját, melynek négyszegű széles tornyai közepetén, a magyar királyoknak képei rendszerént helyeztetve és félig előállván kifaragva valának.” 1998-ban a Liszt Ferenc utca 4–9. számú háztelkeken a kaputorony alapfalait, továbbá a barbakán tölcészerűen szélesedő nyakát figyelték meg. Az ásatások során három különböző korú (Árpád-kori, késő középkori, török kori), kövezett útburkolat részlete került elő. A kaputorony kívülről négyzetes (10,6×10,6 m), belül pedig téglalap alaprajzú (560×470 cm) volt. Bejárata a rövidebb oldalán állt, felmenő falai sárgás habarcsba rakott kváderkövekből épültek. A barbakán alapja gerendaváz szerkezeten nyugodott.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Az erődítések a török ostrom alatt komoly károkat szenvedtek. 1602-re elkészült a Monostor bástya a Szűz Mária-prépostság temploma szentélybővítményének helyére, amelynek török neve Karakas pasa bástya volt. A belváros falainak délkeleti oldalán egy fülesbástyát és a déli végében egy ágyútoronyt építettek. Ez utóbbi és a Palotai kapu között a falat megkettőzték, az északi, északkeleti és a nyugati kőfalak mögé pedig földtöltéseket emeltek. Egy 1647-re keltezett feliratos kő alapján elkészült a Budai kapu tornyának átépítése, és elé egy újabb elővédművet húztak. A Lakatos utca – Bástya utca sarkában és a Táncsics Mihály utca 6. szám alatt talált tornyok ehhez az időszakhoz köthetők. **(13. tábla/3. kép)**

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
18	25356	Püspökkert	épület, fal, vár	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		135		
19	25357	Püspökség pincéje	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		135		
40	25379	Bástya utca	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		113/2		
42	25381	Várfal park	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		133/1, 133/2		
49	25388	Ady Endre utca 5.	épület, fal	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		144		
52	25391	Ady Endre utca 7.	erődítés, fal	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		149		
53	25392	Ady Endre utca 8.	fal	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		241		
54	25393	Ady Endre utca 9.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		151/3		
55	25394	Ady Endre utca 11–13.	fal, település, út	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		151/7		
59	25399	Basa utca 2.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		86		
60	25400	Basa utca 4.	faragott kő, fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		87/2, 113/2		
67	25408	Bástya utca 5.	fal	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		123/1		
68	25409	Bástya utca – Rózsa utca	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		113/2		
69	25410	Bástya utca 15.	fal	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		115		
72	25414	Jókai utca 2.	épület, fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		220		
85	25426	Fő utca	épület, fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		136		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
94	25435	Fő utca 11.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		85		
112	28587	Jókai utca 4.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		221		
114	28589	Jókai utca 6.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		224		
115	28590	Jókai utca 8.	fal, épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		225		
118	28593	Jókai utca 12.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		229		
119	28594	Jókai utca 14.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		230		
120	28595	Jókai utca 18.	fal, épület, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		232		
121	28596	Jókai utca 20.	fal, erődítés, út	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		235		
126	28601	Dr. Koch László utca – Ady Endre utca	erődítés	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		147, 148/1, 148/2, 149		
129	28604	Szent István tér 2.	fal, faragott kő, szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		424		
134	28609	Szent István tér 10.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		326		
135	28610	Szent István tér 13.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		329		
139	28614	Lakatos utca	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		128		
142	28617	Lakatos utca 7.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		131, 132, 135		
144	28619	Lépcső utca 3.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		286, 294		
146	28621	Liszt Ferenc utca 4–6.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		290		
147	28622	Liszt Ferenc utca 8.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		285		
148	28623	Liszt Ferenc utca	erődítés, fal, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		283, 291		
152	28628	Várkörút 21–23.	erődítés, fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		406, 409		
153	28629	Várkörút –Országzászló tér sarok	fal	újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		82		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
188	28666	Táncsics utca 6.	épület, erődítés, fal, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		410		
190	28668	Várkapu utca 1.	hid	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		139		
191	28669	Várkapu utca 2.	fal, sírkő, szórványlelet	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		141		
192	28670	Várkapu utca 3.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		138		
326	32092	Kossuth utca 14.	fal, pince, szórványlelet, település	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		415/2, 415/3, 415/4		
346	57629	Szent István tér 2-3.	épület, erődítés	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		414/1, 414/2		
358	39240	Árpádfürdő	épület, erődítés, fal, kemence	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		424		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

B. A VÁROSRÉSZ SZERKEZETÉNEK RÉSZEI

1. UTCAHÁLÓZAT, TEREK (14. TÁBLA)

A nagy forgalom megfelelő infrastruktúrát igényelt, beleértve az utak, az utcák és a terek burkolatát. A *Castrum Albense* északi és déli része három-három, északkelet-délnyugati irányú, keskeny utcával rendelkezett, amelyek egy északkelet-délnyugati irányú térbe (a mai Városház tér) futottak össze. Azonosításukat az oklevelek mellett a feltárt ház- és útburkolatrészletek, valamint a városalaprakok segítik. Ez utóbbiak alapján középkori vonalvezetés tételezhető fel a mai Jókai, Juhász Gyula, Oskola, Megyeház, Arany János, Táncsics, Kossuth, Ady, Bástya, Liszt Ferenc, Fő és a Megyeház utcában. A Rózsa utca a 17. század végi térképeken zsákutcaként tűnik fel, és csak később vált nyitottá a mai Bástya utca felé. A mai utca elődje a 15. században alakulhatott ki, amikor Rózsa u. 4. számú ház ásatással igazolt középkori előzménye a Szent Kereszt-templomként azonosított templom korábbi temetőrésze területén felépült. Az utak egy részét széles, lapos kövekkel burkolták, a másik részüket durvább kövekkel fedték. A leletmentések során a járósinttől 60–100 cm mélyen lehetett megfigyelni a középkori útburkolatot a Jókai utca 16–18. sz. házak találkozásánál, a Juhász Gyula utcában, az Oskola utca 6. sz. ház előtt, a Megyeház utcában, a Liszt Ferenc utcában, a Lépcső utcában. **(15. tábla/1. kép)** és a Városház téren. A Kossuth utca 9. sz. ház udvarszintjétől 110 cm-es mélységben egy kövezett burkolatot figyeltek meg. Ez alatt egy kétszer is szintemeléssel megújított kétsoros, sárgás habarcsba rakott kőburkolat húzódott 300 cm mélységben.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Az északkeletről érkező út a Budai külvárosba, majd a Budai kapun át a belvárosba érve, a főutcában (*Vicus Magnus*) folytatódott északkelet–délnyugati irányban, ezt követően az említett térnél megtörve délnyugatra fordult és a Palotai kapun át vezetett ki a településről. Nagy Lajos szerint a *Vicus Magnus* a török hódítás előtt a mai Bástya utca–Lakatos utca vonalában húzódott, majd az új Budai kapu 17. századi megépülésével áttevéődött a mai Fő utca vonalára. **(15. tábla/2. kép)**

A *Vicus Sancti Petri* házfeladásokról szóló iratokból (1381, 1471, 1478) ismert, melyek az ott élő tulajdonosok nevét is tartalmazzák. A *vicus* lokalizálását illetően felmerül a mai Arany János utcával történő azonosítás lehetősége, amely a Szent Péter-plébániatemplom elhelyezésén alapul. A 13. számú háztelken feltárt középkori ház homlokzata jelzi, hogy a középkori utca kissé eltért a mai vonalától, folytatva a templom előtti kiteresedést. Említik a fentebb leírt források a *Parva Plateat* is, mely a városalaprajzok és a leírások alapján a mai Templom közzele hozható összefüggésbe.

A *Vicus Teutonicalis* a Kossuth utca székesegyház mögötti részének tartotta Nagy Lajos egy 1688. évi telekösszeírásra hivatkozva. Zsigmond király 1407-re datált oklevele szerint a mészsárszékek ebben az utcában voltak. Az út magyar megfelelője a Német utca lehetett, amelyet egy 1446. évi házcsera alkalmával említettek meg. Az utca középkori nyomvonalának vonalvezetését, egyezését a mai utca vonalával a történelmi városalaprajzok igazolják. Délen a Petőfi Sándor utca torkolatánál feltárt középkori épület nyugati homlokzata jelölte útját.

A *Vicus Sancti Bartholomei* és Szent Bertalan-templom helyét Nagy Lajos a mai Szent István tér keleti oldalára helyezte, feltételezve, hogy a szerzetesrendek 1688 után olyan telkeket foglaltak el, amelyeken már a középkorban is álltak egyházi épületek. A pálosok telkének határleírása 1479/1487-ből maradt fenn, e szerint nyugati irányból árok, észak felől egy régi torony és keletről a Szent Bertalan utca határolta a telket. Ennek alapján a mai Jókai utca előzményének tarthatjuk a *vicus*t, mert a középkori, nyugati árok a védművekhez tartozhatott.

A 13. század folyamán a kanonokok, felhagyva a közös étellel, külön épületekbe költöztek. A káptalan méltóságviselői saját házzal rendelkeztek, viszont az egyszerű kanonokoknak egy-egy lakrész jutott. A középkor végén általában egy utcában álltak lakóépületeik a székesegyház vagy a prépostsági templom közvetlen szomszédságában vagy attól távol. Ennek alapján a *Vicus Canonialis* a prépostság környékére vagy tőle elkülönülten lokalizálható. Egy 1546. évi török adóösszeírásban Káptalan utca városrészben említik a romba dőlt Szent Bertalan-templomot, mely alapján felvetődik, hogy egymás közelében helyezkedett el a *Vicus Sancti Bartholomei* és a *Vicus Canonialis*, amely a Szent Bertalan utca és a mai Jókai utca azonosításából következően a mai Oskola utca lehetett. Az utóbbi középkori nyomvonalát megőrizte az itt álló házak utcai homlokzata.

Óvári László özvegye, Ilona a zsámbéki pálosoknak adta az Olasz utcában álló házat szentmise alapítványul (1524). A belvárosba, a tatárjárást követően beköltöző latinokról kaphatta nevét, és minden bizonnyal a *Castrum Albensen* belül kereshetjük az utcájukat.

A városban élő zsidókról IV. Béla király által kiadott privilégium (*Iudeis hec iura ordinavimus*) átirataiból értesülünk. Lakónegyeddel rendelkeztek a középkori piac körül, de erről csak török kori forrás maradt fenn. Zsinagógájukról 1490-ből rendelkezünk adattal, építésének ideje és helye nem ismert.

A középkori belvárosban az 1546. évi defter Csizsár utcáról tesz említést, de ennél több információt nem kapunk.

Egy 1490. évi oklevél szerint Albert udvarbíró a Budai kapu közelében álló házat Miksa György bajor hercegnek adományozta. Felvetődik, hogy a főutca egy 1532. évi adásvétel (Baronyai Mátyás tatai várnagy a *Budauczaban* vásárolt házat) során említett Buda utca nevet is viselhette az elején álló kapu, valamint az északról érkező útvonal révén, mely a *Civitas Exteriorban* húzódó út folytatása lehetett. A fentebb említett épületek a mai Ady Endre utca vonalában vagy a Fő utcában lehettek.

A város falain belül lévő Bíró utcában több mester háza állt, de lokalizálásukhoz további források szükségeltetnek.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A Megyeház utca középkori nyomvonalát a 17., 18. és a 20. számú házak homlokzata határozza meg. Nem ismerjük a korábbi névadását.

Számos kereszt- és zsákutca hálózta be a Belvárost a városalaprajzok és az ásatási eredmények alapján, de többségük középkori elnevezése nem ismert. Utca húzódott a Jókai utca 18. sz. telken a városfalig, ahol a pince járószintjétől mérve 40 cm-es mélységben feltárták az útburkolat részletét. Innen vezetett tovább a Jókai utca 11. és 13. sz. házak, illetve az Oskola utca 12. sz. ház között, ahol még Wüstinger József 1826-ban készült városalaprajza is keskeny gyalogjárót ábrázol. **(15. tábla/4. kép)** Innen a mai ciszter rendház déli traktusa helyén folytatódott tovább a mai Rózsa utcán át a városfalig. A Jókai utca 6–8. sz. házak között a La Vergne által készített városalaprajz egy vonala utcát sejtet, de ezt egyértelműen ábrázolja a De Prati-féle városalaprajz. **(15. tábla/3. kép)** A Goldzieher Ignác köz és a Juhász Gyula utca középkori nyomvonalát és szélességét az Oskola utca 4. és 6. számú, részben vagy teljességében ma is álló középkori házfalai határozzák meg. **(16. tábla)** A középkori eredetű Lakatos utca a prépostság telekhatára mellett futott a városfalig, viszont egyetlen középkori épületmaradvány sem ismeretes innen.

A középkori belvárost két kapun át lehetett megközelíteni, melyek fokozott erősített kiépítése a 15. századra tehető. A főutca (*Vicus Magnus*) északi (Budai kapu) és a nyugati (Palotai kapu) végén álltak. A megnevezésük, továbbá az elhelyezkedésük elsősorban törökkori forrásokból, 16–17. századi városalaprajzokról és metszetekről ismeretesek. **(17. tábla)**

A főutcák közepén egy térbe (*Theatrum Civitatis*, ma Városház tér) torkollottak. Ezt a vásárteret a 20. század első feléig használták és a mai napig őrzi a központi funkcióját.

A piactértől délre vezető három utca (Megyeház utca, Arany János utca/*Vicus Sancti Petri*, Kossuth utca/*Vicus Teutonicalis*) a mai Szent István térbe futott össze, ahol 1602-ben Isolano kapitány keresztcsáncot ásatott. A szemináriumi templom kerítésével párhuzamosan húzott árokban kövezett útburkolatot és egy tapasztott falú kemence maradványait figyelték meg. A tapasztásából előkerült 15–16. századi leletanyaga arra utal, hogy a Szent István tér a katonai, stratégiai célokra kívül a lakosság számára is teret, élet-, illetve lakhatási lehetőséget adott. Erre utalnak a történelmi városalaprajzok adatai, ahol kertes házakat, hosszan délre nyúló háztömböt, illetve egy, a kertektől délebbre álló házat ábrázolnak az 1601. évi francia metszeten, illetve az 1689. évi és a későbbi városalaprajzokon.

Az északi kapu Nagy Lajos szerint a Fő utca végében, a későbbi kaputól (Új Budai kapu) 24 méterre, keletre állt, a Fő utca és a Bástya utca között, mert 1647-ben a Castrum védműveinek északnyugati sarkára egy olasz rendszerű bástyát építettek és ez szükségessé tette az áthelyezését az északi városfal közepére. A régi kapu a városfal valószínű 11. századi megépítése óta állt a városfal északi szakaszán, mivel több fontos út – Győr, Esztergom, Buda, Baranya – itt érte el a várost.

A nyugati kapu a mai Liszt Ferenc utca elején állt, melyet alátámaszt az 1738. évi városalaprajz és az 1776. évi telekkönyv is. Az objektum korai felépítményéről nem rendelkezünk adattal, maga a kaputorony a 13–14. század fordulóján épülhetett. A Liszt Ferenc utca elején végzett feltárások során a kapuépítmény kései periódusát sikerült megfigyelni.

A török hódoltság korából több utcánév is előfordul a forrásokban. Egy 1543. évi adóösszeírás a belvárosban említi a „*Platea intra muros*”-t, amelynek két oldalán 16 porta állt, de nevét nem tudjuk meg. Az 1546-ban összeírt Város utca városrészben hat házat, köztük két papi házat elárvereztek. A Karakas pasa városrész környékén voltak Evlia Cselebi szerint a szabadalmas keresztények házai. Neve alapján talán a Karakas pasa dzsámi, illetve a Karakas pasa bástya környékén lehetett. A Nagy dzsámi városrészt 1544-ben és 1546-ban említik a defterek. A kutatók többsége (Hegyi Klára, Sudár Balázs) a török épületet a Szent Péter- és Pál-plébániatemplommal azonosította. Evlia Cselebi a belváros címszó alatt említi a Palotai városrészt, ahol szintén a szabadalmas keresztények házai álltak. Neve alapján talán a Palotai kapu környékén, a mai Liszt Ferenc utca táján lehetett.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
55	25394	Ady Endre utca 11–13.	fal, település, út	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		151/7		
82	25424	Kossuth utca 9–11.	épület, erődítés, szórványtelep, út	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		371/1, 371/2		
120	28595	Jókai utca 18.	fal, épület, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		232		
121	28596	Jókai utca 20.	fal, erődítés, út	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		235		
144	28619	Lépcső utca 3.	fal, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		286, 294		
148	28623	Liszt Ferenc utca	erődítés, fal, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		283, 291		
200	28678	Oskola utca 6.	épület, falfestmény, faragott kő, út	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		256		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

2. A VÁROS EGYHÁZI INTÉZMÉNYEI

A világi klérus intézményei

A Szűz Mária-prépostság (18. tábla)

A 11. századi védművön belül állt a Szűz Mária-prépostság épületegyüttese. **(19. tábla/1. kép)** Temploma a török hódoltság idején bekövetkezett pusztulásáig koronázások, királyi temetkezések színhelye volt, és ezen kívül országgyűléseknek, országnagyok tanácskozásának, királyok hadba vonulásának és hazatérésének adott otthont. Az impozáns templombelső biztosított méltó keretet a fényes királyi esküvőkhöz. Itt őrizték az Árpád-korban a koronázási jelvényeket, a királyi kincstárat és az ereklyekincseket. A templomban helyezték el a király trónját is. A társaskáptalan alapításában bizonyosan szerepe volt a Fehérváron átvezető szentföldi zarándokútnak és feladatainak megválasztásában mintaadó lehetett Nagy Károly aacheni palotakápolnája. I. (Szent) István a „*ius sepulturae*”-val élve a Nagyobbik legenda szerint „*hatalmas, csodálatos művű bazilika építésébe fogott*” az 1010-es évek második felében, melyet családja magánkápolnájának és temetkezési helyének szánt. **(19. tábla/2-3. kép)** Az alapító személye és sírja a Magyar Királyság koronázótemplomává tette az épületet. A prépostság pápai privilégiumok révén a 12. század végére a Szentszék közvetlen fennhatósága alá került, fokozatosan érve el a passzív *exemptio* állapotát.

A háromhajós, bazilikális elrendezésű templomot többször átépítették az adott korszak stílusjegyeinek megfelelően. **(20. tábla)** A 65×37,5 m alapterületű hajóterét és a félköríves szentélyét két négyzetes alaprajzú melléktér fogta közre, nyugati homlokzata előtt még a 11. században emelt, tekintélyes méretű nyugati építmény állt. A kőfaragványok tanúsága

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

szerint a 12. század első felében több szakaszban átépítették. A templom déli oldalához káptalani monostort csatoltak, majd északkeleti sarkánál két kápolnát, az egyikben igazolható temetkezéssel, alakítottak ki. Újjáépítették Szent István és Szent Imre sírjait is és az oszlop-bélletes kapuzatot gazdagon faragott díszítéssel látták el. Valószínűleg 1083 körül faragták át azt a római szarkofágot, amelybe Szent István testerekléit helyezték el.

E korszakból mindössze egyetlen király és királyné sírját sikerült feltárni. Ezeket a kutatás hagyományosan III. Bélával és Antiochiai Annával azonosította, de újabban felmerült a Kálmánnal és feleségével való azonosítás lehetősége is. **(19. tábla/4. kép)**

A nyugati építmény déli árkáíveit befalazták, a nyugati homlokzat elé pedig egy új építményt emeltek. I. Károly az 1318-as és 1327-es tűzvész után hozzájárult a templom helyreállítatásához. Ólomlapokkal fedette le a tetőzetét és új, gótikus árkáíveket emeltetett, valószínűleg be is boltoztatta a templomot. Az épületet vörösmárvány padlóval burkolták, a kanonokok kórusa elé pedig egy árkádos homlokzatú szentélyrekesztőt építettek. Nagy Lajos király Szent Katalin tiszteletére maga és családja számára temetkezési kápolnát alapított a déli mellékhajó keleti szakaszához kapcsolva, amelyről egy 1371-ben kelt pápai búcsúengedély tesz először említést. A 2002. évi ásatás tette lehetővé a templom déli oldalára történő lokalizálását. A 14. és a 15. század folyamán további kápolnákat emeltek a bazilikában, és megkezdődtek a főúri temetkezések is az oklevelek és a sírkőtöredékek tanúsága szerint. Ozorai Pipo újjáépítette a templom egyik nyugati tornyát, mely a végső nyughelyévé is vált. Hunyadi Mátyás hatalmas, késő gótikus szentéllyel bővítette ki a Szűz Mária-prépostság templomának épületét, és újraboltozták a korábbi hosszházát. A 15. század végén Kálmáncsehi Domonkos az északi oldalhajó keleti felének átépítésével, az 1. és 3. pillér között új, a mellékhajónál szélesebb kápolnát építtetett Szent Anna tiszteletére.

Az Árpád-kort követően a királyi temetkezések hagyományát a hatalmukat ezzel is legitimálni kívánó Anjouk újították fel ismét a 14. század folyamán. Mátyás király halálát követő trónharcok idején Habsburg Miksa zsoldosai fosztogattak a városban és a prépostság templomában is. Az utolsó koronázásra 1527-ben került sor (Habsburg Ferdinánd és Jagelló Anna), majd a mohácsi vész után a prépostság hanyatlásnak indult. Többször feldúlták a sírokat, kincsek után kutatva.

Fehérváron sem a teljes bazilikát használták a muszlimok, hanem annak csak egy részét. Evlia Cselebinél *Romos* vagy *Rongált dzsámiként* szerepel a templom. Elgondolkodtató az alapító Miljás papról szóló adat is. Nem elképzelhetetlen, hogy a rejtélyes név mögött a magyar Mátyás név bújjon meg: a kettő arab betűs lejegyzése között sekély a különbség, a muszlim írnokok számára ismeretlen név esetében pedig a tévesztésnek komoly esélye volt. Ennek fényében Sudár Balázs nem tartja lehetetlennek, hogy a törökök a Mátyás-kápolnát használták imahelyként. Szultáni rendelet utasítja a budai bejlerbejt, hogy távolítsa el a bazilika még megmaradt sírköveit. A délnyugati tornyába fegyvert, lőszert és lőport raktároztak a törökök. 1601-ben robbanás történt, jelentős mértékben elpusztítva az épületet.

A 17. század végére a kápolnák tetőzetét a sokszori tűzvész, falait az ostromok, robbanások rongálták meg. Mária Terézia megszüntette a prépostságot, telkét az 1777-ben alapított székesfehérvári püspökségnek adományozta.

A területen a 18. század közepétől indultak meg a régészeti kutatások 2008-ig bezárólag. 1938-ra épült fel az egykori maradványokat bemutató Romkert.

A társaskáptalan önálló intézményként, a várostól függetlenül működött királyi magánegyházként, és jelentős birtokadományokkal rendelkezett. A préposti épületegyüttes önálló területet alkotott a városon belül, erre utalnak a Kralovánszky Alán által a templomtól délkeletre feltárt falak, melyeket prépostsági területet kerítő falaknak határozott meg és 11. századra keltezett. **(21. tábla)** Az egyházi intézmény hiteleshelyként és magánlevéltárként is működött, anyaga azonban a török uralom idején megsemmisült.

A Szűz Mária-társaskáptalanhoz tartozhatott a Szent Antal-vendégház is, amely a templom kerengőjét övező valamelyik épületszárnyban (mai Koronázó tér és Vasvári Pál utca által határolt terület) kaphatott helyet.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
1	22691	Romkert	erődítés, kolostor, település, temető, templom, vízmű	őskor, középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		134		
41	25380	Táncsics utca –Vasvári Pál utca sarka	sír	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		388		
172	28648	Koronázó tér 4.	kolostor, sír	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		385		
173	28649	Koronázó tér 1–3.	épület, kolostor, település, temető	őskor, középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		384		
194	28672	Vasvári Pál utca	fal	ismeretlen kor
Helyrajzi szám / HRSZ		383		
195	28673	Vasvári Pál utca 3.	fal, temető	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		391		
344	57280	Koronázó tér 3.	faragott kő, település	őskor, vaskor, középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		386		
345	57281	Koronázó tér 3–4.	kolostor, település	őskor, vaskor, középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/2, 282/3, 282/4		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A Szent Péter-plébániatemplom (22. tábla)

A kutatók többsége (köztük Fügedi Erik, Kralovánszky Alán, Siklósi Gyula) szerint a II. János Pál pápa téren álló mai székesegyház középkori előzménye a Szent Péter-plébániatemplommal azonosítható, ahol a források szerint a koronázási szertartást követően az uralkodók ítéletet hoztak és vitézeket ütöttek lovaggá. A forrásokban 1304-ben *ecclesiaként* feltűnő templomot plébániaként 1352-ben említik először.

Az oklevelek (1471, 1477, 1478, 1537) tanúsága szerint a városfalon belül állt, és a nevét viselő utcában több polgári és kanonoki házat is megemlítenek.

Egy 1478. évi oklevél alapján a templom körül temető is működött, amely hivatalosan 1856-ig működhetett egy városi rendeletre hivatkozva.

A II. János Pál pápa téren, a burkolat alatt megbúvó, 10×10 m-es négyzet alakú középtérrel rendelkező, négykaréjos alaprajzú templom maradványait Kralovánszky Alán az alaprajzi párhuzamok, valamint a történeti adatok alapján a 10. századra datálta, és Géza fejedelem temetkezési helyeként azonosította. A régészeti feltárások során nem került elő az építkezéshez köthető, keltező értékű réteg, ezért egyértelműen nem határozható meg a centrális épület kora. Az építéskori földfelszínt sem ismerjük, de az északi karéj gondosabban rakott felső kőszára arra utal, hogy a járószint ennek a fektetési szintje (113,86 mBf) közelében lehetett.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Az ásatási eredmények alapján nyilvánvalóvá vált, hogy az Anjou-korban a négykaréjos templomot kelet felé megnövelték, elbontva az itt álló karéjt.

A 14 méter hosszúságú bővítést támpillérekkel megerősített, azonos szélességű (8 méter), poligonális szentély zárta. Az apszison belül a boltozatot tartó falpillérek körtetagos lábazatai megmaradtak közvetlenül a mai padlóburkolat alatt és a műformáik alapján I. Károly uralkodási idejére keltezhetők. A faragványokon a szerkesztési vonalak is láthatók. **(23. tábla/4. kép.)** Az ásatás kisleletei közül említésre méltó a szentély területén, a felső 30 cm-es kevert rétegből származó, öntéssel készült limoges-i *corpus* (hossza: 15 cm, szélessége: 12 cm), mely egy körmeneti kereszt részét képezte. **(23. tábla/1. kép)**

Az ásatás során figyelemre méltó építéstechnológiai megoldást rögzíthettünk. A püspöki székesegyház északnyugati tornyának aljában, az egyhajós Anjou-kori templom északi zárófalánál függőleges falenyomatokat (szélesség: 36 cm, magasság: 121 cm, alja: 112,91 mBf) figyeltünk meg, melyek az építési alapárok támasztékai lehetettek. A templom déli oldalához kezdetben egy sekrestyét – alapterületét nem lehetett megállapítani a kutatás korlátozottsága és statikai okok miatt – építettek, amely később kápolna funkciót töltött be az előkerült oltáralapozás (220×165×92 cm, alapozás alja: 114,49 mBf) alapján. A későbbiekben a templom északi oldalához újabb épületrészt (a mai északnyugati torony, belső mérete: 4,2×4,2 cm) csatoltak. A délnyugati sarkában feltárt, falikúttal összefüggő vízgyűjtő (100×144 cm, mélysége: 121 cm, alja: 113,67 mBf) arra utal **(23. tábla/3. kép.)**, hogy egy újabb sekrestye volt. Innen két darab, kakas formájú bronzcsapfogó került elő, amelyek a kézmosóhoz tartozhattak. A torony aljában gótikus lábazati falfestés részletei maradtak meg 310 cm hosszan. Az ábrázolt drapériát piszkosfehér–sárga–vörös–sárga színű, íves aljú mezők alkották brokátot imitáló motívumokkal, alatta fekete sávval. **(23. tábla/5. kép.)** A falfestéshez tartozó, 15. század eleji járószintet (III. járószint, 114,84 mBf) padlótéglák (19×19×4 cm) alkották. A padlószintet később megemelték (II. járószint, 115,39 mBf) a 15. század második felében – 16. század első felében. A déli oldalfal nyugati végében volt valószínűleg a sekrestye bejárata, amelyet később befalaztak. A Zsigmond korban megemelték a szentély két oldalán álló épületrészek falait támpillérekkel megerősítve, valamint a szélességéből következően (18 m) feltehetően háromhajóssá bővítették a templomot a négykaréjos alaprajzú épület még fennálló oldalait elbontva. A templomhajók építését alátámasztják a ma is álló tornyok nyugati homlokzatán megfigyelt gótikus árkádívek, valamint a székesegyház előtt feltárt alapfalak és kripták, amelyek minden esetben belső templomtérre utalnak. **(23. tábla/2. kép)** Annak ellenére, hogy a toronyaljak nyugati árkádívei háromhajós templomterre utalnak, a hosszház területén a fő- és mellékhajók közötti osztópilléreknek nem került elő nyoma. Ennek oka a nagyszámú késői, a középkori templom 18. századi lebontása utáni temetkezés is lehet, de a hosszház tengelyében a nyugati faltól 4 méterre feltárt pilléralapozás, amely habarcsából következően a hosszház építéséhez kapcsolható, más, összetettebb térrendszerre is utalhat.

A püspöki székesegyház középkori elődje az 1543-as török ostromot átvészelte, ám Szinán császár leírása szerint dzsámivá alakították át, hogy ott hallgathassa a szultán a pénteki imát. Evlia Cselebi tudósítása alapján a dzsámi „*a régi időben magas boltozatú, híres templom volt*”, melyből a kutatás arra következtet, hogy a középkori Szent Péter-plébániatemplomról lehet szó.

Az oszmánok tisztában voltak a magyar államrendben a koronázás jelentőségével, a királýsírokat még maga Szülejmán szultán is meglátogatta – mint „elődeinek” nyughelyét. Ugyanakkor a koronázótemplomot éppen a sírok miatt nem lehetett gyorsan dzsámivá alakítani, ezért eshetett a választás a Szent Péter-plébániatemplomra, amely egyébként is a település legmagasabb pontján, így legtekintélyesebb helyén volt. Hegyi Klára szerint a Nagy vagy Szent jelzőket a dzsámi abban az esetben viselhette, ha maga a szultán vonult be az adott helyre. A kutató azonosnak vélte a török utazónál szereplő Szülejmán khán dzsámival, amelynek 1613-ban állított felújítási feliratát szintén lejegyezte.

A 18. század 50-es éveit követően a középkori templomot lebontották a keleti toronypárjainak kivételével, és kelet felé bővítették az épületet.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Egy 1478. évi oklevél szerint a templom körül temető működött: „... Coemetarium Parochialis Ecclesiae Beati Petri Apostoli ...”. Kerítésfalát Martinus Lajos plébános megerősítette/felújította 1688–90 között. Bél Mátyás leírása szerint 1735–42 között még temetkeztek a temetőben, melyet Kralovánszky Alán és Siklósi Gyula feltárási eredményei is alátámasztanak. Károly János megemlékezik arról, hogy a területen több alkalommal (1826, 1864, 1896) kerültek elő sírok, emberi csontok. Hivatalosan 1856-ig működhetett a temető egy városi rendeletből következően.

A 2014–2018 között folytatott feltárások (24. tábla/1. kép) során a középkori templomon belül és kívül több sírt tártak fel, amelyeknél sok esetben sikerült koporsóra utaló nyomokat (famaradvány, szegek) megfigyelni. A jelenlegi székesegyház körül folyamatos volt a temetkezés, ezért pontos datálásuk nehézségekbe ütközik, mert mellékletként korhatárorozó lelet alig került elő. Néhány sírban előfordult textilmaradvány, némelyiken franciakapoccsal, török hódoltság utáni temetkezésekre utalva. A leletanyag között kiemelhető számos érem (1387–1881) mellett több 17–18. századi darab (bronzkorpuszok, rózsafüzérek, Szent Benedek-kegyérem, könyvveret, finoman díszített késnyél), amelyek újkori feltöltési rétegekből és temetkezések közötti földből, valamint elhunytak mellől származnak. (25. tábla/1–2 kép) A középkori templom sokszögű szentélye és a temetőkerítés közötti területen 50 melléklet nélküli temetkezés került elő.

A középkori templom hosszázának északi oldalán egy megközelítően 10,5–11 méter hosszú épület északkeleti sarkának támpilléres kialakítása sokszögzáródású, gótikus épületre enged következtetni. (25. tábla/5. kép) Az innen előkerült nagymennyiségű emberi csont alapján osszarium lehetett. A feltárás során talált boltozati bordák felvetik annak lehetőségét, hogy a csontkamra fölé kápolnát emeltek.

A négykaréjos alaprajzú templom déli karéját egy 18. századi kripta (alapterülete: 12×5,5 m) bontotta el, amelynek téglaboltozata beomlott, maga alá temetve az ott elhelyezett koporsókat.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
17	22898	Püspöki székesegyház	épület, fal, temető, templom, vízmű	őskor, középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		379, 380		
33	25372	Arany János utca 5–7.	fal, épület, templom	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		358/1, 358/2, 379		
37	25376	Géza nagyfejedelem tér	épület, fal, település, vízmű	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		375/1, 375/2, 378		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A Szent Kereszt- plébániatemplom

Az egyház legkorábbi említése egy 12. századi antifonáriumból származik. A várfalon belül, a káptalani területen élő népeknek lehetett a korai időktől a temploma. A 15. századi forrásokban már plébániaként szerepel és az oklevelek alapján a prépostság temetőjében állt.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A Rózsa utca 3–5. számú házak területén végzett ásatások során egy kelet–nyugati tájolású templom maradványait tárta fel Kralovánszky Alán, amelyik egy téglalap alakú hajóból és egy enyhén patkóíves alaprajzú szentélyből állt. **(26. tábla /1. kép)** A hajó keleti negyedében a szentély előtt északon és délen is egy-egy félköríves fülkét alakítottak ki a hajófalban némileg a hajótérbe nyúló oldalfalakkal, amelyeket másodlagos felhasználású, római oszlopok zártak. A művészettörténeti kutatás a templomot a 12. századra keltezi. Kralovánszky Alán azonosította a feltárt objektumot a Szent Kereszt-templommal, ámde ez a meghatározás topográfiai adatok hiányában nem bizonyítható egyértelműen.

Siklósi Gyula a templomot Veli bej dzsámijával azonosította, de nem igazolható az épület egyházi célú használata a török korban, mert a délkeleti falára ajtónyílást vágtak, ahol a dzsámi mihrábfülkéjének kellene lennie. Jankovich Norbert felvetette, hogy a török hódoltság korában boltként vagy lakóházként funkcionált, ekkor szentélye helyére négyszögletes térszert építettek délen nyíló ajtóval. Kralovánszky Alán ezt gótikus szentélynek tartotta.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
165	28641	Rózsa utca 4.	épület, temető, vízmű	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		99		
166	28642	Rózsa utca 3–5.	sír, templom	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		107, 108		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A Szent Imre-plébániatemplom

A Szent Imre-plébániatemplom kapcsán a korábbi szakirodalom megkérdőjelezte, hogy Fehérváron két, a herceg oltalma alá helyezett egyházi objektum (a Szűz Mária-prépostság egyik kápolnaoltára, a Szent Imre-templom) létezett volna. A fennmaradt kései írott források alapján azonban mindkettő megléte bizonyított. A templommal kapcsolatos legkorábbi okleveles adat 1229-ből származik, miszerint az egyháznak Szóláton volt szőlője. Egy 1378. évi dokumentumban a várban álló épületként szerepel, 1470-ben konkrétan a vásártér szélén („in acie fori”) említik.

Az 1720. évi, De Prati-féle alaprajzon feltüntetett ferencesek telkén jelölnek egy templomot, mely felveti annak a lehetőséget, hogy olyan területet kapott meg eleve a rend, ahol már a középkorban is állhatott egy egyházi épület. **(26. tábla /3. kép)**

A Szent Jakab-templom

A kutatások során nem tisztázódott a Szent Jakab apostol tiszteletére szentelt templom léte, amelynek bizonyítékát egy gyűrűben látták. **(26. tábla 2. kép)** Neumann Lipót ajándékként került a múzeum gyűjteményébe. A gyűrű felirata azonban nem említi a fehérvári Szent Jakab-egyházat. A templomra vonatkozóan jelenleg sem írott, sem pedig képi forrással nem rendelkezünk. Korábban a kutatók többsége a mai székesegyház előzményének tartotta.

A mai Szent Anna-kápolna

Székesfehérvár egyetlen épségben megmaradt középkori építészeti emléke, a mai Szent Anna-kápolna finom hálóboltozattal és csúcsíves ablakokkal díszített. **(26. tábla /4–5. kép)** A késő gótikus stílusú (székesegyháztól északra elhelyezkedő) egyház eredeti védőszentje

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

nem ismert. A műemléket a korábbi feltételezések szerint Hentel polgár építette 1470 körül, de a művészettörténeti kutatás kétségbe vonja ezt a keltezést, mert az épületen látható késő gótikus jegyek a királyi udvar építkezésein csak az 1480-as évektől jelentek meg. A hódoltság idején az épület északi és nyugati falára török falfestmények kerültek, valamint a felújítása során Korán-szövegrészletet tartalmazó papírdarab került elő. Sudár Balázs szerint muszlim imahelyként való használata ennek ellenére nem bizonyos.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
17	22898	Püspöki székesegyház	épület, fal, temető, templom, vízmű	őskor, középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		379, 380		

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A Szent Bertalan-templom

A Szent Bertalan utcában, a városfalon belül volt Fekete Mihály özvegyének, Margit asszonynak a háza, melynek egyik felét 1478-ban a csatukai pálosoknak ajándékozta. Feltételezve, hogy az utca az ott álló templomról kapta nevét, a belvárosban állhatott a Szent Bertalan-templom. Nagy Lajos a mai Szent István tér keleti oldalára helyezte a *Vicus Santi Bartholomei*-t és a templomot, feltételezve, hogy a szerzetesrendek 1688 után olyan telkeket foglaltak el, melyeken már a középkorban is álltak egyházi épületek.

A Jókai utca 2. számú ingatlanon Siklósi Gyula feltárta egy török fürdő maradványát, melynek falaiban másodlagosan beépített román, gótikus kőfaragványok (közülük néhány darab a Szűz Mária-prépostság templomhoz tartozott) voltak, továbbá három, melléklet nélküli sírt talált. A középkori részletek és az 1546. évi török adóösszeírás alapján erre a helyre lokalizálta a templomot.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
72	25414	Jókai utca 2.	épület, fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		220		

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

A veszprémi püspök palotája

A veszprémi püspök önálló palotával rendelkezett a városban, amelyről egy 1279. évi oklevél tesz először említést. Péter püspök a várban lévő és a fehérvári polgárok által elfoglalt palotáját Kolin veszprémi főesperesnek adta örökül. A palotáról szóló források nem teszik lehetővé a belvároson belüli, pontos helymeghatározását.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Szerzetesi egyházak

A Castrumon belül nincs adatunk szerzetesi egyház létrejöttéről. A korábbi feltételezésekkel szemben a pálosoknak nem volt kolostoruk Fehérváron, csupán a pálos gazdálkodási módnak megfelelően itt is voltak adományból bírt házaik a 15–16. századi források alapján.

3. A VÁROSRÉSZ TÖRÖK KORI VALLÁSI ÉPÜLETEI ÉS SZÍNTEREI

Muszlim imahelyek (27. tábla/1. kép)

Dzsámi a Főtéren

Dilich metszete alapján az imahely már a 16. században is létezett. Prati alaprajza szerint kisebb középkori templomból alakították ki, de jelentősen átformálhatták, ha a ferenceseknek mecset néven adták át. Az épület 1720-ban pusztult el. Az imahely alapítójáról, nevééről közelebbi adataink nincsenek. Siklói tévesen azonosítja a Nagy dzsámival.

Hegyes dzsámi

A dzsámi nevét Vass Előd forrásközlésében találjuk meg. Az eredeti szövegben azonban a kérdéses helyen nem történik utalás semmilyen imahelyre, mert ott az állami bevételekről van szó. A név tehát téves olvasat eredménye: Fehérváron Hegyes dzsámi nevű imahely nem létezett.

Karakas pasa dzsámi

Evlia Cselebi útleírása: „azután Karakas pasa dzsámija, amely kicsiny, de bőséges közösséggel bír.” Az alapító minden bizonnyal Karakas Mehmed budai pasával (1618–1621) azonos, aki itt bástyát, kolostort és csorgókutat is építtetett. Az épület helyét nem tudjuk azonosítani. 1995-ben a Városház tér nyugati végében, a második világháborús emlékmű területén végzett ásatás során három ponton találtak falakat hozzátartozó járósíntekkel, amelyeket Siklói Gyula a dzsámihoz kapcsolt az előkerült kora újkori leletanyag alapján. A falak vastagságát a leletmentés területének határai miatt nem határozta meg, de a rekonstrukciója szerint az épület nyolcszögű alaprajzi elrendezésű volt, belmérete kb. 11×11 m lehetett. A feltárt maradványok felirat hiányában nem lehet kötni Karakas pasa dzsámijához.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
175	28651	Városház tér	fal	ismeretlen kor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/2, 282/3, 282/4		

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Régi/Romos dzsámi

L. Szűz Mária-prépostság templománál.

Szülejmán szultán dzsámija

L. Szent Péter-plébániatemplomnál.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Veli bég dzsámija (27. tábla 2. kép)

A tizenöt éves háború idején keletkezett metszetek tanúsága szerint a dzsámi a 16. században épült, az 1601. évi olasz alaprajzi vázlat és a látképek szerint négyzet alaprajzú, kupolás, minaretos épület lehetett. 1688-ban a jezsuiták kapták meg, akik templomként használták 1741-ig. Ekkor lebontották, és a helyén új templomot emeltek, amelyet 1813-ban a ciszterciek kaptak meg (ma Szent János köz 1.). A dzsámi a mai Nepomuki Szent János-templom helyén állhatott.¹

4. A VÁROSRÉSZ VILÁGI ÉPÜLETEI

Igazgatási épületek

A középkori belvároson belül több, az állam és a város működését biztosító szervnek helyet adó épület állhatott a rendelkezésünkre álló források alapján.

A Városháza és a püspöki székesegyház közötti területen, valamint a Szent Anna-kápolna előtti részen világi épületek maradványai kerültek a felszínre. Az előbbin egy nagyméretű, csarnokszerű épület részleteit tártuk fel, **(24. tábla/2. kép)** amely legalább négy pillérrel (a délnyugati pillérmaradvány alapozása felett két sor kváderkő maradt meg) rendelkezett. Kizárólag az épület keleti és nyugati zárófalának részlete maradt meg, ezért az épület pontos, észak-déli irányú kiterjedése nem határozható meg. A kelet-nyugati zárófalak közötti távolság 12,77 méter, a támaszok alapozásának távolsága 3 méter. A párhuzamok alapján (például a krakkói Wawel, a prágai hercegi palota) felvetődik a reprezentatív szerepet betöltő palotával történő azonosítás lehetősége. Jelentősebb felmenő részek hiányában nehéz az egykori épület tereiről bármit is mondani, de elképzelhetőnek tartjuk, hogy kétszintes lehetett, és a reprezentatív terek a sűrű támaszokkal ellátott földszint felett voltak. **(25. tábla 3.kép)**

A városban sókamara működött, melynek lerakata a városházán, esetleg a préposti palotában vagy egy kőházban lehetett. A legkorábbi forrás II. András király 1233. évi oklevele, amely szerint a tihanyi monostornak szánt sőt át kellett adni a szalacsi sókamara tisztjeinek Szent István ünnepén, Fehérváron.

A városházáról a legkorábbi említés 1487-ből származik. A város fejlettségét tekintve a városháza ennél korábban épülhetett, mert több oklevelet a fehérvári bíró és a tanács adatott ki. A jelenlegi adatok alapján nem lehet meghatározni a helyét, de a középkori piac környékén (mai Városháza tér) keresendő. Siklósi Gyula az Oskola utca 4. számú telkén feltárt négyoszlatú épülettel azonosította.²

1234-ben a pannonhalmi apátság jobbágyait engedetlenség miatt egy heti börtönre ítélték. A fennmaradt forrás alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy ez esetben különálló épületről van-e szó. Előfordulhat, hogy a városháza pincéjében kapott helyet a börtön.

Egy 1544-ben készült defter említi a Tömlöc városrészt. 1632–35 között Ibrahim Pecsevi török történetíró fehérvári szandzsákbejsége alatt új fogházat építtetett. Az építkezéseket egy volt templomban folytathatták, mert a munkálatok során egy faragott vörösmárvány szarkofágban földet és emberi koponyát találtak. 1679. január 9-én hetven magyar rab írt levelet Laskói András veszprémi kapitányhoz a fehérvári tömlöcből. Mivel a börtön a belváros területén volt, a városrészt is itt kell keresnünk.

Oktatási intézmények

A 13. századi fejlődésnek köszönhetően a polgárság megerősödött, mely szükségessé tette másfajta műveltség elsajátítását, ezáltal pedig a városi iskolák létrejöttét. A káptalani iskolát Szent Gellért legendája is említi, amelynek a vezetője az olvasókanonok volt, sőt két ízben (1216, 1391) az iskolamestert (*scholasticus*) is említették. Tubero egy adatából is a városban működő oktatási intézmény(ek)re következtethetünk. A rendelkezésünkre álló források alapján nem lehet megállapítani, hogy különálló iskolaépületben folyt-e a tanítás vagy valamelyik egyházi intézményben kapott helyet.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Mezey László szerint a Szent Péter-plébániatemplom mellett állhatott a plébániához tartozó iskola, amelynek épülete a hódoltság korában hasonló funkciót tölthetett be, mert Martinus Lajos az 1688–90 között készült leírása szerint a török deákok kamaraszékét elbonttatta. Elképzelhető, hogy az iskola a plébániához épülettömbjében működött, melynek létre Siklósi Gyula szerint az 1689-es városalaprész utal. Ezen a templom déli oldalán egy U-alakú építmény látható. Martinus Lajos plébános említést tesz a ház több szobájáról, újonnan épült kőkerítéséről, az udvaron álló kútról, az alapincézett épület kamaraszékéről (árnyékszék). Az 1720-as és az 1738-as városalaprész ábrázolása szerint ez idő tájt már valószínűleg lebontották az épületet.

A várháborúk kezdetén, 1543-ban elfoglalt Székesfehérváron két évvel a hódítás után már három mekteb (elemi iskola) működött, nem csekély alapítványi vagyonnal.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
17	22898	Püspöki székesegyház	épület, fal, temető, templom, vízmű	őskor, középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		379, 380		
37	25376	Géza nagyfejedelem tér	épület, fal, település, vízmű	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		375/1, 375/2, 378		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Lakóházak

A 13. század közepe előtti lakóházak fából vagy tapasztott sövényfalból épültek, később a sárgásfehér/sárga/fehér színű habarcsba rakott, tört- vagy kváderkőből emelték falaikat. **(25. tábla/4. kép)**

A budai és a soproni párhuzamok alapján a Zsigmond kori épülettípusok Fehérvár esetében is kimutathatók. **(28. tábla)** Ebben az időszakban vált jellemzővé a telkek teljes szélességében történő beépítése, továbbá földszinti kapualjjal és boltozatos helyiséggel ellátott emeletes lakóházak emelése.

A következő bekezdésben kiemelt számok a 28. tábla vonatkozó képén lévő számokat jelölik. A középkori belvárosban feltárt, középkori lakóházak többsége téglalap alaprajzú, két- (Oskola utca 2, 11.) vagy háromszögletű (Kossuth utca 9–11., **(47. kép)** Rózsa utca 4. **(48. kép)** volt. Előfordult azonban négy- (Jókai utca 3. **(49. kép)**, Oskola utca 10.) vagy öthelyiséges (Megyeház utca 17.) épület is. A 13–14. századra datált házak alapterülete 52–78 m², a 14–15. századiaké viszont 119–232 m² között mozgott. A földszintesek többsége pincével is rendelkezett, és a főhomlokzatuk az utcával párhuzamosan (Oskola utca 6., **(51. kép)** Megyeház utca 17. **(50. kép)** állt. A feltárások igazolták, hogy gyakran a hátsó faluknál emésztőgödört alakítottak ki. A házak falvastagsága 70–110 cm között mozgott. A helyiségek többsége síkmennyezetes, gerendafödémű volt, míg a belső és külső falak minden bizonnyal vakoltak és meszeltek lehettek. Számos román és gótikus ajtó- és ablakkeret töredéke (Arany János utca 13., Jókai utca 1, 5., Kossuth utca 19., Megyeház utca 17., Táncsics M. utca 4. **(52. kép)** kerültek elő.

Jókai utca 1. és 3. számú ház találkozásánál egy szabálytalan téglalap alakú, 15. századra keltezett, emeletes házat (kívülről 15,5×6,5, belülről 13,5×5 méter) tárt fel a kutatás a kb. 100 cm széles, L-alakú kerítésfallal együtt. A ház alaprajzi formája megőrződött a török kor végéig.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Az egy méter vastag falait mélyen alapozták (az ásató szerint 4–5 méter) a mocsaras altalaj miatt, a bejárata az északi oldalon helyezkedett el. **(29. tábla /1. kép)**

A Jókai utca 2. és 18. számú ingatlanokon középkori épületek részleteit tárta fel Siklósi Gyula. Az előkerült maradványok az alaprajzi sajátosságok meghatározásához nem elengedőek. A 16. és a 18. számú házaknál a mai járószinthez képest 80 cm-es mélységben törtköves réteg (50 cm vastag utcafeltöltés) húzódott. Az előkerült 80 cm széles falszakaszok törtkőből épültek fehér habarccsal. **(29. tábla/2. kép)**

Jókai utca 10. számú házban két középkori épülethez tartozó falszakaszt (100 cm széles) tártak fel. A Liszt Ferenc utca 1. számú házban egy kelet–nyugati irányú középkori falszakaszt figyeltek meg falsarokkal, mely feltehetően lakóházhhoz tartozott.

Az Oskola utca 2–4. területén zajló leletmentő ásatások során a tömb déli oldalán két, párhuzamosan futó falat találtak. Ezek nagy valószínűséggel egy házhoz tartoztak. A 100–105 cm vastag falakat törtkövekből emelték. A ház belső mérete 5,5 méter. Az innen származó kerámialeletek a 15–17. századra keltezhetőek.

Az Oskola utca 10. számú ingatlanon egy középkori épületrész maradványa és az északi részén egy középkori ház részletei kerültek elő. Az utóbbi négy helyiségből állt (24×8 m, falak vastagsága 80–100 cm). Az emeleten egy konyha volt szabadon álló kéménnyel. **(29. tábla /3–4. kép)**

Az Oskola utca 11. számú ingatlanon egy 15. századi, kéthelyiséges épület részletei voltak. A falkutatás során az Ady utcai homlokzatán egy gótikus ablakot találtak.

A Régi Megyeháza (Megyeház utca 17.) eredetileg középkori ház volt, melyet 1730 körül építettek át barokk stílusban, de egyes elemei a török korra keltezhetőek. Kutatása során számos faragott, középkori tagozatot tártak fel, melynek alapján sikerült a 15. századi, gazdagon profilált sarokerkélyt helyreállítani. **(29. tábla/5–6 . kép)**

A mai püspöki székesegyházon belül folytatott feltárás során, az itt álló középkori templom szentélyétől északkeletre egy késő középkori, gerendaszerkezetű ház leégett maradványait sikerült megfigyelni. A falalapozásokhoz árkot ástak, és abba kövekre fektetett gerendát tettek. Ebbe a gerendába csapolták a függőlegesen álló további gerendákat. A gerendaváz közeit agyagba rakott kővel töltötték ki. A ház padlója döngölt agyag volt. Legalább két járósíntet sikerült megfigyelni, melyekből késő középkori kerámialeletek kerültek elő.

A Fő utca 9. számú ház műemléki kutatásai során derült fény, hogy az északi részében egy kisméretű, középkori vagy török kori házat foglal magába.

A Koronázó tér 3a, 5. számú ingatlanokon feltárt középkori házak esetleg török kori periódussal is rendelkeztek.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
45	25384	Arany János utca 13.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		315/1, 315/2		
72	25414	Jókai utca 2.	épület, fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		220		
78	25420	Megyeház utca 17.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		333		
82	25424	Kossuth utca 9–11.	épület, erődítés, szórványlelet, út	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		371/1, 371/2		
92	25433	ma Fő utca 9.	épület, település	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		92, 93		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
111	28586	Jókai utca 1.	település, épület	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		258		
113	28588	Jókai utca 5.	éremlelet, épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		254		
116	28591	Jókai utca 10.	épület, szórványlelet	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		227		
120	28595	Jókai utca 18.	fal, épület, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		232		
145	28620	Liszt Ferenc utca 1.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		217		
148	28623	Liszt Ferenc utca	erődítés, fal, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		283, 291		
165	28641	Rózsa utca 4.	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		99		
173	28649	Koronázó tér 1–3.	épület, kolostor, település, temető	őskor, középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		384		
187	28665	Táncsics utca 4.	épület, faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		408/1, 408/2		
199	28677	Oskola utca 2–4.	épület, fal, pince, temető, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		258		
200	28678	Oskola utca 6.	épület, falfestmény, faragott kő, út	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		256		
201	28679	Oskola utca 8.	épület, fal	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		255		
202	28680	Oskola utca 10.	épület, faragott kő, falfestmény	római kor, középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		252/1, 252/2		
344	57280	Koronázó tér 3.	faragott kő, település	őskor, vaskor, középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		386		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Kézművesekhez kapcsolódó épületek

1406-ban Vince Tamás a Német utcában működő hentesüzletét királyi engedéllyel áthelyezte a piacra. A *Vicus Teutonicalis* területén egy 1407. évi adat szerint mészárszékek működtek, melyet a mai Kossuth utcával azonosít a kutatás.

A Kossuth utca 9–11., 14., Megyeház utca 17. számú ingatlanoknál folytatott kutatások során egy-egy félkész kerámiatöredék került elő, s ezek alapján Siklósi Gyula úgy vélte, hogy e részeken működhetett kerámiaműves a 15–17. században. A két utca a város legkorábbi települési egységéhez tartozott, a középkori piac közelében.

A különböző mesterségek műveléséhez szükséges szerszámok (véső, kalapács, reszelő, csáklya) többsége a Jókai utca 18. számú ingatlanon működő kovácsműhelyből ismert.

A Palotai kapu közelében ötvösműhely működött az innen származó kisebb öntőtégelyek alapján. A Hiemer-ház területén három öntőtégelyt találtak, további darab ismeretes az Országzászló térről, Jókai utca 2. számú ingatlanról, Táncsics utca 2. számú házból. (30. tábla/1. kép)

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
78	25420	Megyeház utca 17.	fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		333		
82	25424	Kossuth utca 9–11.	épület, erődítés, szórványlelet, út	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		371/1, 371/2		
120	28595	Jókai utca 18.	fal, épület, út	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		232		
186	28664	Táncsics utca 2.	épület, fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		407		
199	28677	Oskola utca 2–4.	épület, fal, pince, temető, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		258		
326	32092	Kossuth utca 14.	fal, pince, szórványlelet, település	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		415/2, 415/3, 415/4		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Kereskedelemhez kapcsolódó épületek

A kiskereskedelemnek helyszínt a kalmárboltok biztosítottak. Jelenleg egyetlen adattal (1511) rendelkezünk, miszerint Kalmár Dénes háza a Belvárosban volt a Szent Péter-plébánia mellett, ahol a domonkosoknak is volt egy házuk.

Az árusítóhelyek/üzletek azonosításában az épületek alaprajzi sajátosságai és elemei nyújthatnak segítséget. A középkori belvárosban feltárt, középkori lakóházak egy része több osztatú, emeletes és alápincézett (Arany János utca 13., Jókai utca 2., 3., Kossuth utca 9., Oskola utca 2., 6., Rózsa utca 4.) volt, melyekben az alaprajzi sajátosságuk alapján boltok is működhettek.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A Jókai utca 2. számú **(30. tábla/2. kép)** ingatlanon fekvő városfalhoz támasztva egy L-alaprajzú középkori ház falmaradványait tárták fel. Az északi falon három, a keleti oldalon egy ablak részleteit figyelték meg. A pince járósíntje -170 cm-en helyezkedett el 135 cm széles lejáróval.

A Jókai utca 3. számú ingatlanon fekvő középkori ház déli oldalán kialakított loggiára lépcső vezetett fel az udvarról. Az épület hossz tengelye az utcával párhuzamos volt. Az emeleten három helyiséget alakítottak ki. Épségben megmaradt a hosszanti terű pincéje, melynek dongaboltozatát keskeny, középkori téglákból (méretük 26,5×12,5×4,5 cm) készítették. Felmenő falai nagy terméskövekből álltak, melyeket szürkés, csekély mértékben meszes, kovakővel kevert habarcsba raktak. A Jókai utcai homlokzaton egy középkori pinceablak került elő a falkutatás során. Két pincelejárati ajtót is találtak, amelyek alapján borkimérés folyhatott a házban.

Siklósi Gyula az 1990-es években végzett feltárásokat az Oskola utca 4. számú telkén, ahol négyosztatú épületet tárt fel, melynek területe 146,3 m². **(30. tábla/3-4. kép)** A ház borospincevel rendelkezett, melynek lejárata az utcáról nyílt. Itt egy szőlőprést, valamint szőlőmagvakat találtak. A tulajdonosa borkereskedelemmel foglalkozhatott. A 13-14. század fordulóján épült házat a 15. században kibővítették északi irányba, a mellékutcával párhuzamosan, ennek során a nyugati homlokzat egy részét feltehetően változatlanul hagyták. Az épületen (22×8,2 m) belül négy, belső pillérekön nyugvó boltív négy részre osztotta a teret. A fennmaradt építészeti elemek alapján egy nagyméretű, szabadon álló oszlopokkal tagolt, csarnokszerű, síkfödémrel fedett helyiségről (146,3 m²) beszélhetünk. A bejárata (boltvállmagassága 189 cm) a déli oldal keleti harmadában volt. Az épületet az építészeti részletek alapján a 15. század második felében vagy a 16. század elején emelheték. Valószínűleg árucarnok volt a vásártér közelségét tekintve, pusztulásának oka egy barokk ház építése volt.

Az Oskola utca 6. számú telken feltárt kőház 1300 körül épülhetett. Az egyemeletes, téglalap alaprajzú épület oromfalával nézett az utcára. A boltíves kapualjának jobb oldalán egyszerű, háromrészes, 15. századi ülőfülkék helyezkedtek el, melyek árupadok/pultok szerepét is betölthették, mert alkalmasak voltak kirakodási célokra. A helyreállítási munkálatok során egy kőkeretes, gótikus ajtó is előkerült. A Goldziher Ignác utcai homlokzaton két, 15. századi, keresztosztású, gótikus, kőkeretes ablak között román kori ablak maradványát lehetett megfigyelni.

A Rózsa utca 4. számú középkori ház két, majd a későbbi átalakítások nyomán háromhelyiséges volt. Pincelejárata, mely félköríves záródású és élszedett, öt kőből összeillesztett, a ház északi falának északkeleti részén nyílt. Kűszöbkövét a mai udvarszint alatt 150 cm mélységben találták meg (108,88 mBf). A lépcsőlejárót egy 70 cm falszélességű, törtkövekből fehér habarcsba rakott U-alakú fallal alakították ki, melynek szárai merőlegesek voltak a házfalra, annak falához épültek, tehát későbbi eredetűek. A ház északi falában a 15. századi pinceajtó mellett egy élszedett, talán a 14. századra keltezhető ablakocska vasrácsok helyével fennmaradt keretkővét és a középkori pinceablak könyöklőjét tárták fel.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
72	25414	Jókai utca 2.	épület, fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		220		
165	28641	Rózsa utca 4.	épület, temető, vízmű	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		99		
194	28672	Vasvári Pál utca	fal	ismeretlen kor
Helyrajzi szám / HRSZ		383		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
199	28677	Oskola utca 2–4.	épület, fal, pince, temető, vízmű	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		258		
200	28678	Oskola utca 6.	épület, falfestmény, faragott kő, út	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		256		

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek **kiemelten védett** státuszúak.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Vendéglátáshoz és ételmezéshez kapcsolódó épületek

Dósa Imre Három Császár féle háza (vendéglő)

1544-ben Dósa Imre „három császár”, vagy „három király”-féle háza is valószínűleg a piactéren állhatott. Ugyanekkor a defterekben egy, a térre néző, nagy, vendéglőszerű épület is szerepelt.

Vigadó

1545-ben és 1558-ban nevezik meg a defterek a Vigadó épületét, melyet 1560-ban Musztafa Anatoli bérelt. Kovács Gyöngyi szóbeli véleménye szerint a vigadó ebben az esetben kávézót, esetleg teázót jelenthet.

Császári magtár

A császári magtárát, melyben 3575 kila (~ 35 tonna) liszt és búza volt, 1543–45-ben említik a defterek.

Jégverem

A jégverem (**31. tábla/1. kép**) a Városház tér keleti részén, részben az Országalma helyén állott. 1602-ben már létezhetett, hiszen ekkor három török túszt vezettek, majd zártak be az élelmiszerraktárba, amely azonos lehet a jégveremmel. La Vergne 1689-ben készült felvételi rajzán e helyütt kettős építmény áll. Téglalap alaprajzú építményt mutatnak ugyanitt az 1691-ben, az 1720-ban és az 1738-ban készített városalaprajzok. Tudjuk, hogy az 1700-as évek elején börtönként használták. 1704-ben évi 15 forintért bérelte Rátz Miklós a török kori jégvermet. 1753-ban a város a „török jégverem” lebontását kérvényezte, hogy helyére Szentháromság szobrot építhessenek. Lebontását azonban a katonai parancsnok és a kamara a várható költségek miatt ellenzi. 1767-ben Eilhard György kamarás új jégvermet építtetett. Ezután kerülhetett sor felmenő részének lebontására, belsejének betöltésére, hiszen 1777-ben Holner György mézesbábos már a jégverem egykori helyén bérelt 30 öl területet, hogy a piacon portékáját árusíthassa.

A jégverem északi részét már Henszlmann Imre feltárta. 1968-ban Kralovánszky Alán hi-telestítette Henszlmann feltárását egy leletmentés során és négy ponton is megtalálta a Henszlmann által feltárt falakat. Megállapította, hogy a visszabontott falkorona magassági adata alapján az épület, amelyet Kralovánszky Alán toronynak vélt, bizonyíthatóan a 18. századig állt. Siklósi Gyula 1988-ban végzett leletmentést a helyszínen, egy közmű-
rokban. Ekkor egy enyhén paralelogramma formájú, 11×10 méter belméretű építmény tárt fel. A viszonylag tágas (110 m²) építmény aránylag keskeny, 140 cm széles, vegyes, törtköves,

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

téglatörmelékes falát fehér habarcsba rakták. Belsejét mindenütt fagerendákkal bélelték, melyek lenyomata megmaradt a habarcsban. Fagerendákkal bélelték a hőszigetelés miatt a jégverem padozatát is, mely a mai térburkolat alatt 346 cm-re volt. Az építmény külső járószintjét nem találtuk meg.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
174	28650	Városház tér	épület, vízmű	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/2, 282/3, 282/4		

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Fürdők

Jókai utcai fürdő

A Jókai utca 2. számú ingatlanon látható falmaradványok egy gőzfürdő (*hamam*) romjait őrzik, amelyet a kutatók többsége Güzeldzse Rüsttem pasa alapításával azonosít. **(31. tábla/ 2. kép)** Sudár Balázs nem tartja egyértelműen bizonyítotttnak ezt a feltevést a rendelkezésre álló adatok alapján. A fürdő ingoványos talajra épült, ezért sűrűn levert cölöpökre alapozták falait, melyet középkori épületek köveiből (román, gótikus, reneszánsz kőfaragványok) építették fel. A következő bekezdésekben kiemelt számok a 31./2. képen jelzett számokat jelölik. Az előcsarnoka/öltözőterme (*camekan*) a mai Jókai u. 2. sz. ház keleti szárnya helyén állt. **(1.)** Innen nyílt az átmeneti helyiség (*soğukluk*), melynek kváderkövekből álló boltozata és falának részlete látható a barokk épület északnyugati szárnyának déli oldalában. **(2.)** (32. tábla) Ezt követte a hatszögű, kupolával fedett, hat fali fülkével tagolt fürdő (*harara*). **(3.)** A falaiban futó agyagcsövek szállították a meleg és a hideg vizet. A helyiség közepén feküdt egy nagy márványlap, a „köldökkő” (*göbektasi*), ahol a masszírozást végezték. A fala mentén kis mosdómedencék (*kurna*) sorakoztak, ezekből locsolgatták felhevült tagjaikat a vendégek. A víz fémcsövön folyt ki egy vékonyabb kőlapot áttörve.

A harara nyugati fülkéjéből két magánfürdő (*halvet*) nyílt, **(4.)** melyhez észak felé további kettő épült. **(5.)** Innen keletre egy nagyobb helyiség részletét tárták fel, melynek funkciója ismeretlen. **(6.)** A magánfürdőtől nyugatra egy kb. 16×2 m-es belméretű, hosszú „folyosót” találtak. **(7.)** Ebben a vízköves helyiségben tárolták és melegítették a vizet kupolás szifonnal. **(8.)** A többretegű padlója alatt működött a hypocaustum (=padlófűtés) sugarasan húzódo fűtőjárataival. A meleg levegő a falakban is áramlott.

A tüzet a vizes helyiségtől nyugatra fekvő épületszárnyból táplálták, mely három részből állhatott. A déli helyiség szinte teljesen elpusztult. **(9.)** Az északi helyiség északkeleti sarkában egy bejárat helyét találták meg. Innen lépcsőkön lehetett a „kazánházba” jutni, melynek bejáratát hatalmas méretű, másodlagosan elhelyezett kőkerettel alakították ki. **(10.)** Ebből a középső helyiségből dél felé keskeny résablak nyílt, délnyugati sarkából később elbontott csatorna indult. **(11.)** Az épületegyüttest kúpceréppel fedték le az előkerült nagymennyiségű törmelék alapján.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
72	25414	Jókai utca 2.	épület, fal, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		220		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Városház téri török fürdő

Az 1689-es városalaprajzon La Vergne „11. Les bains” megnevezéssel négyzetes alaprajzú török fürdőt ábrázol. A fürdő a Városház tér (*Theatrum Civitatis*) közepén állt, nyugati fala egyvonalban volt az Oskola utca – Arany János utca vonal keleti házsora homlokzati falainak vonalával.

Kutak és csorgók

Hadzsi pasa csorgója

Evlia Cselebi 1664-ben Hadzsi pasa csorgóját és palotáját, mint kertes, tágas épületet említi a várban. Siklósi Gyula a Szent István Művelődési Ház mögötti park területére (Mátyás király körút) lokalizálta, mert De Prati nem véletlenül itt jelöli „Comendanten Haus”-t. A házat 1838-ban készített német városalaprajzon is „C: Comendanten Wohnung” néven jelölték.

Dizdár aga csorgója

Evlia Cselebi 1664-ben a várban látta Dizdár aga csorgóját, melyet a mai Városház téren kiásott török jégverem mellett kialakított kúttal azonosít Siklósi Gyula. A kutat ugyanis 1689-ben, La Vergne és 1691-ben, a német nyelvű városalaprajz is kútháznak rajzolta, melyet azután, 1797-ben, Liptay János városalaprajza meg is nevezett („Fons Regius” = Királykút).

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
174	28650	Városház tér	épület, vízmű	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/2, 282/3, 282/4		

Lelőhely védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhely **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

Karakas pasa csorgója

Evlia Cselebi szerint Karakas pasa csorgója is a belvárosban állott. Karakas Mehmed 1618–21 között volt budai pasa, ekkor készíttethette csorgókútját. Kútja dzsámijához közel lehetett és talán azonosítható azzal a kúttal, melyet Dormuth Árpád 1936-ban, a városháza átépítésekor a Bierbauer-ház és német iskola („*Teutsche Schull*”) közötti területen talált. A területrészt a korábbi telekkönyvek „Csurgató”-nak nevezték.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

C. TÖRTÉNELMI BELVÁROS TERÜLETÉN ELŐFORDULÓ TOVÁBBI LELŐHELYEK

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
20	25358	Városház tér 10.	faragott kő, szórványlelet	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/3		
22	25360	Lakatos utca eleje	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		128		
24	25362	Városház tér 8.	fal, faragott kő, szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		218		
25	25363	Városház tér 2.	épület, fal, sír, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		400		
26	25364	Városház tér 5.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		282/2, 282/3, 282/4		
29	25367	Városház tér 6.	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		382, 282/2, 282/3, 282/4		
30	25368	Városház tér 9.	fal, faragott kő, szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		280		
35	25374	Arany János utca 5.	település	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		309		
36	25375	Arany János utca	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		358/1, 358/2		
38	25377	Arany János utca 7.	település, vízmű	kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		310		
39	25378	Arany János utca 8.	fal, faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		377		
43	25382	Arany János utca 10.	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		370		
44	25383	Arany János utca 12.	faragott kő, vízmű	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		369		
46	25385	Arany János utca 16.	épület, fal, faragott kő, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		365		
47	25386	Arany János utca 22.	szórványlelet, település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		359		
48	25387	Ady Endre utca	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		243		
50	25389	Ady Endre utca 4-6.	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		263, 264		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
51	25390	Ady Endre utca 6.	vízmű	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		263		
57	25396	Bartók Béla tér	éremlelet, település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		247		
65	25406	Bástya utca 3.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		123/2		
66	25407	Bástya utca 3–4.	faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		113/2		
73	25415	Megyeház utca 3.	éremlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		285		
76	25418	Megyeház utca 12.	település	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		314		
80	25422	Megyeház utca 20.	épület, faragott kő, vízmű	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		321		
86	25427	Fő utca 1.	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		102/3, 102/4, 103, 1017, 136		
87	25428	Fő utca 2.	épület, pince	újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		274		
88	25429	Fő utca 3.	település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		97/1, 97/2		
89	25430	Fő utca 6.	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		266		
90	25431	Fő utca 7.	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		94		
91	25432	Fő utca 8.	szórványlelet	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		72		
95	25436	Fő utca 13.	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		76/2, 77, 80, 136		
117	28592	Jókai utca 11.	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		249		
122	28597	Jókai utca 22.	éremlelet, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		241		
124	28599	Juhász Gyula utca 1.	sírkő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		276		
125	28600	Koch László utca 1–3.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		72		
128	28603	Szent István tér –Budai út sarok	település, faragott kő	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		341, 347		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
130	28605	Szent István tér 6.	település, vízmű, szórványlelet	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		430		
131	28606	Szent István tér 7.	pince,vízmű	újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		341, 347		
132	28607	Szent István tér 8.	település	újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		345		
133	28608	Szent István tér 9.	épület, szórványlelet	őskor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		341		
136	28611	Szent István tér	faragott kő, település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		352, 353		
137	28612	Lakatos utca 2.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		106		
138	28613	Szent István tér 4.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		426		
140	28615	Lakatos utca 5.	település	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		131		
141	28616	Lakatos utca 6–8.	faragott kő, szórványlelet	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		103		
143	28618	Lakatos utca 12.	pince, szórványlelet	középkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		111		
158	28634	Petőfi utca 2.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		352		
181	28659	Vörösmarty tér ³	fal, faragott kő, pince, település	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		6149/7		
185	28663	Táncsics utca 1.	fal, faragott kő, település, úttest	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		387		
189	28667	Kossuth u. 10. mögötti tér	épület	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		411		
193	28671	Várkapu utca 4.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		145/1, 145/2		
198	28676	Oskola utca 1.	fal, pince, vízmű	újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		275		
203	28681	Oskola utca 12.	faragott kő	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		250		
327	32093	Kossuth utca 3.	épület, fal	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		374		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
338	39238	Fő utca 1.	pince	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		102/3, 102/4		
339	39239	Fő utca 9.	pince	kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		92		
341	53452	Belváros teljes területe	épület, erődítés, fal, település	középkor, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		54, 117, 157/1, 256, 311, 358/2, 400,		
		59, 118, 209, 257, 312, 359, 401,		
		63, 119, 210, 258, 313, 360, 402,		
		64, 120, 211, 261, 314, 361, 403,		
		65, 121, 212, 262, 315/1, 362/1, 404,		
		66, 122, 213, 263, 315/2, 362/2, 405,		
		67, 123/1, 214, 264, 316, 363, 406,		
		68/2, 123/2, 215, 265, 317, 364, 407,		
		71, 125/1, 217, 266, 318, 365, 408/1,		
		72, 125/2, 218, 268, 319, 366, 408/2,		
		82, 126, 219, 269, 320, 367, 409,		
		83, 127, 220, 270, 321, 368, 410,		
		84, 128, 221, 271, 322/1, 369, 411,		
		85, 129/1, 223, 273, 322/2, 370, 412,		
		86, 129/2, 224, 274, 324, 371/1, 413,		
		87/2, 130, 225, 275, 325, 371/2, 414/1,		
		91, 131, 227, 276, 326, 372, 414/2,		
		92, 132, 228, 277, 327, 373/1, 415/2,		
		93, 133/1, 229, 278, 328, 373/2, 415/3,		
		94, 133/2, 230, 279, 329, 374, 415/4,		
		95/1, 134, 231, 280, 330, 375/1, 416,		
		95/2, 135, 232, 281, 331, 375/2, 417,		
		96/1, 136, 233, 282/2, 332/1, 376, 418,		
		96/2, 137, 234, 282/3, 332/2, 377, 419,		
		97/1, 138, 235, 282/4, 333, 378, 420,		
		97/2, 139, 236, 283, 334, 379, 421,		
		98, 140/1, 237, 284, 335/2, 380, 422,		
		99, 140/2, 238, 285, 337, 381, 423,		
		100, 141, 239, 286, 338, 382, 424,		
		101, 142, 240, 288, 339, 383, 426,		
		102/3, 143, 241, 289, 341, 384, 427,		
		102/4, 144, 242, 290, 342, 385, 428,		
		103, 145/1, 243, 291, 343, 386, 429,		
		105, 145/2, 244, 294, 344, 387, 430,		
		106, 146, 245, 295, 345, 388, 431,		
		107, 147, 246, 298, 346/2, 389, 432,		
		108, 148/1, 247, 299/1, 347, 390, 5658/4,		
		109, 148/2, 248, 299/2, 348, 391, 5658/5,		
		110, 148/3, 249, 302, 349, 392, 5658/6,		
		111, 149, 250, 304, 350/1, 393, 6149/8,		
		112, 151/2, 251, 305, 350/2, 394, 8759,		
		113/1, 151/3, 252/1, 306, 351, 395,		
		113/2, 151/5, 252/2, 307, 352, 396,		
		114, 151/6, 253, 308, 353, 397,		
		115, 151/7, 254, 309, 357, 398,		
		116, 156, 255, 310, 358/1, 399,		

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
350	6744	Nyugati szárazulat délkeleti része ⁴	település	középkor, kora újkor
	Helyrajzi szám / HRSZ	520, 521, 530/1, 5734/4, 5736, 522, 523, 530/2, 5734/8, 5753, 524/1, 530/3, 5735/5, 5754/1, 5862/13, 5900/2, 6149/6, 524/2, 531, 532, 5735/1, 5754/2, 5862/18, 5901, 6149/7, 525/1, 534, 5735/2, 5754/3, 5862/19, 5902, 6149/8, 525/2, 5658/2, 5735/3, 5754/4, 5862/21, 5903, 6149/9, 525/3, 5730, 5735/4, 5755, 5862/24, 5904, 6149/10, 525/4, 5731, 5735/6, 5756, 5862/25, 6082, 6149/11, 526, 5732, 5735/7, 5757, 5862/27, 6116/2, 6149/12, 527/1, 5733, 5735/8, 5758, 5862/28, 6116/3, 6149/13, 527/3, 5734/1, 5735/9, 5760, 5862/32, 6116/6, 527/4, 5734/2, 5735/10, 5761, 5862/33, 6117/3, 529, 5734/3, 5735/11, 5862/35, 6117/4, 5900/1, 6149/5,		
375	88685	Budai külváros ⁵	erődítés, település	középkor, kora újkor
	Helyrajzi szám / HRSZ	17, 25, 28/1, 30, 23, 26, 28/2, 31, 24, 27, 29, 32,	33, 34, 35,	36, 37, 4224/1

Lelőhelyek védettsége:

A fenti táblázatban szereplő lelőhelyek többsége **kiemelten védett** státuszú.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

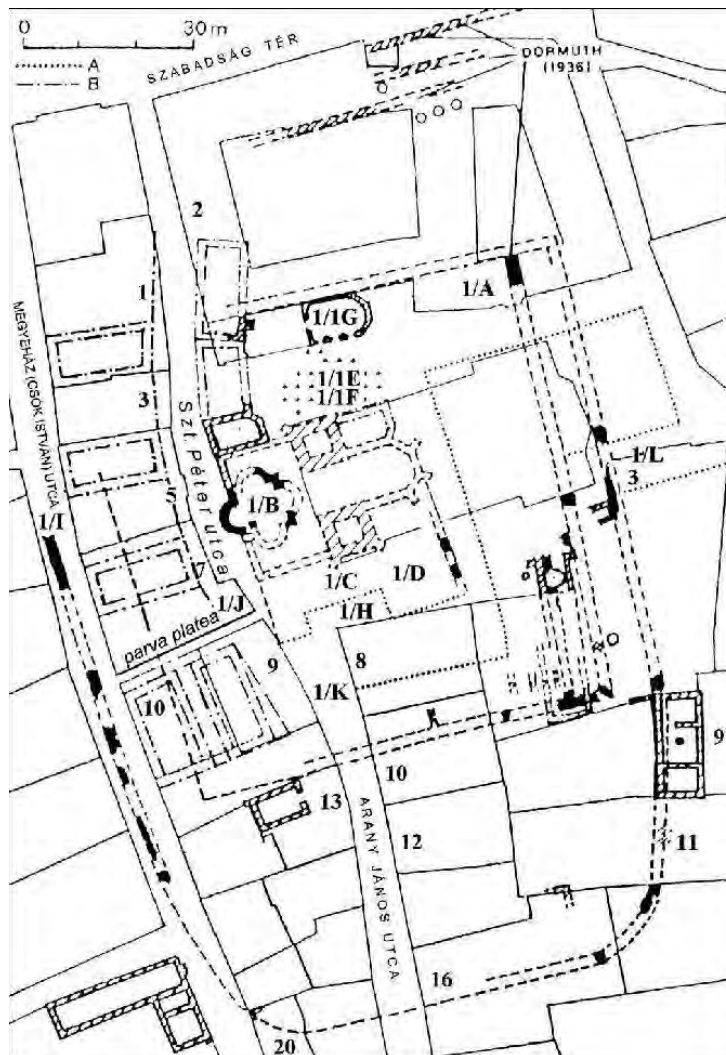
(33. tábla)

JEGYZETEK

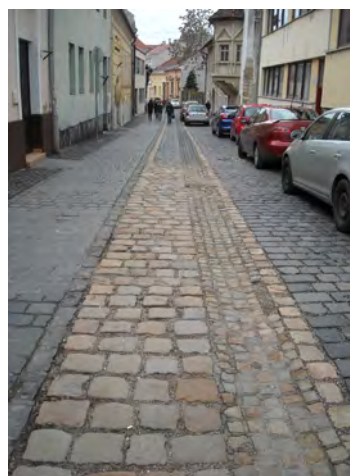
- Külön nem rendelkezik lelőhelyazonosítóval az ingatlan, az 53452-es számú lelőhely (Belváros teljes területe) alá tartozik.
- Valószínűleg árucarnokról lehet szó, ezért a Kereskedelemhez kapcsolódó épületeknél kerül ismertetésre.
- A lelőhely a Történelmi Belvárosrészhez tartozik, de a középkorban a Castrumon kívül a Nyugati szárazulat délkeleti végét és Ingovány északi részét képezte.
- A közhiteles lelőhelynyilvántartásban Ingovány szerepel, de az újabb kutatási eredmények alapján nem erre a területre esett a település, ezért új megnevezést kapott a lelőhely. Nagyobb része a Palotavárosra esik, de a keleti vége benyúlik a Történelmi Belváros városrészbe, így itt is feltüntetésre kerül. A Vörösmarty tér déli vége képezi az Ingovány északi határát.
- A lelőhely a Történelmi Belváros részét képezi, de a történelmi topográfia alapján az északi külváros területén helyezkedik el, ezért a Felsőváros városrészben is feltüntetésre kerül.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése 50

I. TÁBLA

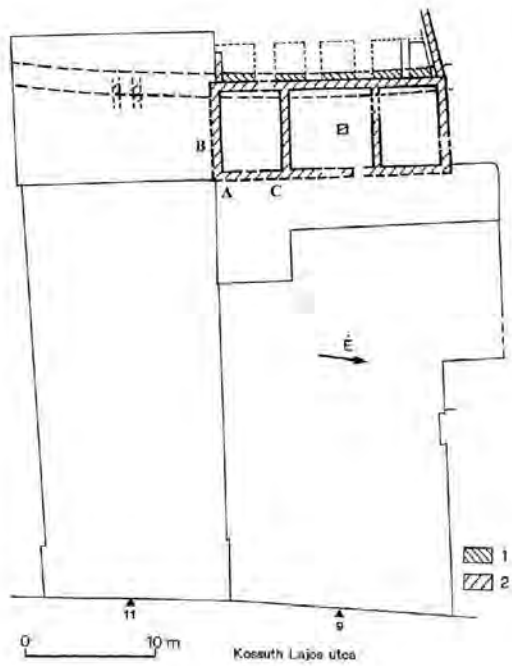
1. kép: A korai királyi vár. Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

2 - 3. kép: A nyugati várfalszakasz nyomvonala a Megyeház utcában
Fotók: Csuti Anna

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

II. TÁBLA

1. kép: Kossuth utca 9. udvari épülete
Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

4. kép: 3. fal (erődítésfal)
Fotók: SZIKM

2. kép: Terepszint váltás a Kossuth utcai tömb-
belsőben Fotó: Csutiné Schleer Erzsébet

3. kép: Püspöki székesegyházban feltárt árok

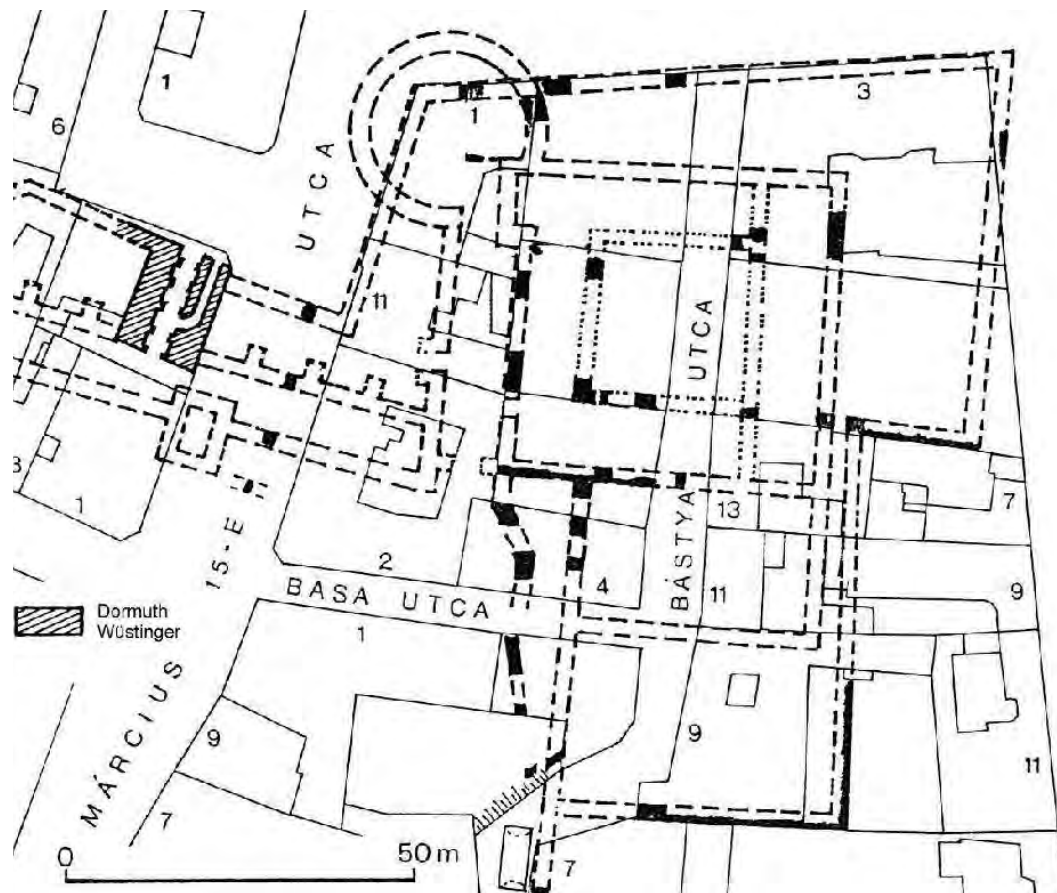

5. kép: 1-2. fal (erődítésfalak)

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

52

III. TÁBLA

1. kép: A tatárjárás utáni királyi vár. Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

2. kép: Bronz dombormű a Bástya utca 8. sz. banképület Országzászló téri falán lévő emléktáblán. Géruz Miklós rajza alapján készítette Szoháczy Attila. Fotó: Reich Szabina

3. kép: Bástya utcában feltárt falak
Forrás: SZIKM Adattár

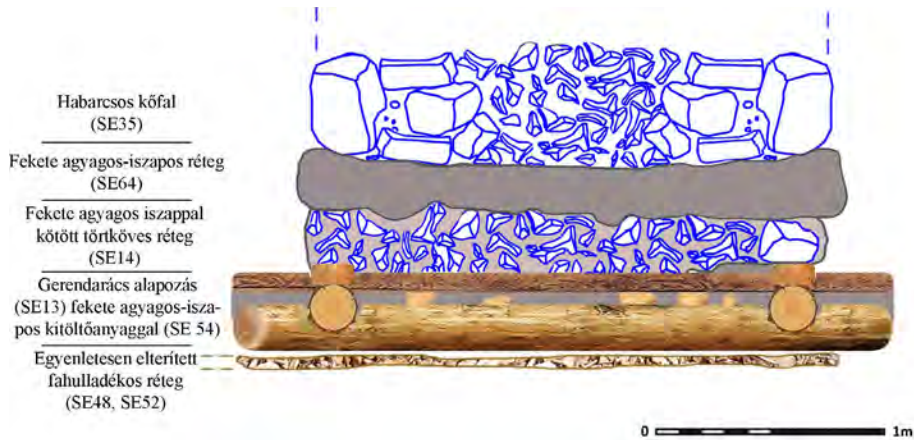
A dombormű alatt a márványtábla felirata: 'E helyen állott az új királyi vár és palota, melyet a tatárjárás után IV. Béla király építtetett a belváros ék-i sarkán. A várat Mátyás király idején rondellával erősítették meg. Az 1601-es ostrom latt kiégett, súlyosan megsérült. 1601-1602 között épült az olasz rendszerű királybástya. A két erődítmény maradványait a XIX. század elején bontották le.'

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

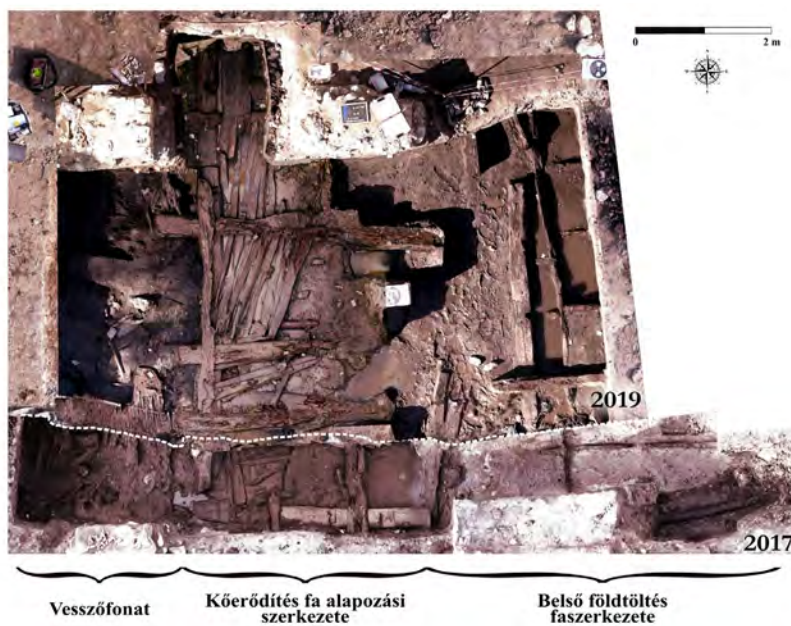
IV. TÁBLA

1. kép: Jókai utca 14. A feltárási terület az alapozási szerkezet részleteivel (ortofotó: Belegrai Tamás, Pokrovenszki Krisztián)

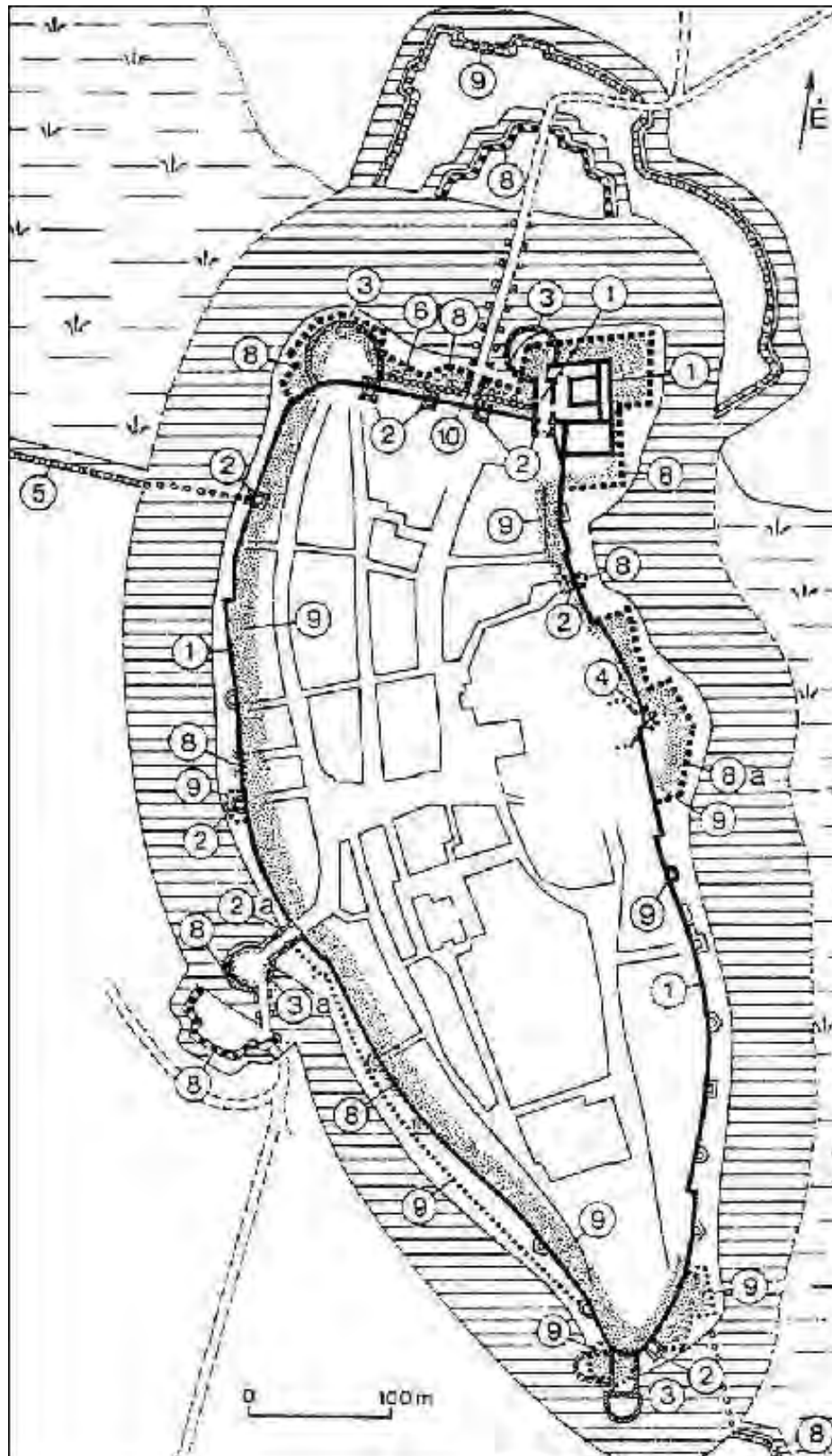
2. kép: A vár(os)fal alapozási szerkezete sematikus metszetrajzon

3. kép: A feltárt alapozási szerkezet (ortofotó: Belegrai Tamás, Pokrovenszki Krisztián)

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

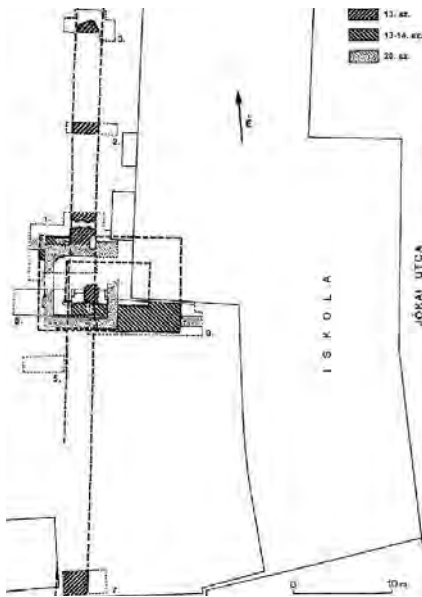
V. TÁBLA

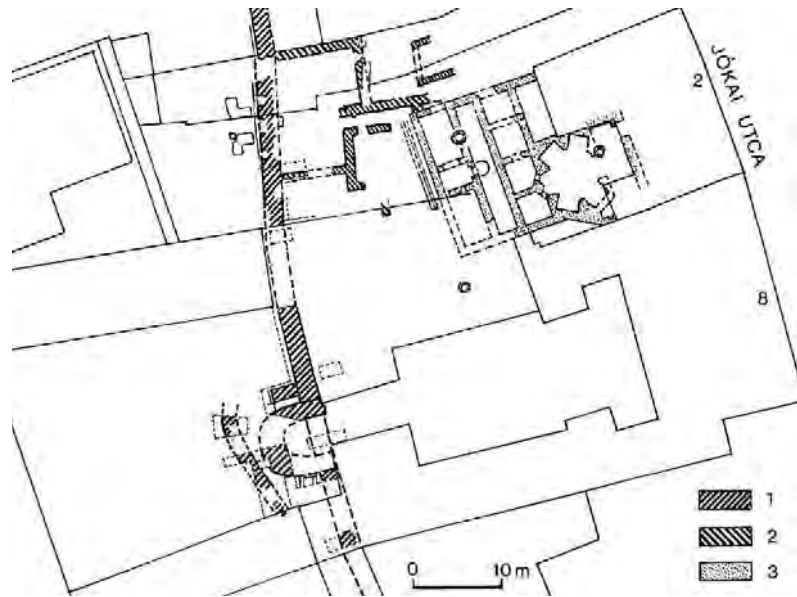
A 13. század második felében kiépített városfal-rendszer. Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

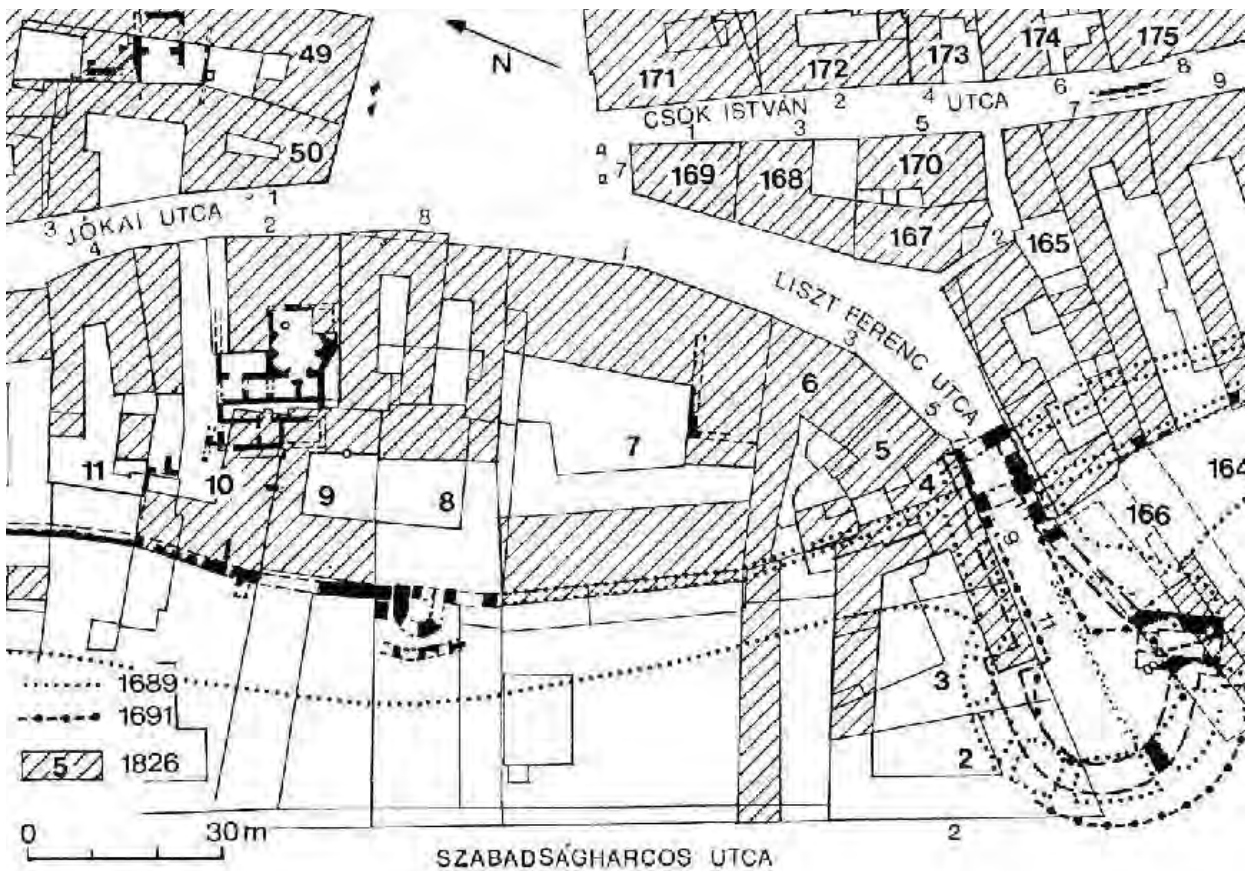
VI. TÁBLA

1. kép: Városfal és torony feltárása a Jókai utca 20. sz. alatti gimnázium udvarában

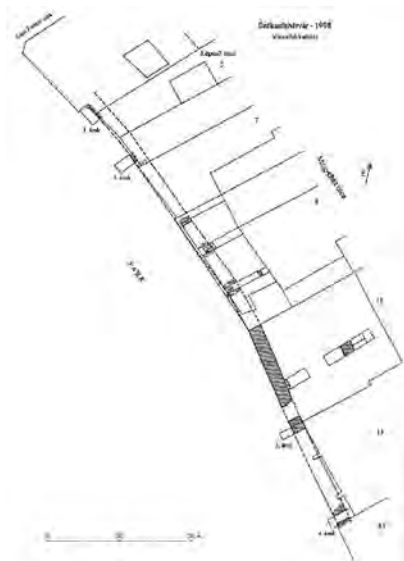
2. kép: Patkó alakú torony és olaszbástya maradványai

3. kép: A városfal-rendszer nyugati szakasza és a Palotai kapu
Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyulai

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

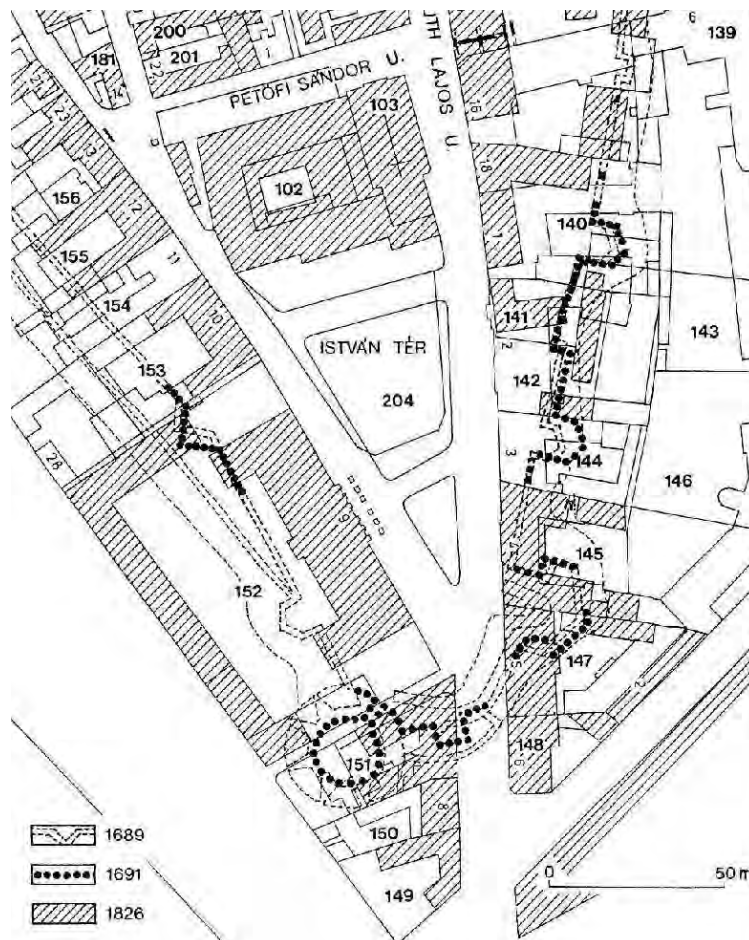
VII. TÁBLA

1. kép: Városfalkutatás a Megyeház utcai ingatlanok hátsó telekhatárán

2. kép: Városfalszakasz a Piac téri parkban. Foto: C. S. E.

3. kép: A déli rondella és a csatlakozó városfalszakaszok
Az ábrák forrása: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

VIII. TÁBLA

27. kép
Jókai u. 20. sz. ingatlanon feltárt torony részlete
(Fotó: Siklósi Gyula, SZIKM Adattár)

28. kép
Püspöki palotakertben feltárt városfal
(Fotó: Reich Szabina)

29. kép
Püspöki palotakertben feltárt falmaradványok
(Fotó: Reich Szabina)

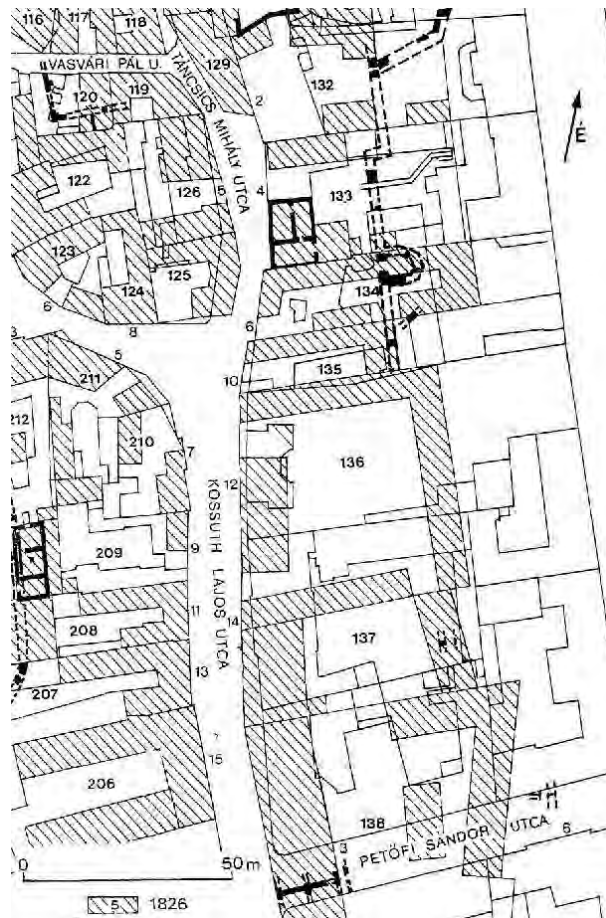

30. kép
Lakatos u. 9. sz. ingatlanon megfigyelt városfalak
(Drónfelvétel: GeoMontan Kft.)

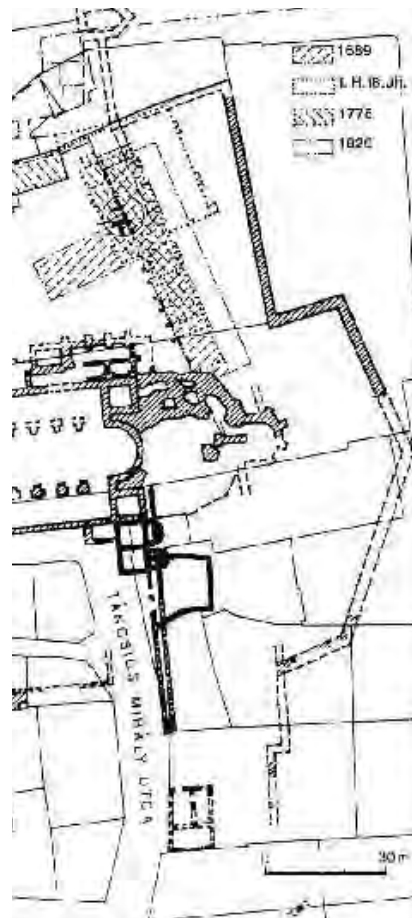
Feltárt városfalmaradványok. Összeállította: Reich Szabina

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

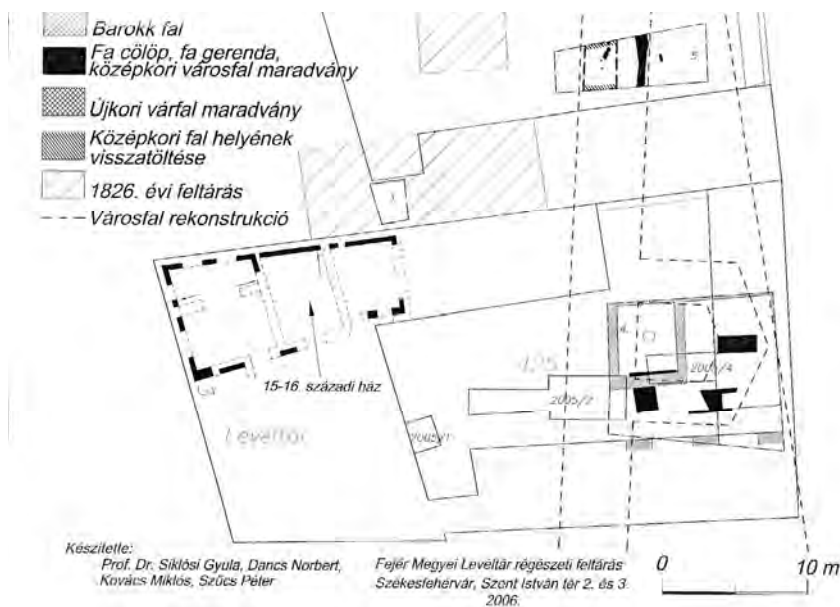
IX. TÁBLA

1. kép: A városfal-rendszer keleti szakasza

2. kép: Monostor bástya

3. kép: A városfal délkeleti szakaszára utaló maradványok a Szent István tér 2-3 sz. ingatlanon.
Ábrák forrása: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

X. TÁBLA

Géza fejedelem kora

Szent István király kora

Szent László király kora

IV. Béla uralkodásának 1. fele

IV. Béla uralkodásának 2. fele

Nagy Lajos király kora

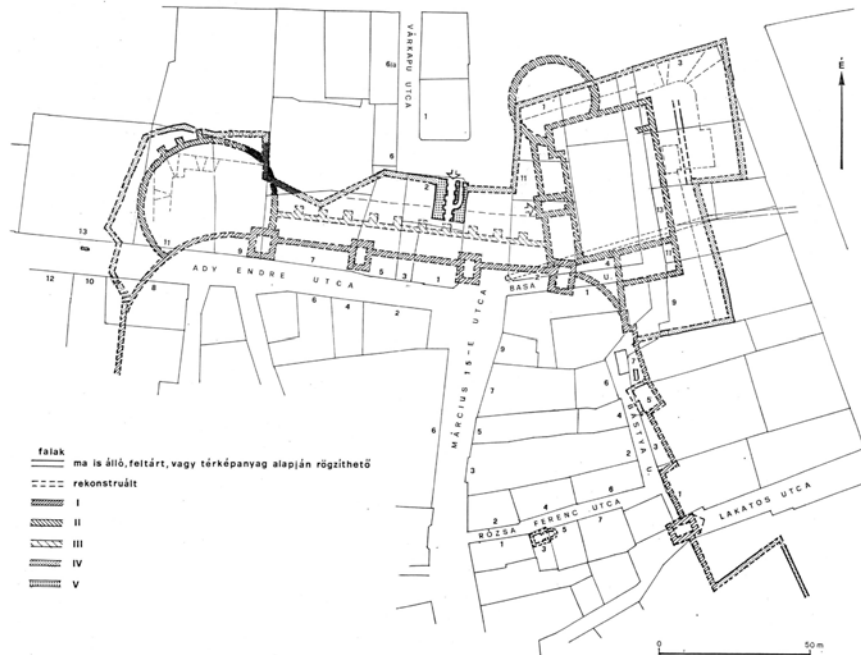

Mátyás király kora

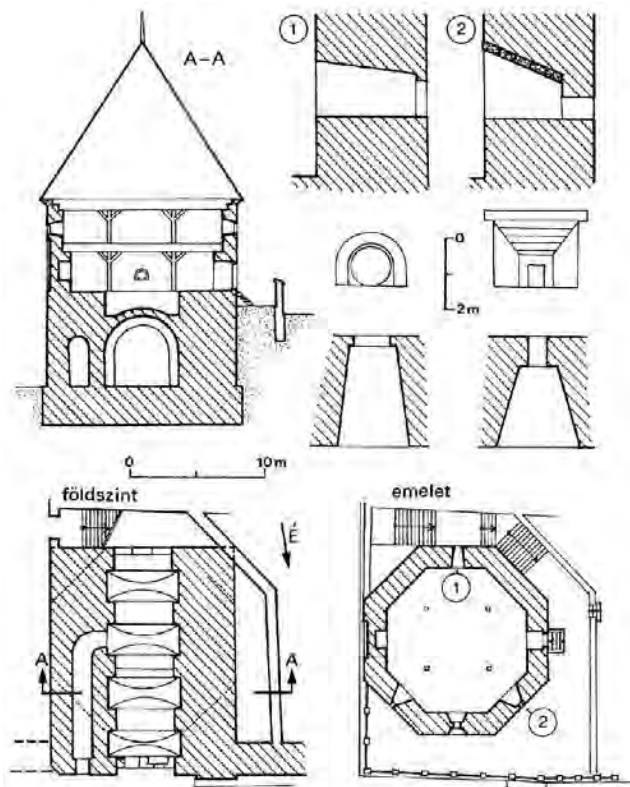
Székesfehérvár, Belváros középkori városszerkezetének változása – Buzás Gergely munkája
Forrás: KÖHT 2010.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XI. TÁBLA

1. kép: Északi védmű rekonstrukciós alaprajza. Forrás: SZIKM Adattár

2. kép: Az 1872-ben elbontott Új Budai Kapu rekonstrukciós rajza. Forrás: KÖHt 2010

3. kép: A Budai-kapu torony 1870 körül. Aujedszky Adolf fotménye. Forrás: wikipedia.hu

4. kép: A kaputorony ábrázolása a Wüstinger-féle városalaprakon (1826)

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XII. TÁBLA

1-2. kép: Feltárt cölöpök a Varkocs-szobor előtti területen. Fotó: SZIKM

3. kép: A védművek és a fahíd egy elképzelhető rekonstrukciója a 17. század első negyedében a mai Fő utca és a Dr. Koch László utca kereszteződéséből nézve (Pazirik Kft.).

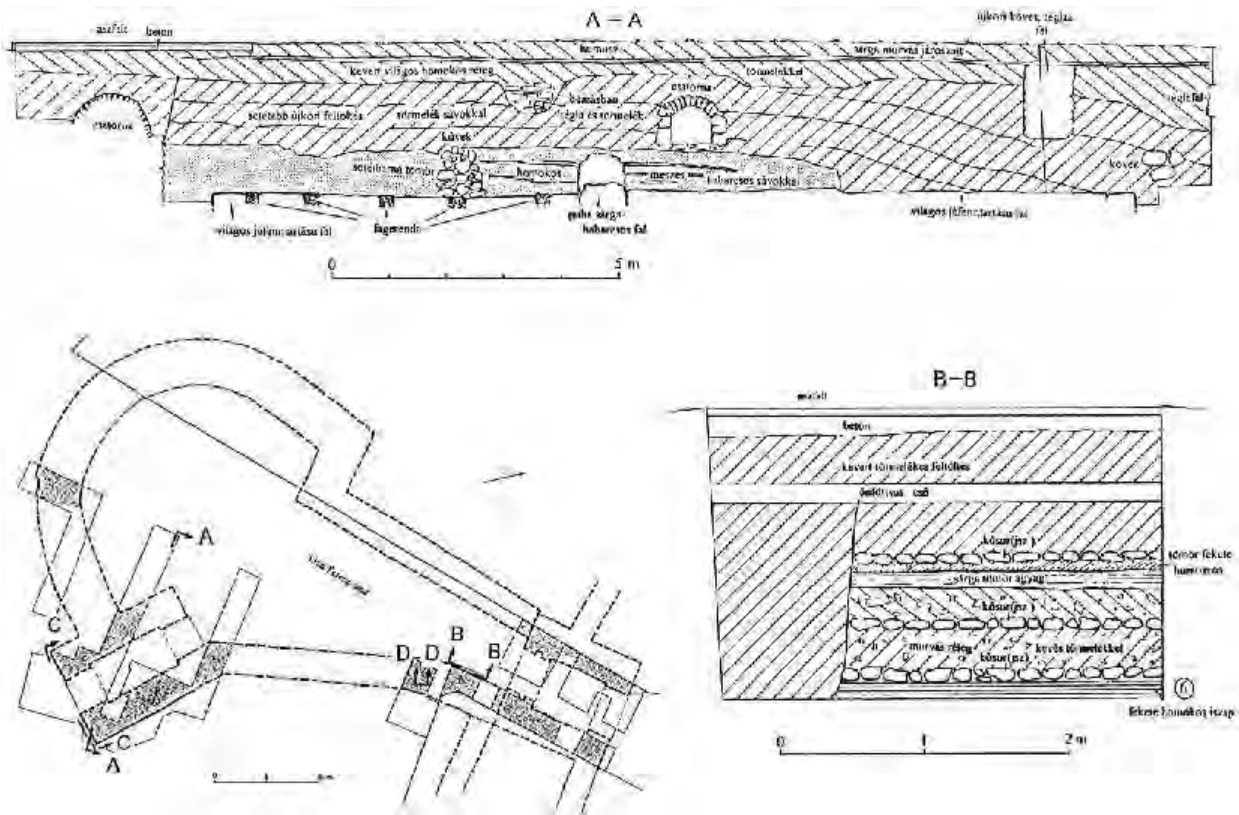
4. kép: A fahíd ábrázolása Wathay Ferenc Énekes Könyve címlapján

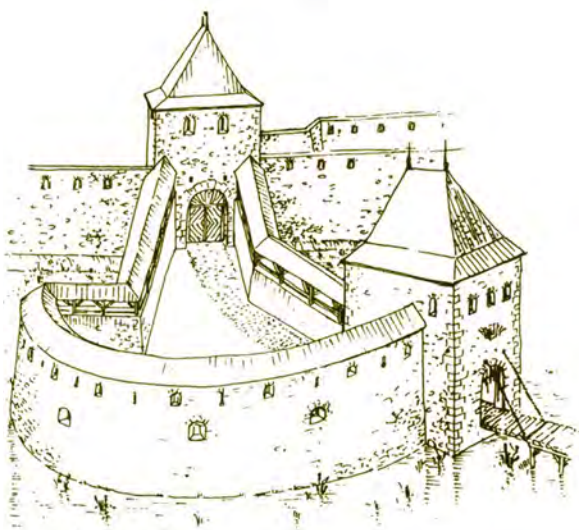
5. kép: A feltételezett késői királyi vár rajza a Budai kapuval és hídjával az 1601. évi francia metszet részletén (színezett) Forrás: Juhászné Vinczai Ágnes: Székesfehérvár útjai és hídjai 1997.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

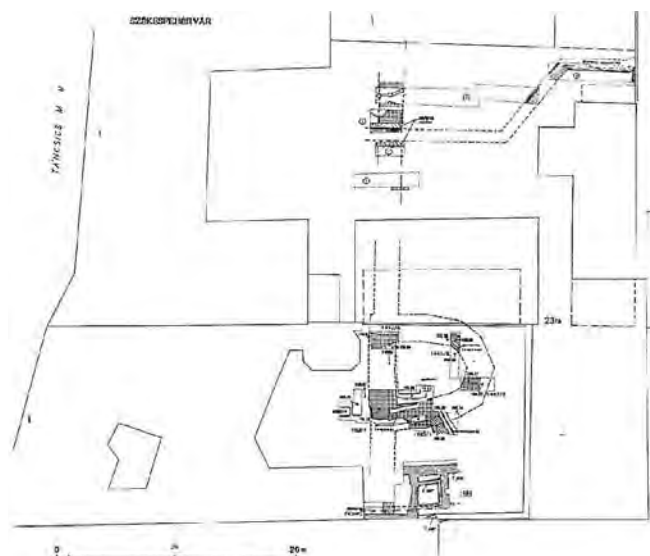
XIII. TÁBLA

1. kép: Palotai kapu, rondellája, tornyai és földerdője. Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

2. kép: Palotai kapu rekonstrukciós rajza.
Készítette: Egyed Endre

3. kép: Ötszög alaprajzú torony a Táncsics Mihály utca 6.
sz. ház udvarán
Forrás: KÖHt 2010. Siklósi Gyula

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XIV. TÁBLA

Székesfehérvár Belváros történelmi utcahálózata. Forrás: KÖHt 2010.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XV. TÁBLA

1. kép: Lépcső utcában megfigyelt középkori útburkolat
Fotó: SZIKM

Középkori utcánév	Mai utcánév
<i>Vicus Magnus</i>	Bástya utca, Lakatos utca, Fő utca
<i>Vicus Sancti Petri</i>	Arany János utca
<i>Parva Platea</i>	Templom köz
<i>Vicus Teutonicalis</i>	Kossuth utca
<i>Vicus Sancti Bartholomei</i>	Jókai utca
<i>Vicus Canonialis</i>	Jókai/Oskola utca
Olasz utca	?
Buda utca	Ady Endre utca/Fő utca
Bíró utca	?
Csiszár utca	?
Zsidó negyed	?
<i>Theatrum Civitatis</i>	Városház tér

2. kép: A középkori belváros ismert utcanevei

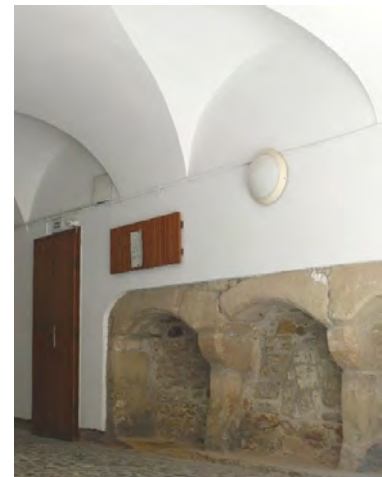
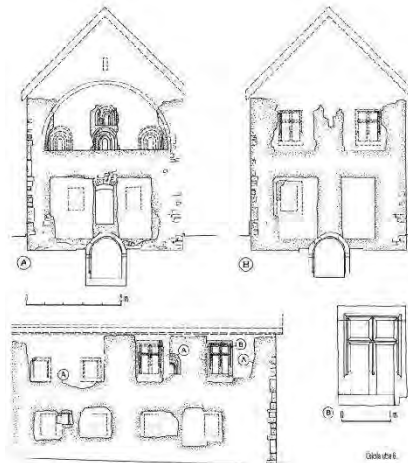
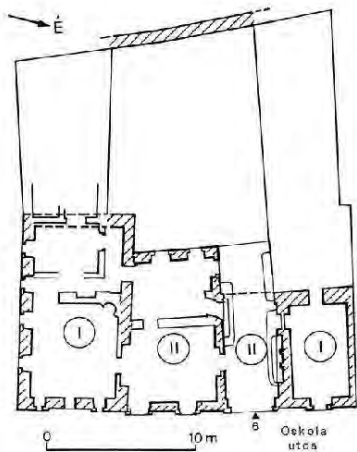
3. kép: De Prati-féle városalaprjz (1720)

4. kép: Wüstinger József által készített várostérkép (1826)

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

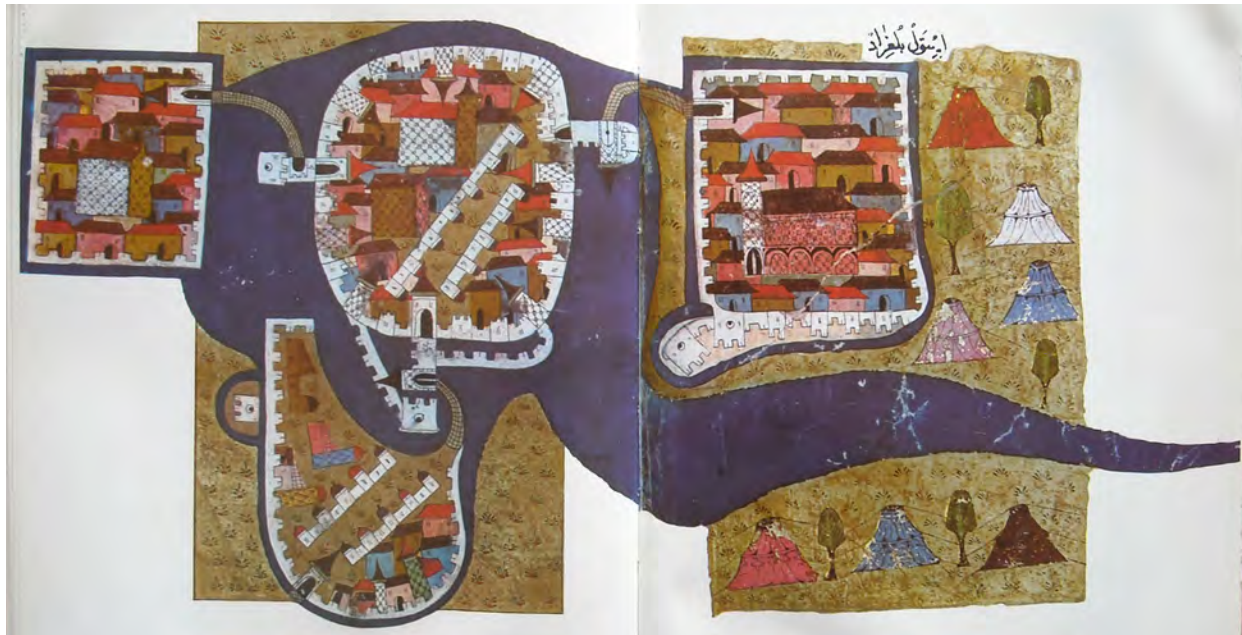
XVI. TÁBLA

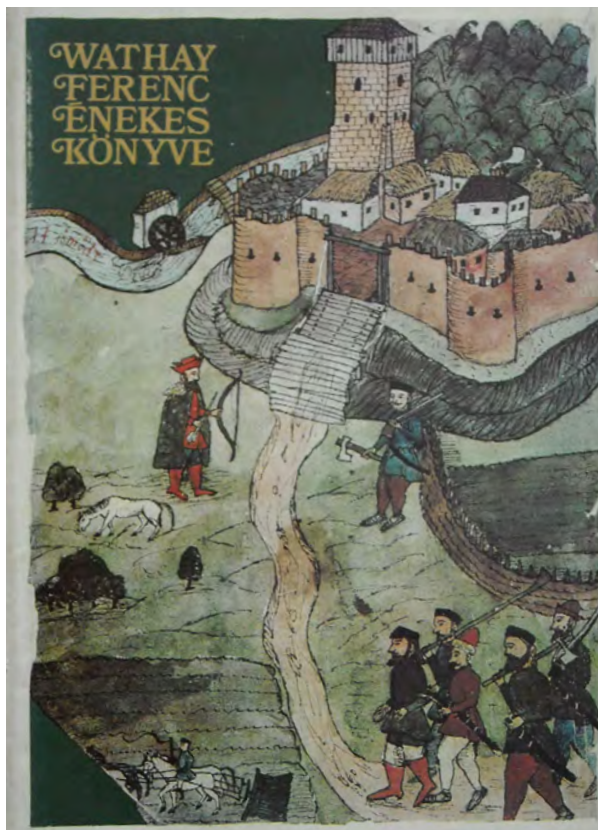
Székesfehérvár, Oskola utca 6. számú ház középkori falmaradványai
Az ábra forrása: KÖHt 2010. Fotók: Németh Kitti és Rádl Zoltán

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XVII. TÁBLA

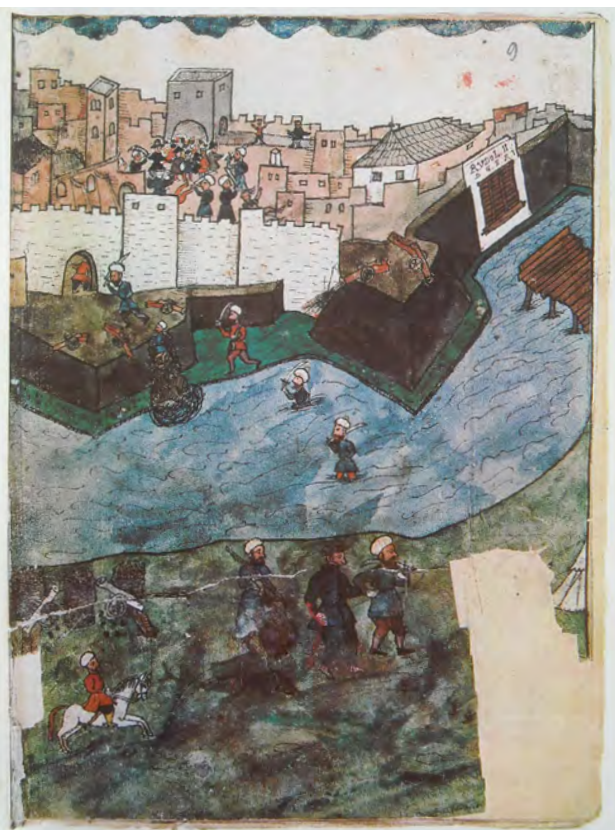

1. kép: Török ábrázolás Székesfehérvárról – Matrakcsi Nászuh krónikája, 1543 körül
Forrás: Fehér Géza – Törökkori miniatűrök 1975.

2. kép: Az új Budai kapu és hídja

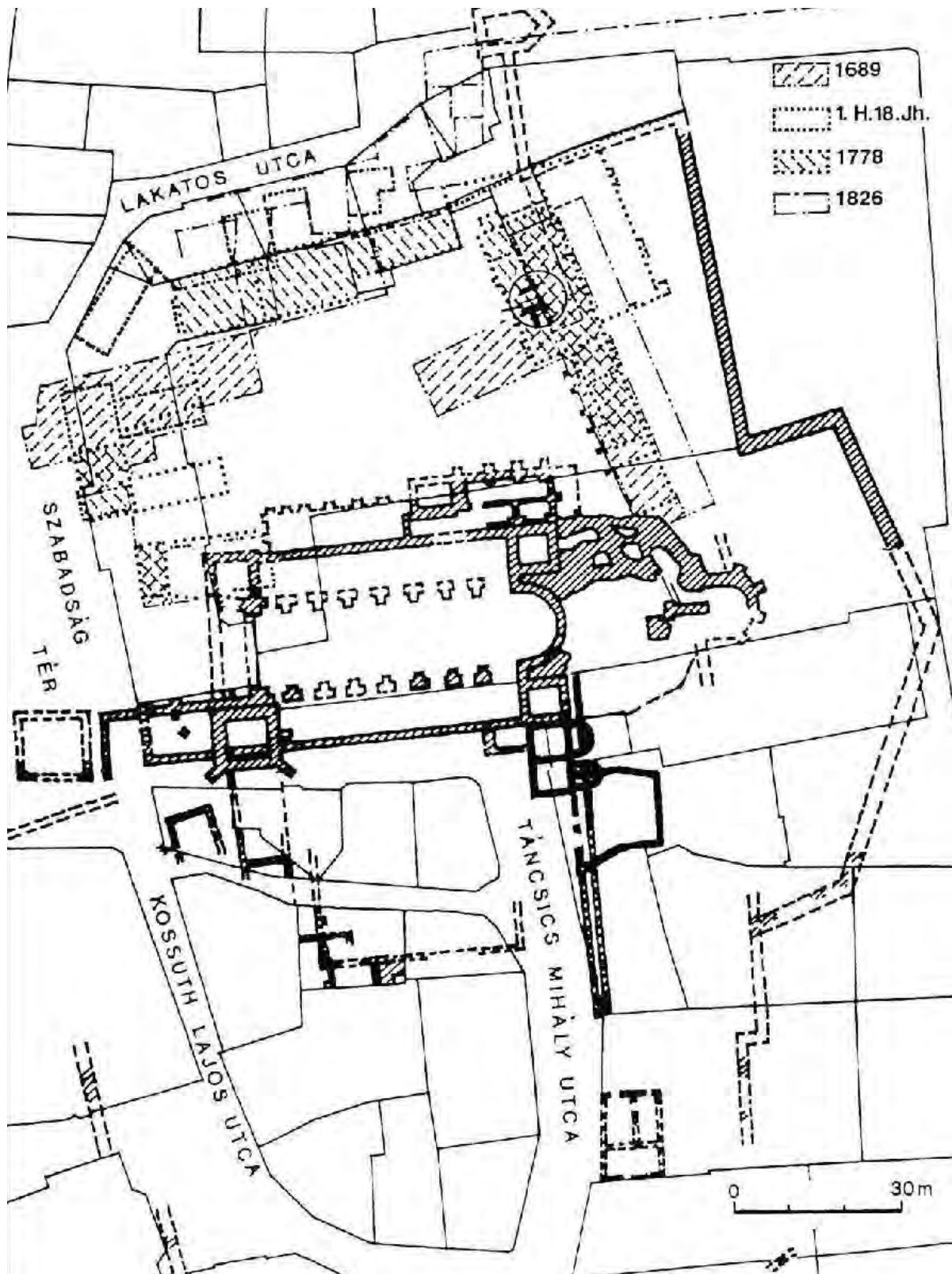
Wathay Ferenc végvári vitéz, alkapitány (1568 – 1609 után) vízfestményei
Forrás: Wathay Ferenc Énekes Könyve (1605) – hasonmás kiadás, 1976.

3. kép: A Monostor bástya elfoglalása

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

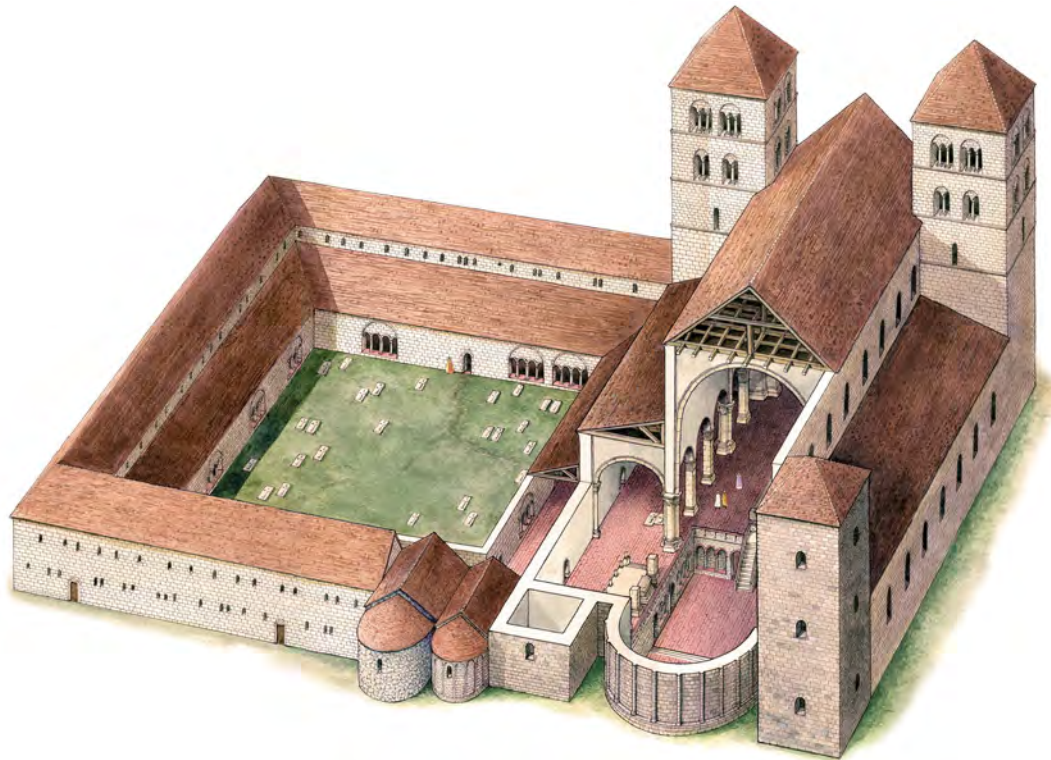
XVIII. TÁBLA

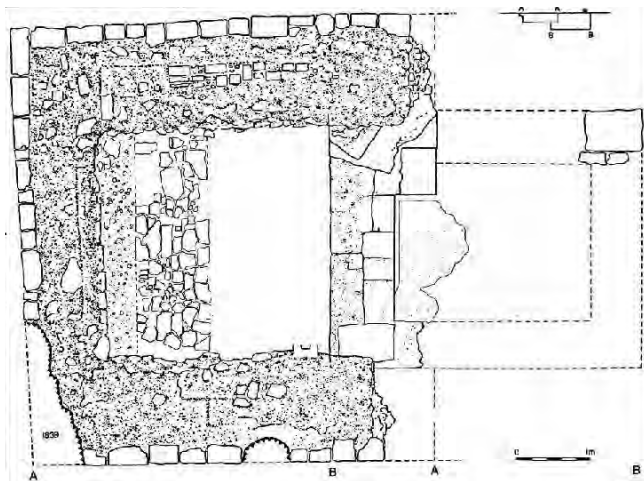
A prépostság és a királyi bazilika épületegyüttese
Forrás: KÖHt 2010.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

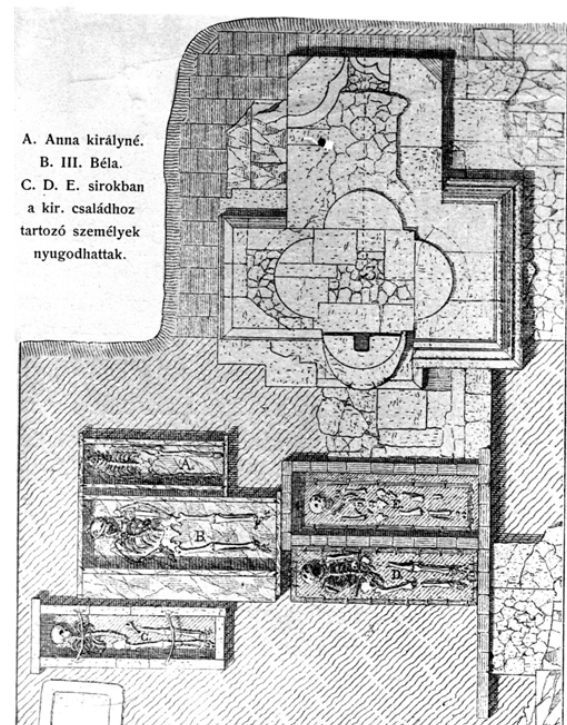
XIX. TÁBLA

1. kép: Szűz Mária-prépostság temploma 12. század, rekonstrukció
(Készítette: Branczeiz Zsuzsanna)

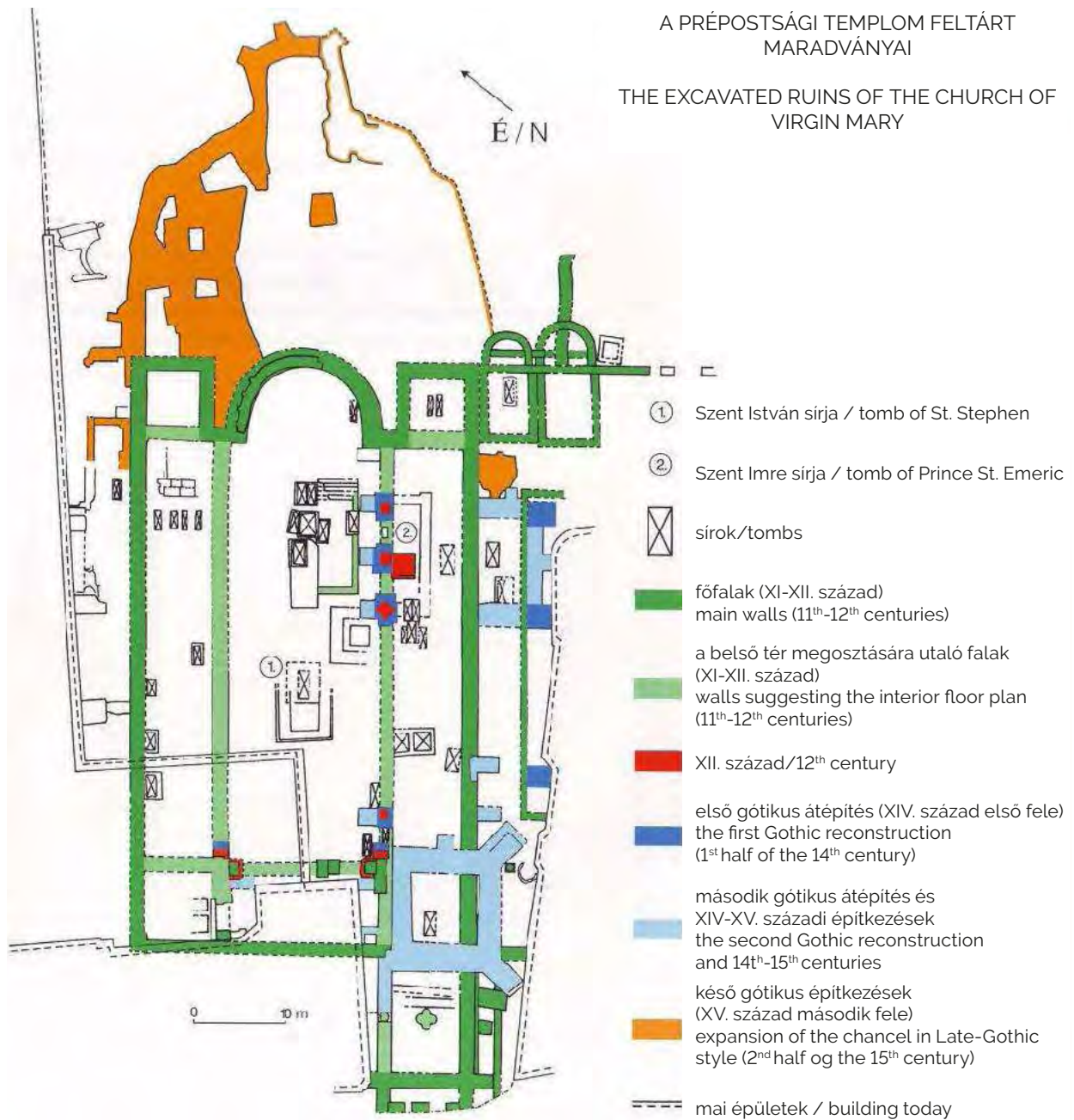
2. kép: Szent István feltárt sírja. KÖHt 2010.
3. kép: Szarkofág (1083. körül) Forrás: nkp.hu

4. kép: III. Béla és hitvese sírhelye
Forrás: SZIKM Üvegnegatív Gyűjtemény

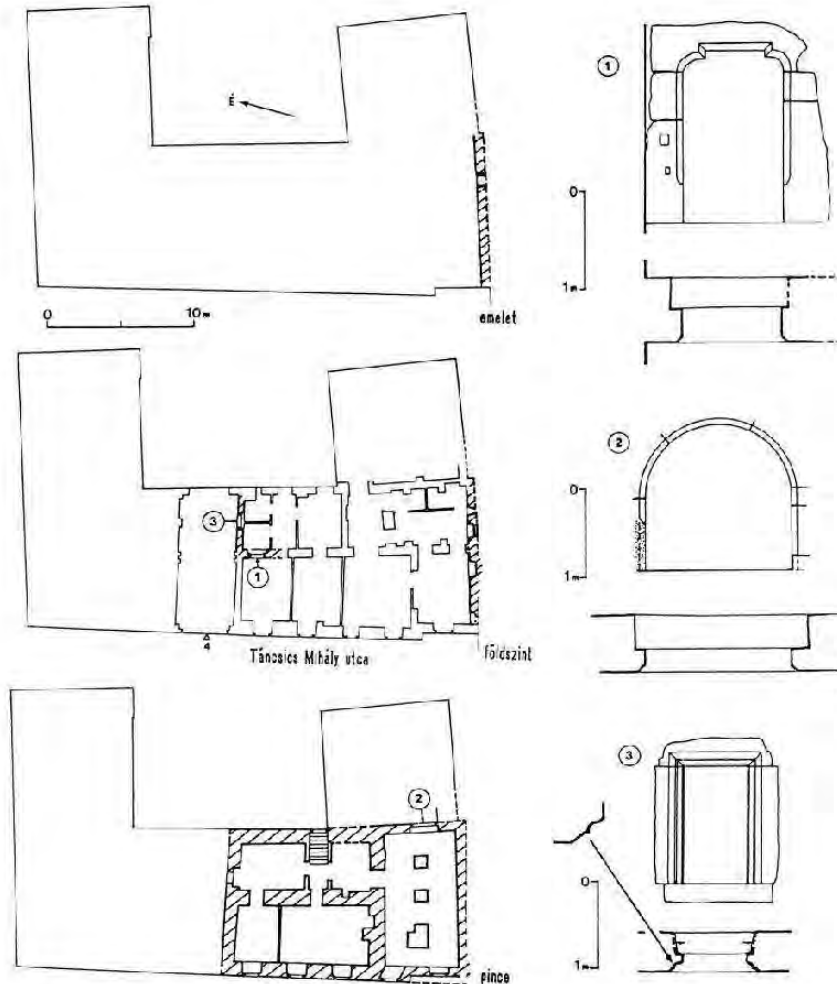
III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XX. TÁBLA

Biczó Piroska összesítő alaprajza a kutatási eredmények alapján
Forrás: KÖHt 2010.

XXI. TÁBLA

1. kép: Házak a prépostság területén – Táncsics Mihály utca 4.
Forrás: KÖHt 2010. Lövei Pál kutatása

2. kép: Városház tér 5. sz. ingatlanon feltárt, préposti palotához tartozó falmaradvány Fotó: SZIKM

3. kép: Szent István alakja az 1031-ben készült koronázási paláston

Szent István ábrázolások

Az égő fehérvári bazilika

4. kép: Miniatúrák a Képes Krónikából (1360 körül)
Forrás: wikipedia.hu

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XXII. TÁBLA

Szent Péter-plébániatemplom periodizációs alaprajza
(Készítette: Branczeiz Zsuzsanna)

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

72

XXIII. TÁBLA

1. kép: Limoges-i corpus, Fotó: Tóth Brigitta

2. kép: 15. századi sírlap, Fotó: SZIKM

3. kép: Vízyűjtő, Fotó: SZIKM

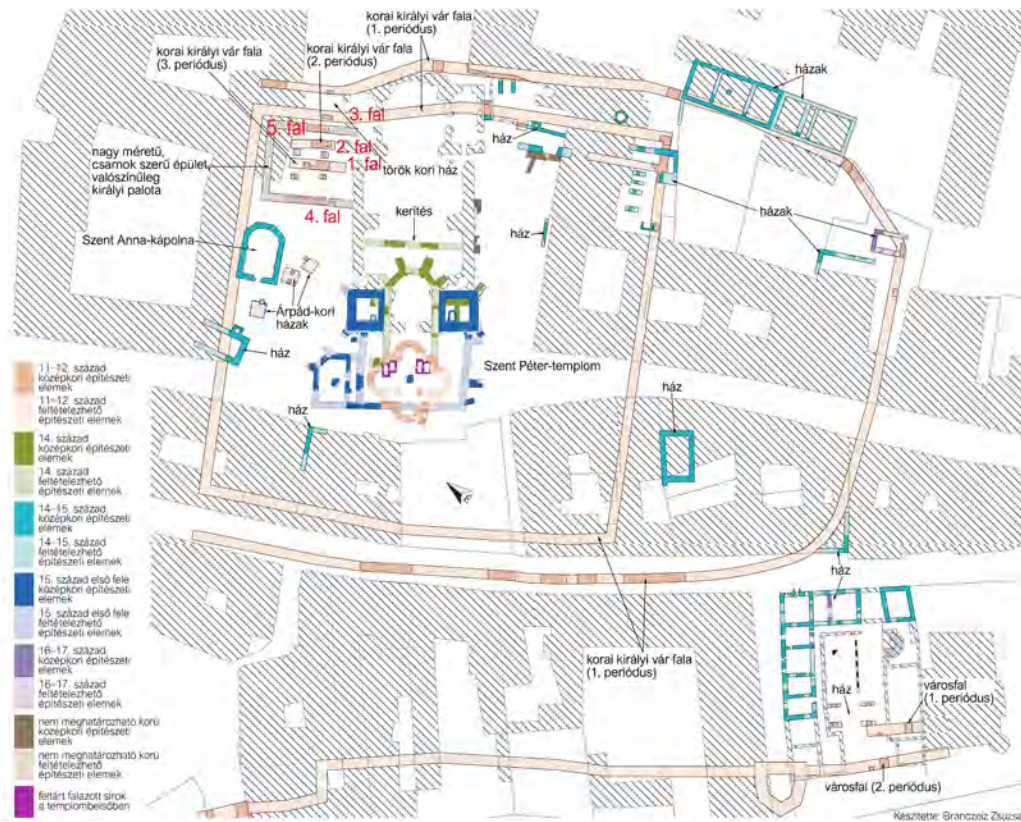
4. kép: Boltozatot tartó falpillér lábazata a templom Anjou-kori szentélyéből, Fotó: SZIKM

5. kép: Gótikus lábazati falfestés, Fotó: SZIKM

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XXIV. TÁBLA

1. kép: A korai uralmi központ és erősség területén feltárt, jelentősebb középkori és kora újkori falak, Készítette az ásatás és Siklósi Gyula adatainak felhasználásával: Branczeiz Zsuzsanna

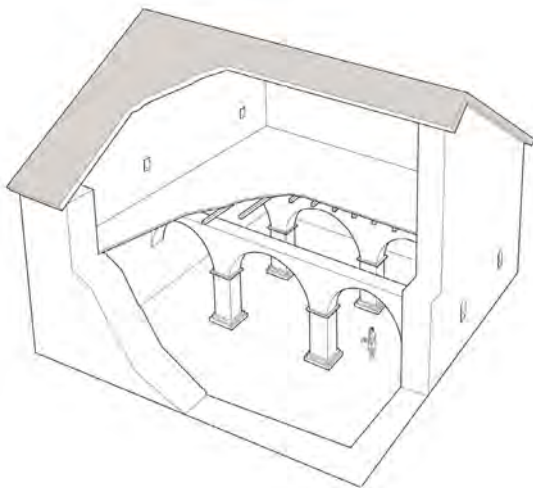
2. kép: Drónfelvétel a székesegyház körüli ásatásról. Forrás: székesfehérvár.hu, 2016.május.4.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XXV. TÁBLA

1. kép: 18. századi temetkezésből származó, rózsafüzéren lógó kereszt. Fotó: SZIKM

3. kép: Csarnokszerű épület rekonstrukciós rajza készítette: Branczeiz Zsuzsanna

4. kép: Árpád-kori gödörház maradványa. Fotó: SZIKM

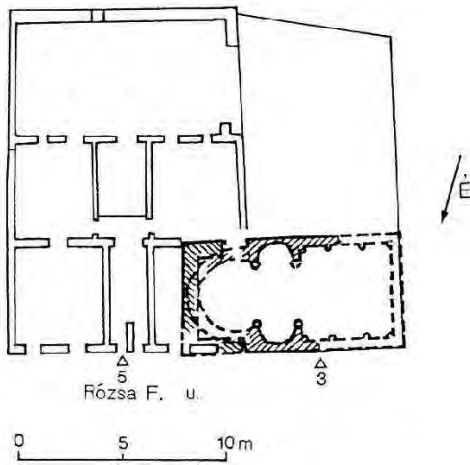
2. kép: 18. századi temetkezésből származó corpus. Fotó: SZIKM

5. kép: Az osszárium keleti oldala. Fotó: SZIKM

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XXVI. TÁBLA

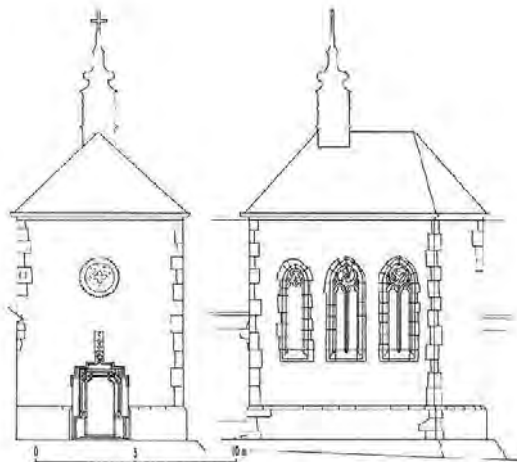
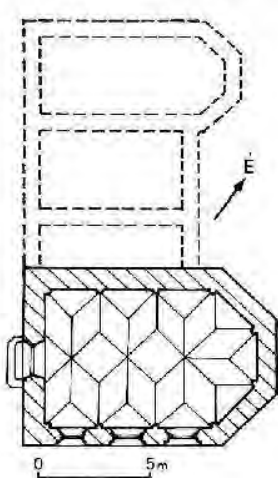
1. kép: Szent Kereszt-plébániatemplom
Forrás: KÖHt 2010.

2. kép: Gyűrű. Fotó: Borbély Béla

3. kép: A Szent Imre-plébániatemplom a De Prati által készített városalrajzon (1720)

4.- 5. kép: Szent Anna-kápolna.

Forrás: KÖHt 2010.

5. kép forrása: <https://varlexikon.hu/szekesfehervari-szt-anna-kapolna>

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

76

XXVII. TÁBLA

1. kép: Muszlim imahelyek Székesfehérváron

Forrás: SUDÁR 2014. 13. térkép.

Megjegyzés: Az újabb kutatási eredmények szerint az Ingovány település nem ezen a részen terül el.

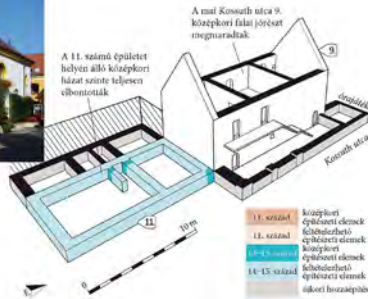
2. kép: Dzsámi ábrázolása az 1601. évi olasz alaprajzon

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése 77

XXVIII. TÁBLA

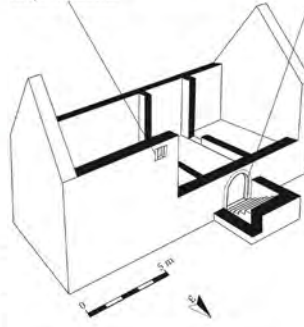
A mai homlokzatok

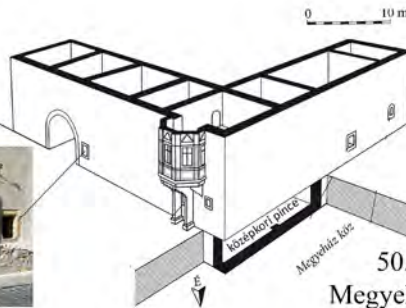
47. kép
Kossuth u. 9–11.

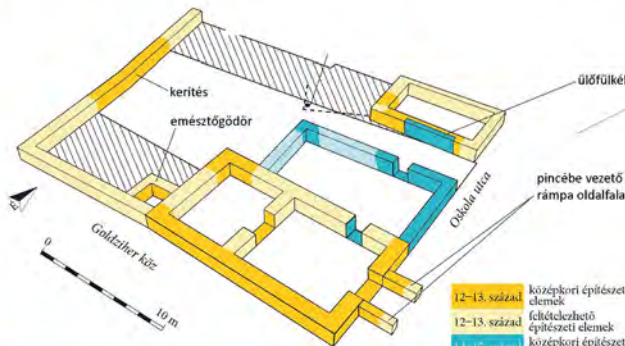
gótikus pincelejáró az udvar felől

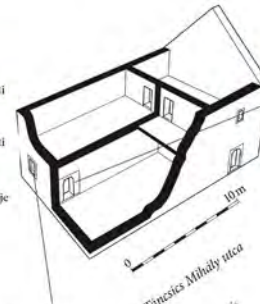
48. kép
Rózsa u. 4.

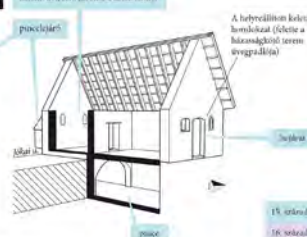
50. kép
Megyeház u.17.

51. kép
Oskola u. 6.

A 15. századi főúrbeszes épület régészeti bomlatai a mai utcaképből

49. kép
Jókai u. 3.

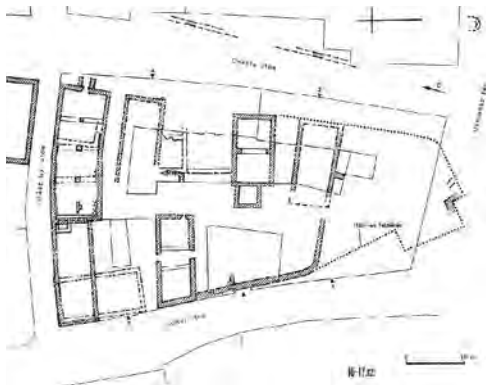
Az elképzelt 15. századi épület a mai utcaképből

52. kép
Tánicsics u. 4.
Készítette: Branczeiz Zsuzsanna

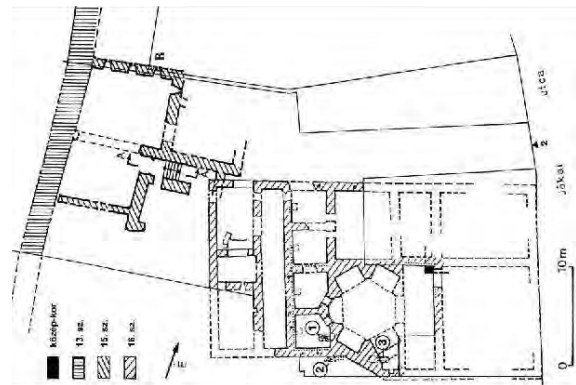
Zsigmond kori épülettípusok Fehérváron

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

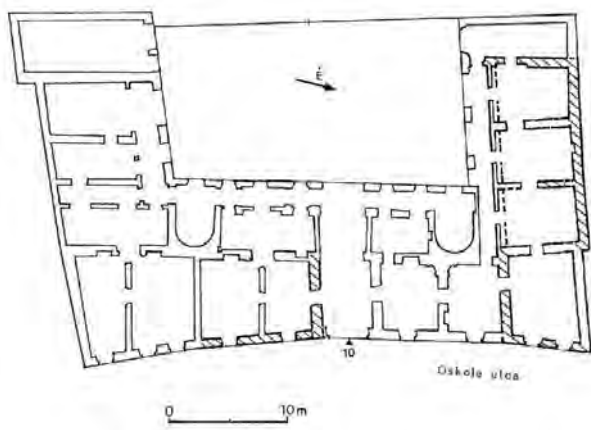
XXIX. TÁBLA

1. kép: Hiemer-tomb

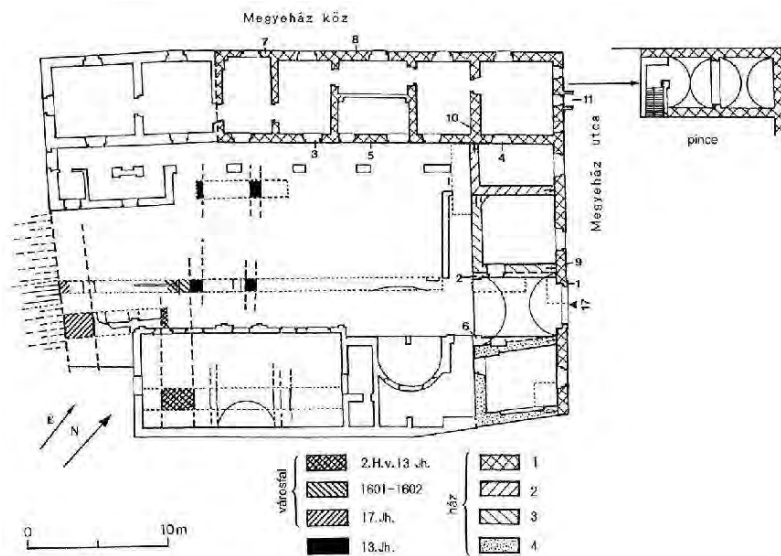
2. kép: Jókai u 2.

3-4. kép: Oskola u 10.

Fotó: Szigeti Gyula

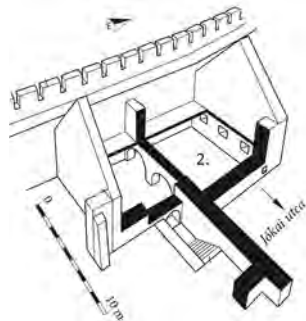
5 - 6. kép: Megyeház utca 17.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

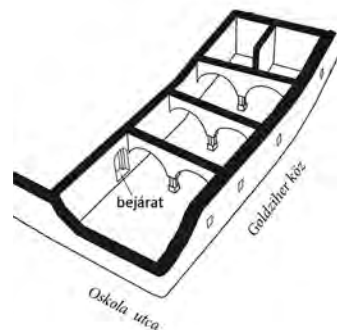
XXX. TÁBLA

1. kép: Öntőtégelyek. SZIKM Régészeti Gyűjtemény. Összeállította: Reich Szabina

2. kép: Jókai utca 2.

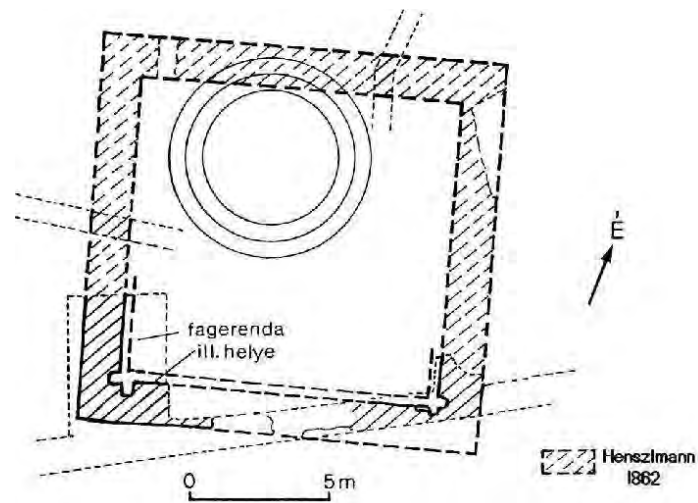
3. kép: Oskola utca 4.

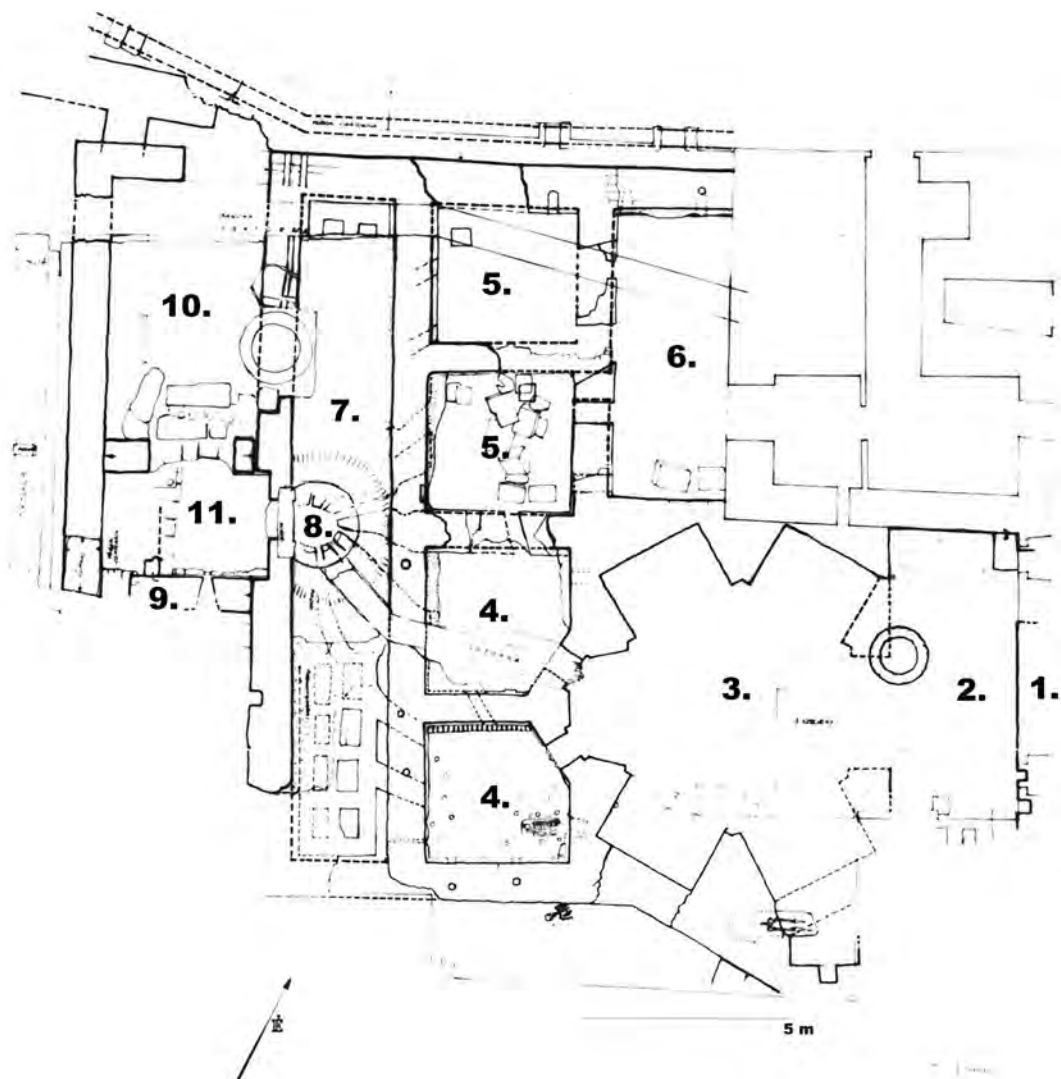
4. kép: Feltételezett rekonstrukció. A képeket rajzolta: Branczeiz Zsuzsanna.

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése 80

XXXI. TÁBLA

1. kép: Jégverem – Henszlmann Imre által feltárt falak. Forrás: SZIKM Adattár

2. kép: Török fürdő (Jókai u. 2.) feltárási alaprajza. Forrás: SZIKM Adattár

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

81

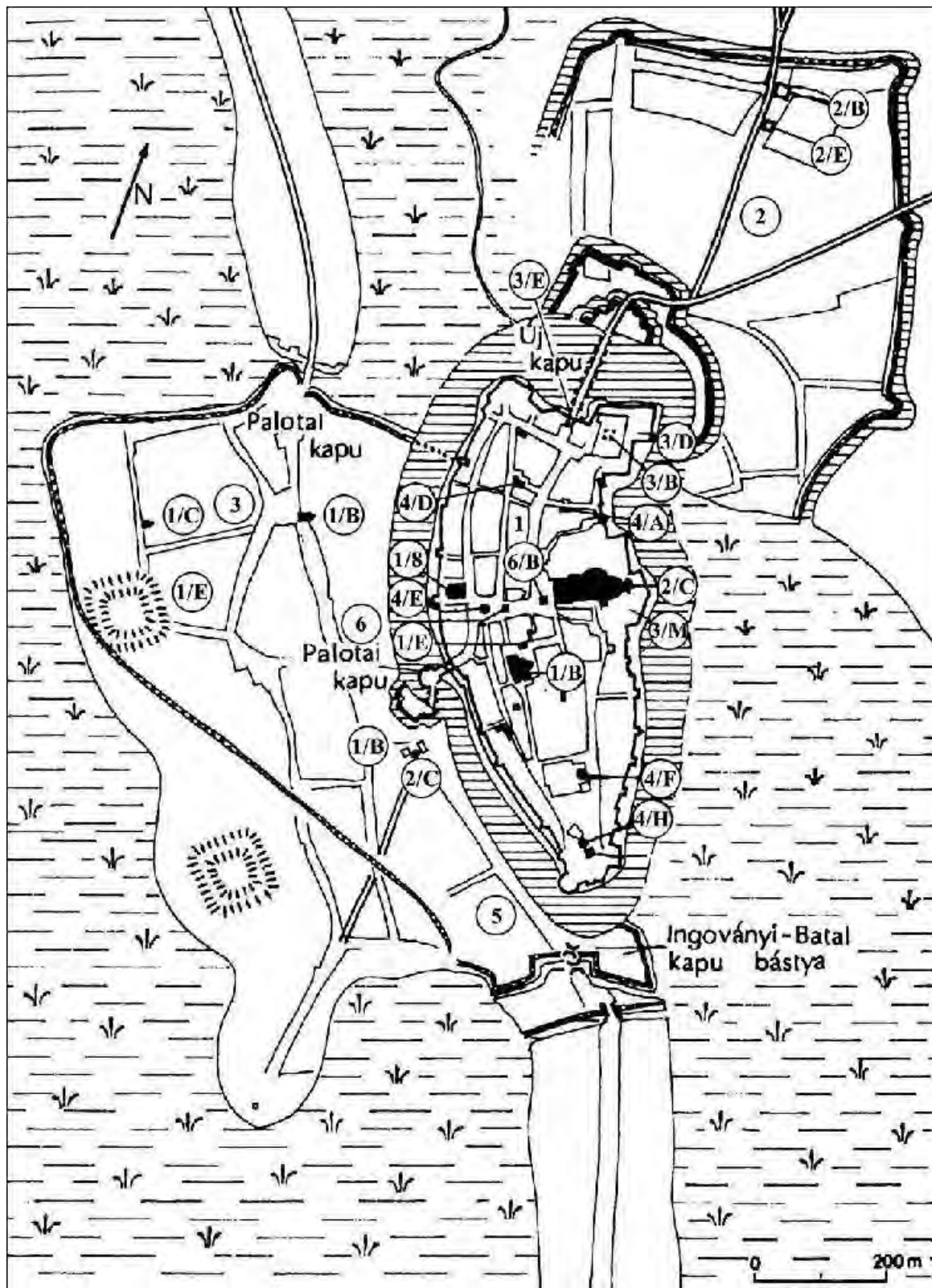
XXXII. TÁBLA

Güzeldzse Rüsztlem pasa fürdője, Jókai utca 2.
Az átmeneti helyiség (*soğukluk*) falazata. Forrás: SZIKM Adattár

III. 1/5.1.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

XXXIII. TÁBLA

Székesfehérvár és a Belváros 16-17. századi teljes szerkezete
Forrás: KÖHt 2010. Sikiósi Gyula

III. 1/5.2.1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek térképe

A térképen barna kitöltés (●) jelöli az országosan védett építészeti örökségeket.

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 84

A FEJEZETBEN SZEREPLŐ UTCÁK JEGYZÉKE

1. ADY ENDRE UTCA
2. ARANY JÁNOS UTCA
3. BARTÓK BÉLA tér
4. BASA UTCA
5. BÁSTYA UTCA
6. FŐ UTCA –SZT. JÁNOS KÖZ – MÁTYÁS KIRÁLY KRT.
7. JÓKAI U
8. JUHÁSZ GY. U
9. KORONÁZÓ TÉR
10. KOSSUTH U
11. LAKATOS U
12. LÉPCSŐ U
13. LISZT F U
14. MEGYEHÁZ U
15. OSKOLA U
16. PETŐFI U
17. RÓZSA U
18. SZENT ISTVÁN TÉR
19. TÁNCSICS – VASVÁRI U-
20. VÁRKAPU U
21. VÁROSHÁZ TÉR
22. VÖRÖSMARTY TÉR
23. ZICHY LIGET

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 85

A FEJEZETBEN SZEREPLŐ UTCÁK KORÁBBI ELNEVEZÉSEI

középkor	1826 Wüstinger térkép	1899 Winkler térkép	1926	1952	Rendszer- váltás előtt	2007
Buda	Sas	Sas	Nagy Sándor	Ady Endre		Ady Endre
Szent Péter	Szent István	Szent István	Szent István	Arany János		Arany János
	Basa	Basa	Basa	Basa		Basa
	Bástya	Bástya	Bástya	Bástya		Bástya
					Vörös hadsereg	Budai
	-	Várkörút		Dr Koch László		Dr Koch László
Vicus Magnus	Nádor	Nádor	Nádor	Március 15.		Fő
Vicus Canonicalis	Urak utzája	Jókai	Jókai	Jókai		Jókai
	Szent Imre	Szent Imre		Juhász Gyula		Juhász Gyula
Vicus Teutonicalis	Kaszárnya	Kossuth Lajos	Kossuth Lajos	Kossuth Lajos		Kossuth Lajos
	Lakatos	Lakatos	Lakatos	Lakatos		Lakatos
		Lépcső	Lépcső	Lépcső		Lépcső
	Palotai kapu	Szögyén-Marich	Szögyén-Marich	Liszt Ferenc		Liszt Ferenc
					Velinszky László	Marosi Arnold
	-			Szabadság- harcos	Stéger Ferenc	Mátyás király krt.
	Vármegyeház	Megyeház	Megyeház	Csók István		Megyeház
	-	Bognár	Bognár	Ságvári tér Várköút		Országzászló tér
	Oskola	Iskola	Ybl Miklós	Zalka Máté		Oskola
	Szeminárium	Papnövelde	Petőfi	Petőfi		Petőfi
	Hal piatz	Hal tér Simor utca	Hal tér Simor utca	Piac tér		Piac tér
					Lenin	Prohászka
	Rózsa	Rózsa	Rózsa	Rózsa		Rózsa
	-	Színház	Színház	Színház		Színház
	Kaszárnya utca	Megyeház tér	Ferencz József tér	Szent István tér		Szent István tér
	Szent János	Szent János	Szent János	János		Szent János
	Szarka	Szarka	Bank	Táncsics Mihály		Táncsics Mihály
				Várfok		Várfok
		Várkapu	Várkapu	Várkapu		Várkapu
	-	Várkörút	Várkörút	Népkörtársaság		Várkörút
Theatrum Civitatis	Piatz	Városház	Városház	Szabadság		Városház
	Virág	Virág	Virág	Vasvári Pál		Vasvári Pál
		Vörösmarty	Vörösmarty	Vörösmarty		Vörösmarty
	-	Fazekas	Fazekas	Ybl Miklós		Ybl Miklós
	-	Liget sor	Vilmos császár tér	Dózsa György tér		Zichy liget

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 86

Wüstinger-féle városlaprajz 1826 - részlet

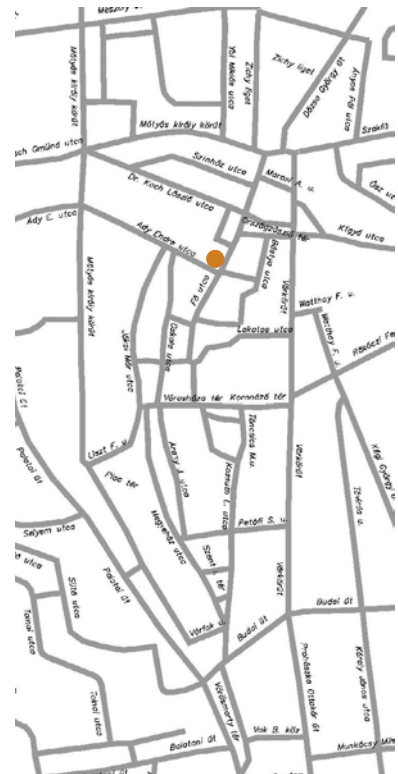
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 87

Cím:	ADY ENDRE UTCA 1. – FŐ UTCA		253.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	142	GPS	47,1934904°; 18,4088227°
Törzsszám:	10836	Védelem	műemlék
Azonosító:	3801	Bírság	II.
Műemléki környezet:		HRSZ:	86, 91, 92, 136, 141, 143, 243, 265
Azonosító:	21864		

Zártsorú beépítésben, saroktelken álló, keretes beépítésű, szűk belsődudvaros kétemeletes sarokház. Neoreneszánsz stílusban épült 1890 körül Say Ferenc tervei szerint. Helyén, a Budai kaputorony szomszéd-ságában 1826-ban két ház állt. Tulajdonosa 1813-1850 között Say István, a város bírja volt. Itt működött a népszerű Nádor Kávéház. A második emelet 1936-ban épült. Kaesz Gyula 1941-es terve alapján átalakították a Székesfehérvári Takaré- és Hitelegylet Szövetkezet székháza számára. Azóta is földszintjén üzletek, emeletén lakások vannak. Déli homlokzata 1+3+1, a keleti 6 tengelyes, ferdén lemetezett sarkán kétszintes erkély, melynek alsó része az I. emeleten zártan kialakított. Kapualja kétsza- kaszos, csehsüveg boltozattal. Fő utcai földszinti üzlettere középpillér- soros, poroszsüveg boltozatos. Patkóalakú lépcsőházában romantikus öntöttvas korlát van. Historizáló homlokzatának mai megjelenése analó- giák alapján készült az 1990-es években. Pincéjében a lebontott Budai- kapu védműveinek csonkjai, földszintjének hátsó traktusában pedig az 1810 körül ezen a helyen épült ház falai láthatók, bennük középkori kőfaragványokkal.

Megjegyzés:

Fotók:

Bertók István

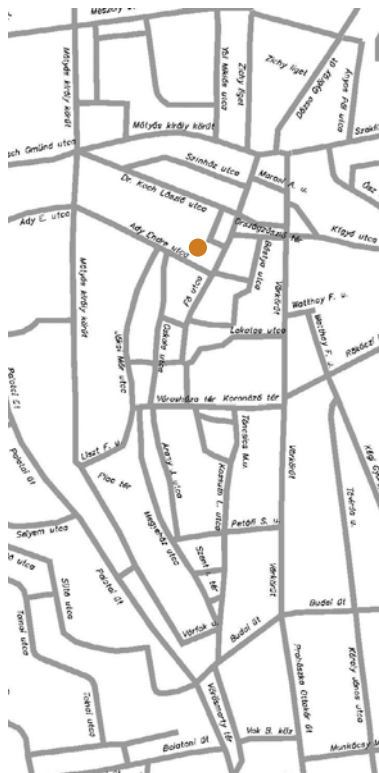
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 88

Cím:	ADY ENDRE UTCA 5. (Várkapu utca)		248.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	144	GPS	47,193563°, 18,408603°
Törzsszám:	10831	Védelem	műemlék
Azonosító:	3802	Bírság	II.
Műemléki környezet:	11.	HRSZ:	140/1, 141, 143, 145/1, 149, 243, 264, 265
Azonosító:	21865		

A zártosurú beépítésben álló, szabálytalan, U alaprajzú, egyemeletes romantikus lakóház a 19. század közepén, korábbi épületek felhasználásával épült. 1830-tól 1839-ig Tschida János városi szószóló háza volt. Utcai szárnya kéttraktusos, a nyugati és északi telekhatáron álló mellékszárnya egytraktusos. Az északi telekhatárán álló szárnyépülete a városfalra épült. A ház mellett állt a Budai kapu nyugati tornya. Az épület északi, hátsó telekhatáron álló udvari szárnya a Várkapu u. 4. sz. felől közelíthető meg. Ady Endre utcai törtvonalú, aszimmetrikus főhomlokzata hangsúlyos övpárkánnyal vízszintesen megosztott. Az alsó szinten a keskeny, dísztelen gyalogkapu két oldalán utólagosan kialakított, változó szélességű üzletportálok vannak, a falfelület sávozott. A sima vakolatú emeleti szint ki-be nyíló szárnyú ablakai a kereteléssel, tükrös mellvéddel és egyenes szemöldökpárkánnyal őrzik még az építéskori romantikus architektúráját. A főpárkány fríz-sávjában kis kerek, virágmintájú szellőzőrácsok sorakoznak az ablakosztást követve. Az 1948-ban átépített udvari homlokzatai előtt konzolos függőfolyosó van. A teljes épület tatarozása 1965-ben történt. A kapualj első szakasza szabálytalan dongaboltozatos, a második szakasza síkmennyezetes, innen nyílik jobbra a patkóalakú lépcsőház. Utcafronti bolthelyiségei csehsüveg boltozatosak, átalakított portálokkal.

Megjegyzés:

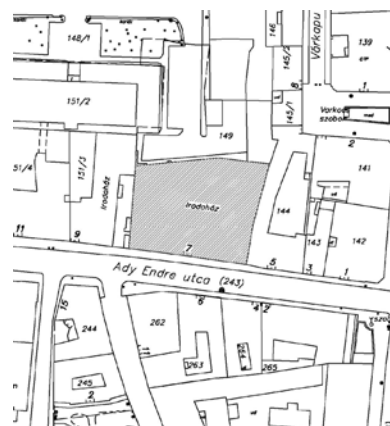
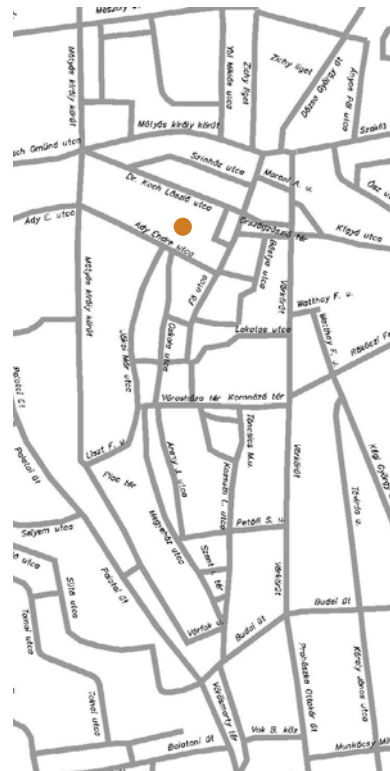
Fotók:

főkép: Igari Antal
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 89

Cím:	ADY ENDRE UTCA 7.			127.
Hivatalos név:	FEKETE SAS SZÁLLÓ			
HRSZ:	149	GPS	47,193594°; 18,408237°	
Törzsszám:	1471	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3803	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	11.	HRSZ:	144, 145/1, 147, 148/1, 151/2.3; 243, 262, 263, 264	
Azonosító:	21866			

Az utcavonalon, keleti falával zárt sorú beépítésben, három oldalával szabadon áll az egyemeletes, szabad oldalai felől kontyolt nyereg tetős egykori szállodaépület. Eredetileg zárt udvaros volt, melléképületeinek egy részét azonban később elbontották. A 17 – 18. század fordulóján, az akkor még álló városfalra futó telken már állt egy lakóház. Ennek helyén épült 1755-ben a mai épület elődje, a Fekete Sas vendégfogadó, amely az Oskola utcában akkor megszűnt, azonos nevű fogadó utóda volt. A korábbi barokk házak részbeni felhasználásával a fogadó épületet 1820-30 körül klasszicista stílusban átépítették. 1848-ban a Fekete Sas Kávéház a „fiatalság gyüldéje”, a márciusi forradalmi események első helyszíne volt Székesfehérváron. A 19 - 20. században többször átalakították, az utolsó tatarozása 1965-ben volt. Udvari homlokzati fala alatt és előtt húzódik a városfal ide eső szakasza. Arányos klasszicista főhomlokzata 4+3+5 tengelyes. Földszintjén átalakított ablakok láthatók, ez alól a középrizalit fűzérdíszes copf kovácsoltvas ablakrácsokkal rendelkező nyílásai a kivételek. Az enyhén előrelépő rizalitet koronázó timpanonban feketére festett sas reliefje díszíti. A kapualj szegmensíves, hevederekkel tagolva, jobbra nyílik a fabalusztrádós, félkör alakú lépcső. Az emelet középfolyosós, kéttraktusos, a belső terek átalakítva. Az épület évtizedek óta üresen áll. A főhomlokzaton az 1848-as eseményeknek emléket állító bronz dombormű Nagy Benedek alkotása.

Megjegyzés:

Az épület mentorálására alakult Fekete Sas Tásaság kutató csoportja az elmúlt években a házzal kapcsolatban alapos levéltári kutatást folytatott, és szisztematikusan áttekintette a korabeli sajtót, különös tekintettel a Fogadó művelődéstörténeti szerepére a 19. században.

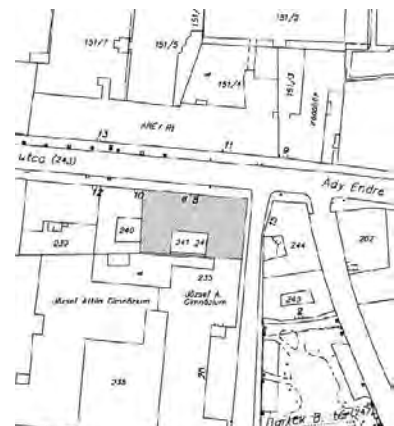
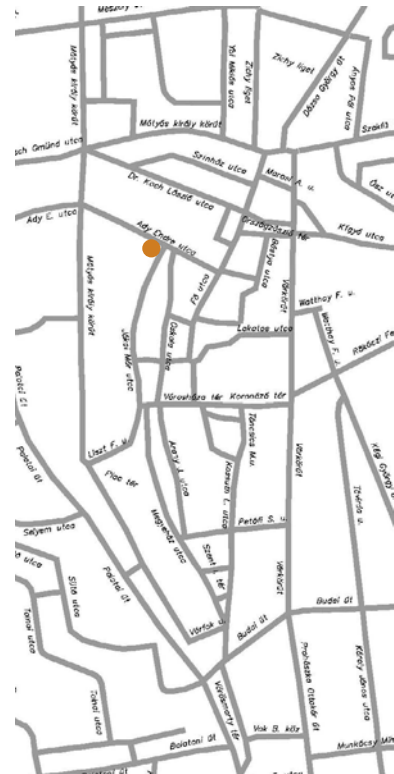
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 90

Cím:	ADY ENDRE UTCA 8.			128.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	241	GPS	47,193526°, 18,407432°	
Törzsszám:	1472	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3804	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	14.	HRSZ:	151/7, 235, 240, 242, 243, 244	
Azonosító:	21869			

Az U alakú, egyemeletes lakóépület zárt sorú beépítésben, saroktelken áll. Északnyugati sarka és a nyugati szárnya alatt egykor a városfal húzódott. Területén korábban már állt egy 1820-ban épült ház, a Hübner család barokk eredetű, a lebontott városfal helyén felépített lakóháza. Ennek felhasználásával alakította ki a mai épületet 1870 körül a Reh család, klasszicizáló neoreneszánsz architektúrával. A 20. század első felében a Székesfehérvári Önszegélyző Egylet működött az épületben. Tulajdonosa 1919-től özv. Csitáry G. Emilné nyomdász, majd 1941-ben Csitáry Jenő, és ebben a házban lakott egy ideig Csitáry G. Emil polgármester is, nem véletlenül hívták Csitáry-háznak. 1945 után részben irodákat alakítottak ki benne. Ady Endre utcai homlokzata 1+9+1 tengelyes, sarokrizalit, közepén nyílik a kapu, eredeti fa ajtószárnyakkal. Jókai utcai homlokzata 4+1 tengelyes. Utcai homlokzatain kettős pilaszterekel kiemelt sarokrizalitok vannak, melyek nyílásai félköríves záradékuak. A szegmensíves dongaboltozatos kapualjból jobbra nyílik a patkóalakú lépcső, szép romantikus öntöttvas ráccsal. Udvari homlokzatán függőfolyosók futnak.

Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 91

Cím:	ADY ENDRE UTCA 9-15.	129.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ-EGYÜTTES	
HRSZ:	151/2, 3, 5, 6, 7	GPS 47°19'36.68"N / 18°40'70.35"E
Törzsszám:	1473	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3805	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

Zártorú beépítésben álló, az eredeti védettség szerint három, egybe-vont utcai szárnyú, egyemeletes, nyeregtetős épület homlokzata megtartotta eredeti karakterét. A 9-11-sz. telkek északi végében lábakra állított új építésű irodaház (hrsz.: 151/2) áll, alatta a városfal egy feltárt szakaszának, a rondella maradványainak bemutatásával.

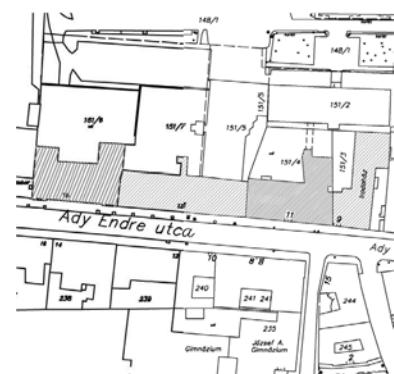
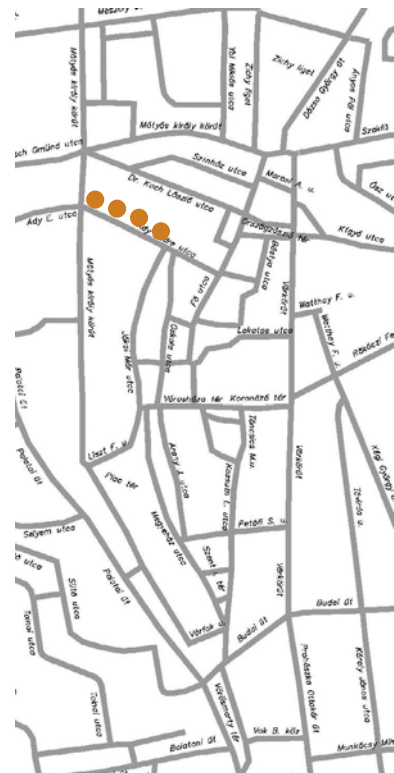
Ady Endre u. 11. Az egyemeletes bérház későromantikus neoreneszansz architektúrával épült 1859-1869-ben. Területén már 1698-ban ház állt, illetve egykor a városfal húzódott. Belsejét 1980-84-ben az Alba Regia Állami Építőipari Vállalat irodai célra teljesen átalakította és egybenyitotta a 13. és 15. sz. épületekkel. Főhomlokzatán a középrizalit földszintjén közepén félköríves kapu, eredeti fa ajtószárnyakkal, felette köerkély romantikus öntöttvas konzolokkal és mellvéd ráccsal. Az előcsarnokban két terrakotta plasztikai térfal (Majoros Hédi 1984).

Ady Endre u. 13. A 19. század végén csendőrpáncsnokságnak épült, enyhe kiülésű, vakolatarmirozással, kiemelt középrizalittal, középtengelyében félköríves záródású kapuval, eredeti üvegezett fa kapuszárnyakkal.

Ady Endre u. 15. Eredetileg lakóháznak épült 1870-80 körül, ma irodaház (Sajtóház). 2008-ban az épületet Tóth Zsuzsa tervei alapján teljesen felújították. Gazdag neoreneszansz vakolati architektúrával ellátott homlokzatának díszait Lángi József vezetésével restaurálták. Az épület felújítása 2014-ben megkapta Fejér Megyei Építőipari Nívódíját.

Megjegyzés:

A hivatalos nyilvántartásban szereplő Ady Endre utca 9. cím helyesen Ady Endre u. 9-15. Együttal több okból is tisztázandó, hogy az Ady Endre utca 9. (151/3 hrsz.) alatti, jellegtelen épület ingatlana valóban része-e a védett ingatlanegyüttesnek.

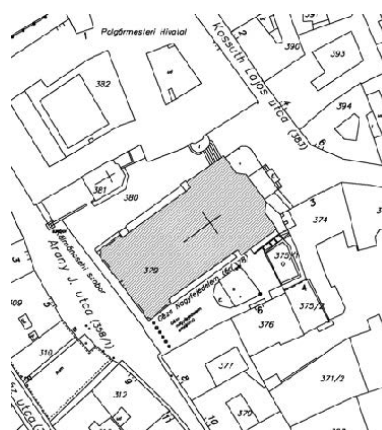
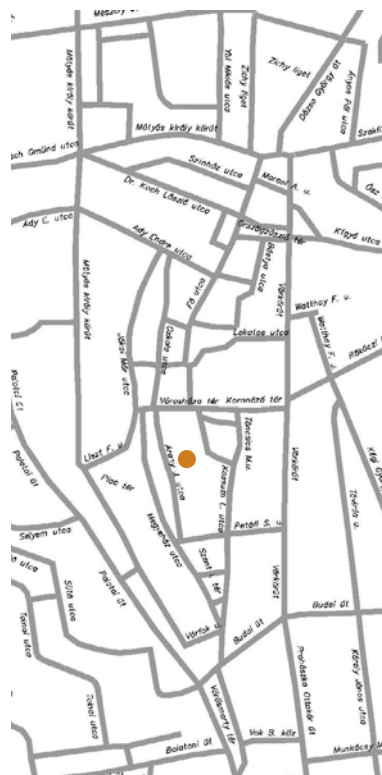
Fotók:

főkép: Bertók István (1,3)
Csutiné Schleer Erzsébet (2)
bélyegkép: Ady Endre utca 9.
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 92

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA - II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉR		130.
Hivatalos név:	PÜSPÖKI SZÉKESEGYHÁZ		
HRSZ:	379	GPS	47,190417°; 18,409832°
Törzsszám:	1474	Védelem	műemlék
Azonosító:	3806	Bírság	I.
Műemléki környezet:	16.	HRSZ:	309, 310, 358/1, 378, 380, 383, 393, 394
Azonosító:	21872		

A mai Szent István Király bazilika keletelt, egyhajós, kéttornyos barokk templom, kétfelől oratóriumos sekrestyével kísért, keskenyebb, sokszög alaprajzú szentéllyel. Középkori előzménye a Szent Péter-plébániatemplom, ez a korai királyi vár legmagasabb pontján állt, ahol az uralkodók ítéletet hoztak és vitézeket ütöttek lovagga. A térburkolat alatti négykaréjos maradványokat korábban Kralovánszky Alán a 10. századra datálta, és Géza fejedelem temetkezési helyeként azonosította. A latinok plébániájaként működött és szerepe volt a középkori királykoronázásokban. Az újabb ásatás szerint az Anjou-korban a négykaréjos templomot kelet felé megnövelték, majd a Zsigmond korban tovább bővítették (lásd: gótikus árkádivék a tornyokon). A 14 – 15. században átépült, a törökök dzsámiként használták. A 17-18. században kéttornyos gótikus templomként ábrázolták. A 18. század 50-es éveit követően a középkori templomot lebontották a keleti toronypárjainak kivételével, jezsuita plébániatemplomként kelet felé bővítették és barokk stílusban átalakították. 1777-ben, a fehérvári egyházmegye megalakulásakor, püspöki katedrálissá vált. Avatása után Mária Terézia gondoskodott méltó belső kialakításáról, aki udvari mestereket bízott meg a munkával. Az oltár Franz Anton Hillebrandt munkája, az oltárképet pedig Vinzenz Fischer festette. A bazilika Kossuth utca felől megközelíthető barokk attemplomában őrzik III. Bélának és feleségének, Antiochiai Annának a Romkert területén fellett sírjainak alsó kőlapjait.

Megjegyzés:

Az attemplom kapujánál az I. világháború áldozatainak emlékére Hósi Emlékmű (Pásztor János, Hikisch Rezső, 1929) látható, előtte a Fekvő katonaszoobra (1938). Az északi homlokzaton 1956-os emlékereszt (Nagy Benedek), a keresztfát és a corpust összenöve ábrázolja.

Fotók:

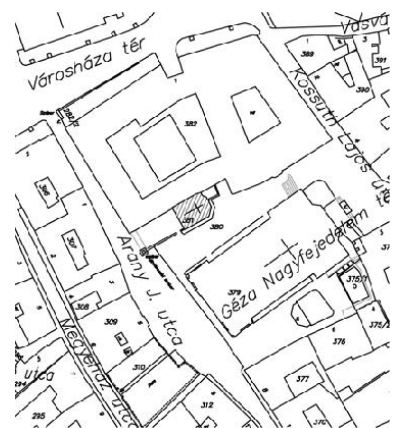
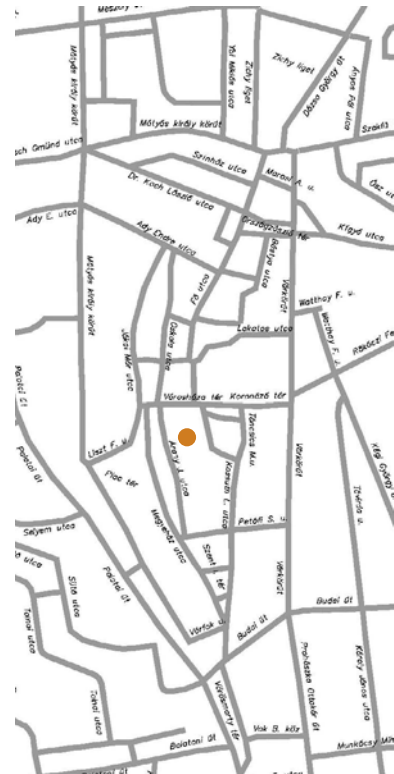
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 93

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA - II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉR 131.		
Hivatalos név:	HENTEL- KÁPOLNA (Szent Anna)		
HRSZ:	381	GPS	47,190650°; 18,409704°
Törzsszám:	1475	Védelem	műemlék
Azonosító:	3807	Bírság	I.
Műemléki környezet:	29.	HRSZ:	307, 308, 358/1,2; 379, 380, 382, 383, 393
Azonosító:	21886		

A székesegyház mellett épült fel az egyetlen ma is ép gótikus emlékünk, a Szent Anna kápolna, amelyet egy Hentel nevű gazdag polgár építtetett az 1470-es években. A török pusztitástól azért menekült meg, mert figurális díszítése nem volt, a muzulmánok pedig az 1543-as ostromtól dzsámiként kezdték használni, és saját izlésük szerint díszítették, északi és nyugati belső falára török falfestmények kerültek. Ezek nagy része megsemmisült, de az 1930-as években előkerült egy jelentősebb méretű növényi díszítmény, valamint egy arab írásos kalligrafikus részlet, melyeket restaurálva megőriztek. Jelentős a kápolna barokk oltára, amelyen a Szent Anna harmadmagával című (Mettercia) festmény látható. Az épület felújítása után, egy korábbi épülettoldás lebontásának köszönhetően láthatóvá vált a mutatós, gótikus pálcatagos kapuzat. Korabeli értékei a három különböző méretű és mintájú mérműves ablaka, valamint a belső teret lefedő finom hálóboltozata. A kápolna nyeregtetején egy barokk huszártorony ül.

2014 és 2018 között a kápolna és a székesegyház közötti téren, a 11. századi korai királyi vár egykori területén, valamint a székesegyház belsejében nagyszabású régészeti feltárás folyt.

Megjegyzés:

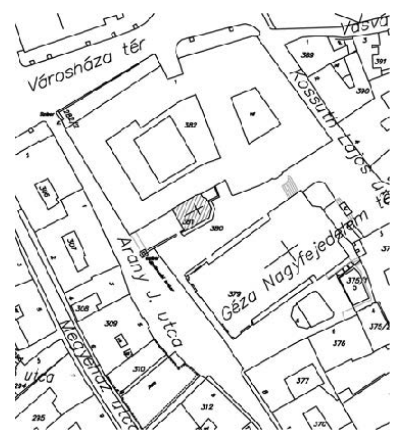
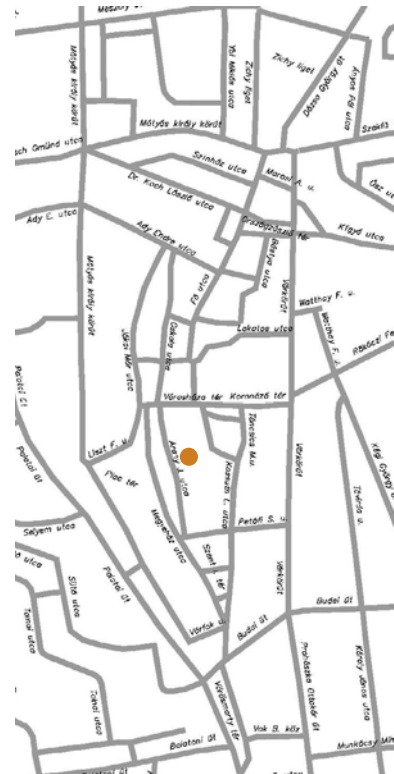
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: <https://varlexikon.hu/>

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 94

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA - II. JÁNOS PÁL PÁPA TÉR		237.
Hivatalos név:	KALMÁNCSEHI DOMONKOS SZOBRA		
HRSZ:	358/2	GPS	47,186925°; 18,413222°
Törzsszám:	9711	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3808	Bírság	
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

A kápolna környékét a városközi munkákkal együtt, 1937–1938-ban alakították ki. Ennek során helyezték el mellette - bravúros térképészeti eredményezően - Ohmann Béla szobrászművésznak (1890-1968) Kálmáncsehi Domonkos prépostot megelevenítő szobrát, akit korábban a kápolna alapítójának vélték. Az alkotás a kápolna előtti tudatos elhelyezésével az Arany János utca kis teresedésének fő szervező erejévé vált. A szobor a reneszánsz kori Fehérvár legkiemelkedőbb alakját, a 15. század végén működött nagy humanistát, a kiváló tudóst és fehérvári prépostot (kb. 1433-1503) ábrázolja. A római iskola jellegzetes stílusjegyeit viselő, harasztí mészkőből készült mű ünnepélyes avatására a Szent István Emlékév rendezvényeként, több más szoborral egyidejűleg 1938. május 19-én került sor. A szoboralak baljában az Anna kápolna alapítólevelét tartja, jobb keze az épület modelljén nyugszik. A főpap magas posztamensen álló, két oroszlán hátára helyezett, másfélzseres életnagyságú, egészalakos figurája összeköti a barokk székesegyházra, mintegy felajánlva a művet. Azóta bebizonyosodott, hogy a prépost kápolnája a királyi bazilikához, azaz a mai Romkertben található egykori épületegyütteshez csatlakozott, vagyis e kápolna keletkezése nem köthető az ő nevéhez. A székesegyház másik oldalán, az árnyas tér közepét Géza nagyfejedelem szobra (Meszlényi János, 1972) díszíti.

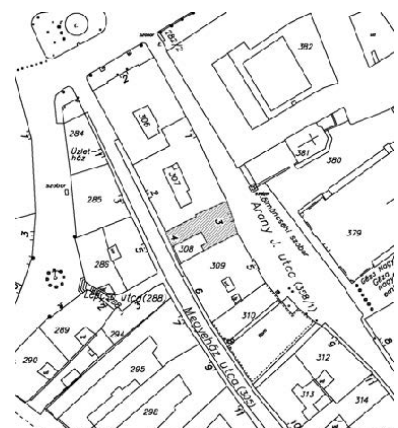
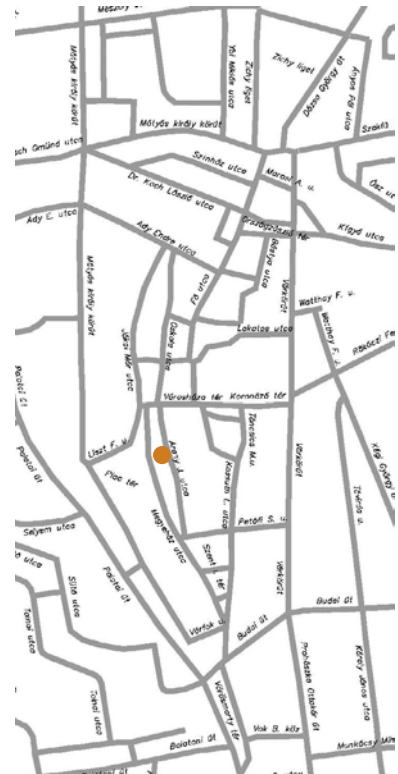
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 95

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 3. (Megyeház utca 4.) 132.		
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Fridetzky-ház)		
HRSZ:	308	GPS	47,190476°; 18,409450°
Törzsszám:	1476	Védelem	műemlék
Azonosító:	3809	Bírság	II.
Műemléki környezet:	32.	HRSZ:	286, 288, 289, 294, 305, 307, 309, 358/1, 2; 379, 380, 381
Azonosító:	21890		

Az L alaprajzú, egyemeletes, nyeregtetős lakóház zárt sorú beépítésben áll. A telek 1698-ban még üres volt. A korábbi ház helyén Linzer György festő épített lakóházat 1780 körül barokk stílusban. 1805-1809 között Fridetzky Ferenc kanonoké volt, a nagyobb arányú felújítása talán az ő nevéhez köthető. Lukács Zsigmond idején 1870 táján ezt alakították át eklektikus stílusban. Haáder István 1938-ban átépítette Kotsis Iván homlokzati tervi elképzelései szerint. Végül 2000-ben tetejét, udvari szárnyát lebontva, tömegében újraépítették. Arany János utcai homlokzatának földszinti és emeleti nyílásai eltérő tengelyűek. A köhasáb keretelésű, egyenes záródású kaputól balra középkori és 18. század eleji épületrészek. Valamennyi földszinti helyiség csehsüveg boltozatos, a kapualjban és az udvarban négy arkádív került elő 1988-ban. A keskeny, csehsüvegboltozatos kapualjából koraklasszicista, gótizáló vasráccsal zárható tölgyfalépcső vezet az emeletre. Az emeleten dekoratív falfestés maradványai láthatók a 18-19. század fordulójáról. Az épület oldalszárnya (Megyeház u. 4.) külön törzsszámmal védett (trsz: 1488). Megyeház utcai homlokzatára az eredetileg földszintes udvari szárnyra húzott félnyeregtetős emelet végfala és egy másodlagosan elhelyezett későbarokk kőszekeretű zárterkély durva másolata került.

Megjegyzés:

A külön törzsszámmal, azonosítóval és csatlakozó műemléki környezettel rendelkező két épület szerves egységet alkot, funkcionálisan és szerkezetileg nem választható szét, ezért a két épületrészt egy közös lapon ismertetjük.

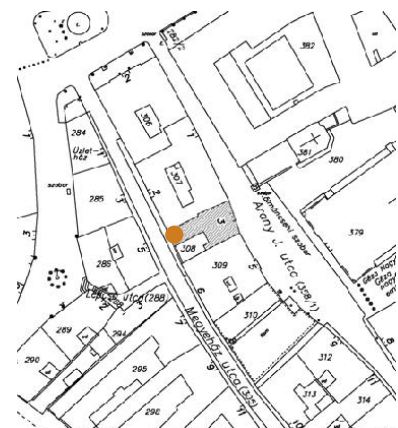
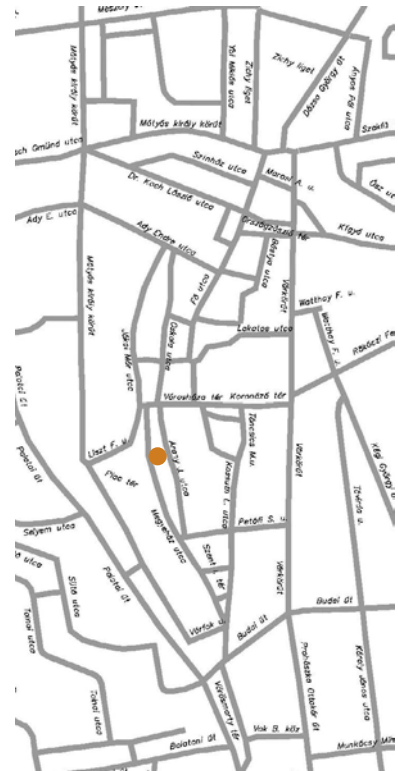
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Szigeti Gyula

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 96

Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 4. (Arany János utca 3.)			144.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	308	GPS	47,190476°; 18,409450°	
Törzsszám:	1488	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3861	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	71.	HRSZ:	286, 288, 305, 307, 309, 358/1, 2; 379, 380	
Azonosító:	21939			

Az épület leírását lásd: az ARANY JÁNOS UTCA 3. (Megyeház utca 4.) számú ház ismertetésénél

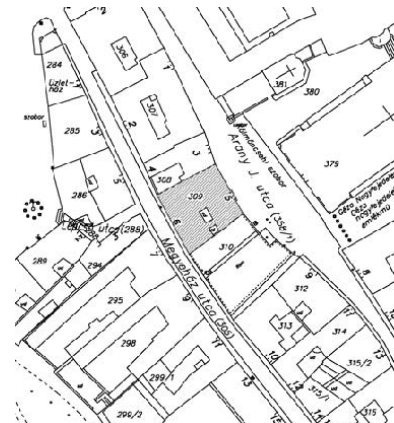
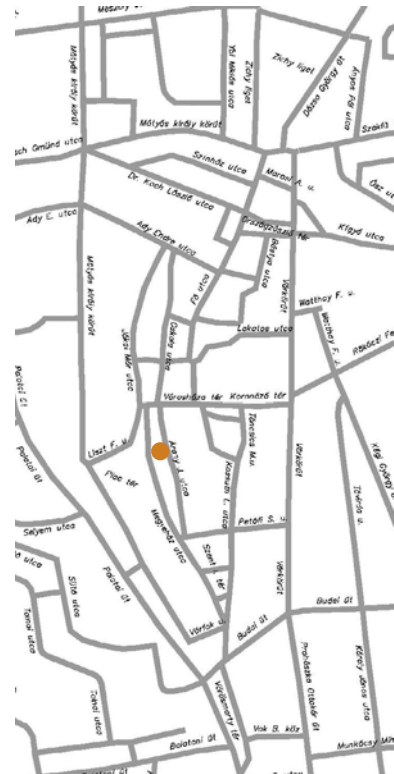
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 97

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 5. (Megyeház utca 6.)	133.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Balassa-ház)	
HRSZ:	309	GPS 47,190343°; 18,409547°
Törzsszám:	1477	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3810	Bírság
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

Két utcára néző, zárt sorú beépítésben álló, zárt udvaros, egyemeletes lakóház. A 18. század elején még üres teleknek előbb az északi részén épült fel egy földszintes hosszú ház. A kora barokk eredetű lakóházat Miskei István alispán, majd Posgay Ferenc főjegyző építtette, 1784–1789 között Balassa Mihály kanonoké volt, majd 1848-ig a Székesfehérvári Káptalané. Akkor eladták Guitmann József ügyvédnek, aki 1857 után mindkét utca felől jelentősen bővítette a házat. Arany János utcai homlokzatát 1938-ban Kotsis Iván alakította mai formájára (belső átalakítások 1957, 1985). Főhomlokzata 5 tengelyes, balról a 2. tengelyben sarkain rusztikázott rizalitban kosárvíves, működő keretű kapu látható, fölötté záróköves ablak copf fűzér-disszel. Megyeház utcai homlokzatán egyszerű ablakok helyezkednek el. Dél felől világítóudvar által elválasztott tűzfalak láthatók. Apró belső udvarára mellvédés, beüvegezett árkád nyílik. Belső terei síkfödémmel és poroszüveg boltozattal fedettek. Lépcsőháza húzott karú, kovácsoltvas korlátos. Az épület jelenleg a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár raktárának ad helyet.

Megjegyzés:

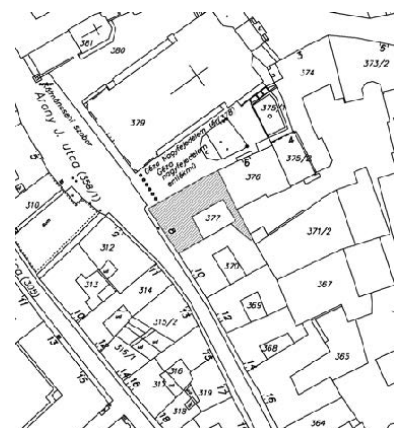
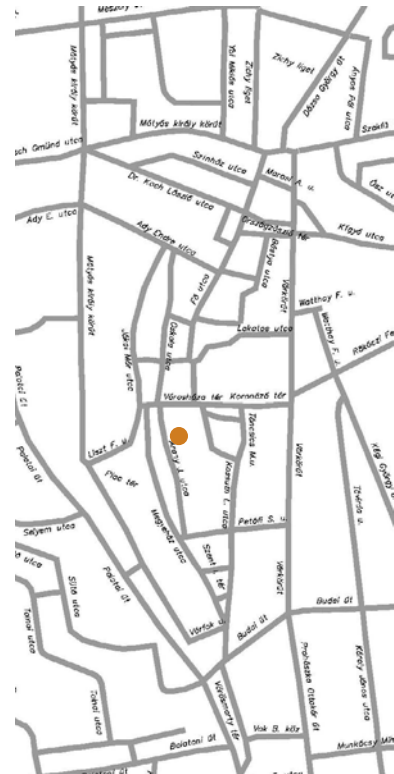
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 98

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 8.		134.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Tergovics-ház)		
HRSZ:	377	GPS	47,190142°; 18,410065°
Törzsszám:	1478	Védelem	műemlék
Azonosító:	3811	Bírság	I.
Műemléki környezet:	94.	HRSZ:	312, 314, 358/1, 362/2, 370, 376, 378
Azonosító:	21971		

A zártosú beépítésben, saroktelken álló, L alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, nyeregtetős lakóház középkori előzmények után épült a 18. században. A ház 1698-ban Vasalai Mihály és felesége tulajdonában volt, ahol ő és örökösársai építkeztek. 1725-ben Fakanovics János pákozdi tisztartó vásárolta meg, majd 1800 körül Tergovics József ügyvéd, aki nemesi címet szerzett, valószínűleg az ő birtoklása idején nyerte el a ház mai alakját. A házat Tergovics Zsigmondtól, a Szent Julián ezred kapitányától 1828-ban vásárolta meg a Székesfehérvári Káptalan, ezután több kanonok lakta, illetve birtokolta. Külsejét átalakították, a mai homlokzata 1938-ban készült (építész: Kotsis Iván). Főhomlokzata négytengelyes, balról a harmadikban szegmensíves, romantikus kökeretezésű, kerékvetős kapu látható, egykorú kapuszárnyakkal. Az ablakok szalagkeretekesek, az emeleten könyöklőpárkánnyal. Kapualjában fiókos dongaboltozat készült, egy szakaszon csehsüveg boltozattal. Udvarán szegmensíves árkádok, lépcsőháza kétkarú, törpepillérek közötti kovacsoltvas korláttal. 1983-ban a Géza nagyfejedelem téri építkezéseknél a ház széle megcsúszott, utolsó tengelyét újraépítették. A térre néző oldalhomlokzata 6 tengelyes, a földszinten klasszicista keretelésű, üvegezett szoborfülkével, mely egy Szűz Mária (Madonna) szobor befogadására készült.

Megjegyzés:

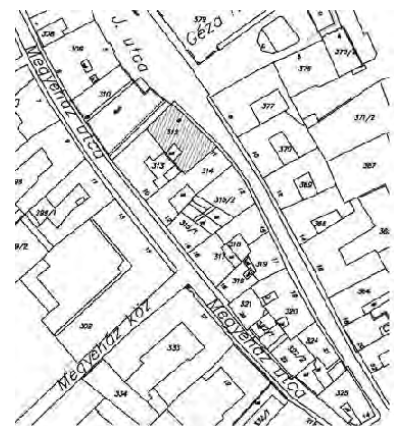
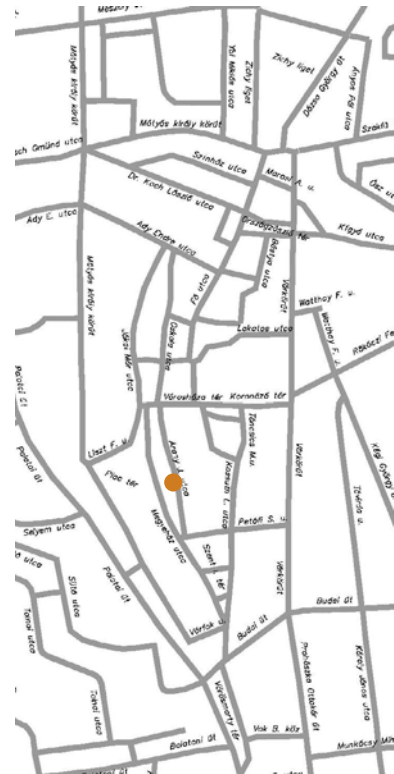
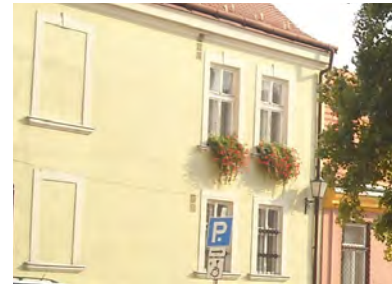
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 99

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 9.		135.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ - BELVÁROSI PLÉBÁNIA		
HRSZ:	312	GPS	47,190102°; 18,409993°
Törzsszám:	1479	Védelem	műemlék
Azonosító:	3812	Bírság	II.
Műemléki környezet:	95.	HRSZ:	311, 313, 314, 358/1, 377, 378
Azonosító:	21972		

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, egyemeletes klasszicista sarokház. A telken már 1698-ban ház állt, melynek helyén épült az új a 19. század első felében. 1809-ben Simonyi Pál préposté volt. 1828-tól káptalani házként működött az államosításig. Homlokzatát Kotsis Iván újjította fel 1938-ban. A Templom köz felé eső sarka 1968-ban újjáépült. Ezt követően lett a Belvárosi Plébánia székháza. Főhomlokzata 6 tengelyes, szegmensíves, kőkeretes kapuval, az emeleten gazdag vakolatkeretelésű ablakokkal. A Templom közti homlokzata 3 tengelyes, ezekről jobbra két vakablak látható. Földszinti helyiségeiben csehsüveg boltozatok, a kapualjtól északra egy helyiségben fiókos teknőboltozat, kapualjában síkfödém és egy szakasz csehsüvegboltozattal készült.

Megjegyzés:

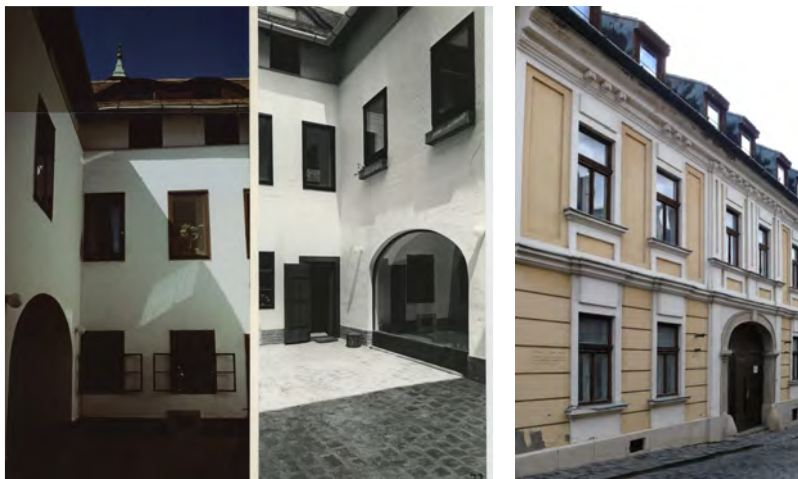
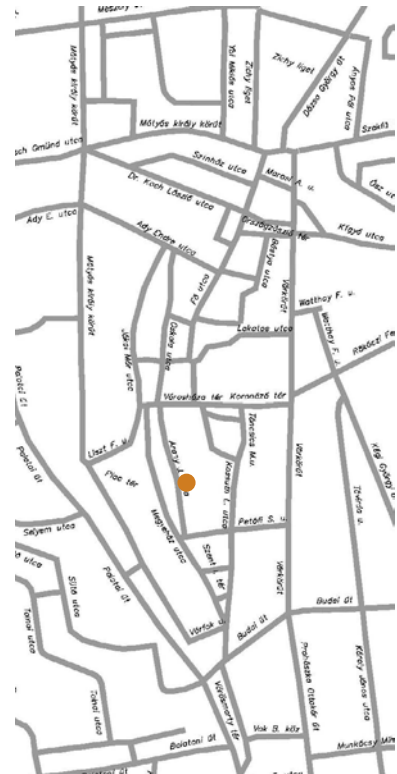
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 100

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 10.			136.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Volt OMF székház)			
HRSZ:	370	GPS	47,190018°; 18,410192°	
Törzsszám:	1480	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3813	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	96.	HRSZ:	314, 315/2, 358/1, 362/2, 369, 371/2, 377	
Azonosító:	21973			

Az ingatlan tulajdonosai 1698-tól nyomon követhetők. 1781-ben Felsőbüki Nagy Boldizsár kanonok vásárolta meg. Középkori falak felhasználásával 1790 körül építtette a mai copf stílusú épületet, majd ezt 1817-1818-ban Slezák Jánosnak ajándékozta. Az 1826-os Wüstinger térképen az ingatlanon körbezárt udvaros beépítés látható. Az egyemeletes copf ház 6 tengelyes homlokzatán enyhe kiülésű középrizalit helyezkedik el, kosáríves, vállpárkányos, kerékvetős, kőkeretes kapuval. A rozettadisztes zárókő az övpárkány alá simul. A földszini homlokzat sávazott, az ablakoknál az övpárkányig érő vakolt sík érzékelteti az ablakok keretét, parapetjét. A golyvázott övpárkány követi a síkok váltakozását. Az emeletet a középrizaliton toszkán fejezetes posztamensen álló golyvázott párkányú falpillér teszi mozgalmassá. A szélső mezőkben az ablakok között mélyített falmezők találhatók. Az ablakok felett minkét szinten egyszerű tábladisz látható. A földszinti helyiségek és a kapualj boltozatosak. Az épület műemléki helyreállítása 1975-78-ban valósult meg az Országos Műemléki Felügyelőség Székesfehérvári Építészeti Osztálya irodái és Építészeti Múzeum részére. A terveket Nándori Klára Ybl-díjas építész készítette. Ekkor épült valósult meg a hátsó, nyugati szárny, a régi falak felhasználásával, és a tetőtér hasznosítása, mindkettő visszafogott modern építészeti megfogalmazásban. Az épület hosszú évek óta üresen áll.

Megjegyzés:

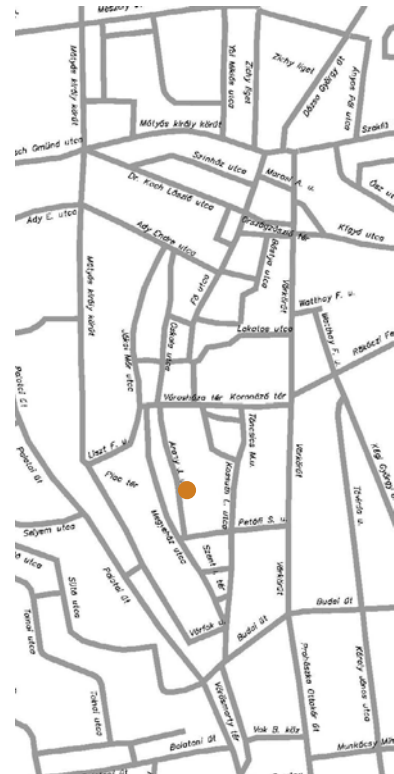
Fotók:

főkép: Nándori Klára archívuma,
Németh Kitti, Rádl Zoltán
bélyegkép:
Németh Kitti, Rádl Zoltán

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 101

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 12.		137.
Hivatalos név:	YBL MÚZEUM, ún. BUDENZ-HÁZ		
HRSZ:	369	GPS	47,189908°; 18,410288°
Törzsszám:	1481	Védelem	műemlék
Azonosító:	3814	Bírság	II.
Műemléki környezet:	97.	HRSZ:	315/2, 316, 358/1, 367, 368, 370, 371/2
Azonosító:	21977		

A zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, egyemeletes copf lakóházat középkori és kora újkori ház helyén Felsőbüki Nagy Boldizsár kanonok építtette 1781-1818 között. Erre utal a főhomlokzatán, kosárirves mélyedésben nyíló kőkeretes, kerékvetős kapujának zárókövében olvasható 1781-es évszám. Majd 1817-1818-ban Slezák Jánosnak és feleségének adományozta. Később a Rajnits-nővérek háza néven volt ismert. A ház lakója volt a ciszter tanár, Budenz József nyelvész 1858-1860 között, később Szekfű Gyula történész is. Aszimmetrikus homlokzata 3 tengelyes, vízszintesen sávozott. A kapu fölött füzérdísz, fölötté az övparkány ives. A rozettadíszes fa kapuszárnyakon régi vasalatok, földszinti ablakaiban kovácsoltvas rács. Az emeleti nyílások faltükörben ülnek. A kapu tengelyében az emeleten homorú, mélyített mezőben kettős kőkeretű ablak látható. A kapualjat csehsüveg boltozattal fedi le, a zártudvart kétoldról árkados homlokzatok határolják. A függőfolyosó vasrácsai eredetiek. A pincében 13. századi kút található. Az épület Schulz István tervei szerint újították fel 1968-69-ben, azóta a Szent István Király Múzeumé. Akkor rendezték be Ybl Ervin művészettörténész, a fehérvári születésű Ybl Miklós családjának utolsó Magyarországon élő férfitagja hagyatékából származó képzőművészeti gyűjteményt és az Ybl család történetét bemutató kiállítást. A homlokzaton Budenz József emléktáblája látható. Az épület évek óta használaton kívül van, nem látogatható.

Megjegyzés:

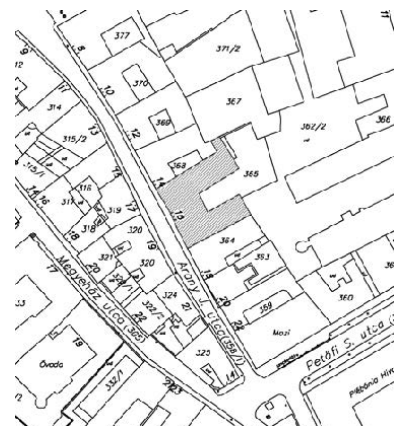
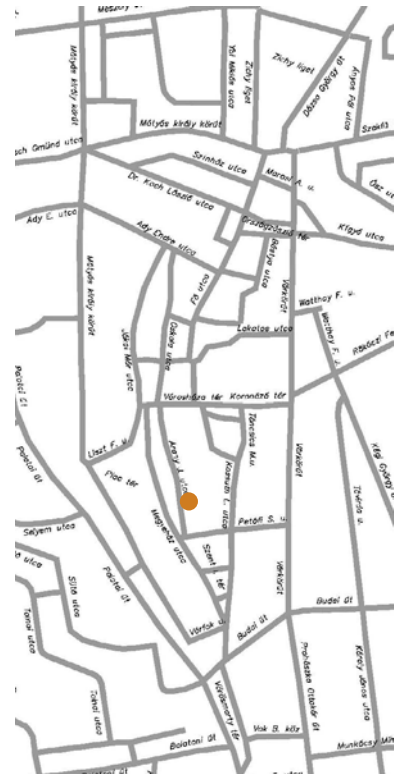
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 102

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 16.	138.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	365	GPS 47,189668°; 18,410470°
Törzsszám:	1482	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3815	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

A zártosrú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alapincézett, egyemeletes, nyeregvetős lakóház a 18. század elején középkori épületmaradványokra épült. Az 1712-ben Ganyi Bálint Fejér vármegye várnagya által építtetett földszintes barokk házra a század végén emeletet húztak. 1826-28 között a tulajdonos Klosz Ferenc építőmester (Pollack Mihály több klasszicista épületének kivitelezője) felújította és jelentősen bővítette. 1828-ban tőle vásárolta meg a házat a Székesfehérvári Káptalan. 1869-ben Pauer János címzetes püspök, kanonok, királyi tanácsos lakta. Ekkor valósult meg a ház romantikus stílusú átalakítása. Az utcai homlokzaton, az enyhe külésű középrizalítnban, szegmentíves, kerékvetős, profilos élszedésű kapuzat készült. Az emeleti ablakok szemöldökei a főpárkányba golyvázódnak. A kapualj fiókos dongával és csehsüveg boltozattal fedett, a lépcsőház háromkaros, kovácsoltvas korláttal, emeleti helyiségei síkfödémesek. Udvari homlokzata északi szárnyának földszintjén négy félköríves nyílású, szabadon álló pillérekre támaszkodó, hevederes csehsüvegboltozatos tornác fut. a véghomlokzatán magas fatornác készült. A házat 1951-ben állították helyre, majd 1960-ban felújítás, 1970-ben födém- és tetőcsere készült. 1987-ben padlásteret részben beépítették, 2006-ban szondázó falkutatást követően újabb felújítás történt. A teleknek a tömbbelsőre néző keleti végében megmaradt a korai királyi vár falának egy szakasza

Megjegyzés:

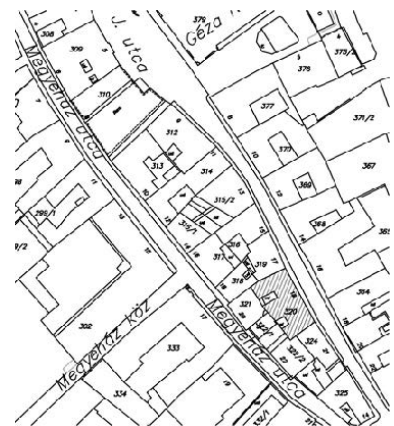
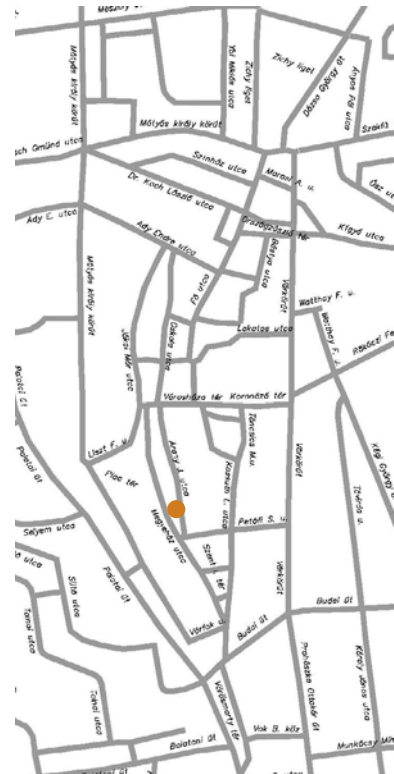
Fotók:

főkép: Igari Antal
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 103

Cím:	ARANY JÁNOS UTCA 19.	254.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	320	GPS 47,189593°; 18,410427°
Törzsszám:	10837	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3818	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

A zárt sorú beépítésben, szabálytalan alakú telken álló, téglalap alaprajzú, a nyugati telekhatár felé két világítóudvaros, egyemeletes épület egy korábbi ház helyén épült a 19. század második felében, neoreneszánsz stílusban. A 3+1+3 tengelyes homlokzatának földszintjén sík mezők váltakoznak gyémánkváderes vakolattal. Emeletének falmezői klinkertégla burkolatúak, középrizalitja fölött attikafal, közepén sávosan rakott, színes téglából kialakított ablakokkal, fölötté bádoggkupolával. Jelentős helyreállítása 1948-ban történt. Kapualja és lépcsőháza megújított.

Megjegyzés:

Fotók:

Igari Antal

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 104

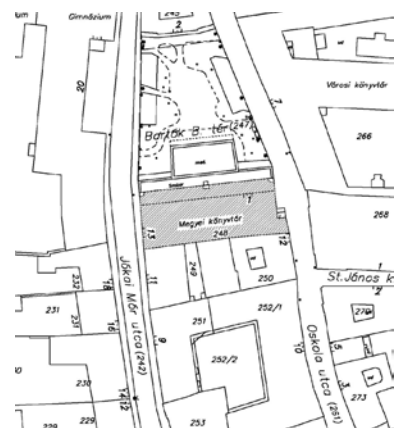
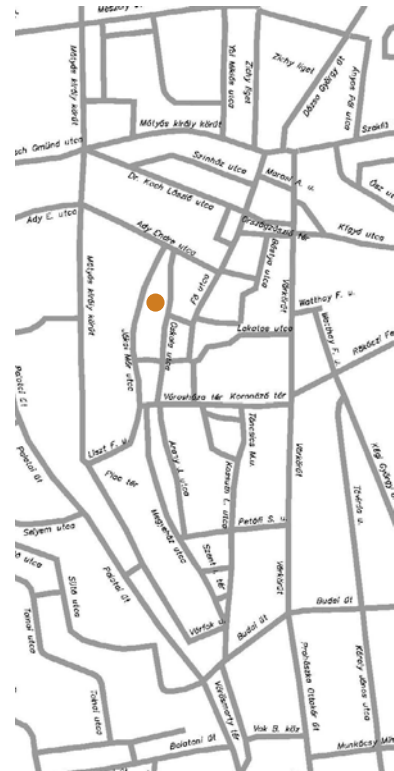
Cím:	BARTÓK BÉLA TÉR (Jókai utca 13.)	261
Hivatalos név:	CSÓK ISTVÁN KÉPTÁR és VÖRÖSMARTY MIHÁLY MEGYEI KÖNYVTÁR	
HRSZ:	248	GPS 47,192762°; 18,407989°
Törzsszám:	11004	Védelem műemlék
Azonosító:	11159	Bírság II.
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

Az eredetileg Horthy Miklósról elnevezett kultúrház építéséről 1940-ben döntött a város vezetése. A három oldalról szabadon álló, zárt sorú beépítésbe illeszkedő, főhomlokzatával a Bartók Béla térre néző, modern épület az Ybl-díjas fehérvári építész, Schmidl Ferenc terve alapján épült meg 1940-42-ben, novecento és skandináv hatásokat ötvöző stílusban. Tömege egyszerű hasáb, főhomlokzata a földszinten lépcsős talapzaton álló, íves záródású árkásdor, az emeleten magas, keskeny ablakkal tagolt, középen zárterkélyes, tömör felület. A homlokzatait kölemez, a zárterkélyt Metky Ödön 1943-ban készült, a magyar történelem kiemelkedő jeleneit ábrázoló klinkermozaiája burkolja. Az alatta lévő konzolokra 1943-ban helyezték el Jálics Ernő Kézai Simont és Kálti Márkot ábrázoló szobrait. Az kezdeti szándéknak megfelelően itt helyezték el Aba-Novák Vilmos Francia-magyar kapcsolatok című 14 darab, 7x2 méteres táblakép-együttesét, amely a 1937-es párizsi világkiállításon Grand Prix-t nyert. A monumentális pannót 1945-ben eltávolították, csak felévszázad múltán, 2002-ben került vissza eredeti helyére. 1955-ben e házban nyílt meg a Csók István Képtár. 1964-ben az épületbelső a Megyei Könyvtár számára alakították át Molnár Tibor terve alapján. Ekkor helyezték el a Jókai utcai homlokzaton Ybl Miklóst ábrázoló bronz domborművet, Bory Jenő és B. Lőte Éva alkotását (1942).

Megjegyzés:

Nincs kijelölve műemléki környezet, de érdemes lenne figyelembe venni a II. védettségi (bírság) kategóriára való tekintettel, az alábbi ingatlanokra kiterjedően: 242, 232, 236, 247, 246, 245, 249, 250, 261, 266, 268.

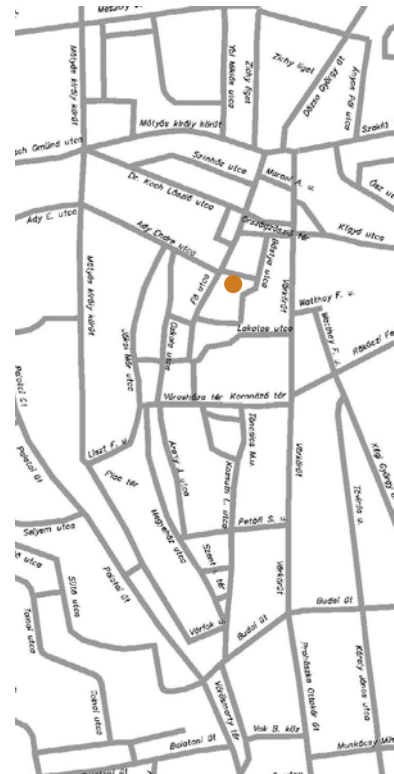
Fotók:

Németh Kitti- Rádl Zoltán

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 105

Cím:	BASA UTCA 1. - Fő utca			139.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Gebhardt-ház)			
HRSZ:	92	GPS	47,193415°; 18,409288°	
Törzsszám:	1483	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3817	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	98.	HRSZ:	86, 87/2, 91, 93, 94, 95/1, 113/2, 119, 121, 136, 142, 243, 265	
Azonosító:	21980			

Az épület 3 utcára néz és valójában két különböző korú, szintszámú és stílusú házból áll, zárt sorú beépítésben, törtvonalú épületszárnyakkal. Régészeti kutatások szerint a Basa u 1. sz. telek keleti része alatt húzódott egykoron a városfal. Az ingatlan legkorábbi említése 1689-ből való, ekkor *Karner Gergely megyei biztos* tulajdonában volt. 1707-ben részletes leírás olvasható a jól megépített, új házról. Az 1712. évi telekkönyv bejegyzése szerint *Fekete György veszprémi alispáné*. Egyik oldalról a Bástya utca, másiktól Erber szücs háza, hátulról a bástya határolta. Valószínű ez a beépítés látható az 1826-os Wüstinger térképen, ekkor az ingatlan már *Gebhardt Ignác* tulajdonában volt. A Basa és Bástya utcákra épült alacsonyabb, kétszintes rész ezután épült, valószínűleg 1841 körül, klasszicista stílusban. A Fő utcára néző és a Basa utcára beforduló háromszintes épület a Gebhardt-ház néven ismert, kétemeletes romantikus stílusjegyeket viselő sarokház, melyet 1860 körül építettek. A főhomlokzata a Fő utcára néz, a bejárata viszont az oldalhomlokzat közepén nyílik. A klasszicista épületrész utcai bejárata utólag készült. A szabálytalan alakú belső udvar a Bástya utca felé nyitott, mivel keleti szárnyát 1948-ban lebontották, az épületegyedeket kőfal köti össze. A lakóház mindkét szárnyának boltozatos földszinti helyiségei hagyományosan részben kereskedelmi funkciót töltenek be. A csehsüveg- boltozatos kapualj jobb oldalán kör alaprajzú lépcsőház található, romantikus öntöttvas korláttal.

Megjegyzés:

A Basa utca középkori eredetű, a 18. század elején kialakult rövid utca, északi telkein a belváros középkori erősítései álltak. Az épületegyüttes részeként a Basa utca 1. számú kétszintes ház itt húzódó, alapincézett klasszicista szárnya komoly örökségi értéket képvisel.

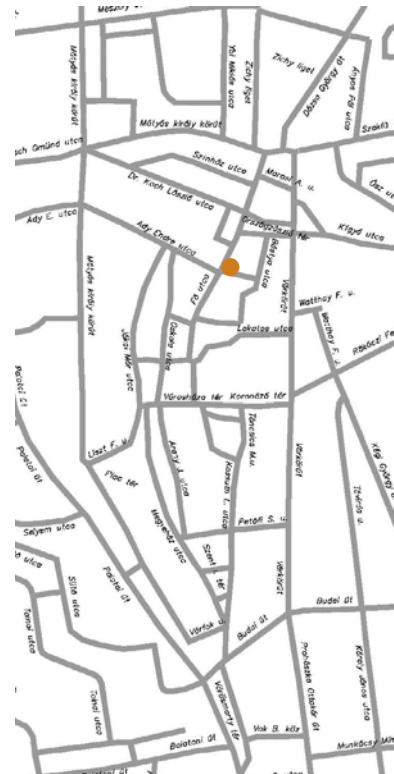
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 106

Cím:	BASA UTCA 2. - Fő utca		140.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	86	GPS	47,193567°; 18,409548°
Törzsszám:	1484	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3818	Bírság	
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

Egy 18. századi barokk épület helyén, illetve annak jelentős átalakításával épült a 19. század elején, miután a telek keleti felén felszámolták a régi Budai kapuhoz vezető utcát. A tárgyi ingatlanról az első írásos dokumentum egy 1698-ból származó telekkönyvi bejegyzés, mely szerint a Belváros 23. sz. ház tulajdonosa Holczer Tamás. Özvegyétől örökölte Lenhard Simon Péter vargamester. A ház ekkor a Rieder Lőrinc üvegesmester háza és a régi Budai kapu között terült el, és hátul a várfal illetve a várbástya határolta. Városi földlevelek tanúsítják, hogy a ház 1810-ben a Szepelt család tulajdonába került. Az 1857. évi népszámlálásokról a tulajdonosán kívül 5 család, összesen 46 fő lakta ill. bérelte az épületet. A ház az 1900-as évektől a Szalay család tulajdonában volt. A földszinti üzletek bérlői többször végeztek átalakításokat a portálokban. 1935-ben itt volt Meinel Gyula üzlete. A 18. századi barokk épület Fő u. felőli homlokzatát és a Basa utcába forduló két ablaktengelynyi szakaszt a 19. század közepén, klasszicista stílusban átalakították. Fő utcai homlokzata szimmetrikus elrendezésű, középen enyhe kiülésű rizalit, egy tengely szélességben átfordul a Basa utcába, az épület sarka lemetszett. Basa utcai homlokzatán félköríves záradéku, kókeretes, barokk kapuja van, csehsüveg boltozatos kapualjjal. Udvari homlokzata erősen megújított, részben függőfolyosóval, részben szegmentíves arkádokkal. Az épület alatt feltáratlan alagút húzódik az egykori bástyáig.

Megjegyzés:

Székesfehérvár műemléki épületeit elemző jelentősebb szakirodalom nem foglalkozik a Basa utca 2. sz. alatti ingatlanak egyemeletes épületszárnyával, csak a magasabb, Fő utcai résszel. Fejér megye korábbi műemlékjegyzéke sem tesz róla külön említést.

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 107

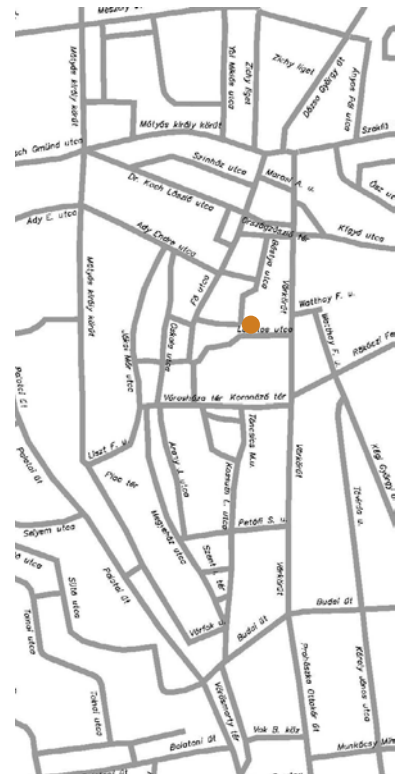
Cím:	BÁSTYA UTCA 1.			141.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	126	GPS	47,192820°; 18,410154°	
Törzsszám:	1485	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3819	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	99.	HRSZ:	100, 101, 112, 113/2, 123/2, 127, 128, 131, 132	
Azonosító:	21982			

Az L alaprajzú, alápincézett lakóház zárt sorú beépítésben, saroktelken, lejtős terepen áll. Az utca felől földszintes, az egykori várak területén kialakult udvar felől egyemeletes. Építtette 1793-ban Andreas Fligl szobrász, majd később a Krén kályhás családjáé volt. A Bástya utcai földszintes homlokzata a lebontott városfal maradványaira épült. Négy lépcsőfokon álló, záróköves, szalagkeretes gyalogkapuja fölött, a szemöldökmezőben, az építtető foglalkozására utaló kő dombormű készült, az amoretteket faragó Hermes alakjával, az építtető monogramjával (A.F.) és az építés dátumával (1793). Vízszintes záradéku homlokzati ablakai szabálytalan kiosztásúak. A főparkány részben átfordul a Lakatos utcai háromablakos, oromzatos homlokzatra is. Itt az ablakok szalagkeretesek. Udvari homlokzatai előtt konzolsoros, kovácsoltvas korlátos függőfolyosó fut, erre egy utólagosan kialakított lépcső vezet föl. Földszinti és emeleti terei síkfödémesek. Az É-i szárny két periódusban épült. Az épületet a 20. században többször átalakították, megtörtént a nyílászárók és a tetőzet cseréje.

Andreas Fligl – Fligl András (1744-1816) kora legjelentősebb fehérvári kőfaragója volt, ő készítette a püspöki palota szobrászati munkáit, nagy valószínűséggel az egykori Zichy palota Kossuth utcai kapuzatának szobrai és címere is az ő alkotásai és a környékbeli településeken is megtalálhatók művei.

Megjegyzés:

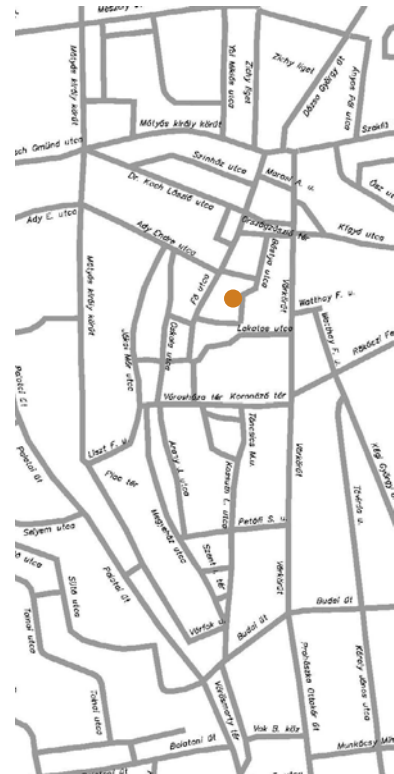
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 108

Cím:	BÁSTYA UTCA 4.	143.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Lukács-ház)	
HRSZ:	96/2	GPS 47,193055°; 18,409947°
Törzsszám:	1487	Védelem műemlék
Azonosító:	3821	Bírság II.
Műemléki környezet:	101.	HRSZ: 95/1, 2; 97/2, 113/2, 123/1, 2
Azonosító:	21984	

A lakóépület- a szakirodalomban ú.n. Lukács-ház jelenlegi formájában a 19. század elején épült klasszicista stílusban. Zárt sorú beépítésben álló, L alaprajzú, egyemeletes, nyeregteretős lakóház. Az eredetileg 18. századi barokk kori épület egykor a Fő utcára néző Fekete Sas Patika ingatlanával függött össze. E ház a nevét a patika utolsó tulajdonosáról kapta. Az épületet a 19. század elején, a klasszicizmus korában alakították át, annak stílusjegyeivel, mai küllemére. Utcai négytengelyes homlokzata vízszintes záradéku, a keretezetlen zsalutáblás ablakai között, két szintet átfogó, lapos lizénák találhatók. Az É-i tengelyben nyíló kapuja szegmentíves záradéku. Dongaboltozatos pincéi a telek déli, beépítetlen, udvari oldalán vannak. Kapualját csehsüveg boltozat fedi, mint a földszint többi helyiségét is. Az emelet síkmennyezetes. Udvari homlokzata felújított, rövid, kő-konzolos függőfolyosóval. Az É-i szárny tetőterében újabb beépítés készült, egytraktusos, félnyeregteretős oromfal loggiának megnyitva. Az 1980-as években felújították a homlokzatot. Udvara a szomszédos épületekkel körbezárt tömbbelső részeként megnyitott. Az épületben két lakást alakítottak ki. A földszinti egyszobás a kapualjból nyílik. Az udvarról nyíló lépcsőházból megközelíthető emeleti lakást az északi szárny tetőtér-beépítésével bővítették. Az utcai tetősíkon nem jelenik meg tetőablak.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

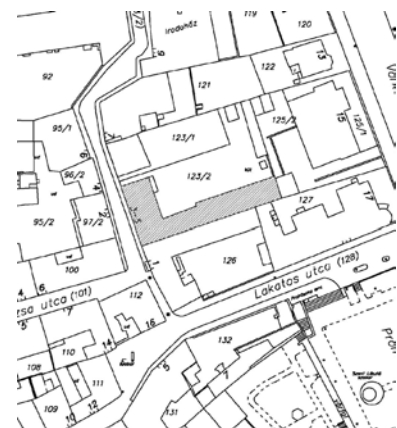
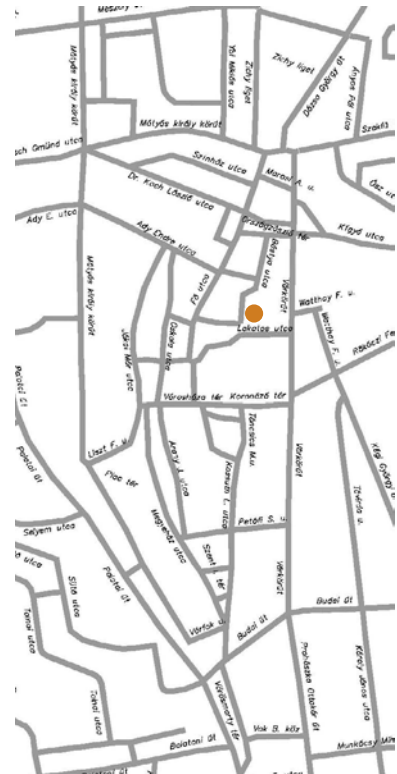
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 109

Cím:	BÁSTYA UTCA 3. (javított házszám)			142.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	123/1, 2	GPS	47,192981°; 18,410066°	
Törzsszám:	1486	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3820	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	100.	HRSZ:	95/1, 96/2, 97/2, 100, 113/2, 121, 125/2, 126, 127	
Azonosító:	21983			

Bástya u. 3. számú telken (hrsz.: 123/2) álló egyemeletes klasszicista lakóház, ún. volt Mészöly-ház (lásd: nyíl a bélyegképen), 1826. után épült klasszicista stílusban. Korábban – a Wüstringer féle városalaprajz szerint – a telek északi határa mentén egy keskeny hosszú ház húzódott. Utcai homlokzatának közepén toszkánfejezetes falpillérek tartotta timpanonos középrizalit készült, a földszinti ablaksor a lábazatban, alagsorként, jelenik meg. Az egész homlokzatot az egyszerű részletek és az erőteljes központi motívumképzés jellemzi. Udvarába a szomszédos új épületen keresztül juthatunk be. Emeleti függőfolyosója felújított, fedett falépcsővel közelíthető meg, Földszintjén néhány helyiség boltozott. A ház földszintjén 1920-ig városi gőz-, és kádfürdő működött. Udvari szárnya a városfal nyomvonalán áll.

Bástya u. 5. számú telken (hrsz: 123/1) modern kétszintes épület áll (tervezte Ferencz Zoltán, 1970.), a tetőtér utólagos beépítésével (tervezte Hajducsek János, 1985.). 1826. előtt az utcai telekhatáron kisméretű beépítés állt. 1869-ben egyemeletes bérház épült, átalakítás 1936-ban történt. 1860-tól a 3. és 5. számú telek közös tulajdon volt.

A 3. számú telek kertje és az 5. számú kapualja városfal maradványokkal érintett,

Megjegyzés:

A cím helyesen Bástya utca 3-5., de még inkább Bástya utca 3. lenne. A közös műemléki törzsszám alatt álló épületegyüttes telkei önálló helyrajzi számokkal rendelkeznek. Tisztázandó, hogy valóban indokolt-e a Bástya utca 5. sz. modern lakóépület „műemlék” besorolása.

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bástya utca 5.
Bertók István

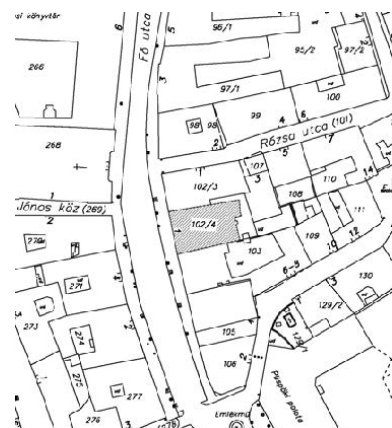
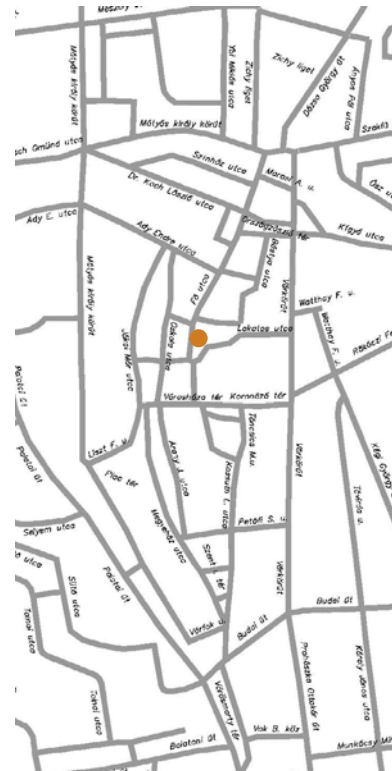
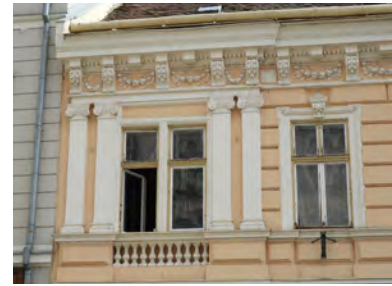
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 110

Cím:	FŐ UTCA 1.	187.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	102/4	GPS	47,192443°; 18,409182°
Törzsszám:	1532	Védelem	műemlék
Azonosító:	3823	Bírság	II.
Műemléki környezet:	102.	HRSZ:	98, 101, 103, 107, 136, 268, 269, 270, 271
Azonosító:	21986		

A zártosú, egyemeletes lakóház 1870-es években épült eklektikus stílusban, a földszintjén üzlettel. 1919-ben itt található az Adria biztosító Társaság székhelye. 1927-ben itt nyílt meg Pollák Rezső cipőáruháza. Az aszimmetrikus neoreneszánsz homlokzat földszintjét az 1960-as években átalakították. Északi keskeny szakasza síkban alig előreugró rizalitot alkot, emeletén kváderezett oszlopszéken álló, páros ión pilaszterek által közrefogott ikerablakkal, baluszteres parapettel. A homlokzat további szakaszán is az övpárkányra állított kváderezett oszlopszékek tartják a rusztikázott pilléreket, köztük a golyvázott könyöklőpárkányra állított füles keretezésű, egyenes szemöldökű, erőteljes zárókövű ablakokkal. A gazdagon díszített zárópárkányt váltakozva akantuszdíszes álló- és egyszerűbb fekvőkonzolok tartják, köztük a frizben plasztikus stukkó füzérdíszsel. A homlokzat átalakított földszintjén 3 kirakatnyílás készült, a középsőben a gyalogbejáróval. Eklektikus vaskorláttal ellátott, háromkarú lépcső vezet az emeletre, ahol az egykor itt működő Székesfehérvári Kereskedelmi Bank díszes bejárati ajtaja fölött Hermész-alakos relief helyezkedik el. A lefedett kis udvarban 19. századi függőfolyosó kőkonzoljai láthatók.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

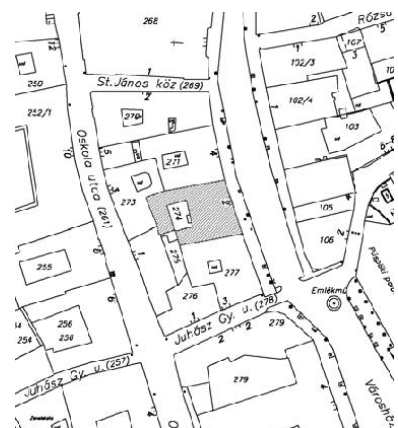
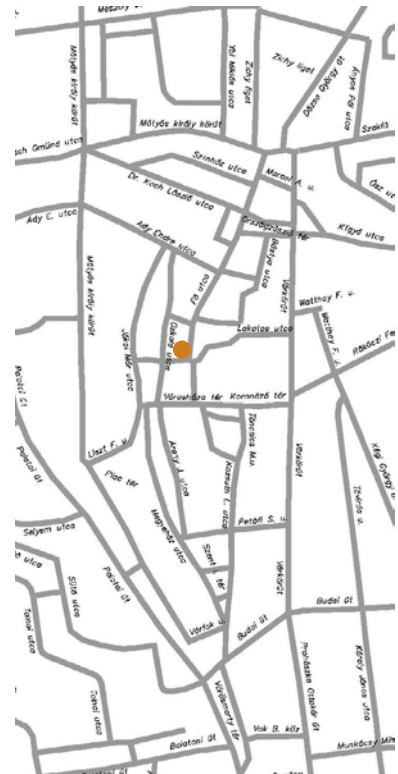
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 111

Cím:	FŐ UTCA 2.	249.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	274	GPS	47,192163°; 18,409030°
Törzsszám:	10832	Védelem	műemlék
Azonosító:	3824	Bírság	II.
Műemléki környezet:	103.	HRSZ:	103, 105, 106, 136, 271, 273, 275, 277
Azonosító:	21987		

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, részben alápincézett, egyemeletes épület. Az ingatlan első említése szerint 1689-ben Haas János Henrik császári élelmezési tiszt és felesége maguk építették házukat. A mai épületben fennmaradt középpilléres, csehsüveg boltozatú pince és a csehsüveg boltozatokkal lefedett udvari földszinti helyiségek késő középkori, barokk építési periódusokra utalnak. 1814-ben a házat Flits Pál vette meg. Az 1826-os Wüstinger féle térképen a telek beépítése már a mai alaprajzi rendszernek felel meg. Az épület sokáig Flits-ház néven élt a köztudatban, ők a város jelentős kereskedői közé tartoztak. A házat 1878-ban Hübner Nándor (1833 – 1886) neves fehérvári építőmester építtette ki mai eklektikus formájában. 1928-ban polgármesteri lakást alakítottak ki az emeleten, benne az utcai traktusban nagyteremmel. Itt lakott az 1930-as években Csitári G. Emil polgármester és családja. A II. világháború után államosították az épületet. A mai társasház neoreneszánsz architektúrájú utcai homlokzatának földszintjén újszerű üzletportálok találhatók, izléses kivitelben, művészi cégérekkel, feliratokkal. Az emeleti lakások utcára néző ablakait gazdag vakolatarchitektúra keretezi, nyerstégla felületű falbetétekkel. A homlokzatot rendkívül hangsúlyos, konzolos főpárkány és markáns baluszteres attika zárja. Udvari homlokzatai előtt konzolos függőfolyosó fut. Északi szárnyának földszinti nyílásai kökeretesek. Az utcai homlokzaton fennmaradt a régi mives bádogosmunka egy része.

Megjegyzés:

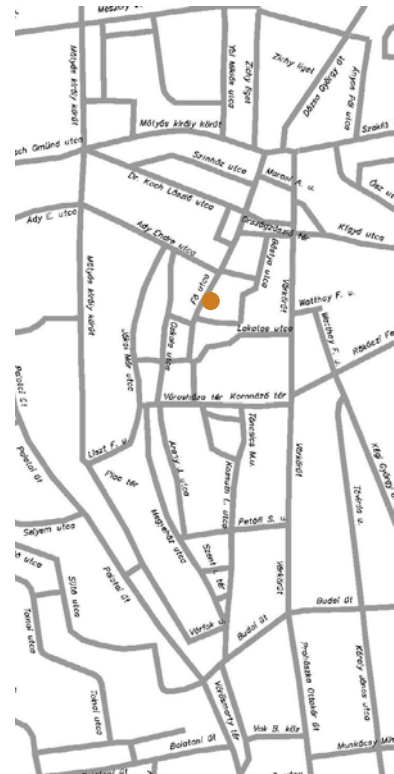
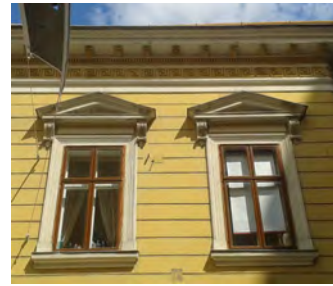
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Váczai Márk

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 112

Cím:	FŐ UTCA 3.	255.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	97/1	GPS	47,192877°; 18,409122°
Törzsszám:	10838	Védelem	műemlék
Azonosító:	3825	Bírság	II.
Műemléki környezet:	104.	HRSZ:	95/2, 96/1, 98, 99, 136, 266
Azonosító:	21988		

Zártsorú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, nyeregtetős lakóház földszintjén üzletekkel. Első említése szerint 1752-ben a tulajdonos Hirlinger Konrád serfőzőmester volt. Mai formájában 1880 körül – valószínűleg Szelke Kristóf idejében – épült ki klasszicizáló stílusban. Figyelemre méltó, hogy az 1826-os Wüstinger féle térképen pontosan ugyanez az U alakú, keskenyudvaros beépítés látható, egészen a Bástya utcáig kinyúló északi oldalszárnyal. A házat története során több ízben átalakították, felújították. Az utca ívét követő középrizalitos homlokzatának tengelyében nyílik a széles bejárat, újonnan árkádosított három nyílással. Kétfelől üzletek találhatóak, újszerű portálokkal. Az utcai homlokzaton az emelet a vízszintes záradéku ablakok között sávozott, historizáló vakolatarchitektúrával. Kapualja síkfödemes, a fölötte futó függőfolyosó szakaszt két kannelúrázott öntöttvas oszlop tartja, az oldalszárnyak előtt betonkonzolos, felújított függőfolyosó fut, kovácsoltvas korlátos. Az árkád alatt modern kovácsoltvas kapu és vitrinek Dr. Komjáthy Attila (1983) és kovácsoltvas cégér Seregi György (1986) munkái. A házban eredeti egykarú íves lépcső található, klasszicizáló öntöttvas bábos korláttal. korlátbetéttel. Emeleti nyílászárói részben 19. század végi, ki-be nyíló szerkezetek.

Megjegyzés:

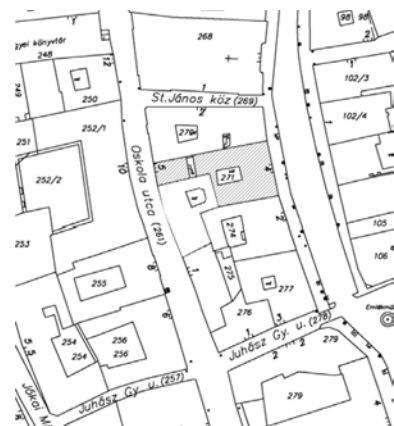
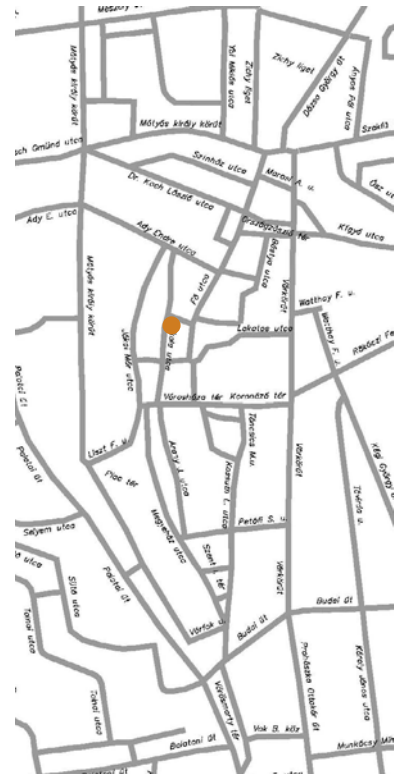
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 113

Cím:	FŐ UTCA 4. - OSKOLA UTCA 5.			188.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	271	GPS	47,192319°; 18,408965°	
Törzsszám:	1533	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3826	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	105.	HRSZ:	102/4, 103, 136, 252/1, 261, 270, 273, 274	
Azonosító:	21989			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, részben alápincézett, egyemeletes, nyeregtetős lakóház, a földszintjén üzletkezel. Az Oskola u. 5. számú házzal egy helyrajzi számon jegyzett. Első telekkönyvi említése szerint 1727-ben a tulajdonos Perzel István tanácsstag, vaskereskedő volt. Több tulajdonosváltás után 1806-ban Flits Pál kereskedő ezt a házat is vette meg először, majd a közvetlen szomszédot, a család itt fűszerkereskedést nyitott és több mint száz évig állt tulajdonukban az épület. Az 1730-ban épült barokk lakóház helyén, illetve annak átépítésével, a régivel azonos kontúrban, 1870 körül alakult ki a ma is álló ház. Bejárata közepén, az új kialakítású üzletportálok között nyílik. Az utcai homlokzat emeleti része 6 tengelyes, barokkos-romantikus architektúrával. Gazdag plasztikájú pilaszterek, vízszintes záradékú ablakok, stukkódíszes ablakszemöldökök, és áttört szellőzőnyílásos főpárkány jellemzik. A szűk udvarban volutás faragású konzolokon fut a függőfolyosó, kovácsoltvas korláttal és kitámasztókkal. Kapualjában szegmentíves dongaboltozat készült. Lépcsőház, húzott karú, íves, öntöttvas betétes korláttal, a földszinten kökeretes nyílások találhatóak. Az Oskola utcai keskeny házrész egyemeletes, téglalap alaprajzú, alápincézett épület, melyhez oszlopos folyosó vezet. Ennek bejárata aszimmetrikus elhelyezkedésű, az emeleti szinten mindössze 3 ablakkal.

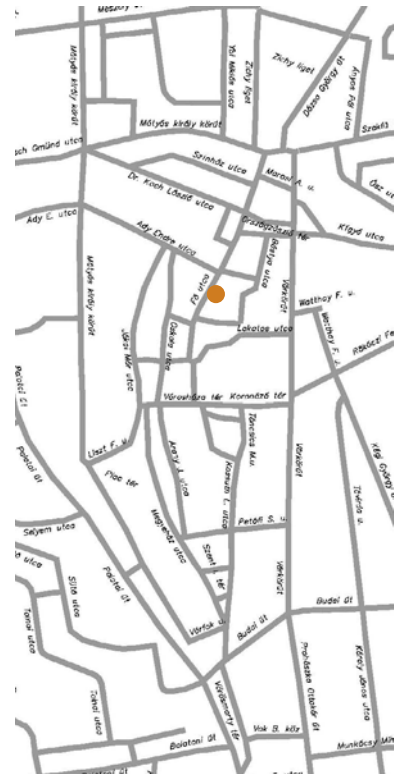
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 114

Cím:	FŐ UTCA 5.	189.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ - FEKETE SAS PATIKA	
HRSZ:	96/1	GPS 47,193013°; 18,409143°
Törzsszám:	1534	Védelem műemlék
Azonosító:	3827	Bírság I.
Műemléki környezet:	106.	HRSZ: 94, 95/2, 97/1, 136, 266
Azonosító:	21990	

Zártorú beépítésben álló egyemeletes klasszicizáló-barokk lakóház, a földszintjén időszaki kiállítóhellyel. A ház 1730-ban épült egy barokk lakóház helyén. A fehérvári jezsuiták 1745-ben szereztek városi patikajogot, 1746-tól működtették patikájukat a szemközti jezsuita rendházban (Fő utca 8.) A patikát a rend feloszlata után 1774-ben elárverezték. Valter Ferenc pozsonyi származású patikus vásárolta meg, aki a régi berendezését kis átalakításokkal mai helyére, ebbe az épületbe költöztette, ahol a patika 1971-ig működött. Berendezésének helyreállítása után 1975-től patikamúzeumként látogatható. A már az 1826-os Wüstringer féle térképen is jelzett barokk előzményű épület utcai homlokzata átalakított, klasszicizáló háromtengelyes, a földszinten sávozott, az emeleten sima falfelülettel. Földszintjén rendkívül dekoratív portálképzés tapasztalható: hullámos ívben záródó kökeretes ablakok és kapu, ezek keretein későbbi, művészi igényességgel faragott fatáblás spaletták. A patika belső terét két hevederívvvel összekötött harántdonga fedi. A mennyezet szürke színű vakolatán rozettasoros festett szalagkeret. Az utólagos beépítésű oldalfolyosó boltozattal fedett, a dongán színes ornamenszízzel. A folyosóról nyíló időszaki kiállítóteret teknőboltozat fedi. A gyógyszerterár különleges, művészi berendezése az eredeti jezsuita patikából való, Codelli József jezsuita fafaragó munkája (1746-47).

Megjegyzés:

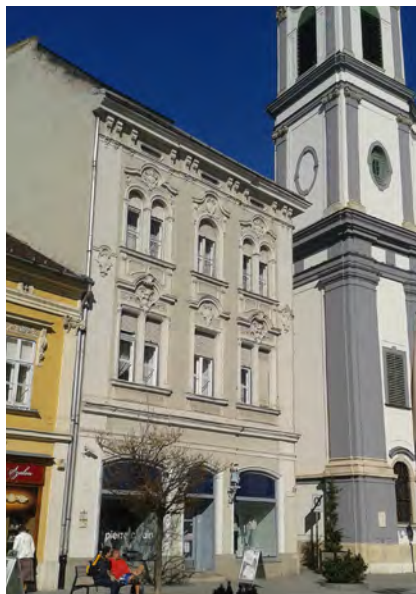
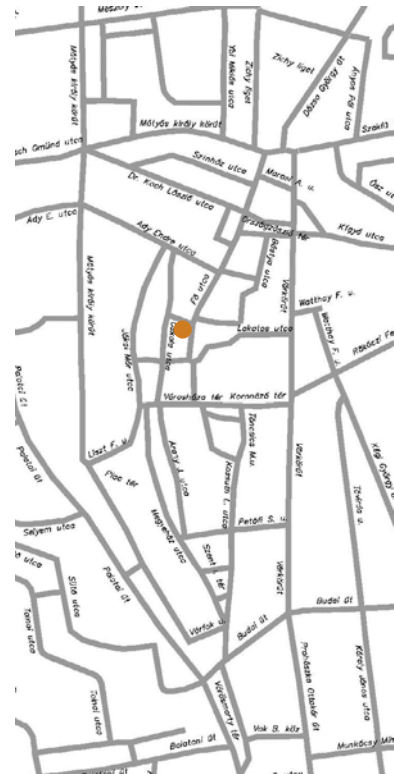
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 115

Cím:	SZENT JÁNOS KÖZ 2. - FŐ UTCA		260.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	270	GPS	47,192493°; 18,408803°
Törzsszám:	10843	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3905	Bírság	
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

Zártorú beépítésben három utcára néző lakóépület. A Fő utca felé két-emeletes, az Oskola utca felé egyemeletes épületegyüttes közös kapualjjal nyílik a János közből. A legkorábbi adat szerint az ingatlan 1742-ben Horváth Zsigmond tanácsstag és seborvos tulajdona volt. 1826-os térkép (Wüstinger) szerint a telken a maihoz hasonló jellegű beépítés látható, a köz teljes hosszában húzódott ház. 1890-ben Szelke Kristóf háza. A mai épület a 19. század elejére datált, a homlokzat historizáló, barokkos vakolatarchitektúrája 1913-ban készült. (tisztázandó adatok!) A Fő utcai épület második emeletét az 1920-as években építették. Utcai homlokzata óriás-lizénák közé fogott, gazdag vakolatornamentikával diszitett. A földszinti kirkatportálok felett, az emeleten vízszintes záradéku, szélről párosan kapcsolt, középen tengelyben álló ablakok, törtvonalú szemöldökpárkánnyal, stukkódíszes mezővel, a második emeleten félköríves záradéku ablakok, stukkódíszes szemöldök-és parapetmezővel készültek. Az emeleti ablakok néhány szemöldökpárkányában kinéző fej készült. Az oldalhomlokzat egyszerűbb architektúrájú, a főhomlokzatnak csupán osztópárkánya és konzolos, padlásszellőzős főpárkánya fordul be. A kapu szegmentíves, késő szecessziós vasráccsal a fölülvilágítóban, Udvarán a kosárféles áthidalás, az udvari folyosó és a konzolok egy korábbi korszak megmaradt részei.

Megjegyzés:

A ház déli irányból látható nagy csupasz tűzfala az utcakép megítélése szempontból bántó jelenség, megoldatlan városképi kérdés.

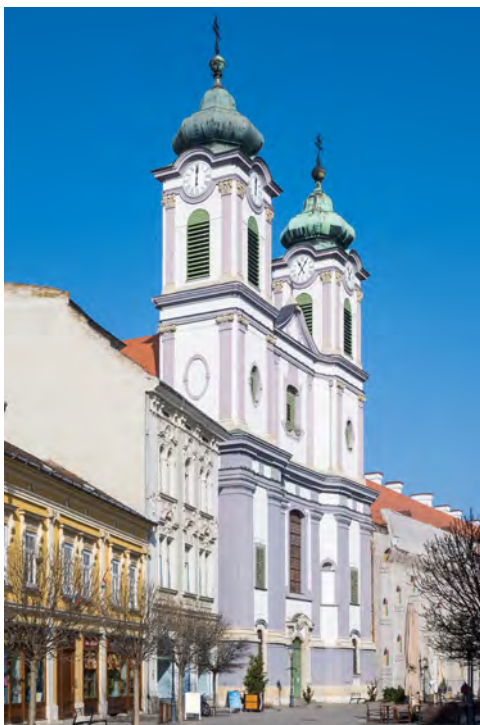
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

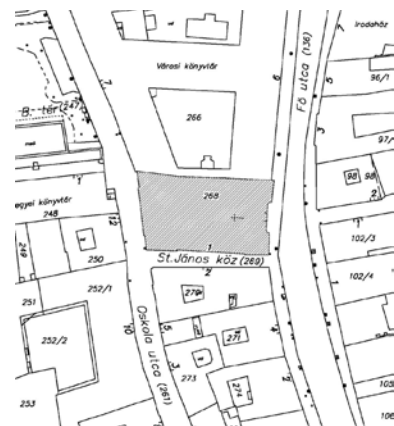
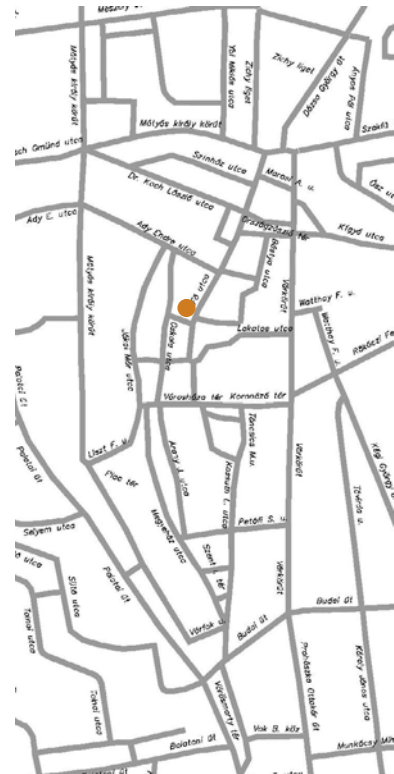
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 116

Cím:	FŐ UTCA 6. - SZENT JÁNOS KÖZ 1.	191.
Hivatalos név:	CISZTERCI TEMPLOM	
HRSZ:	268	GPS 47,192627°; 18,408923°
Törzsszám:	1536	Védelem műemlék
Azonosító:	3829	Bírság I.
Műemléki környezet:	93.	HRSZ: 98, 101, 102/3, 136, 248, 250, 261, 266, 269, 270
Azonosító:	21968	

Zártsorban álló, három oldalról utcával határolt barokk templom, az egykori rendházzal (Fő u 6.) és az egykori gimnáziummal (Oskola u. 7.) történeti egységben álló épületegyüttes fő szervező ereje. A telken a középkorban is egyházi épület (Szent Jakab-templom?), majd török dzsámi állt. A törökök 1688-as kiűzését követően szinte azonnal megérkeztek Székesfehérvárra a jezsuiták, a mai ferences templom helyén állt első templomuk. Fél évszázad elteltével a török dzsámi helyén új templom építésébe kezdtek. Mai, impozáns, gazdag barokk templomuk és kolostoruk 1745 és 1751 között épült. (Építész: Paul Hatzinger). A rend feloszlata után 1776–1786 között a pálosoké volt, majd a németajkú polgárok plébániatemploma lett. 1813 után a ciszterci-ek vették birtokukba. A II. világháborúban erősen megsérült. A templom egyhajós, egyenes szentélyzáródású, utcai homlokzatán toronypárral, a szentély felé kontyolt nyeregtetővel, a kontyolás záradékában huszár-
toronnyal. A tornyok sarkait óriáspilaszterek hangsúlyozzák, a tornyok közötti homlokzatát háromszögű oromzat, a tornyokat órapárkányos hagymasisa-
kok zárják le. A lépcsővel megemelt, díszes, kőkeretes bejáratát az MDCCCL

évszám, Nepomuki. Szt. János ereklyéje és a jezsuita rend cimere hangsúlyozza. A hajó és a szentély cseh-süveg boltozatos, a bejárat oldalán karzat épült. A szentélyből két oldalt fiókos dongával fedett helyiségek nyílnak. Az északi a rokokó sekrestye, berendezését Hyingeller János pálos rendi laikus fráter készítette (1764–1767). A templom és a szentély falfestményei, oltárképei Gaspar Franz Sambach nevéhez fűződnek (1758–1762). A berendezések egy részét a jezsuiták saját műhelye készítette.

Megjegyzés:

A déli torony első emeletéről a II. világháborúban lezuhant Szent Ignác-harang (1775) ma a Városház téri világháborús emlékmű (Lugossy Mária) részeként látható.

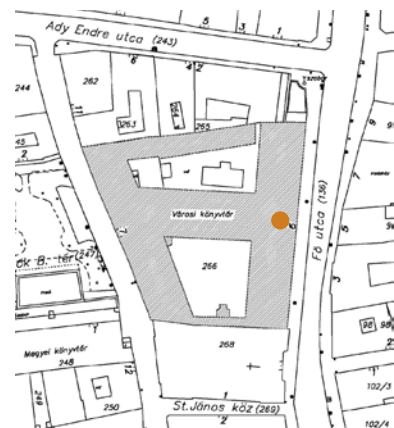
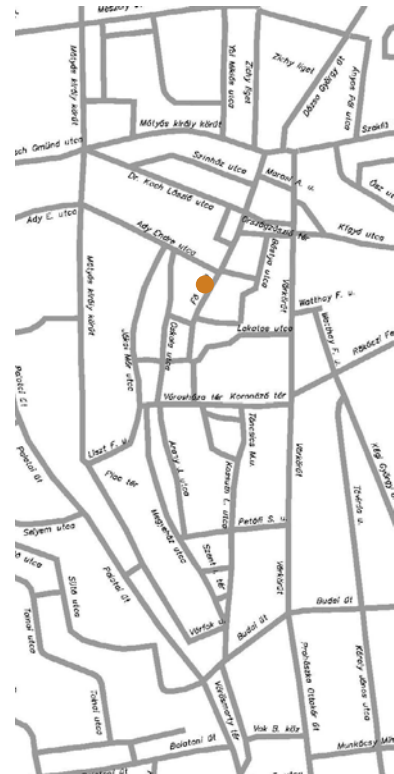
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 117

Cím:	FŐ UTCA 6. (Oskola utca 7.)			190.
Hivatalos név:	MÚZEUM, volt Ciszterci Rendház			
HRSZ:	266	GPS	47,192825°; 18,408943°	
Törzsszám:	1535	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3828	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	107.	HRSZ:	93, 94, 96/1, 97/1, 98, 136, 245, 246, 247, 248, 261, 263, 264, 265, 268	
Azonosító:	21991			

Zártorú beépítésben álló, szabálytalan T alaprajzú, alapincézett, kétemeletes kolostorépület, délről a templomhoz, nyugatról az egykori gimnázium (Oskola u. 7) épülettömbjéhez kapcsolódik. A templom történetéhez hasonlóan a rendházat is a jezsuita rend építette (1754-56), majd a pálosoké lett (1776-86), ezután a katonai raktár, éléstár, kórház céljára szolgált, majd 1813-tól az egész együttes a ciszterci rend tulajdona lett. A rendház 1950–1978 között állami tulajdonba került, középiskolai kollégium volt, ma az épületet a Szent István Király Múzeum hasznosítja. A hosszú, egyszerű Fő utcai homlokzatot enyhe kiülésű középrizalit tagolja. A templom felőli oldalon van az íves-vállas záradéku gyalogkapu, melynek törtvonalú szemöldökpárkányát domborműves jezsuita címer hangsúlyozza. A kökeretes kerékvetős kocsi-behajtó az északi belső udvarba vezet be. A középrizalit földszinti ablakai között a hajdani diák illetve tanárok, Vörösmarty Mihály, Virág Benedek és Ányos Pál emléktábláját helyezték el. A két zárt udvar köré rendeződő belső alaprajzi rendszer oldalfolyosós, minden szinten fiókos donga, csehsüveg, vagy élkereszt boltozatos helyiségekkel. A középső kereszt szárnyban van a síkfödemes, stukkódíszes nagyterem, hajdani refektórium. Két, fiókos dongaboltozatos lépcsőház készült, a főlépcsőház felületein rokokó stukkók, a másik falképekkel díszített. A rendház gazdag stukkódíszítése az építéssel egyidejű.

Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 118

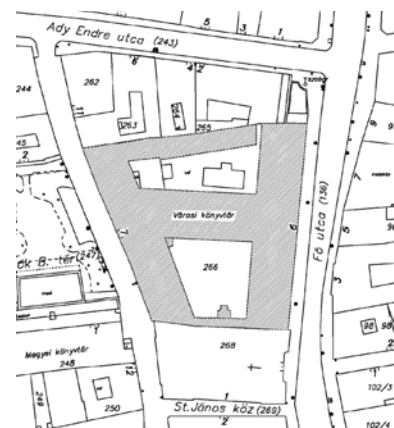
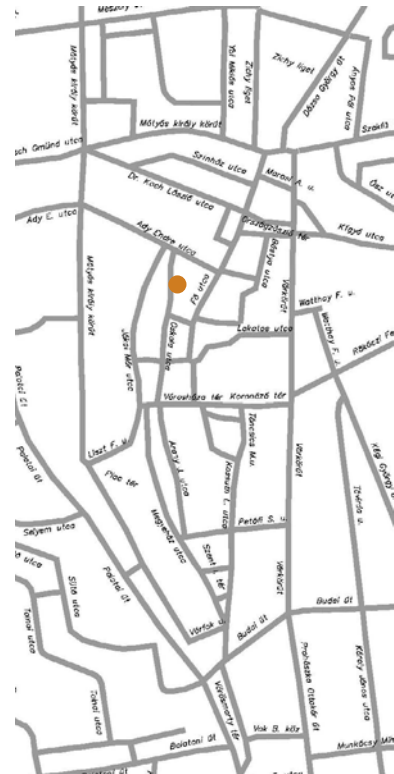
Cím:	OSKOLA UTCA 7. (Fő utca 6.)		226.
Hivatalos név:	RÉGI GIMNÁZIUM (volt Ciszterci Rendház)		
HRSZ:	266	GPS	47,192825°; 18,408943°
Törzsszám:	1577	Védelem	műemlék
Azonosító:	3878	Bírság	II.
Műemléki környezet:	112.	HRSZ:	93, 94, 96/1, 97/1, 98, 136, 142, 245, 246, 247, 248, 261, 263, 264, 265, 268
Azonosító:	21988		

Zártosrú, alapincézett, kétemeletes, historikus épület. A török utáni idők ébredő szellemiségének, a magyarrá válás folyamatának kialakulásában fontos szerephez jutott Fehérvár gimnáziuma, amelyet 1724 óta vezettek a jezsuiták, később a pálosok, a Fő utcai rendházuk mögötti egyemeletes épületben. E szárnyat 1803-ban átalakították, majd a ciszterciek idejében 1875-ben kapta második emeletét és romantikus-eklektikus díszítésű utcai homlokzatát Brein Ferenc építész, Ybl Miklós kortársa tervei alapján. A szimmetrikus szerkesztésű utcai homlokzat földszintjén enyhe kiülésű középrizalit készült, díszes bejárati kapuzattal. Fölötte az emeleti ablakot nagyméretű romantikus akroterion koronázza, a ciszterci rend címerével. A középső homlokzati mezőt nagyfejezetes óriás pilaszterek tagolják. Az oldalrizalitokat végig sarokarmirozás kíséri, a főparkány konzolokon nyugszik. A nyílások egyenes záródásúak, vakolati architektúrával keretezettek. Az első emeleti ablakok felett növényi ornamentikájú konzolos szemöldökképző taláható. A második emelet ablakai alatt a könyöklőparkányok növényi díszítésű köténymezővel készültek. A magasföldszint sávjában a vakolati armirozás az ablakok közötti mezőt is kitölti. E sávban a közelmúltban a régi ciszterci gimnázium hajdani jeles növendékeinek művészi emléktábláit helyezték el. Az Oskola utcai házat 1950-től néhány évtizeden át diákokthontként hasznosították. Ma a Vörösmarty könyvtár épülete, olvasóterme az egykori stukkódíszes díszterem.

Megjegyzés:

A régi gimnázium tanárai között Pray György, Baróti Szabó Dávid, Ányos Pál, Virág Benedek a magyar kultúrtörténet nagyjai. Diákjai névsorában tudhatók Reguly Antal, Vajda János, Vörösmarty Mihály, Simor János, Ybl Miklós, Semmelweis Ignác, Wekerle Sándor, Klebelsberg Kuno.

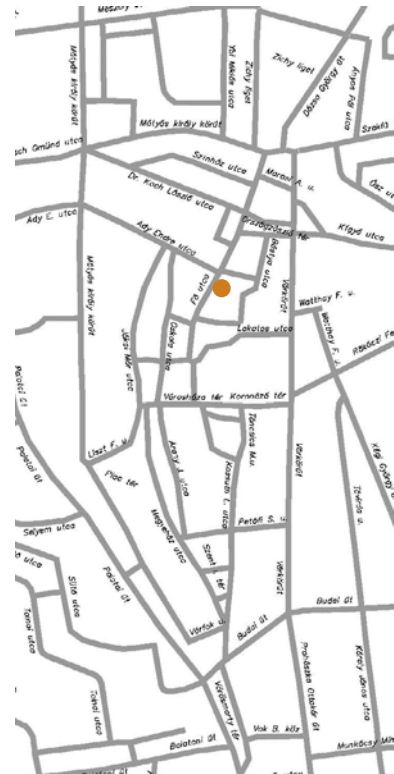
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 119

Cím:	FŐ UTCA 9.	255.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	93	GPS	47,193313°; 18,409257°
Törzsszám:	10833	Védelem	műemlék
Azonosító:	3830	Bírság	II.
Műemléki környezet:	92.	HRSZ:	92, 94, 136, 265, 266
Azonosító:	21967		

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, alapincézett, egyemeletes lakóház, földszintjén két boltozatos üzlettel. A ház északi fele kisméretű, középkori vagy török kori házat foglal magába. 1784-ben a tulajdonosa Khaut Barbély Ferenc polgár, megyei és városi seborvos volt, 1832-ig a Khaut család tulajdona. A korábbi klasszicista homlokzat romantikus stílusú átalakítása a lépcsőház és az északi szárny építésével 1857 után Stéger (Jagsitz) Viktor cukrászmester birtoklása idején készült, a korábbi épületmaradványok felhasználásával. Az épülettel több cukrász neve is összefüggésbe hozható (1828. Burgan János). 1890-ben itt bérelt cukrászdát Závodnik Sándor. Az emeleten öt-, a földszinten háromtengelyes homlokzat lehangsúlyosabb eleme a középtengelyben elhelyezett kökeretes, felülvilágító gyalogkapu (1907). A bejárat fölött a középső ablak a keretező vakolatarchitektúrájával emelkedik ki, alatta a köténydisz stukkóján romantikus ornamentális indadisz és egy lantos figurája (Erato múzsa?) látható. A homlokzat vízszintes hangsúlyát az övpárkány és a romantikus padlásszellőzőkkel áttört zárópárkány adja. Szűk, függőfolyosós udvara van, földszintjén kökeretes, vastáblás ajtókkal. Lépcsőháza húzott karú, lebegő, a romantikus öntöttvas korlát betételemei a felső szakaszon maradtak meg.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 120

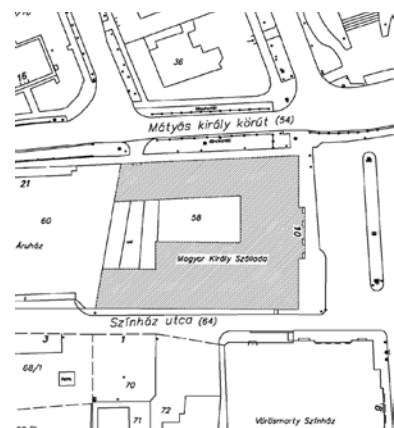
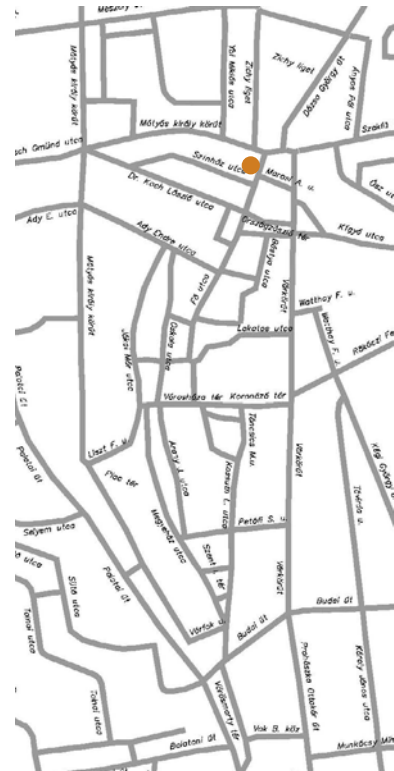
Cím:	FŐ UTCA 10.	192.
Hivatalos név:	MAGYAR KIRÁLY SZÁLLÓ (volt Schmidegg-Zichy ház)	
HRSZ:	58	GPS 47,195286°; 18,408705°
Törzsszám:	1537	Védelem műemlék
Azonosító:	3831	Bírság II.
Műemléki környezet:	109.	HRSZ: 21, 22, 23, 24, 25, 26, 36, 37, 54, 56, 57, 60, 64, 70, 72, 75, 136
Azonosító:	21993	

Három oldalán szabadon álló, belső udvaros, U alaprajzú, alápincézett, egyemeletes klasszicista épület. A telken 1774 után postaház és vendégfogadó épült. Ezek helyén építtette palotáját gróf Schmidegg Tamás 1806–1810 között, tervezője valószínűsíthetően Pollack Mihály (1773-1855) volt, 1829-ben került a Zichyek tulajdonába. 1870 körül Zichy Ödön szálloda céljára bérbe adta, majd 1899-ben a déli szárnyat étteremmel megtoldták. 1916-ban Tosch Károly szállodás Szántó Ferenc terve alapján homlokzatát átalakította, az államosságig ők voltak a tulajdonosok. 1937-ben a szálloda részt bővítették és a főhomlokzat elé földszintes termet építettek. 1972-ben alakították ki az emeleti dísztermet, benne Áron Nagy Lajos *Az ezeréves Fehérvár* című nagyméretű festménye. A szálló legutóbbi nagyszabású felújítására, korszerűsítésére 2008-10-ben került sor (tervező: Szendrő Péter), az udvar nyugati oldalán új szárny és mélygarázs is készült. A helyreállított főhomlokzat enyhe középrizalitja előtt négy, posztamensen emelkedő toszkán oszlop-pár áll, amelyek triglifes, rozettadiszes párkányon kőbalusztrados erkélyt hordanak. A középrizalitet attika koronázza. Az erkély alatt középen kosárvés, kökeretes kapu nyílik. A főkapu négyszakasos, csehsüveg boltozatos kapualjba ill. előcsarnokba nyílik, jobb oldalán indul az L-alakú kőlépcső. A földszint boltozott, az emelet síkfödémes. Udvari homlokzata tagolatlan. Főhomlokzatán 1956-os emléktáblát helyeztek el.

Megjegyzés:

1976-ban épült a szállóhoz nyugatról csatlakozó modern áruház, a kor magyar építészetének egyik legszínvonalasabb alkotása (Lázár Antal, Reimholz Péter). Építészeti kapcsolata a műemlékhez példaértékű. A szálló előtti téren két 20. század eleji kovácsoltvas kandeláber áll.

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 121

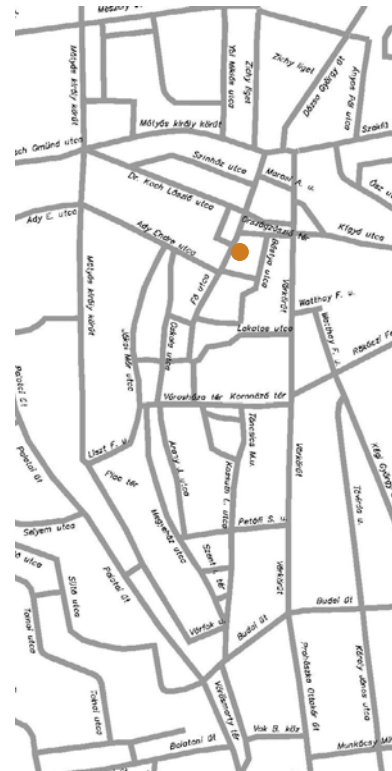
Cím:	FŐ UTCA 11.		256.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	85	GPS	47,193928°; 18,409322°
Törzsszám:	10839	Védelem	műemlék
Azonosító:	3832	Bírság	II.
Műemléki környezet:	91.	HRSZ:	83, 84, 86, 87/2, 136, 140/1, 2; 141, 144, 145/1
Azonosító:	21966		

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, eklektikus lakóház. Építése a Budai-kapu megnyitása (1809) után, a 19. század elején történt. Utcai homlokzata a középkori városfalon áll. Az 1826-os térképen (Wüstinger) az új Budai kapuval szemközti telken zártudvaros beépítés látható. Mai historizáló utcai homlokzatát a 19. század utolsó harmadában nyerte el. Az utcai homlokzat négytengelyes aszimmetrikus elrendezésű, gazdag stukkódíszítéssel. A vízszintes záradékú, gyalogkapu két oldalán 1933-34-ben alakították ki az újszerű portálnyílásokat. A homlokzat déli végén pilaszterekkel képzett oldalrisalit kap hangsúlyt. Az oszto és övparkány fölött az emeleten egyenes lezárású ablakok láthatók, felettük konzolos hullámos szemöldök és gyámsoros főparkány. Az ablakok száma összhangban áll a földszinti nyílásrendszerrel. Földszinti tereit poroszsüveg boltozat és síkfödém zárja le. A kisméretű zárt udvar homlokzata tagolatlan, a déli szárnya előtt függőfolyosó, részben új kovácsoltvas korláttal. Megújított lépcsőházában terazzo burkolat és levéldíszes kovácsoltvas korlát található. Az utcai homlokzatot néhány éve szakszerűen felújították.

Megjegyzés:

1828-ban itt élt Márbik Mihály borbély-seborvos, aki Say Ferenc főorvos vezetésével jelentősen részt vett az 1831. és 1848. évi Fehérváron pusztító kolerajárvány betegekének ápolásában.

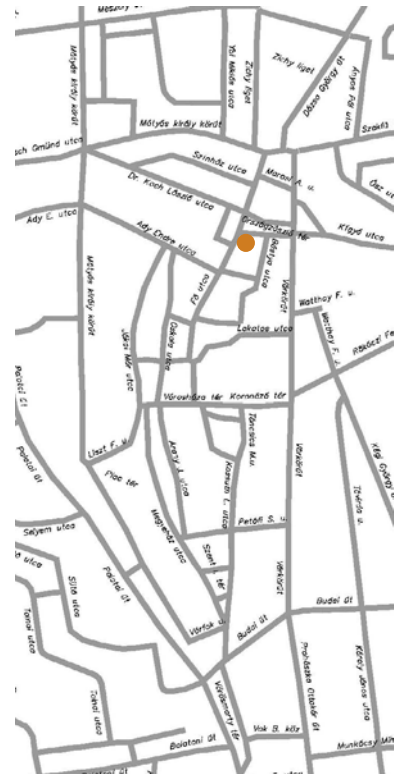
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 122

Cím:	ORSZÁGZÁSZLÓ TÉR 1. - FŐ UTCA		158.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Clama-Pisky-ház)		
HRSZ:	83	GPS	47,194092°; 18,409333°
Törzsszám:	1502	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3873	Bírság	
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

Zártorú beépítésben áll az U alaprajzú, kétemeletes, késő romantikus sarokház. Ennek elődjeként a Belváros középkori és kora újkori falainak és északkeleti bástyájának helyén az 1826-os (Wüstinger) térkép szerint a század első harmadában már ház állt. Az ingatlan 1828-ban Mayer Sebestyén kávé tulajdona. Az 1840-es évektől a Clama család - sajt és szalámi készítő - tulajdonában állt az ingatlan. A család férfitagjai szinte mind kereskedők voltak, így a később beházasodott és tulajdonosává vált Pisky László fűszer-, és gyarmatarú kereskedő is. Ezért e házat a köztudatban Pisky-házként tartották számon. Ugyanígy beházasodott a családba Havranek Antal kőfaragó mester is. Nem kétséges, hogy kire vall a homlokzatok páratlanul szép plasztikai díszítése. E tömb Fő utcai házainak mai hátsó telekhatára már 1826-ban is itt helyezkedett el, és a kutatások szerint e nyomvonal megegyezik egy részben feltárt városfallal. Ennek helyén, esetleg részleges felhasználásával épült az 1860-as években a mai lakóház. Az épületet bizonyítottan Ybl Miklós tervezte. A ház Fő utcára néző főhomlokzata 4+2+4 tengelyes. Ennek szegmentíves záradéku kapuja a középtengelyben nyílik, ezt a tengelyt hangsúlyozzák mindkét szinten az egybefogott szemöldökű ablakpárok. Udvari homlokzatai előtt, szintenként, konzolokon, vasrácsos függőfolyosó fut. A földszinti üzlethelyiségek terei boltozottak, az emeleti lakások pedig síkmennyezetek.

Megjegyzés:

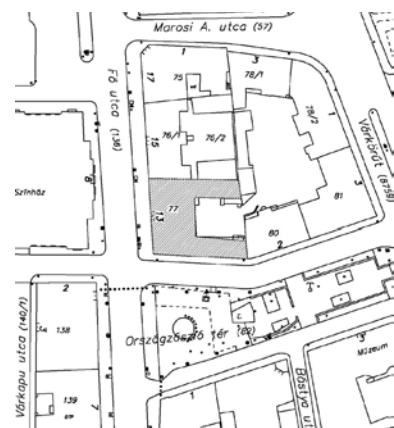
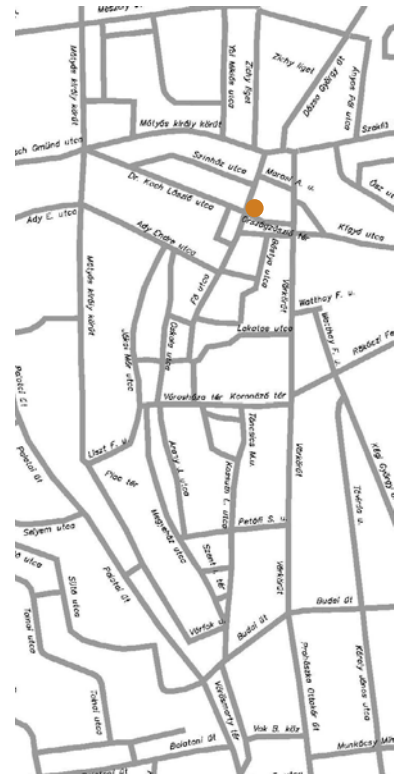
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 123

Cím:	FŐ UTCA 13.	193.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Galla-ház)	
HRSZ:	77	GPS 47194702°; 18,409278°
Törzsszám:	1538	Védelem műemlék
Azonosító:	3833	Bírság II.
Műemléki környezet:	90.	HRSZ: 72, 75, 76/1,2; 78/1, 80, 81, 82, 83, 84, 136, 137
Azonosító:	21965	

Zártorú beépítésben, saroktelken álló, U alaprajzú, egyemeletes, klaszszicista lakóház, a közelmúltig Galla-házként említették. Egy korábbi, 1727-ben épült - akkoriban még felsővárosi - lakóház felhasználásával készült 1810 körül Schmauzer György polgár házaként, valószínűleg Pollack Mihály tervei szerint. 1886-tól Grünfeld Jakab háza. Az 1826-os (Wüstinger) térkép tanúsága szerint az épületkontúr változatlan. Fő jellegzetessége az épületsarkon konzolpáron nyugvó, kőszerkezetű zárterkély, szemöldök- és parapetmező díszítéssel, a zárterkély párkányán puttók által tartott cimer. Főhomlokzatának földszinti nyílásai félköríves záradékúak, a négyzetes tükörbe foglalt kosárvés kőkeretű kapuval. Az üzletportál és kirakatablakok újszerűek. A szabálytalan kiosztású, keretezetlen emeleti ablakok fölött figurális kódomborműves frízbetétek: hajót húzó Ámor, szobrot díszítő, virágfüzért cipelő, sípoló, táncoló puttók, palmafák, oszlopos épületek, városrészletek előterében. Oldalhomlokzatának földszinti nyílásai ki-be nyíló típusú ablak- és ajtószervezetek. Az udvari homlokzatokon konzolos, kovácsoltvas, rácsos és virágdíszes bekötőelemes függőfolyosó fut végig. A pincék és valamennyi földszinti helyiség az 1957-58-as födémcsereig csehsüveg-boltozatos volt. A csehsüveg boltozatos kapualjból délre nyíló lépcsőházban empire kovácsoltvas rácsajtó található. Innen nyílik a háromkarú lépcső kovácsoltvas korláttal.

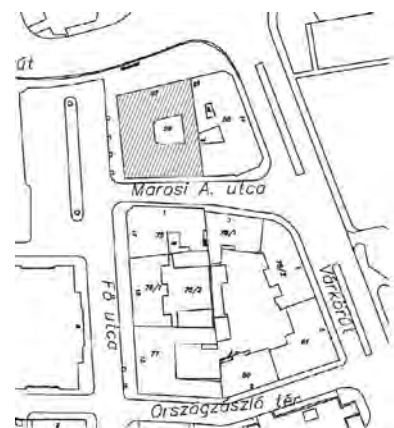
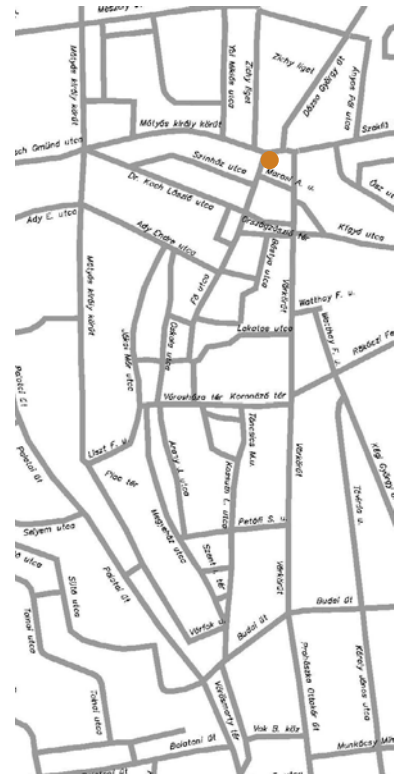
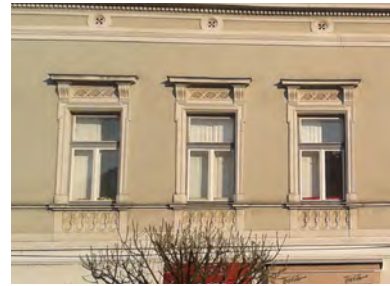
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 124

Cím:	MÁTYÁS KIRÁLY KÖRÚT 23 - FŐ UTCA	232.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Karl-üzletház)	
HRSZ:	56	GPS 47,195389°; 18,409210°
Törzsszám:	8784	Védelem műemlék (nylvántartott)
Azonosító:	3860	Bírság
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

Zártorú beépítésben, három utcára néző, zártudvaros, részben alápincézett, egyemeletes, romantikus sarokház, az úgynevezett Karl-ház. 18. század végi ház felhasználásával mai formájában 1860 körül épült ki. Az 1826-os Wüstinger-féle térkép szerint az épületkontúr azóta nem változott, továbbá a terület akkor még a külvároshoz tartozott. 1792-1826 között Fasching András tulajdona az itt álló ingatlan. Az épület mögött/mellett helyezkedett el az egykori Karl-féle ecetgyár mára már lebontott Kígyó utcai épülete, Karl József üzlete viszont ebben az épületben működött. A ház nyugati főhomlokzatának sarkai lekerekítettek, két szélső tengelyét óriás pilaszterpár emeli ki. Földszintjén vízszintes záródású, kőkeretes üzlet ajtók és portálok. A vízszintes záródású emeleti ablakok alatt, az osztóparkányba foglalt köténydíszt, a főparkányban kör alakú szellőzők sorakoznak. A főhomlokzat architektúrája átfordul az oldalhomlokzatokra. Körbezárt udvarának emeletén öntöttvas betételemes korlát, kovácsoltvas bekötőelemekkel. Lépcsőháza orsótéri falra támaszkodó, húzott íves, süttöi vörös mészkő fokos. Kapualja és földszintje részben boltozott, az emelet síkfödémes. A Marosi Arnold utcai homlokzat földszintjének portáljai között koralakú cégfelírások másolata látható: „Karl József és Fia Székesfehérvár 1863.” Az eredeti darabokat Márky Béla keramikus készítette 1935-ben.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 125

HIEMER-FONT-CARAFFA-TÖMB

JÓKAI UTCA 1-3. és OKSOLA UTCA 2-4.

Az ú.n Hiemer-tömböt, Magyarország egyik legjelentősebb barokk épületegyüttesét, a Városház tér, az Oskola utca, a Jókai utca és a Goldziher Ignác köz határolja. A terület 200 évvel ezelőtti beépítését Wüstinger József 1826-ban készült várostérképe ábrázolja. Az Oskola utca felől a régészeti kutatás feltárta a középkori utcavonalat, mely a maitól néhány méterrel nyugatabbra húzódott. A kis házak az utcategelyre merőleges gerinccel álltak, a tömb északi határvonala változatlan volt. A 13-14. században a telekszerkezetet a két utcát átérő kelet-nyugati irányú, keskeny hosszú telekosztás jellemezte. A tömbben hat középkori ház pincéjének alapozása, egynek a földszintje (Oskola u. 4. sarok) és egynek az emelete is (Jókai u. 3. déli szárny) megmaradt. A középkorban a terepszint nem volt egyenletes, még telken belül is változott. A tömb középkori beépítése a 17. század végén, majd a 18. század első felében a tér felől megváltozott. A térre néző beépítési vonalon két földszintes ház állt, melyek közül előbb a baloldalt, a Hiemer-házat (Jókai u. 1.) építették ki emeletessé. A négy ház a 1727-től száz év alatt került fokozatosan városi tulajdonba. A tér mögötti utcai homlokzatokat 1829-32 között egymáshoz hangolták, majd a külső megjelenés még erőteljesebb egységesítését az 1950-es években szorgalmazták.

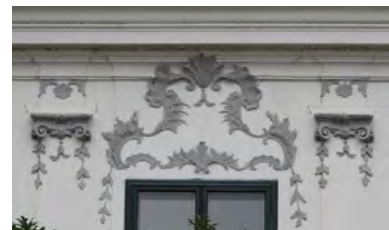
A tömb házai műemléki kutatáson alapuló színvonalas helyreállítása 2006-2008 között több ütemben történt. A déli szárny emeletén ma a Polgármesteri Hivatal vendégszobái, földszintjén kávézó, pincéjében borozó található. Majd házasságkötő-termet és kiszolgáló helyiségeit, valamint éttermet, konyhát és további nagytermeket alakítottak ki a tömbben. Az Oskola utcai szárny mindkét szintje múzeumi funkciót kapott. Az Oskola u. 2. és 4. határán, a 19. században elbontott épületszárny helyére új, modern udvari összekötő szárnyat, lépcsőházat építettek.

A tömb egy 1967-es, a Belvárosról készült légifelvételen:
(A felvétel forrása: www.geoshop.hu)

Megjegyzés:

A Hetedhét Játékmúzeum közkedvelt állandó kiállításain az Európában is elismert a Moskovszky – baba és játékgyűjtemény, valamint Réber László grafikus rajzai, híres meseillusztrációi tekinthetők meg.

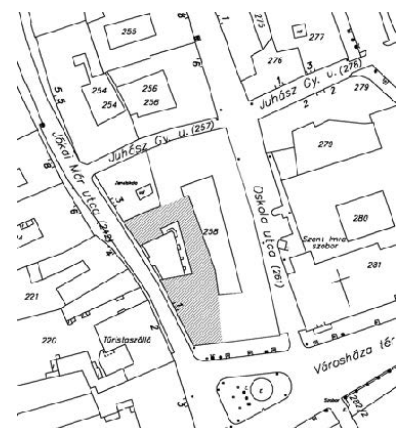
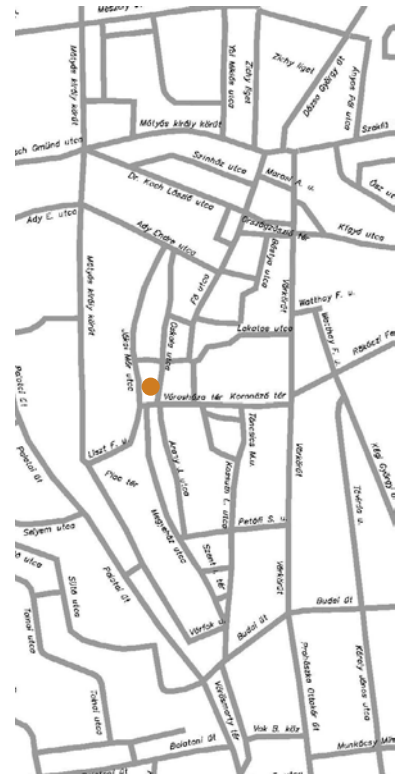
Fotók:

bélyegképek:
Csutiné Schleer Erzsébet (2,3)
www.turizmus.szekesfehervar.hu (1,4)
1826, Wüstinger-féle térkép (5)

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 126

Cím:	JÓKAI UTCA 1. – OSKOLA UTCA 2-4.		168.
Hivatalos név:	HIEMER-HÁZ		
HRSZ:	258	GPS	47,191319°; 18,408863°
Törzsszám:	1512	Védelem	műemlék
Azonosító:	3834	Bírság	I.
Műemléki környezet:	89.	HRSZ:	217, 218, 220, 221, 224, 242, 254, 256, 257, 261, 278, 279, 280, 281, 282/3, 283, 284, 305, 306
Azonosító:	21964		

Az ún. Hiemer-ház részben alapincézett, egyemeletes barokk sarokház. A telken álló 17. századi kőházat a városi tisztségeket viselő Hiemer Mihály 1715-ben vásárolta meg. A telekvásárlásokkal és építkezésekkel több irányban bővítették az ingatlant. 1828-ban Hiemer János örökösei a házat eladták a városnak, ezután városi plébánia, később lakóház lett. Főhomlokzata a Városház térre néz. Szabálytalan kiosztású, az emelet középső tengelyében az ablak helyén, íves szemöldökképkarkány alatt stukkóornamentikával keretezett szoborfülke van, Szent Sebestyén posztamensen álló kőszobrával. A ház sarkán a kőszerkezetes zárterkély kőkonzolokon áll, kőszerkezetein plasztikus díszítéssel. A Jókai utcába beforduló homlokzatának közepén álló kőkeretes, záróköves bejárati ajtó fölött is készült zárterkély. Beljebb magas kerítésfal határolja az U-alakban körülépített belső udvart, közepén félköríves záradéku kőkeretes, vasrácsos kapuval, zárókövében a Hiemer-család címerével. Az udvar, keleti és északi oldalán árkádos folyosó halad. A hátsó épületszárny utcai homlokzatán láthatók a középkori részletek. A belsőben stukkóval és falfestésekkel (sarokerkélyes terem: *Pich Ferenc*) díszített helyiségek, szabadkéményes konyha és bemutatott középkori részletek is találhatóak. Műemléki helyreállítása, a belső festések, stukkók restaurálása 2006–2008 között történt.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

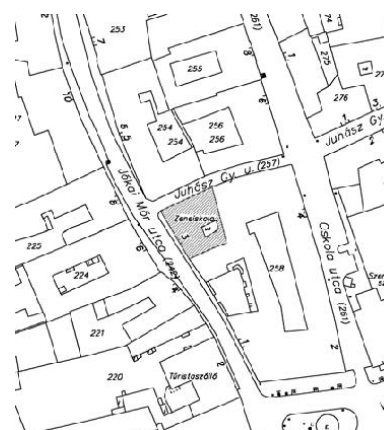
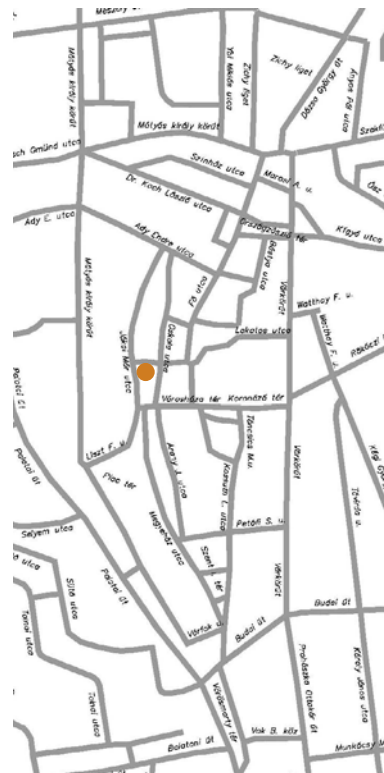
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 127

Cím:	JÓKAI UTCA 3. – OSKOLA UTCA 2-4.		170.
Hivatalos név:	volt ZENEISKOLA		
HRSZ:	258	GPS	47,191319°; 18,408863°
Törzsszám:	1514	Védelem	műemlék
Azonosító:	3836	Bírság	I.
Műemléki környezet:	87.	HRSZ:	217, 218, 220, 221, 224, 242, 254, 256, 257, 261, 278, 279, 280, 281, 282/3, 283, 284, 305, 306
Azonosító:	21962		

Egyemeletes, késő barokk sarokház. A 18. század közepéig a szomszédos Oskola utcai Cheverelle-Caraffa-házhoz tartozó hátsó telekrész volt, mel-léképületek álltak rajta. 1743-ban elnevezése már „kis Caraffa” ház.1762-ben az épület egy részét megveszi Hiemer Ignác és a mai Jókai u. 1. épü-lethez csatolja. 1784-ben itt működik a Városi Mintatanoda. Az ingatlan 1727-től a város tulajdona. Az 1850-es években itt lakik Janny József, a Szent Erzsébet Főelemi Leány Mintatanoda tanítója, később a városi iskolák felügyelő igazgatója. Az épületben később is iskola működött tanári lakásokkal, elemi fiú, elemi leány, majd felsőbb leány és ipariskola. 1932-től itt kapott helyet a város zeneiskolája. A II. világháború után jelentős átépítések történtek, köztük a boltzatok elbontása és a homlokzati archi-tektúra átalakítása. A ház Jókai utcai főhomlokzata öttengelyes, a ne-gyedik tengelyben nyíló félköríves záradékú, kökeretes kapujának záró-kövében látható a város címere. A földszinten sima, keret nélküli ablakok, az emeleten lapos lizénák osztotta mezőkben keret nélküli köténydíszes ablakok sorakoznak. Oldalhomlokzata 4 tengelyes, a főhomlokzat archi-tektúráját ismétli. Az épület közepében apró, kürtöszerű udvar alakult ki.

Megjegyzés:

Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 128

Cím:	OSKOLA UTCA 2-4. – JÓKAI UTCA 1-3.		233.
Hivatalos név:	FONT-CARAFFA-HÁZ		
HRSZ:	258	GPS	47,191319°; 18,408863°
Törzsszám:	1574	Védelem	műemlék
Azonosító:	3875	Bírság	I.
Műemléki környezet:	59.	HRSZ:	217, 218, 220, 221, 224, 242, 254, 256, 257, 261, 278, 279, 280, 281, 282/3, 283, 284, 305, 306
Azonosító:	21926		

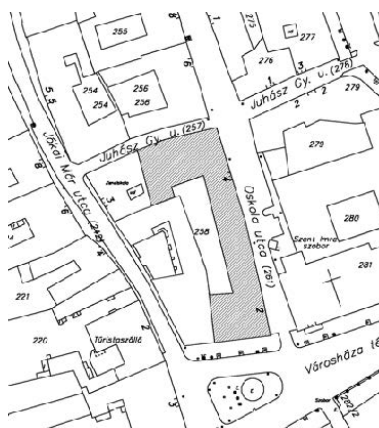
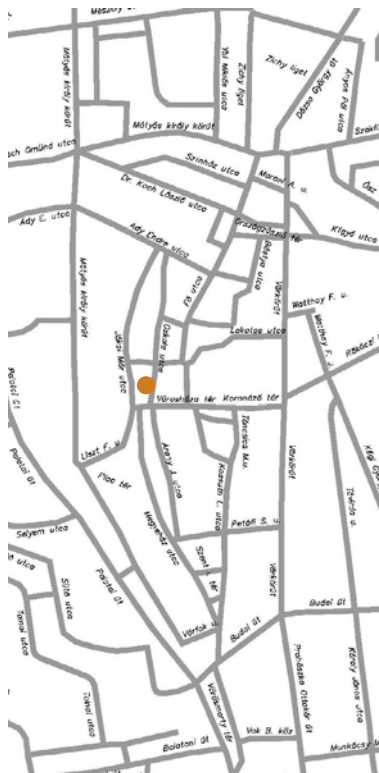
Oskola utca 2. ún. Font-ház Emeletes, alapincézett, saroképület. A 17. századi eredetű ház 1725-ben a névadó Pfund Mátyásé, 1755-ben a város megvásárolja. Ezt követően jelentősen bővítik. Az emeleten három tisztai lakás, a földszinten boltok voltak, közöttük a városi borkimérés. Több iskola is működött az épületben. Térre néző főhomlokzatán a földszinti nyílások vízszintes vakolatsávós falmezőben kőkeretes, egyenes záradékú boltajtók. Az osztópárkányon, az emeleti ablakok két oldalán csüngő, levélfüzérrel díszített ión fejezetes pilaszterek, felettük főpárkány. Az ablakok fölötti falmezőben stukkóornamentika, az emeleti saroktermében barokk stukkódíszes síkmennyezet látható. Földszinti helyiségei boltozottak.

Oskola utca 4. ún. Caraffa-ház Egyemeletes, nyeregvetős, L alakú, részben alapincézett sarokház. Az épület északi szárnyának földszintjén 15-16. századi ház jelentős maradványait tárták fel. 1688-ban Don Carl Ferdinand Caraffa di Stigliano birodalmi gróf, tábornok szálláshelye volt, 1712-ben báró Cheverelle Ferenc Károly városparancsnok tulajdona. 1727-ben került városi tulajdonba, ezt követően városparancsnoki és katonai szállás. 1754 és 1828 között itt volt a Belvárosi Plébánia. 1828-ban emeletének jelentős átépítése (tervezte *Johann Michael Grabner*) után először elemi, 1855-től reáliskola, később leánygimnázium. Oldalhomlokzata a benne lévő kétperiódusú középkori épületre utalóan törtvonalú, Földszintje boltozott, emelete síkfödémes.

Megjegyzés:

A Goldziher Ignác köz felőli szárnya kéttraktusos, külső traktusa barokk harántfalakkal és boltozattal fedett, eredetileg pillérsoros kéthajós középkori csarnoktér egykorú nyílások csonkjaival. Utcai lejáratos borospincéjében szőlőprést és szőlőmagvakat találtak.(Siklósi Gyula)

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
<http://turizmus.szekesfehervar.hu/>

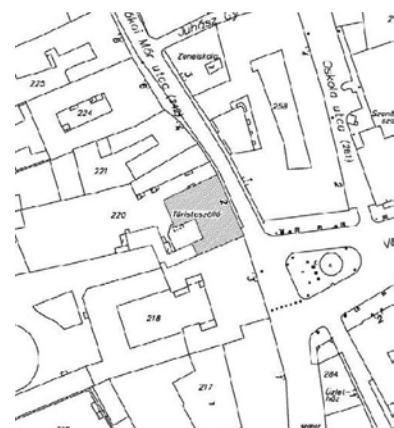
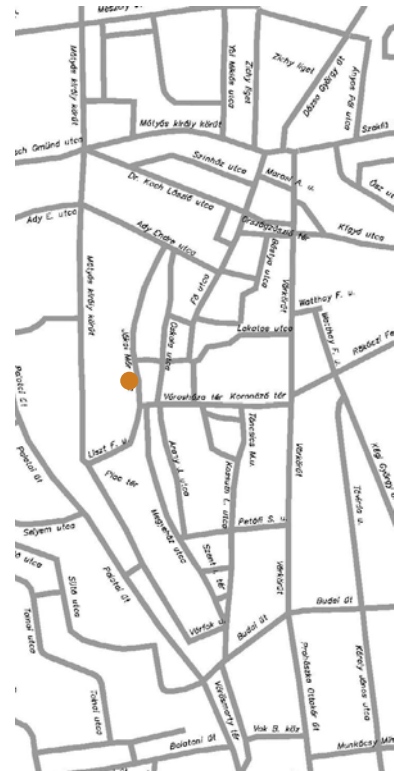
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 129

Cím:	JÓKAI UTCA 2.	169.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ, TÖRÖK-UDVAR	
HRSZ:	220	GPS 47,191221°; 18,408249°
Törzsszám:	1513	Védelem műemlék
Azonosító:	3835	Bírság II.
Műemléki környezet:	88.	HRSZ: 218, 219, 221, 242, 258, 282/3
Azonosító:	21963	

Zártsoros beépítésben álló, U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes barokk ház. A telek északi határán egytraktusos, félnyeregvetős, földszintes melléképület áll, amit az 1826-os Wüstinger féle térkép is feltüntet. Területén megtalálhatók a nyugati városfal egy szakasza, egy középkori ház pincéje, a 11. századi Szent Bertalan templom maradványai és a 16. század közepe után épült Güzeldzse Rüsstem budai pasa gőzfürdőjének romjai. A fürdő 1716-ig salétrommalomként működött. 1750-ben a város előbb a tűzorségnek, majd a telekszomszéd Yblacker Jakabnak adta el, aki 1764 előtt házat épített rá. 1803-32 között a Hiemer család tulajdona. 1869-ben földszintjén mészárszék és kávémérés működött. 1879-1890 között itt volt a székhelye a Székesfehérvári Kölcsonös Népsegélyző Egyletnek. Államosítás után turisztaszállóként működött. Utcai homlokzata földszintjén lizénakeretezésű mezőkben keretezetlen ablakok, kettős övparkány, emeletén lizénakeretezésű mezőkben vakolatkeretezésű ablakok. A földszint baloldalán a falban kisméretű ágyúcső látszik, befalazva. Udvari homlokzatain 18. századi vállas-íves záradéku kapu. Az udvaron a fürdő alapfalai és a helyiségek alatt húzódó padlófűtés maradványai, valamint a felmenő falaiból egy sarokrészlet látható. Az 1980-as években feltárt fürdőromok helyreállításra és bemutatásra várnak.

Megjegyzés:

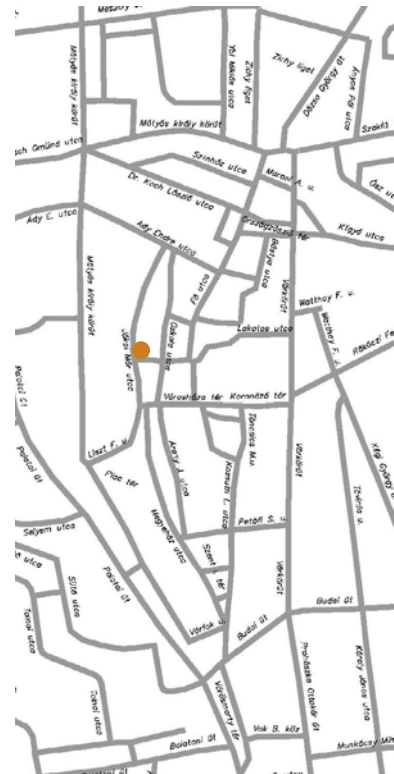
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 130

Cím:	JÓKAI UTCA 5.			171.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	254	GPS	47,191801°; 18,407974°	
Törzsszám:	1515	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3837	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	86.	HRSZ:	225, 227, 242, 252/1, 253, 255, 256, 257, 258	
Azonosító:	21961			

Zártorban álló, zártudvaros, egyemeletes, Középkori eredetű barokk lakóház. Két középkori telek összevonásával, egy 15. századi lakóház falainak felhasználásával épült ki. Farádi Vörös Pál vármegyei esküdt 1712-ben vásárolta meg a telket, a beépítés az 1780-as években készült. Jelenlegi formája, kis eltéréssel, az 1826-os Wüstinger.féle térképen is tapasztalható. A Vörös család a 19. század közepéig birtokolta, később a Semsey családe, majd Kégl György csalai lakosé lett, 1918-tól dr. Csöppentzky Mihály ügyvéd, közeleti személyiség volt a tulajdonos. 1857-59-ben itt lakott a városszépítés terén nagy érdemeket szerzett Schmöltz Lipót bádogsmester. Hosszú Jókai utcai homlokzatának sarka a középkori telekosztásnak megfelelően megtörik. A balról második földszinti ablak mellett kisméretű élszedett gótikus ablak maradványa látható. Sarokerkélyét két pár kéttagú, oldalain mélyített tükrökkel díszített konzol hordja, mellvédjén kőből és vakolatból készült copfdíszítés készült. Kosárirves, kőkeretes, kerékvetős kapuja mögött a kapualj kétszakaszos, csehsüveg boltozatú. Az udvari homlokzat előtt kétszintes nyitott árkádos folyosó, a földszinten részben csehsüveg, részben fiókos donga, az emeleten dongaboltozatok. Külön tömegben álló háromkarú lépcsőháza kőbábos, törpepillérein levéldíszes copf kővázák láthatók.

Megjegyzés:

Fotók:

Bertók István

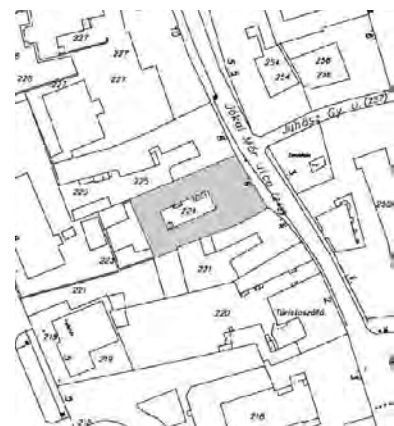
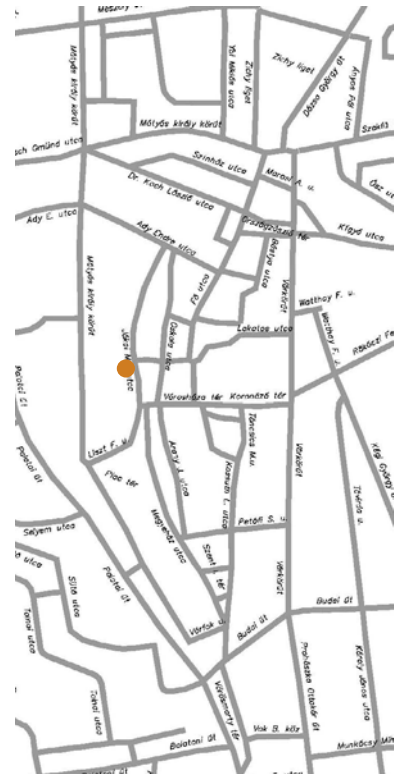
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 131

Cím:	JÓKAI UTCA 6.	172.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	224	GPS 47,191498°; 18,408066°
Törzsszám:	1516	Védelem műemlék
Azonosító:	3838	Bírság II.
Műemléki környezet:	85.	HRSZ: 221, 223, 225, 242, 257, 258
Azonosító:	21960	

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, egyemeletes, romantikus lakóház. Középkori ház helyén a 18. század végén épült ki. Nyugati végfalában a városfal ide eső szakasza, amelyen a 18. század elejéig rondella volt. Egyik pincéje ehhez csatlakozik. 1712-ben Görög Tamás rác kereskedő, 1715-ben Hiemer Mátyás, városi polgár, mészáros tulajdona. 1799-től Khor Ferenc városi főorvos birtokolja a házat, majd 1837-1841 között Gilly János folyamrendező mérnök. Romantikus architektúráját az 1850-60-as években, Schvanfelder József kanonok tulajdonlása idején kapta. Utcai homlokzata vízszintesen sávozott, kis kiülésű középrizalitos, benne szegmentíves, kerékvetős kapu, szárkővei egy korábbi – esetleg középkori - kapuhoz tartoznak. A földszinten egyszerű szalagkeretes ablakok, a sávozás felett övparkány, az emeleten rézsús kávájú keretezetlen ablakok, gótizáló szemöldökökkel és könyöklőkkel. Felettük háromtagú főparkány, frízében vakolatdíszekkel és mérműves áttört szellőzőnyílásokkal. Udvari homlokzatai tagolatlanok, az emelti körfolyosón nagyméretű, beüvegezett nyílások (1920), előtte kovácsoltvas rácsos függőfolyosó. Főlépcsőházában alátámasztás nélküli, falépcsőfokos lépcső. A földszinti lakások az utcai fronton csehsüveg boltozatosak. Hátul, a középkori és kora újkori várfal vonalában egykori loistálló áll (jelenleg lakások), vörösmárvány jászlakkal, az istálló várfallal azonos falán lőrés.

Megjegyzés:

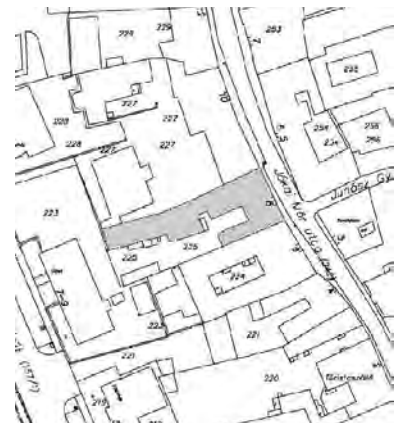
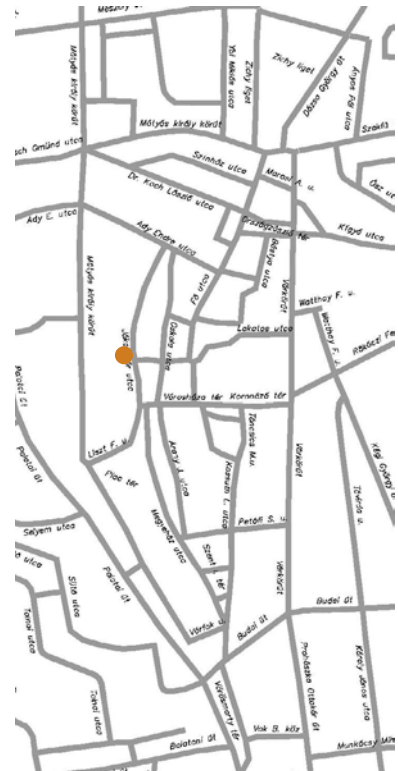
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 132

Cím:	JÓKAI UTCA 8.			173.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	225	GPS	47,191649°; 18,407951°	
Törzsszám:	1517	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3839	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	84.	HRSZ:	223, 224, 227, 242, 254, 257	
Azonosító:	21959			

Zártorú beépítésben álló, egyemeletes eklektikus lakóház. A ház a 18. században épült, középkori alapokon. 1786-ban itt lakott Benyák Bernát piarista szerzetes, a főgimnázium igazgatója. 1789-ben a Hübner család háza, 1828-ban a tulajdonos Flits Pál kereskedő. Tőlük veszi meg 1869-ben a Réh család, majd Langráf Gábor bőrkereskedő birtokolja. Az utcai homlokzat eklektikus átalakítása 1860-70 körül készült, a kompozíciója aszimmetrikus. Az utcai homlokzat aszimmetrikus elrendezésű, a fal-felület rusztikázott, historizáló vakolatkeretes ablakokkal, felül tojássor díszes kőpárkány. Lapos középrizalitjában kőkeretes, szegmentíves, kerékvetős kapu áll. A kapualj csehsüveg boltozatos, tőle jobbra négykarú lépcsőház. Udvari homlokzatait barokk kőkonzolokon nyugvó függőfolyosós kíséri. A korai épületrész a várfal vonaláig terjedt, a hosszú északi szárny új beépítés (1934), a hajdani városfal nyomvonalán túl, a mai telek végéig nyúlik. Az udvarról a szomszédos Jókai u. 6. számú épület tűzfalának közepe táján, a városfal magasba nyúló csonkja látható.

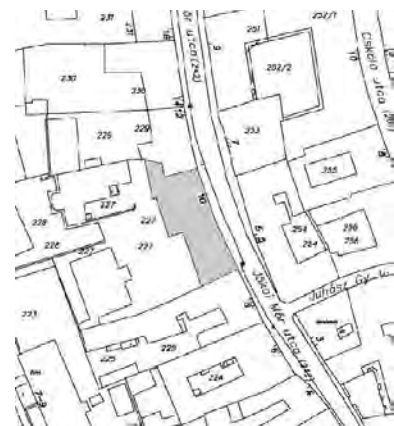
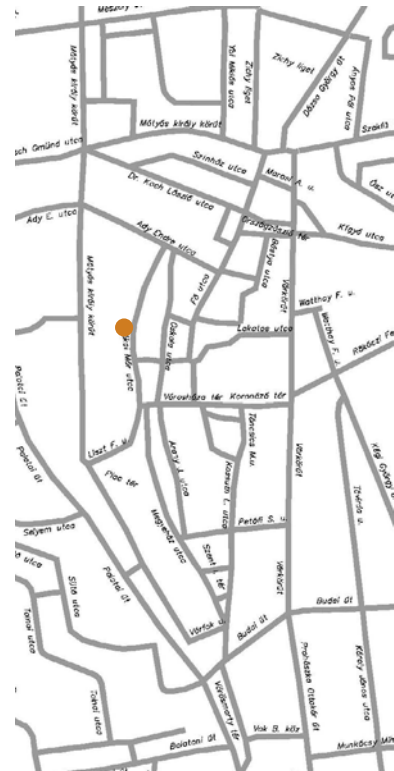
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 133

Cím:	JÓKAI UTCA 10.		174.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	227	GPS	47,191857°; 18,407804°
Törzsszám:	1518	Védelem	műemlék
Azonosító:	3840	Bírság	II.
Műemléki környezet:	83.	HRSZ:	157/1, 207, 223, 225, 228, 229, 242, 253, 254
Azonosító:	21958		

Zártosrú beépítésben álló, szabálytalan téglalap alaprajzú, egyemeletes, barokk lakóház. Helyén egykor két ház állt. A várfalig nyúló, két középkori telek 1756-ban ill. 1778-ban került a barkóczy Rosty-család birtokába. Ezek egyesítésével épült a 18. század közepén a mai ház, középkori épületek alapjain. Az ingatlant több mint száz éven át a Rosty család birtokolta. Az 1840-es években itt működött a Fejér Megyei Olvasó Társaság. A ház átalakítása a 19. század második felében és 1934-ben történt. 1914-ben az udvari régi ház helyébe két újat építettek. 9 tengelyes utcai homlokzata a középkori telekosztásnak megfelelően megtört. Kapuja kökeretes, széles kosárvíves, záróköves, a zárókövön évszámmal (1934). A kökeret fölött barokk kökeretes ikerablak, tőle balra ugyancsak eredeti formájú barokk szimplaablak, a lizénakeretes mezőkben 19. századi ablaknyílások találhatók. Kapualja fiókos dongaboltozatos, háromkarú lépcsőháza és földszinti folyosója boltozott, az emeleten fiókos dongaboltozatok készültek. Udvari homlokzatának mindkét szintjét kosárvíves árkádnnyílások tagolják, északi felén középkori sarokarmirozás maradványa található. A lépcsőház tömege erőteljesen kilép az homlokzat síkjából. A lépcsőházban barokk füles-záróköves kökeretes ajtó, falain és boltozatain faltükrök láthatók. Kertjét nyugat felé terasz-szerűen a várfal „tartja”.

Megjegyzés:

Fotók:

Bertók István

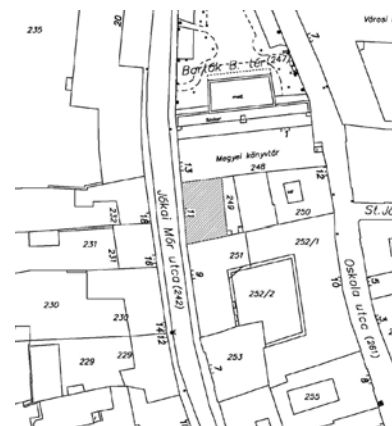
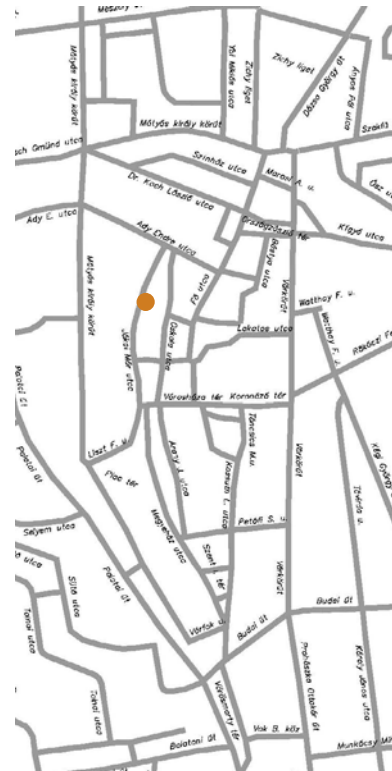
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 134

Cím:	JÓKAI UTCA 11.			175.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	249	GPS	47,192514°; 18,407744°	
Törzsszám:	1519	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3841	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	82.	HRSZ:	231, 232, 242, 248, 250, 251, 252/1	
Azonosító:	21957			

Zártosrú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, részben alapincézett, földszintes, klasszicista lakóház. Keskeny udvara végében áll egy emeletes ház, melynek földszintjén a teknő és fiókos dongaboltozatos helyiségek barokk eredetre utalnak. A telek bal oldalán a 17. században még a két szomszédos utcát összekötő keskeny köz volt. Az 1826-os Wüstinger-féle térkép ezt ábrázolja, valamint egy házat az udvar végében, és egy utcára merőleges keskeny házat is a telek első részén. A földszintes utcai épület feltehetően egy középkori eredetű, barokk lakóház utcai részének elbontásával épült, mai formájára az 1870-es években alakult ki. Utcái homlokzata aszimmetrikus. A széles középrizalitban egy tovább kiemelkedő pilaszteres kapurizalit készült, benne fölülvilágító, 1870 körüli kapuszárnyakkal. Ablakait párosával közös konzolos szemöldökképkárány fogja össze, főpárkánya konzolos. Kapualja és helyiségei síkmennyezettek, a nyílászárók részben eredetiek. Udvari homlokzata egyszerű. A ház lakója volt Fejér vármegye monográfusa Károly János kanonok 1890-ben. A 20. század elején az udvari hátsó szárnyban volt Smohay János festőművész lakása és műterme. A Jókai utcai szárnyban jelenleg is lakás van, az udvari épület az Oskola utcai Deák Képtárhoz tartozik. Emeletén 1980 óta a Schaár Erzsébet Emlékmúzeum található.

Megjegyzés:

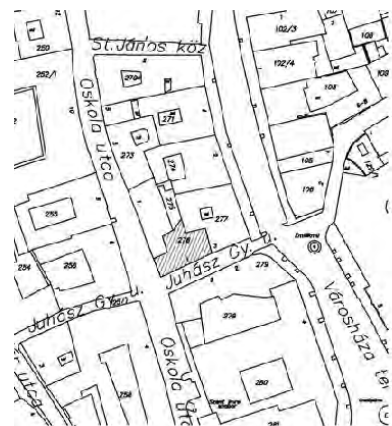
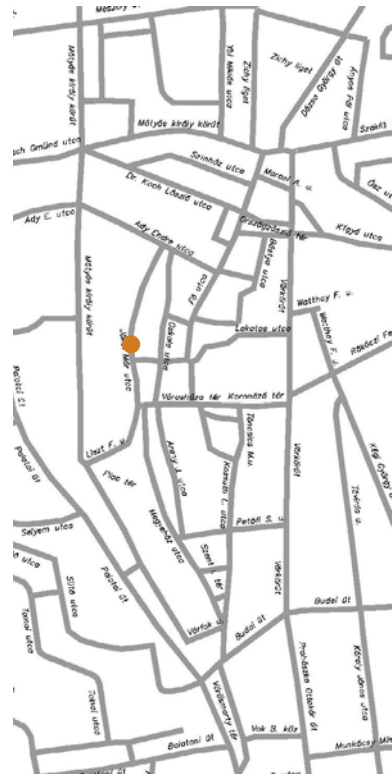
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 135

Cím:	JUHÁSZ GYULA UTCA 1.	263.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	276	GPS	47,191851°; 18,408890°
Törzsszám:	11208	Védelem	műemlék
Azonosító:	11720	Bírság	II.
Műemléki környezet:	88.	HRSZ:	
Azonosító:			

Zártorú beépítésben álló, T alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes romantikus sarokház, földszintjén üzlethelyiségekkel, emeletén lakásokkal. Korábban egy telek volt a Fő utcára is néző szomszéd házzal (Juhász Gyula utca 3.), a telekosztás 1761-ben történt. Ez a telekrész és épület 1762-től további 120 éven át a Hell család tulajdonában volt. 1842-ben Námesy Ferenc városi bizottsági tag volt az új birtokos. 1879-ben az épület Klökner Péter könyvkereskedő, majd a 20. század közepéig a Klökner-család tulajdona volt. Az épület a korábbi barokk ház helyén, feltehetően annak felhasználásával épült a 19. század második felében. A földszinti sarki helyiség egy igényesen tagozott, faragott kőpillérekre támaszkodó, négyboltzakaszos 18. századi tér. Pincéjében is található középkori falrészletek. Főhomlokzatát egyszerű vakolt nyílászkeretek, osztópárkány, főpárkány jellemzik, középen a bejárati kapuval. Földszintjén füles boltajtók találhatóak, emeletén neogótikus profilú ablakok, alattuk falkötényekkel. Az emeleti terek síkfödemesek. Az épület lépcsőháza részben 18-19. századi formákat őriz. A ház homlokzata megújított.

Megjegyzés:

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 136

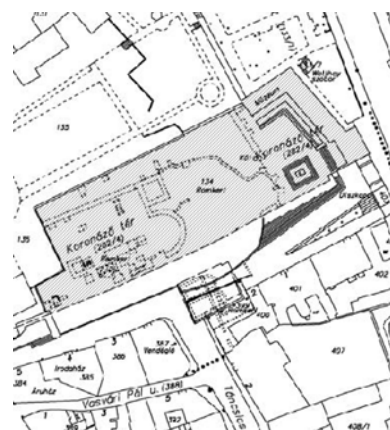
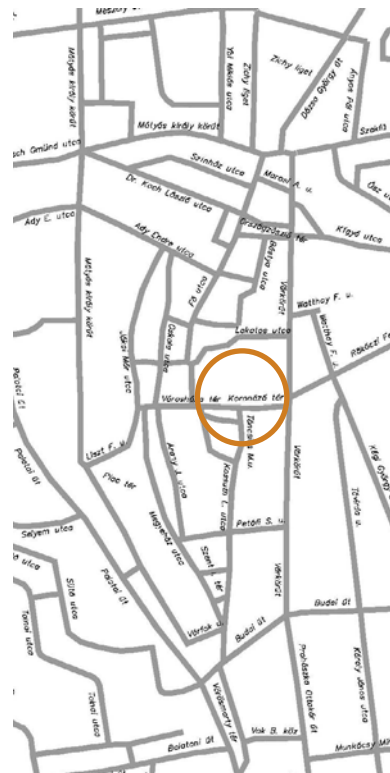
Cím:	KORONÁZÓ TÉR			203.
Hivatalos név:	ROMKERT, KORONÁZÓ TEMPLOM ROMJAI			
HRSZ:	134, 135, 399, 400	GPS	47,191965°; 18,411575°	
Törzsszám:	1551	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3842	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	110.	HRSZ:	105, 106, 127, 128, 129/1, 2; 130, 131, 132, 133/1, 2; 136, 279, 280, 282/3, 4; 384, 385, 386, 387, 398, 401, 402, 403, 432, 8758, 8759, 8760, 8762, 8765	
Azonosító:	21994			

A Szűz Mária templomot Szent István király alapította saját egyházként, elsősorban temetkezési helyének szánva. Itt temettek el az 1031-ben elhunyt Szt. Imre herceget. A király 1038-ban bekövetkezett halálakor még nem volt a templom felszentelve, erre csak az uralkodó temetése miatt került sor. Évszázadokon át itt zajlott a királyok koronázása. A bazilika román stílusú átépítése a szentté avatások után indult meg, és III. Béla koráig tartott. Anjou I. Károly a tűzvészektől megrongált templomot már 1318-ban pompás mennyezettel és ólomnehezekkel burkolt tetővel fedette le, a falakat pedig pillérekkel erősítette meg. A templom teljes gótikus átépítésére, beboltozására 1327 után került sor. I. (Nagy) Lajos király korában készülhetett el a templom szentélyrekesztője és több gótikus síremlék, és a templom deli oldalához építette fel kápolnáját. Zsigmond király korában bárója, Ozorai Pipo újjáépíttette a bazilika egyik tornyát. Mátyás király az

1480-as években nagyszabású építkezésekbe kezdett. késő gótikus haló boltozattal fedette le a főhajót és egy monumentális körüljárós csarnokszentély építésébe is belekezdett, melyet saját temetkezési helyének szánt. Az utolsó Székesfehérvárra eltemetett magyar király Szapolyai János (+1541) volt. A templom pusztulása 1601-ben történt, mikor a sikeres keresztény ostrom után a templomban őrzött puska-por fellobbant. Csak az északi kápolnasor, vagy mellékhajó maradt többé-kevésbé épségben. E maradványokat végül is 1800 körül, az új püspöki palota építése miatt bontották le.

www.civertan.hu

Megjegyzés:

A 11. századi egykori koronázótemplom Szent István és Szent Imre 1083-ban, I. (Szent) László idejében történt szentté avatása révén még romjaiban is az ország legfontosabb zarándok helyévé vált.

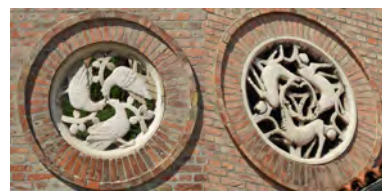
Fotók:

főkép: www.civertan.hu
bélyegkép: Bertók István fotóján
Aba-Novák Vilmos falképe

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 137

Cím:	KORONÁZÓ TÉR			124.
Hivatalos név:	ROMKERT, KÖMÚZEUM			
HRSZ:	134	GPS	47,191965°; 18,411575°	
Törzsszám:	1551	Védelem	műemlék	
Azonosító:	10633	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	110.	HRSZ:	105, 106, 127, 128, 129/1, 2; 130, 131, 132, 133/1, 2; 136, 279, 280, 282/3, 4; 384, 385, 386, 387, 398, 401, 402, 403, 432, 8758, 8759, 8760, 8762, 8765	
Azonosító:	21994			

A Szent István halálának 900. évfordulójához kapcsolódó 1938. évi ünnepségekre elkészült a bazilika maradványainak szabadtéri romkertje, ami a tudományos és városfejlesztési tervek összekapcsolását testesítette meg. Az ásatásokat és a rekonstrukciót Gerevich Tibor és Lux Kálmán irányította, a város az ingatlan kérdéseket és a szükséges épületbontásokat rendezte. A feltárás eredményeire alapozva Lux Kálmán és Lux Géza építészek tervei alapján készült el a középkori Romkert nyugodt, a célnak – az emlékek bemutatásának – tökéletesen megfelelő, és a nyílt romterületet keretező épületekkel a városképi kérdéseket is szerencsésen megoldó együttese. Az apa a romterület bemutatását dolgozta ki, az ifjú Lux Géza a mediterrán hangulatú, téglarchitektúrás, romanizáló stílusban megfogalmazott, szép épületegyüttest, a fedett kőtárat és a királyi szarkofágnak helyet adó mauzóleumot tervezte meg. Az L alakban összekapcsolt alacsonyabb és magasabb épülettömegek a tetőzetek összhangjával, a belső árkád tagolásának ritmusával, az impozáns boltívvvel és finom részleteikkel elegáns kapuzatként kapcsolják az egykori püspöki kertet a város szövetébe. Az építészeti színvonalasan, mivesen megfogalmazott kőtárban állították ki a feltárások során előkerült rangos középkori kőanyagot. A hangsúlyos tömegű mauzóleum középpontjába került a prépostság területén megtalált szarkofág, a Szt. István nyughelyeként azonosított gazdagon faragott kőláda. A fehérvári történelmi belváros egyik legközismertebb elemévé vált építmény létrehozásában rangos társművészek is közreműködtek.

Megjegyzés:

Az 1938-ban épült kőtár külső falait Madarassy Walter finom domborművei, az ablakokat Árkayné Sztehlo Lili üvegfestményei, a mauzóleum falait Aba Novák Vilmos történelmi seccója ékesítik. A kőfaragványok és az ablakrácsok terveit Lux Géza rajzolta.

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 138

Cím:	KORONÁZÓ TÉR	267.
Hivatalos név:	SZŰZ MÁRIA PRÉPOSTSÁGHOZ TARTOZÓ ÉPÍTÉSZETI MARADVÁNYOK	
HRSZ:	387	GPS 47,191491°; 18,410704°
Törzsszám:	11553	Védelem műemlék
Azonosító:	17743	Bírság I.
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

A királyi templomhoz egy papi testület tartozott, amely később az ország egyik legrangosabb társaskáptalanjává vált, élén az ország prelátusai közé tartozó székesfehérvári préposttal. A középkorban 1543-ig, Székesfehérvár török kézre jutásáig fennállott, majd a város 1688-as felszabadítása után ismét helyreállított, és a püspökség 1777. évi megalapításával megszűnt királyi káptalan épületeinek és kerengőjének ásatásokkal feltárt maradványai jelentik a Táncsics utca torkolata és a környező későbbi épületek alatti romterületet. A Városháza térről kelet felé tartó utcasor három 19. és 20. század eleji házból álló tömbje és a Vasvári Pál utcai házak a középkori prépostság romjaira, nagyméretű, oszlopos kerengőudvarának területére és az itteni középkori temetőre épültek, a házak török eredetűek is lehetnek. A különféle temetőkhöz tartozó sírok mellett több, a kerengőhöz tartozó épületegyütteshez szervesen illeszkedő „in situ” részlet és leletek is előkerültek a környéken folytatott leletmentéseken. Egy később elbontott ház helyén tárták fel a bazilika délkeleti részén a két félköríves kápolnát, melyek egykor a kerengő folyosójáról nyíltak. A területen folytatott csatornázási munkálatok során, a déli mellékkápolna közelében Nagy Lajos korabeli vörösmárvány sirkövet találtak „...IRLU... FAMULUS” felirat töredékkel és 1373-as évszámmal. A Vasvári Pál utcában ásatás során előkerült a kerengőfolyosó udvari falának délnyugati sarka, egy vaskos falsarok, egy törökkori ház falai, kerítése és emésztőgödre, valamint 71 sír.

Megjegyzés:

A Szent István Király Múzeum gyűjteményében nagy számban őriz a királyi bazilika- együttesből származó, eredetileg különféle szerkezetekhez tartozó gótikus boltozati bordát, néhány nyíláskeret-, hevederív-, és kisebb ornamentális töredékeket.

Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 139

Cím:	VÁRKÖRÚT 19. - KORONÁZÓ TÉR	265.
Hivatalos név:	IZRAELITA HITKÖZSÉG HÁZA	
HRSZ:	402	GPS 47,191701°; 18,411913°
Törzsszám:	11402	Védelem műemlék
Azonosító:	11701	Bírság II.
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

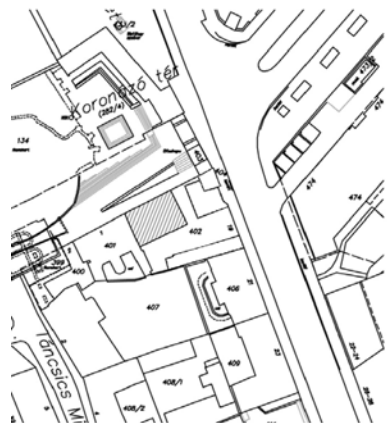
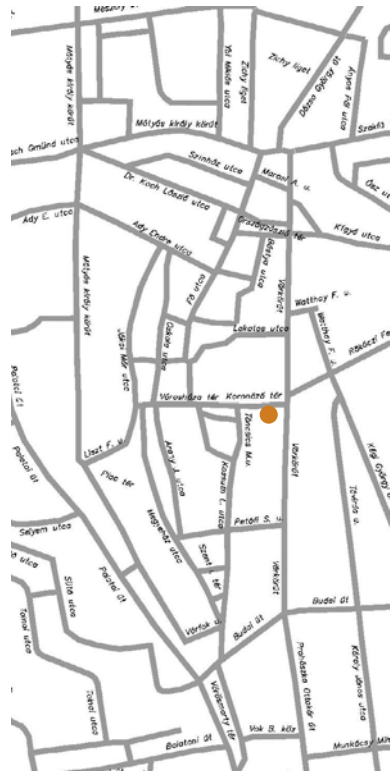
Részen zártorban álló, alapincézett, egyemeletes historizáló lakóház. Az 1826-os Wüstinger-féle városalaprész szerint üres telek volt. A jelenlegi beépítés többszöri bonyolult telekosztás során alakult ki. Az eredetileg több, kisebb 19. századi házból állt („tűzoltó őrtanya”). A mai épületet 1870 körül építette szeretetházként a Grünfeld Jakab-féle izraelita árvaházi és aggintézeti alapítványa, közel egyidőben a várkör vizivárosi oldalán elkészült neológ zsinagógával. Homlokzatát az 1930-as évek végén Kotsis Iván tervei szerint újjitották fel, eltávolítva a későromantikus elemeket. A háborús sérülések következtében 1946-ban renoválták, a telek egy része foghíj maradt. A ház emeletén található ma az Izraelita Hitközség imaterme, földszinti és pincészínti helyiségeit 1992-93-ban üzletté alakították.

Az épület legértékesebb része a Koronázó tér felőli oldal csehsüvegboltozatos pincerendszere, ami a délkeleti sarkán érintkezik a telken ferden áthaladó városfallyal. Az egykori Monostor bástya a középkori királyi bazilika szentélyét ölelte körül, és nagyjából az 1601-ben elpusztult bazilika köveiből épült. Délkeleti sarkát e ház. és a szomszédos Táncsics M. u. 2. udvarán ásta ki Siklósi Gyula 1986-ban egy leletmentés során. E saroknál is egyértelművé vált, hogy a fal alapozása eltérő irányú volt a felmenő falak szerkezeti rendjéhez viszonyítva. A fal széleit kváderkövekből rakták, a két kváderkö között tömésfalat találtak.

Megjegyzés:

A 17 század elején felépült olaszbástya falvastagsága átlagosan 370 cm volt, és a 13. századi városfalnál jóval mélyebbre, valószínűleg az egykori talajvíz szintjéig alapozták. Az alapozáshoz gerendákat használtak fel.

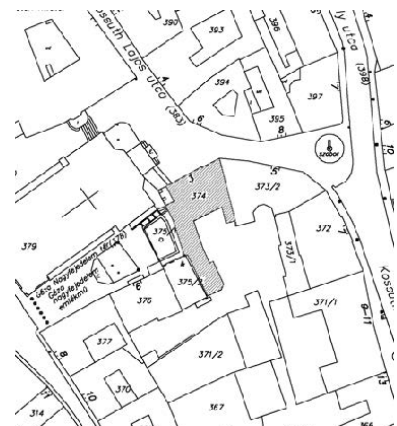
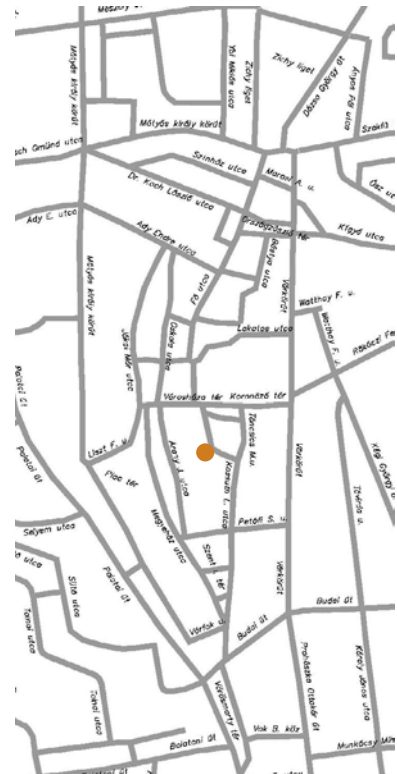
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 140

Cím:	KOSSUTH UTCA 3.	257.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	374	GPS 47,190638°; 18,410598°
Törzsszám:	10840	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3844	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

Zártorú beépítésben, saroktelken álló, szabálytalan U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, klasszicista lakóház. A 18. század fordulóján az első épület 1727 előtt épült. Építtetője Cheverelle báró, városparancsnok volt, 1690-ben kapta az ingatlant az Udvari Kamarától. 1703-ban tőle vásárolta meg Caraffa gróf. Később számos tulajdonosa volt. 1869-ben özv. Flits Jánosné a birtokosa, ekkor földszintjén vendéglő működött. 1909-ben már a Székesfehérvári Kölcsonös Népsegélyző Egylet tulajdona. A mai ház utcai szárnya a 19. század elején épült. Főhomlokzatának enyhén előrelépő középrizalitjában szegmentíves záródású kapualj látható. 6 szakaszos kapualja kosárféle dongaboltozatos hevederivekkel. A homlokzat földszinti nyílásai félköríves, az emeletiek vízszintes záradékúak. Udvari homlokzatain osztó- és főpárkány fut. A földszinti helyiségek többsége csehsüveg boltozatos, az emelet síkfödémű. Legutóbbi felújítása során (1985-87) az 1934-ben kialakított utólagos árkádok megszüntetése és a tetőtér beépítése Schulz István és Virág László tervei alapján készült. Udvari homlokzata mögött fedett folyosó alakult ki szegmensíves árkádképzéssel. Az udvarba benyúló keleti szárnya a korai királyi vár falára épült barokk épület maradványainak felhasználásával készült, újszerű épületként. Udvara hangsúlyos része lett az 1990-as években parkszerűen kialakított és közterület jelleggel megnyitott tömbbelsőnek.(készült 1995 – 2006 között).

Megjegyzés:

A tömbbelső megnyitásának és közcélú használatának gondolatát Schulz István építész szorgalmazta, és elkészítette tanulmánytervét. A részletes terveket készítették: Szigeti Gyula építész, J. Szikora Éva és Kozma Klára kertépítészek.

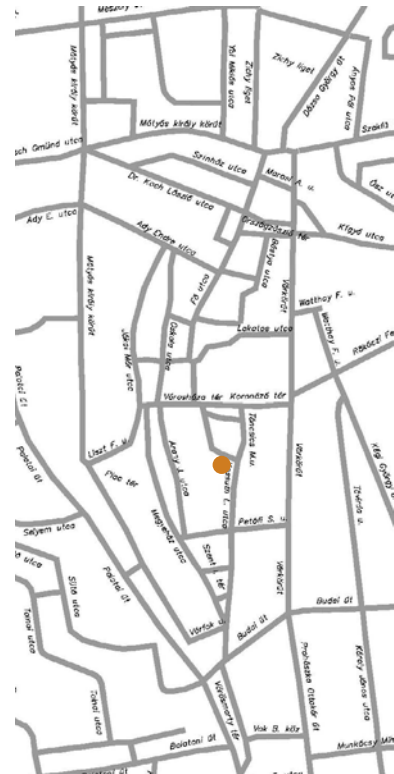
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 141

Cím:	KOSSUTH UTCA 5.	258.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	373/2	GPS	47,190669°; 18,410978°
Törzsszám:	10841	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3845	Bírság	
Műemléki környezet:		HRSZ:	
Azonosító:			

Zártorú beépítésben álló, kétszer törtvonalú utcavonalra épülő, egyemeletes romantikus lakóház. A telek a 17. század végén a szomszédos Cheverelle-házhoz tartozott. 1826-ban Zelke József, majd 1851-ben a részben üres ingatlant Karl György fehérvári építőmester vásárolta meg, aki 1857-60 között építette meg a házat. 1909-ben az unokaöccse, Karl István, 1927-ben ifj. Rehorska Vilmos kelmefestő és vegytisztító nagyparas lett a tulajdonos. Polgármesteri megbízatása előtt néhány évig itt lakott Csitáry G. Emil a családjával. A szabályos nyíláskiosztású főhomlokzat követi az utca kanyarulatát. Kváderezett földszinti falak, a homlokzaton végéigfutó osztópárkány, könyöklőpárkány és az emelet sarkain vakolatarmírozás jellemzi. A földszinti portálok és az emeleti ablakok vízszintes záródásúak, utóbbiak mellvédvel és gyamolított szemöldök-párkánnyal. A hangsúlyos főpárkány alatt kerek virágszerű padlásszellőzők sorakoznak. Szegmentíves bejárati kapuja a közép-tengelyben nyílik. Kapualja szegmentíves donga, ehhez kapcsolódik a köralaprajzú, süttöi vörös mészkőfokos lépcsőház, dekoratív öntöttvas pálcátagos ráccsal. A ház földszinti és emeleti terei síkfödémesek. Udvari homlokzata mögötti fedett folyosó húzódik törtvonalú, szegmentíves árkádnílásokkal. Az 1980-as évek második felében sor került a ház teljes felújítására, tetőtérbeépítéssel (tervezte Schulz István) és az egyik udvari szárny jelentős átalakításával (tervezte Németh László). Udvara a nyitott tömbbelső része.

Megjegyzés:

Megjegyzendő, hogy az 1826-os Wüstinger-féle városlaprajz az egykori Kaszárnya utca hajlatában, azaz a mai Kossuth utca 3-5-7-9 számú ingatlanok viszonyában a jelenlegitől jelentősen eltérő telekosztást ábrázol.

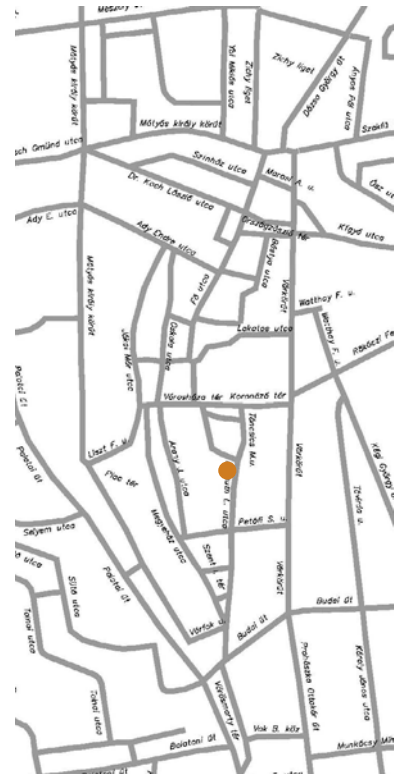
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 142

Cím:	KOSSUTH UTCA 7.			177.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	372	GPS	47,190487°; 18,411252°	
Törzsszám:	1521	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3846	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	80.	HRSZ:	371/1, 373/1, 2; 383, 397, 413, 414/2	
Azonosító:	21953			

Zártorú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, alapincézett, egyemeletes, romantikus lakóház. Helyén késő középkori eredetű barokk ház állt. 1712-ben Ujvári Péter Fejér vármegye esküdtje volt a tulajdonos. 1861-ben Grundböck Ferenc fehérvári ácsmester birtokában volt az ingatlan, aki abban az évben kapta meg az engedélyt a régi ház lebontásáról és az új ház építéséről készített tervére. 1909-ben a Grundböck családon kívül Tosch Károly (a Magyar Király vendéglőse) is tulajdonos volt. A megépült ház utcai földszinti homlokzatán a kváderes vakolatarchitektúra mellett háromtengelyes, pilaszteres, oszlopos tagolású középrizalit, benne 3 félköríves záródású („Rundbogenstil”) kökeretes ajtó. Az üzletportálok nyíláskiváltása 1931-ben készült. Az emeletén szegmensíves, fülés keretezésű ablakok, tengelyenként kockafejezetű oszlopok és konzolok. A homlokzat sima vakolású oldalsó részeinek emeletén 2-2 páros, szegmensíves ablak. A főpárkány alatt kerek rácsos padlásszellőzők. A kapualj folytatásában félköríves, igényes romantikus öntöttvas korlátal kísért, alátámasztás nélküli körlepcsőház, melynek tömbje két részre osztja a kicsi udvart. A nyílászárók többsége eredeti építéskori. A homlokzat és lépcsőház igényes felújítása 1964-ben történt. Az ingatlannak nincs kapcsolata a tömbbelsővel.

Megjegyzés:

Fitz Jenő, Széchenyi-díjas székesfehérvári történész régész szerint a házat „Feszl Frigyes műveinek hatására építették”. Az idézet forrása: Fitz – Császár – Papp: SZÉKESFEHÉRVÁR, 1966.

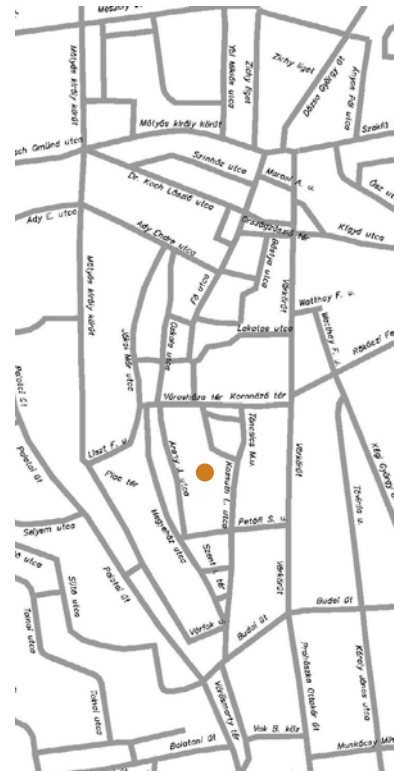
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 143

Cím:	KOSSUTH UTCA 9. UDVAR			245.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	371/2	GPS	47,190277°; 18,411359°	
Törzsszám:	10326	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3847	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	79.	HRSZ:	362/1, 2; 367, 369, 370, 371/1, 373/1, 2; 374, 375/2, 376, 377	
Azonosító:	21952			

A megnyitott tömbbelsőben, dél felől zárt sorban áll az L alaprajzú, szintváltásos, részben alapincézett középkori eredetű barokk lakóház. Az eltérő terepszintek miatt nyugati oldalán földszintes, a tömbbelsőre néző keleti felén emeletes. A ház nyugati fala a tömbbelsőt átszelő, korai királyi vár elbontott külső falára épült a 14-15. században. Emeletén gótikus nyílások maradványai, az északi oromfal földszintjén várfalmaradványok láthatók. A török hódoltság után az 1760-as évekig Kolozsvári Mihály vármegyei főszolgabíró tulajdonában volt. A középkori ház a 18. század második felében egy emeletes arkádos folyosó-traktussal bővült. Az udvari traktus keleti homlokzatán 3-as földszinti arkádsor, emeletén csehsüveg boltozatú vakarkádok láthatók. Az újabb részt erősen kiülő koronázópárkány zárja le. Földszintjén vasos pilléren nyugvó csehsüveg-, és dongaboltozatos terek helyezkednek el. A 19-20. században jelentős belső átalakításokra került sor, ezek egy része az örökségi értékek rovására történt. A felújítás és műemléki helyreállítás az 1990-es évek elején valósult meg Schulz István tervei alapján. A bővítmény északi falán történelmi órajáték látható. 2001-2004 között készült, Kovács Jenő órásmester, Schulz István építész, Ecsedi Mária képzőművész grafikus, és Korompai Péter kerámikus munkája.

Megjegyzés:

A 9. és 11. számú telkek utcavonalán zárt sorú, kétemeletes, magastetős modern lakóház-kettős áll, beépített tetőtérrel, a tömbbelső alá is benyúló mélygarázzsal, 1992-94 között épültek. Mindkét ház kapualján át szabadon megközelíthető a tömbbelső.

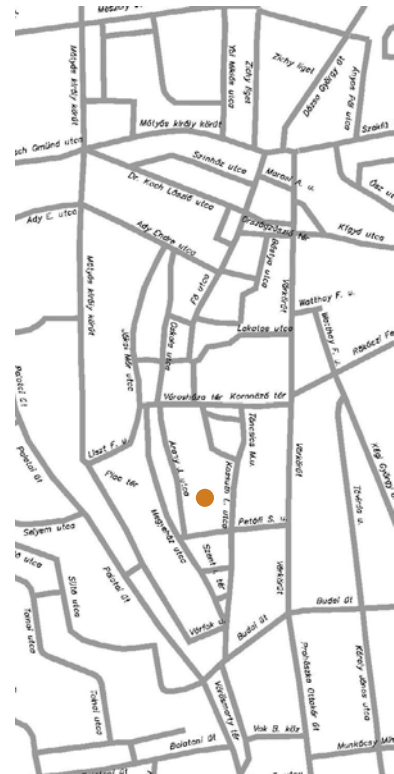
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 144

Cím:	KOSSUTH UTCA 11. UDVAR			246.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	367	GPS	47,190160°; 18,411380°	
Törzsszám:	10327	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3849	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	77.	HRSZ:	362/1, 2; 365, 366, 368, 369, 371/1, 2;	
Azonosító:	21950			

A megnyitott tömbbelsőben, észak felől zárt sorban áll a téglalap alaprajzú, egyemeletes, szintváltásos, alapincézett, manzárdtetős barokk lakóház. Az eltérő terepszintek miatt nyugati oldalán földszintes, a tömbbelsőre néző keleti felén emeletes. Az egykori királyi vár külső falán álló középkori ház helyén, köveinek felhasználásával épült a 18. század közepén. 1698-ban az ingatlan Újvári Ferenc, veszprémi harmincados, kuruc parancsnok birtoka. 1712-ben Kolosvári Mihály, Fejér vármegye főszolgabírája tulajdonában állt. 1727-67 között Hrabovszky István, Fejér vármegye főjegyzője a birtokos, ő építette az új házat 1743-61 között. Az 1800-as évektől Bajzath József és leszármazottai birtokolták. 1869-ben a Szatmári Irgalmas Nővérek rendje tulajdonában állt, bérház és nyomdaként használták. Az 1930-as években utolsó tulajdonosai, a Héjji-testvérek kívül-belül jelentősen átalakították. Aszimmetrikus keleti homlokzata háromtengelyes, a földszintjén kosárirves arkádok, az északi vakarkádban szalagkeretes ablak. A homlokzat középtengelye enyhe ívben kiemelkedik, emeletén az íves baluszteres kömellvédés loggia két oldalán, oldalként eltérő méretű középosztós kókeretes ablakok. Nyugati homlokzatán két-két kókeretes ablak között ovális felülvilágító ajtó. Középfolyosós, földszinti helyiségei cehsüveg- és élkereszt-boltozatosak.

Megjegyzés:

A Kossuth utca 9. és 11. sz. ingatlanok utcavonalán felépült - modern architektúrájával a műemléki környezetbe illeszkedő - épületegyüttes 2008-ban elnyerte Székesfehérvár Építőipari Nívódíját.
(Építésztervezők: Vadász György, Váncza László, Miltényi Miklós)

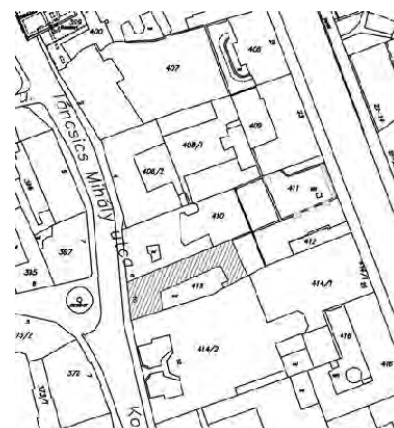
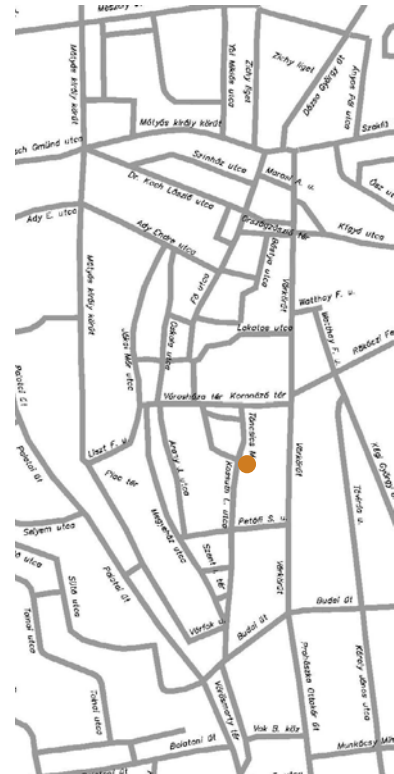
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 145

Cím:	KOSSUTH UTCA 10.		251.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Csöppenszky – ház)		
HRSZ:	413	GPS	47,190709°; 18,411386°
Törzsszám:	10834	Védelem	műemlék
Azonosító:	3848	Bírság	II.
Műemléki környezet:	78.	HRSZ:	372, 373/2, 383, 398, 410, 411, 414/1, 2
Azonosító:	21951		

Zártorban álló, U alaprajzú, egyemeletes, szecessziós lakóház. a köztudatban ún. "pávás" vagy Csöppenszky-ház. 1712-ben Jodocus Schmidt építőmesteré az ingatlan, részben ő építette a mai ház elődjét. A telek végében álló szárny az elbontott városfalra épült. 1727-ben Haitzinger Pál, a fehérvári ciszter templom építője a tulajdonos. 1861-ben Csöppentzky Ferenc birtokolja. A korábbi épületmaradványokon épült 19. századi lakóház utcai traktusát Csöppentzky Mihály ügyvéd 1905-1909 között átépíttette. (Fröschl Ferenc). 1953-ban jelentős belső átalakítások történtek. Többször részlegesen felújították. A ház legfőbb ékesége, a szecessziós főhomlokzat felső lezárása hullámos-karéjos vonalú, oromzatos attika, amit négy sávozott pilaszter támaszt alá, tetejükön pávás díszítéssel. Középtengelyében hullámos párkánnyal koronázott kapu, eredeti vasrácsos fa szárnyakkal, kétfelől újszerű üzletportálokkal. Az emeleten hármass nyílású loggia, mives, könnyed kovácsoltvas korláttal, félköríves lezárású nyílászárókkal. A homlokzaton és a síkfödemes kapualj falain szecessziós stukkóornamentika. lépcsőháza köralaprajzú, alátámasztás nélküli, mives könnyed kovácsoltvas korláttal, építéskori nyílászárókkal. Udvari homlokzata egyszerű, függőfolyosós vaskorláttal, a hátsó szárnyban új, kétkarú lépcsőházzal. A páratlan értékű utcai homlokzata jelenleg méltatlanul rossz állapotban van.

Megjegyzés:

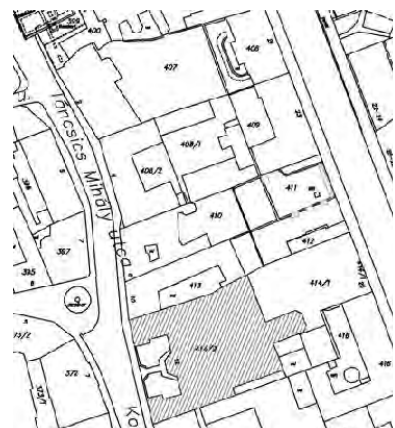
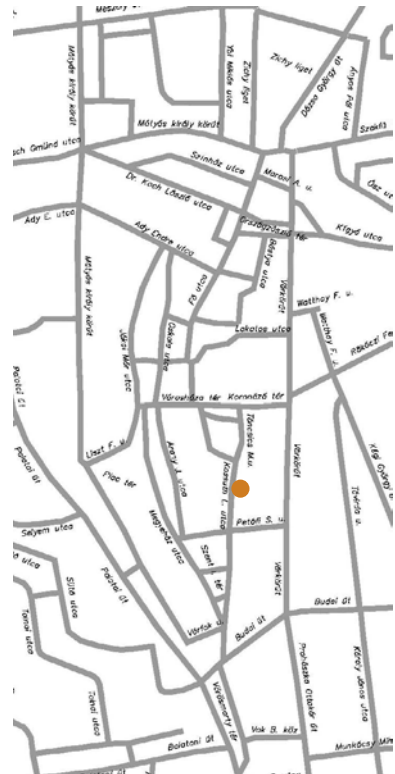
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 146

Cím:	KOSSUTH UTCA 12.			244.
Hivatalos név:	ÁRPÁD FÜRDŐ			
HRSZ:	414/1, 2	GPS	47,190512°; 18,411571°	
Törzsszám:	10272	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3850	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	76.	HRSZ:	371/1, 372, 373/2, 383, 411, 412, 413, 415/2, 3; 416, 432, 465, 466, 469	
Azonosító:	21949			

Zártorú beépítésbe illeszkedő, földszintes, részben egyemeletes, előkertes, magastetős épület, a Belváros legkülönlegesebb beépítése és épülete. A 18–19. században ezen a helyen katonai élelmezési raktár volt. A mai szecessziós fürdőépület 1905-ben épült, egy fehérvári eredetű, neves építészdinasztia egyik tagja, Hübner Jenő (1863-1929) tervei szerint. A város levéltára őrzi az eredeti terveket. Az épület további története kalandos. Az U-alakú utcai főszárny előkertet fog közre, amelyet az utca felől köpílléres és kovácsoltvas rácsos kerítés határol. A traktus egyemeletes, nyolcszöghasáb alakú, kupolával fedett, előcsarnokot magába foglaló középrészre pavilonszerűen előreugrik, a kupolatestet mészkből faragott baluszterek keretezik. A homlokzati fal téglá architektúra, kőfaragványokkal. Kiemelendők a gazdag diszműbádogos munkák. A fürdő első két traktusa közel szimmetrikus alaprajzzal épült. A főbejárat félköríves, kosáríves záródással, puhamészko oszloppal, szemöldökdiázzsal, ami nyolcszögű, kupolás előtérbe vezet. Tengelyében a ház egyik különlegessége, a faszervezetű mives galériás kabinsor, mögötte két, kisméretű apszisban végződő, kupolával fedett medencetér épült. Nyílászárók, burkolatok, díszítések, és a beépített berendezés jelentős része ma is eredeti szépségében látható. A városfal nyomvonala a kupolás medencetert metszi át. Az Árpád Fürdő épületét 2010-re műemléki igényességgel, példaértékűen helyreállították.

Megjegyzés:

Az egykori Kaszárnya utca ezen oldalán városi tulajdonú, elsősorban a katonasági létesítmények voltak. Az utca neve és az 1826-os Wüstinger-féle városalaprajz is erre utal. A nagy telken keretes beépítést ábrázol, nyugati szárnya a városfalon állt.

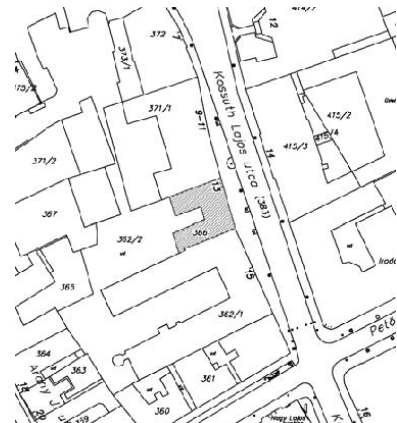
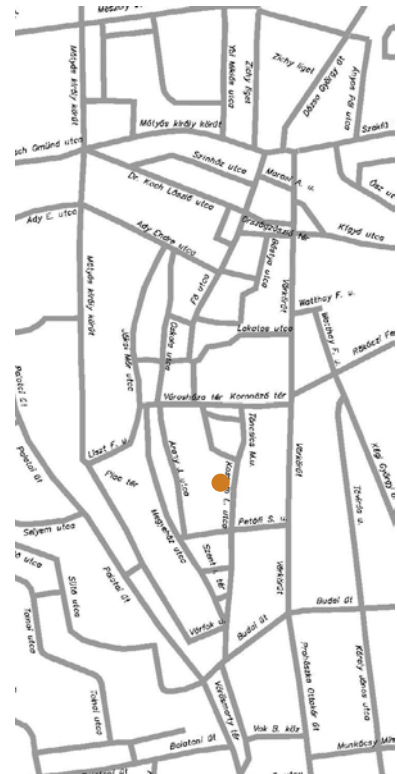
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 147

Cím:	KOSSUTH UTCA 13.			178.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	366	GPS	47,190033°; 18,411441°	
Törzsszám:	1523	Védelem	műemlék	
Azonosító:		Bírság	II.	
Műemléki környezet:		HRSZ:		
Azonosító:	3851			

Zártsorú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes későbarokk lakóház. Az egykor itt álló középkori épület a 17. század végén került a gróf Zichy család tulajdonába, majd a báró Rudnyánszky család vette meg. A ház mai alakját 1801-1805 között építették meg Schwanfelder János számára. Későbbiekben bérház lett, polgári tulajdonosokkal. Az utcai szárny kapualjától balra eső földszinti része az alatta lévő pince falaival együtt feltehetően a középkori ház maradványa. Az épület teljeskörű felújítására 1987-ben került sor (építész: Schulz István) Homlokzata 2+2+2 tengelyes. Földszintjén a középrizalitban széles, kosárirves, kőkeretes, vállpárkányos kapu készült, rozettás zárókövet, két oldalán az üzletek vízszintes záradéku, kőkeretes nyílásaival közrefogva. Az emelet 6 tengelyes, lizénákkal és lapos faltáblákkal. A kapu felett a középtengelyben két félköríves záradéku emeleti ablak, tükrös vakolatkeretézéssel, füzérdiszítéssel. A kapualj és az utcai szárny földszinti helyiségei csehsüveg boltozatosak, az emeletiek síkfödémesek. Az udvari homlokzata déli szárnyában a záróköves, barokk, kőkeretes kapun át megközelíthető lépcsőháza átépített, az erkélyek is újak. Az ingatlan saját udvarát a tömbbelső kialakítása során megszüntették, a terület része lett a közcélú használatú belső parknak.

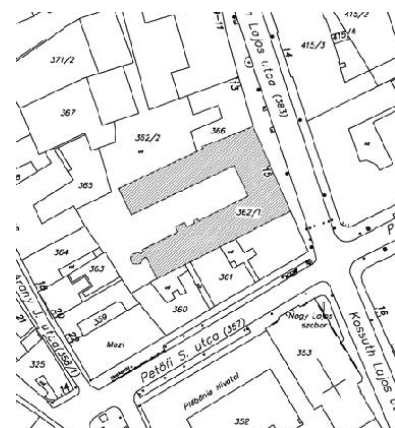
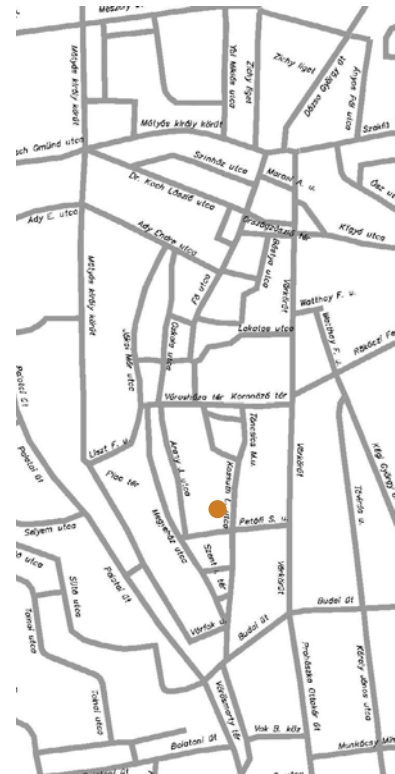
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 148

Cím:	KOSSUTH UTCA 15.			179.
Hivatalos név:	volt PELIKÁN-SZÁLLÓ			
HRSZ:	362/1, 2	GPS	47,189836°; 18,411565°	
Törzsszám:	1524	Védelem	műemlék (nyilvántartott)	
Azonosító:	3852	Bírság		
Műemléki környezet:		HRSZ:		
Azonosító:				

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alapincézett, egy- és két-emeletes, későbarokk lakóház, a tetőtér újabkori beépítésével. Az ingatlan 1698-ban Fábri Ferenc századosé, majd Johann Ludwig Frühwirth császári élelmezési komisszáriusé volt. Az 1800-as évek elején az épület (szálló) tulajdonosa Polimperger József volt, a 19. század közepétől a Györy-családé. A ház jelenlegi kialakítását a 18. század közepén nyerte el. Később többször átalakították. Utcai traktusában volt a Pelikán Fogadó, melyről nevét kapta. A Nemzeti Játék Színi Társulat 1818–1837 között működött benne, a színházterem 80 éven át az udvari szárnyban volt. Itt szerepelt Petőfi Sándor 1842-1843 telén, mint színész. 1873-ban ez a szárny összedőlt. (Ezután épült fel a város közsínháza a Fő utcában) Copf stílusú utcai homlokzatának középrizalitjában kosárvés kapu, a földszinten és a középrizalit emeletén sávozott vakolatarchitektúra. A kapu kőkeretének zárókövén 1756 és IGS felirat. Udvari homlokzatai az oldal-szárnyak mindkét emeletén kosárvés, tornácos kialakításúak. A földszint helyiségei boltozatosak, az emelet síkfödémű. A fölépcsőház törpepilléres, kőbábos. Az északi szárny újszerű kialakítású homlokzata a megnyitott tömbbelsőre néz. Az épület felújítása 1980-86-ban, majd 1989-ben történt, Schulz István tervei szerint. Az újjáépítés során a nagytermet földemmel megosztották és kétszintes, és az udvar felé árkádos homlokzatot alakítottak ki. Ma ez a város kamaraszínháza, a Pelikán-terem.

Megjegyzés:

A Fejér Megyei Építészek Kamarája SCHULZ ISTVÁN építész (1934-2010) emlékére 2012-ben emléktáblát helyezett el a ház tömbbelsőre néző falán, „Aki sokat tett Székesfehérvárért” méltatással.

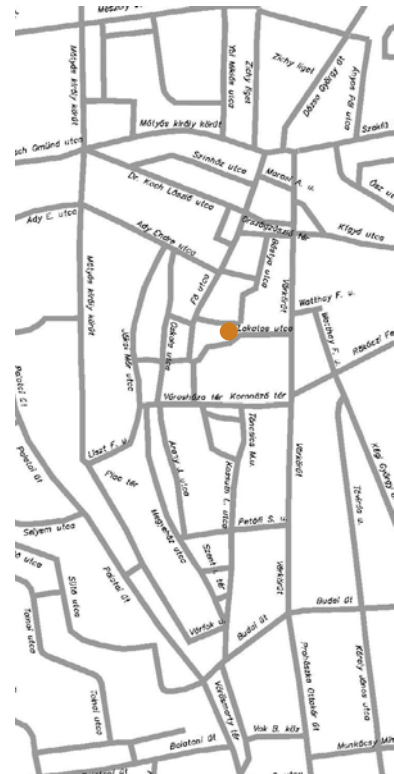
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 149

Cím:	LAKATOS UTCA 12.	180.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	111	GPS 47,192435°; 18,409938°
Törzsszám:	1525	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3853	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

Zártorú beépítésben álló, L alaprajzú, egyemeletes, alápincézett, copf stílusú sarokház. 1760 előtt egy jelentős méretű ingatlant képezett a szomszédos telekkel (hrs: 109). Ezen a térségen a 17. század végén kovácsok, lakatosok kis házai, műhelyei voltak. 1784-ben e házban lakott Flögl (Fligl) András szobrász, aki később a Bástya u. 1. számú házat építtette. 1869-ben Flögel Ede kesztyűkészítő a ház birtokosa, a helybeli evangélikusok egyik előjárója. A ház a 18. század elejétől fokozatosan kezdett kiépülni, utoljára a déli szárny az 1830-as években. Lakatos utcai homlokzatának síkja középtájtban megtörik. Ennek közepén nyílik a kökeretes gyalogkapu. A homlokzatok földszintjén sávózás, az övparkány fölött az emeleti részekben vakolattükrök, a főparkány alatt konzolsor, a megnyújtott konzolok a sima keretezésű ablakok sarkaihoz csatlakoznak. A kapualj boltozott, a lépcsőház fülkével tagolt. Az udvari homlokzat tagolatlan.

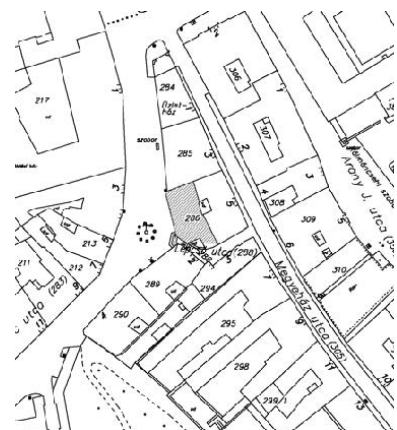
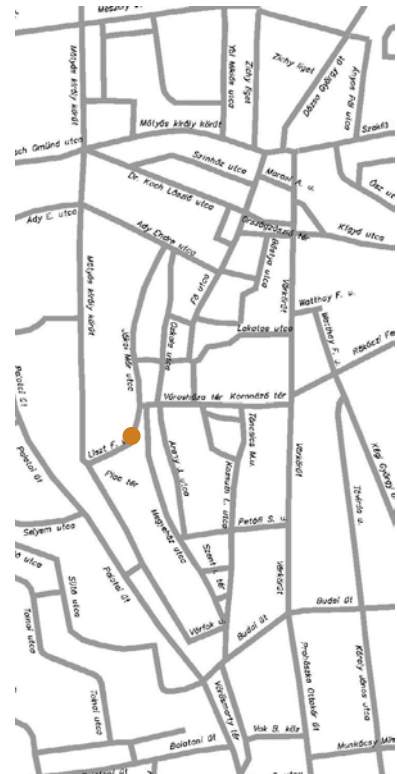
Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 150

Cím:	LÉPCSŐ UTCA 1. – MEGYEHÁZ UTCA 5.		264.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	286	GPS	47,190280°; 18,40889°
Törzsszám:	1526	Védelem	műemlék
Azonosító:	3854	Bírság	II.
Műemléki környezet:	74.	HRSZ:	213, 214, 283, 285, 288, 289, 294, 305, 307, 308
Azonosító:	21945		

Zártorú beépítésben álló, szabálytalan alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, manzardszintes barokk lakóház a hajdani Palotai kapuhoz vezető utca kanyarulatában, a korai királyi vár dombjának aljában áll. Emeletéről nyílik a kijárata a Lépcső utca felőli kis déli udvarára. 1739-ig egy közös ingatlant alkottak a mai Megyeház u. 5. számú házzal. 2005-ben újra egyesítették őket a nyilvántartásban, mert egy közös lépcsőházuk van. 1717-ben Fläschcker András Máté fürdős, majd 1727-ben Schlosser Ádám tímár háza volt. 1783-ban farádi Vörös Zsigmond, Fejér vármegye alispánja vette meg. A 17. század végétől folyamatosan kiépülő ház 1739-től az Iffkovich kereskedő családé volt, ekkor nyerte el a ház mai alakját. Majd más tulajdonosok után, 1793-tól, a Flits család nemzedékei birtokolták. Az utcaképet meghatározó, elegáns homlokzata 5 tengelyes, az utcánévadó külső lépcső kezdetével megtörik. Földszintjét az üzletportálok némileg jellegtelené tették, de az övpárkány fölött megmaradt az eredeti architektúra, a korinthoszi fejezetű pilaszterekkel, az első emeleti kőkeretes ablakokkal, melyek íves szemöldökpárkányait rokokó ízlés szerint tördelt formában húzták ki, valamint az ablakszemöldökök stukkóból készült stilizált növényi díszével. A két középső ablak közötti félköríves lezárású szoborfülkébe Nepomuki Szent János szobrát helyezték el. A manzardszint ablakai egyenes lefedésűek, egyszerű fűles kereteléssel.

Megjegyzés:

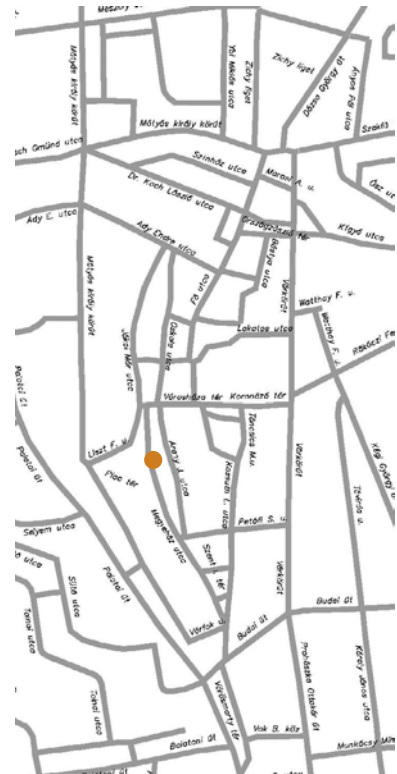
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 151

Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 5. - LÉPCSŐ UTCA 1.		264.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	286	GPS	47,190280°; 18,408897°
Törzsszám:	10209	Védelem	műemlék
Azonosító:	11913	Bírság	II.
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

Zártorú beépítésben, saroktelken álló, részben alápincézett, romantikus sarokház. Főhomlokzatával keletre, a Megyeház utcára, rövidebb déli homlokzatával a szűkebb Lépcső utcára néz. Nyugati homlokzatával az azonos helyrajzi számú, de eltérő műemléki törzsszámú Lépcső u. 1. számú házzal épült össze, kicsi zárt udvar megtartásával. Pincéje átnyúlik a Lépcső utca 1. sz. alá, amellyel 1739-ig közös telket alkotott, az ingatlanokat 2005-ben újra összevonták. Korábbi épületrészeket is magába foglal, mai képét a 19. század második felében nyerte el. 1934-ben jelentősen átalakították. Főhomlokzatát a földszinti ablakok plasztikusan alakított, törtvonalú, romantikus szemöldökpárkányú vakolatkeretezése jellemzi. Nyílászárói egy szecessziós átalakítás emlékei. Az emeleten egyszerű, a főpárkányból lefüggesztett, sima szalagos keretelésű, ki-be nyíló szárnyú, késő klasszicista ablakosor halad, középen enyhén előreálló középrizalit osztópárkánnyal. Tengelyben nyíló kétszárnyú gyalogkapuja szecessziós, virágdíszes vasráccsal. Keskeny kapualja későbbi átépítés eredménye, végéből indul az emeletre a félköríves alaprajzba szerkesztett húzottkarú kőlépcső. Földszintje csehsüveg-boltozatos. Az épületbelső nyílászáró szerkezetei több átépítési korból valók.

Megjegyzés:

A már régebb óta műemléki védelem alatt álló Lépcső u 1. sz. műemléki törzsszáma és azonosító száma jóval magasabb értékű, mint a később, a 2005-ben történt összevonást követően műemlékké nyilvánított Megyeház utca 5. számú ház értékei. Tisztázandó kérdés.

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 152

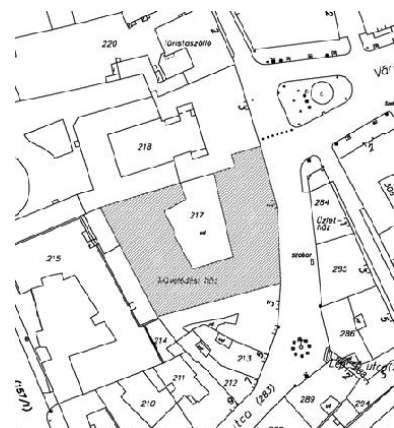
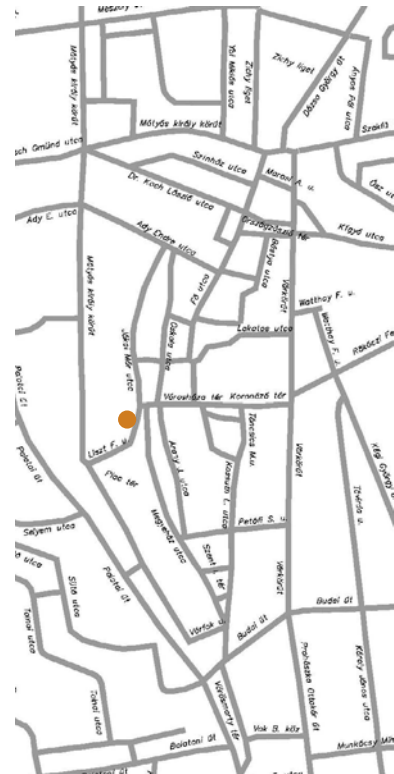
Cím:	LISZT FERENC UTCA 1.		182.
Hivatalos név:	MŰVELŐDÉSI HÁZ (volt Szögyén–Marich-ház)		
HRSZ:	217	GPS	47,190638°; 18,410598°
Törzsszám:	1527	Védelem	műemlék
Azonosító:	3855	Bírság	II.
Műemléki környezet:	73.	HRSZ:	HRSZ: 214, 215, 218, 242, 258, 282/2, 3; 283, 284, 285, 305, 306, 358/1, 382
Azonosító:	21944		

Zártosrú beépítésben álló, zártudvaros, részben alapincézett, egyemeletes, későbarokk palota a hajdani Palotai kapu közelében. Két középkori telken épült a 18. század közepén. 1750-ben uralkodói ajándékként kerül gróf Nádasdy Ferenc alispán tulajdonába, tőle vásárolta meg 1805-ben Marich Tamás. A századfordulóig a Szögyén–Marich családé volt. A 19. század végén udvari szárnyait, eklektikus stílusban, erősen átépítették. 1902-ben a fehérvári egyházmegye vásárolta meg Római Katolikus Egylet céljára. Ekkor építették az egykori kert területén, a városfalra állított korábbi épület helyén a Szent István termet és a meglévő oldal-szárny átalakításával a Szent Imre termet (építész: Say Ferenc). Utcai homlokzata, az utca ívét követően, törtvonalú. Kapuját ión pilaszterpárok tartotta architektúra keretezi. Földszintjén kökeretes üzletbejáratok és portálok, spalettával. A vakolatkeretes, szemöldökképpárányal lezárt emeleti ablakok külső szárnyai, a homlokzat síkjához képest, kifelé íveltek. A kapualj, a földszint helyiségek, az utcai szárny lépcsőháza és az emeleti folyosó boltozott. Udvari homlokzatán átalakított, historizáló vakolatarchitektúra látható. A hátsó neoreneszánsz jegyeket hordozó épületszárnyban kétkarú, kőbábos díszlépcsőház és két szint belmagasságú- az emeleten karzatos oldalfolyosós - díszterem létesült, kosárvíves ál-dongaboltozattal Több ízben történt külső-belső felújítás.

Megjegyzés:

Az épületegyüttes ma a Szent István Művelődési Ház, a Székesfehérvári Egyházmegye tulajdonában. Udvarán Gyóni Géza költő (1884-1917) egepszalakos bronz szobra látható, 1997 (Nagy Benedek).

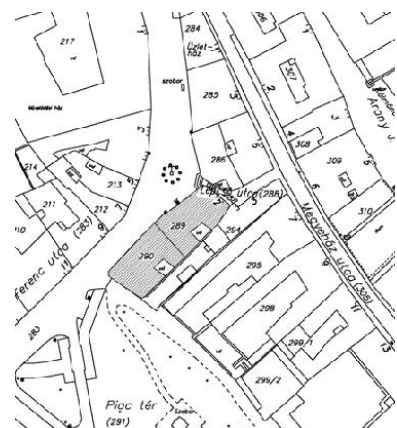
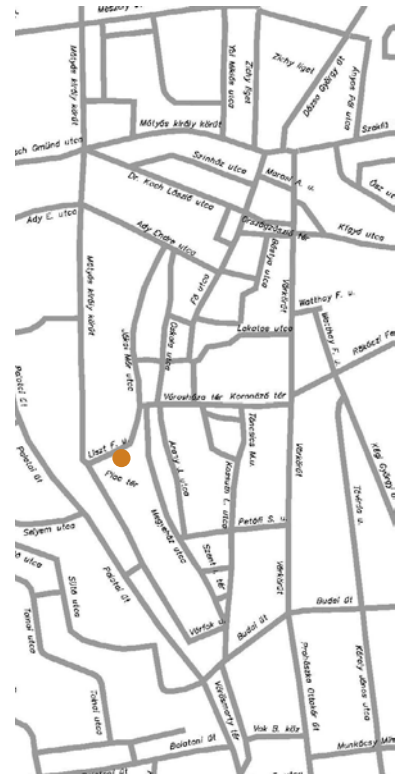
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 153

Cím:	LISZT FERENC UTCA 4. – LÉPCSŐ UTCA 2.		183.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	289, 290	GPS	47,190177°; 18,408695°
Törzsszám:	1528	Védelem	műemlék
Azonosító:	3856	Bírság	II.
Műemléki környezet:	72.	HRSZ:	211, 212, 213, 214, 283, 286, 288, 291, 294, 5531/30, 36; 5658/6, 5660, 5913/3
Azonosító:	21943		

Három utcára néző, 2 klasszicizáló későbarokk lakóházból álló, részben alapincézett, egyemeletes épületegyüttes, a földszinten üzletekkel. Az épületet alatt húzódik a városfal ide eső szakasza és a Palotai-kapu alapfalainak egy része. 1780 körül, a várfaszakas és a Palotai-kapu elbontása után, a mai Piac tér felé meghosszabbított telken egy 17. század végi ház helyén épült - a ma két helyrajzi számon lévő - épület. Az 1826-os Wüstringer-féle városalaprajzon még egy ház volt a hosszú telken, a mai épületkontúrral. 1825-ben Tulkay János, orvos tulajdona volt a ház. 1831-ben Aschner József sebész, a polgárőrség hadnagya volt a birtokos. Tulajdonosai rendszerint bérbe adták, a 19. század közepén 17 lakás volt a házban. Homlokzatán kis kiülésű közép- és oldalrizalitok, gazdag plasztikai tagolással, melyek részben átfordulnak a rövid homlokzatokra, ion jellegű kettős pilaszterekkel, a rizalitok közötti falmezőkben copf díszítésű ablakszemöldökökkel és faltükrökkel. Az épület két sarka lekerekített. Hátsó földszintes homlokzata a domboldalba süllyedő, két kis udvarral. Kapualja boltozott, az emeletre egykarú lépcső vezet. A földszinten középen nyílik a vállgyámos, záróköves, kökeretes kapu. A kapualj három szakaszos, csehsüveg boltozatos. Az épület mögötti keskeny udvarban a Palotai-kaphoz tartozó városfal egy kis darabja látható.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 154

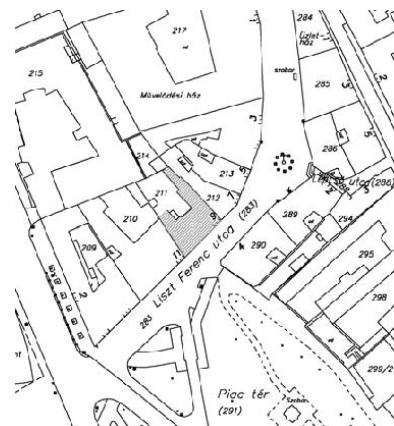
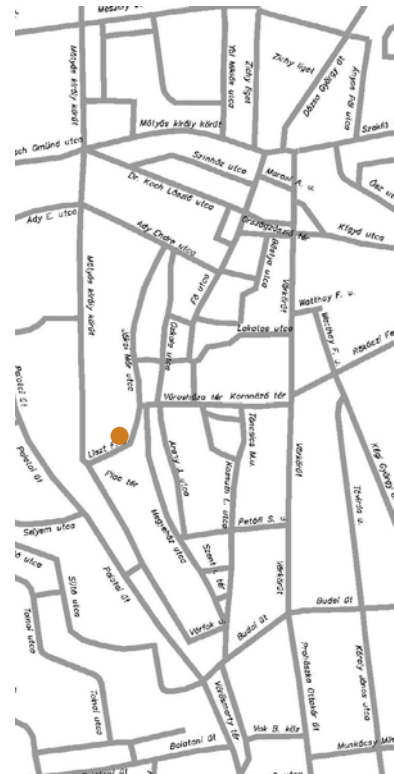
Cím:	LISZT FERENC UTCA 9.			184.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	211	GPS	47,190487°; 18,411252°	
Törzsszám:	1529	Védelem	műemlék (nyilvántartott)	
Azonosító:	3857	Bírság		
Műemléki környezet:		HRSZ:		
Azonosító:				

Zártorban álló, egyemeletes, késő klasszicista lakóház, a 19. század második felében épült az elbontott Palotai kapu közvetlen közelében. Helyén a 18. században ház állt. Telkét 1844-ben megosztották, ezután emelték a jelenlegi emeletes épületet. A ház utcai homlokzata és nyugati fala a középkori várfal maradványain áll. A telek további része a városfalon kívülre esik. 1853-ban Izmay Alajos, volt nemzetőrkapitány tulajdonában állt. Hosszabb ideig a Tremkő bábsütő család lakta. Utcai homlokzatának nyugati oldala földszintes, attikával lezárt. Udvari szárnya a II. világháborúban megsérült, részben elpusztult. A keleti oldal emeletes, 3 tengelyes épület, homlokzatát két óriás falpiller tagolja, korinthoszi fejezettel. Az emeleti ablakok mellvédjében tárcsadsz, csúcsív sor és balusztrád. Az emeletes rész földszintje boltozott, a többi síkfödemes. A házfalon Almásy Tibor emléktáblája látható, 1998.

Megjegyzés:

Almásy Tibor dandártábornok, a második világháború vézskorszakában katonatisztként Sopronban szolgált és megmentette közel négyszáz magyar zsidó munkaszolgálatos életét. 1956 óta Kanadában élt. Az emléktáblát szülőháza falára helyezték el.

Fotók:

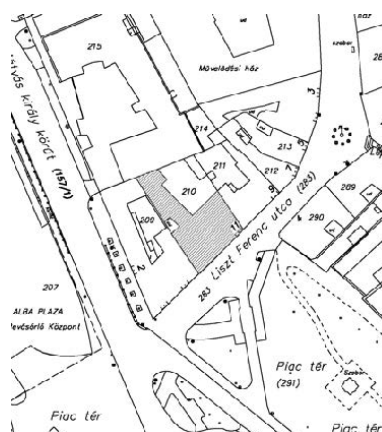
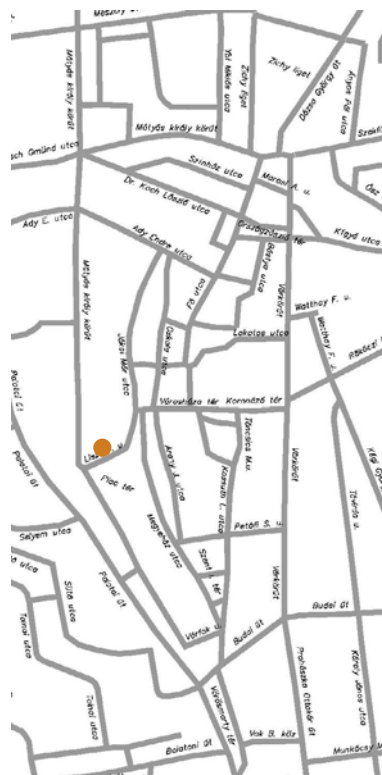
főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 155

Cím:	LISZT FERENC UTCA 11.			185.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	210	GPS	47,1934904°; 18,4088227°	
Törzsszám:	1530	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3858	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	111.	HRSZ:	210, 211, 215, 283, 291, 304, 335/2, 5660, 5658/4	
Azonosító:	21997			

Zártsorú beépítésben álló, L alaprajzú, alapincézett, egyemeletes, későklasszicista lakóház. 1820 körül épült. Az 1826-os Wüstinger-féle felmérés U alakú keretes beépítést ábrázol az utcai, a hátsó és a keleti telekhatár mentén. Az utcai homlokzat a középkori városfal és a Palotai kapu rondellájának maradványain áll. A pince déli fala a középkori városfal egy szakasza. A mai beépítést az utcai főépülethez csatlakozó nyugati szárny jelenti.

Az ingatlan a Say gyógyszerész család birtokában volt az 1820-as évektől az államosításig. Egyes kutatók az Itt működött, Say József alapította Szentháromság gyógyszerár keletkezését 1810-re teszik. Itt lakott 1828-ban Kapi József városi aljegyző, helyettes bíró, és 1869-ben Udvardi Cserna Géza, író, újságíró, aki 1872-ben a Székesfehérvár c. lap szerkesztője lett. Utcai homlokzata 6 tengelyes, a földszinti üzletek előtt félköríves záradéku árkados homlokzati-architektúrával, az ablakok felett egyenes szemöldökpárkánnyal. Főpárkányának fríz részében nyílástengelyenként, kör alakú padlásszellőző jelenik meg. A jobb szélső tengelyben nyíló kapualj szegmensívű, dongaboltozatos, szolid vakolatarchitektúrával díszített. Az udvari homlokzat belső szögletében rövid, L alakú, konzolos függőfolyosó. A földszint lapos dongaboltozattal fedett, az emelet síkmennyezetes.

Megjegyzés:

A fekete-fehér fotó Molnár Tibor, akkor fehérvári városi mérnök, később városi főmérnök felvétele a bazilika tornyából, 1935-ben. (a Szent István Király Múzeum gyűjteményéből)

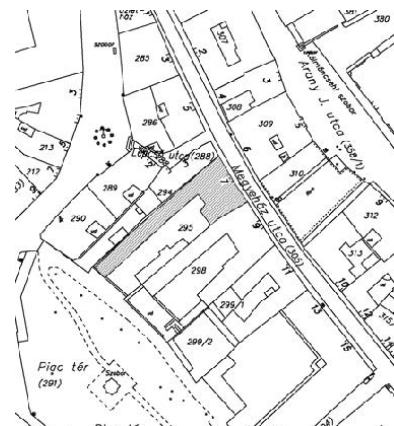
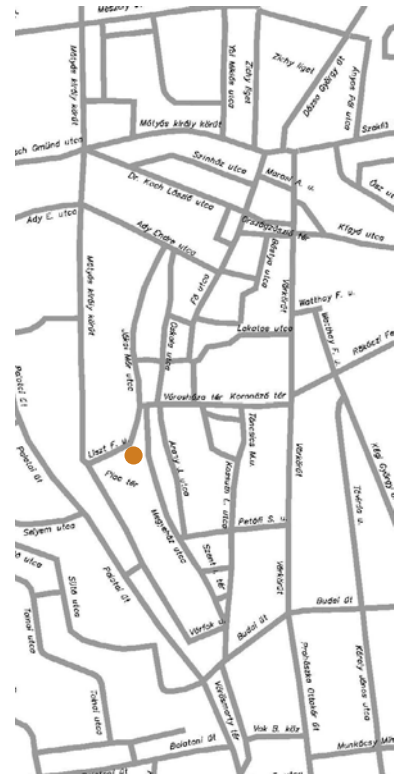
Fotók:

főkép: Molnár Tibor, 1935
Szent István Király Múzeum bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 156

Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 7.			145.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	295	GPS	47,190185°; 18,409262°	
Törzsszám:	1489	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3862	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	70.	HRSZ:	291, 294, 298, 305, 309, 310, 5531/30, 36; 5658/6, 5660, 5913/3	
Azonosító:	21938			

Zártsorú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes, későbarokk lakóház. Földszintesbe váltó hosszú északi oldalszárnya elnyúlik a középkori városfalig. A telken álló középkori eredetű ház 1727-ig Vörös Judit tulajdona volt. Korai falai emeletmagasságig állnak. Az udvar nyugati támfala a városfal török kori szakasza, az azon belül húzódó korábbi várfalszakasz a telket átmettszve az oldalszárny és az udvari járósínt alatt van. További bővítések és átalakítások után Nagy János főbíró tulajdona lett 1780-ban. A ház jelenlegi alakját feltehetően ekkor nyerte. A 19. század első felében a Tersánszky család tulajdona, a 19. század második és a 20. század első felében kanonoki ház volt. Átépitésekkel is járó felújítása 1962-ben történt. Kissé törtvonalú utcai homlokzata aszimmetrikus, a szegmentíves, kerékvetős kőkeretes kapu fölött konzolpárokon nyugvó zárterkély áll. A homlokzaton tükrös vakolatarchitektúra készült. Kapualja széles dongával indul, csehsüveg boltozattal folytatódik, a kettő között gótikus kőheveder található. Innen nyílik a kőbábos korlátú, barokk lépcsőház, törpepillérein kővázakkal. A déli oldalszárny homlokzatában kosárvíves kapualj- és tornácnílás, az északi oldalszárny emeletes szakasza előtt konzolsoron, vasrácsos függőfolyosó fut. A földszintes szárny jelentős részben átalakított. Földszinti és emeleti terei síkfödemesek, kivéve a kapualj és az északi oldalon, a pince fölötti dongaboltozatos helyiséget.

Megjegyzés:

1969-72 között a Piac téren ezen a szakaszon kiszabadították a városfalat a korábbi esetleges beépítésektől. Az egykori városfalon kívül eső terület azóta park.

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 157

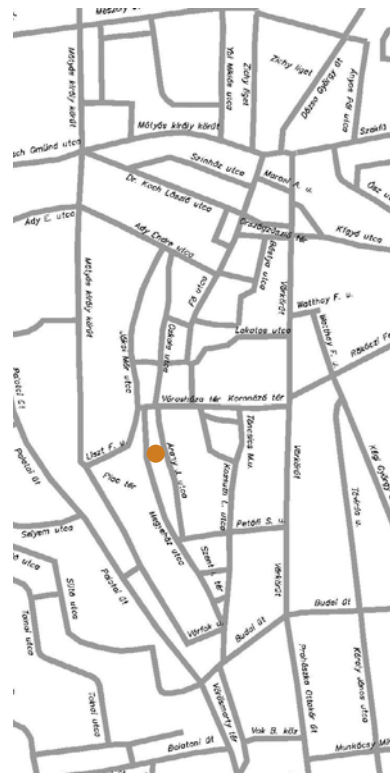
Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 8.			146.
Hivatalos név:	KÖKERETES KAPUZAT (Elpusztult ház kökeretes kapuja)			
HRSZ:	310	GPS	47.1900304°; 18.4097904°	
Törzsszám:	1490	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3863	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	69.	HRSZ:	295, 298, 299/1, 305, 309, 311, 312, 313, 358/1, 378, 379	
Azonosító:	21937			

A telken egyemeletes, U alakú barokk sarokház állt a Megyeház utca és a Templom köz sarkán, amely 1744 után épült egy 17. század végi ház helyén. A telket gróf Nesselroth fehérvári préposttól ekkor vette meg a Marich-család. 1853-tól a káptalané lett kanonoki házként. A ház a II. világháborúban súlyosan megsérült, 1965-ig romosan állt. Ekkor a romokat a kapu kivételével eltakarították, és török kori sarkköveket helyeztek el a területen. Mivel azokat sorozatosan megrongálták, ezért a maradványaikat visszaszállították a múzeumba. Az ingatlan ma foghíj telek, szemközt a püspöki székesegyházzal. A házból csak a gazdagon faragott barokk kapuzata maradt meg: gúlás kerékvetőkre állított két ferde síkú pilaszter fogja közre a széles kosárirves kökeretet, melynek záróköves íve vállkövekre fut le. A pilasztereket 3-3 virág díszíti, felettük akantuszos, volutás fejezetek, a zárókő fölött golyvázott párkányszakas. 2010-ben a területet adományozott költségből parkosították, napjainkig példamutató módon ápolják. A mai telken barokk-kori kút és konzervált alapfalak láthatók.

Megjegyzés:

Újabb kutatási eredmények szerint az elpusztult épület vonatkozásában a több helyen jelzett „Posgay-ház” elnevezés téves!

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet bélyegkép:
Wüstinger-féle térkép, 1826

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 158

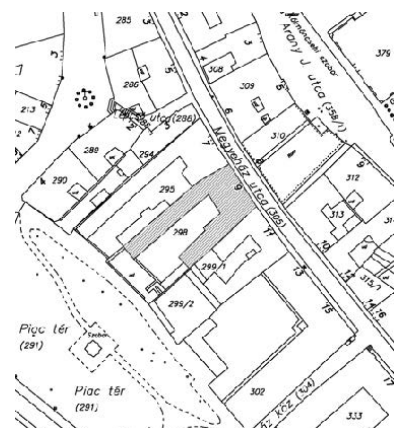
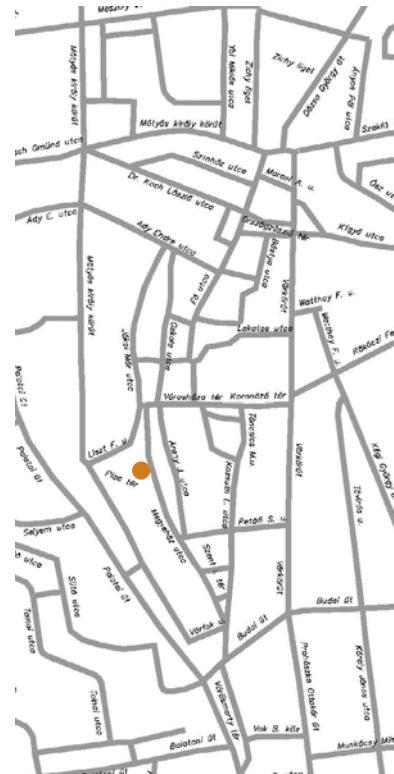
Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 9.			147.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	298	GPS	47,190060°; 18,409385°	
Törzsszám:	1491	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3864	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	68.	HRSZ:	291, 295, 299/1, 2; 305, 310, 5659, 5531/30, 5658/4, 6; 5660, 5913/3	
Azonosító:	21936			

Zártsorban beépített, U alaprajzú, részben alapincézett, utca felé egyemeletes, későbarokk lakóház. A telek 1698-tól a városi tisztségeket is viselő Hiemer Mihály mészárosé volt. Ő építtette 1712-ben a középkori eredetű kora barokk polgárházat. 1793-ban Kirovics György átépíttette és bővítette, a telket a városfal túlra növelték. Ekkor nyerte el a ház kiépült mai alakját. Az ingatlan 1807-ben Marich Tamásé lett. 1857-ben a Káptalan tulajdonába került, száz éven át kanonoki ház volt. Itt lakott 1909-ben Károly János c. püspök, a „Fejér vármegye története” c. 5 kötetes könyv írója. Később többször átalakították, lépcsőházát áthelyezték. Utcai homlokzata korinthiszi fejezetű óriáspilaszterekkel tagolt. Az enyhe kiülésű középrizalitban, íves kávájú fülkében kosárvíves, kerékvetős, kökeretes kapu áll, felette emeleti ikerablakok. A földszinten csehsüveg boltozatos helyiségek vannak, az emeleten klasszicista és szecessziós nyílászárók, egykorú vasalatokkal, stukkódísz. Az L alakú főépület utcai szárny kéttraktusos, a rövid déli oldalszárnya egytraktusos. Mindkét udvari melléképület földszintes, a déli a városfal közelébe ér, az északi túlnyúlik azon. Udvari homlokzatai átalakítottak. Rövid, emeletes déli szárnya előtt öntöttvas korlátos függőfolyosó, a konzolok, járólapok süttői vörös mészkőből készültek. Az északi mellék-szárnny és a déli szárny folytatása földszintes, félnyereg tetős. Klasszicista lépcső vezet le a várfal tövében lévő alsó udvarba, falában klasszicista oroszlánfejes konzol. A felső udvarban a barokk székesegyházból származó kőfaragványok láthatók.

Megjegyzés:

2007-2008-ban a földszintjén újabb művészettörténeti és falkutatások történtek, amelyek során gótikus részletek kerültek elő, amelyek szakszerű bemutatása megtörtént.

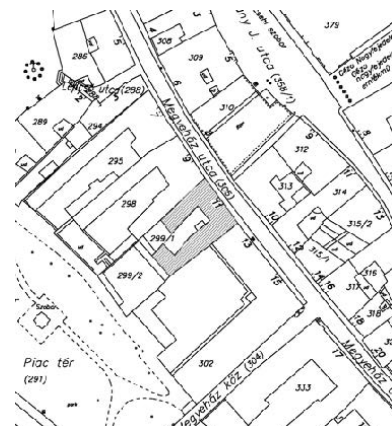
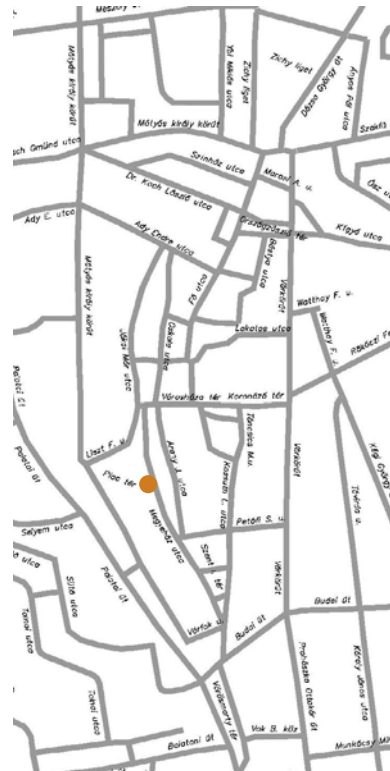
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet bélyegkép:
Wüstinger-féle térkép, 1826

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 159

Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 11.			148.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	299/1, 2	GPS	47,189940°; 18,409515°	
Törzsszám:	1492	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3865	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	67.	HRSZ:	291, 298, 302, 305, 310, 311, 313, 5659, 5662, 5531/30, 5658/4, 6; 5660, 5913/3	
Azonosító:	21935			

Zártorú beépítésben álló, részben alapincézett, földszintes, klasszicizáló barokk lakóház, az ún. „Istenszemes ház”. Késő középkori épület felhasználásával épült a 18. században. Utcai homlokzatát a 18–19. században hosszabb ideig birtokos Argauer vagy Schaller család gótizáló stílusban átalakította. A kapu fölötti félköríves oromzatú, népi elemekkel is díszített homlokzat, benne az „Isten szeme” ábrázolás stukkója, az 1960-as években tatarozás áldozata lett. A ház műemléki helyreállítására 1980–83 között került sor, Erdei Ferenc tervei alapján. Homlokzatán különböző építési periódusok bemutatása látható. Középen széles, szemöldökgyámos kökeretes kapu, lécborítású szárnyakkal, középen gyalogkapuval, gazdag díszítésű vasalásokkal. A helyreállítás során az átépítéskor keletkezett félköríves ablakokat megőrizve, körülöttük kibontották az eredeti kora klasszicista, gótizáló homlokzati architektúrát: a szimmetrikus elrendezésben pillérekre támaszkodó szélesebb és keskenyebb csúcsiveket. A félköríves oromzatban elkészült a levélfüzéres Istenszeme ábrázolás rekonstrukciója. A két szélső tengelyben eredetileg egy-egy félköríves keretezésű ajtó volt. A kapualj kétszakaszos, csehsüveg-boltozatú, egyik helyisége csehsüveggel fedett, a többi síkfödémű. 5 tengelyes homlokzata fölött manzárdtető épült, udvar felé tájolt, újabb kori tetőtér beépítéssel. Belső homlokzatát és udvari épületszárnyait átépítették.

Megjegyzés:

Az ingatlanon az 1826-os Wüstinger-féle felmérés keretes beépítést ábrázol, melynek keleti szárnya a törökkori városfalon áll. A mai beépítése is keretes jellegű, de sem a telek, sem a ház nem ér el a várfalakig.

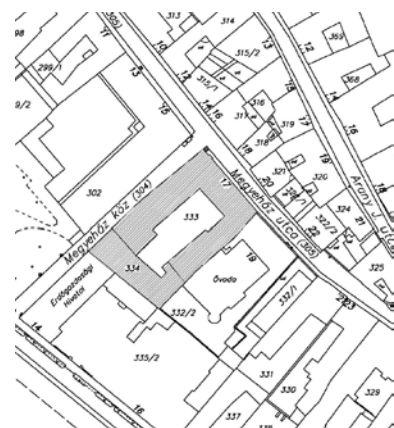
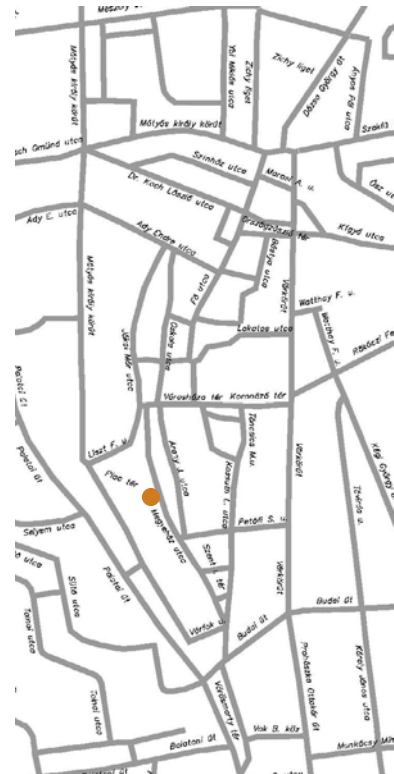
Fotók:

főkép: Németh Kitti- Rádl Zoltán
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 160

Cím:	MEGYEHÁZ UTCA 17.			149.
Hivatalos név:	EGYKORI MEGYEHÁZA – EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG			
HRSZ:	333, 334	GPS	47,189530°; 18,400029°	
Törzsszám:	1493	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3866	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	66.	HRSZ:	291, 302, 304, 305, 317, 318, 321, 332/2, 335/2	
Azonosító:	21934			

Saroktelken álló, zárt sorban beépített, U alaprajzú, részben alapincézett, egyemeletes épület. A telken álló 13. századi eredetű kőházat, melynek mai formája a 15-16. század fordulóján alakult ki, 1698-ban herceg Esterházy Pál nádor, majd 1712-ben a vármegye alispánja, Meszlényi János vette meg. A nagyméretű palota eredeti középkori rendeltetése tisztázatlan. 1727-ben már a vármegye tulajdona, száz éven át Vármegyeháza volt 1810-ig, a közeli klasszicista Megyeháza felépültéig. A mai ház a 18. század második felében épült ki. Az északi szárny végfala már az 1826-os Wüstinger-féle városalaprész szerint is a városfalon állt. 1874-ben az evangélikus egyházzá lett. Ekkor épült fel az eklektikus imaház (építész: Schmid Károly) a déli telekhatáron. A teljeskörű műemléki helyreállításra az 1980-as években került sor. Megvalósult az épület északkeleti sarkán feltárt, konzolokra állított félnyolcszög alaprajzú, gazdagon tagolt későgótikus zárterkély és oromfal rekonstrukciója (Szakál Ernő) Az utcai főhomlokzat nyílásai a földszinten szabálytalan kiosztásúak, félköríves záradékú későgótikus kő kapukeret kis gótikus és barokk ablakokkal. Az emeleten az ablakosztás egyenletes. Pincéi, kapualja és földszintje boltozott, emelete síkfödémes, lépcsőháza félköríves, húzott karú, öntöttvas pálcabetétes korláttal. A 18. századi udvari árkádos folyosó dongaboltozott, homlokzatain félkör- és szegmentíves, beüvegezett nyílásokkal. A kapualj fölötti szakaszon reneszánsz ablak látható.

Megjegyzés:

Az épület jelenleg az Új Magyar Magyar Képtár, benne a Szent István Király Múzeum állandó kortárs képzőművészeti kiállítása.

Fotók:

főkép: Bertók István (1)
Németh Kitti- Rádl Zoltán (2)
bélyegkép:
Németh Kitti- Rádl Zoltán

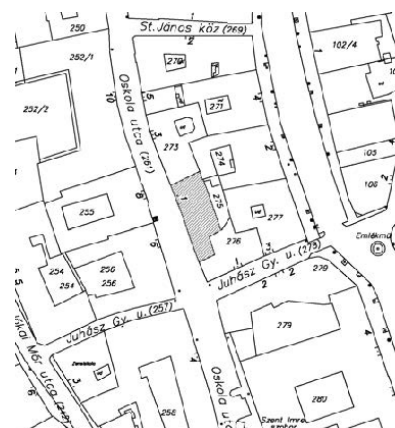
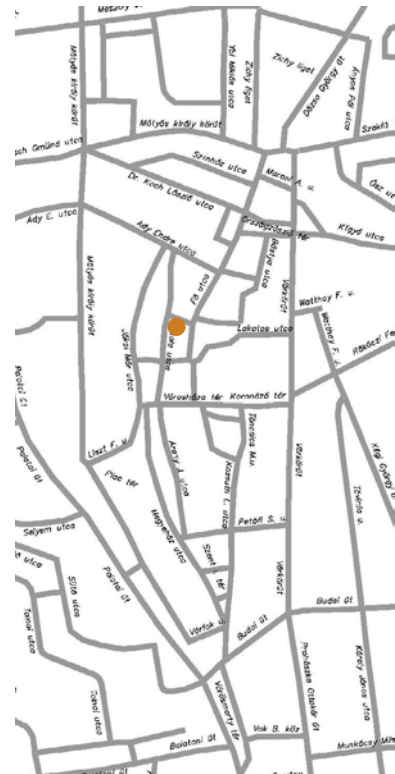
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 161

Cím:	OSKOLA UTCA 1.			222.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	275	GPS	47,192038°; 18,408640°	
Törzsszám:	1573	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3874	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	60.	HRSZ:	255, 256, 261, 273, 274, 276, 277	
Azonosító:	21927			

Zártorú beépítésben álló, részben alapincézett, egyemeletes, barokk eredetű romantikus lakóház. A 18. század elején építette a tulajdonosa, Thán Mihály kötélverő mester. A romantikus stílusú átalakítás feltehetően Nemsits György tulajdonos birtoklása idején, 1850-70 között történt. Utcai homlokzata későbarokk elemeket őriz, összképében romantikus. Nyílásrendszere szabálytalan kiosztású. 7 tengelyes földszintjének nyílásai: kökeretes, kváderezett szemöldökű üzletajtók és az északi 2. tengelyben kosárvíves kapu vakolatból húzott profilos kerettel, oroszlános zárókövel. Az emeleti homlokzatot kváderezett lizénák osztják négy szakaszra, köztük az ablakokat sima füleskeret keretezi, fölöttük gótizáló szemöldökpárkány, a végigfutó könyöklőpárkány alatti tükrös parapetekben 1-1 stukkórozetta. Udvari szárnya homlokzata átalakított. Két kis pincéje feltehetően középkori eredetű. Kapualja és földszinti terei boltosítottak, az emeletiek síkfödémesek. 1972-74-ben földém- és nyílászárócsere történt, az emelet teljes átalakításával és a régi helyén kialakított új lépcsőházzal.

Megjegyzés:

Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

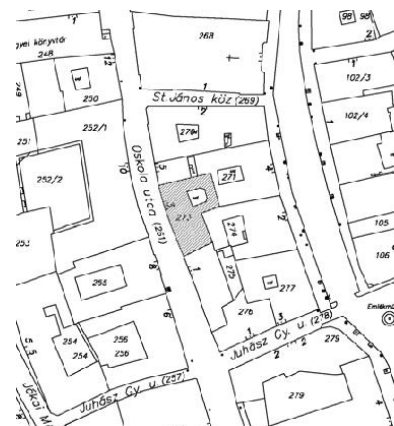
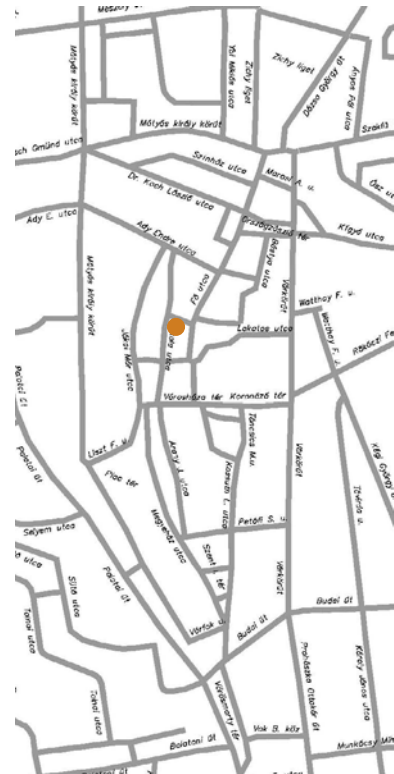
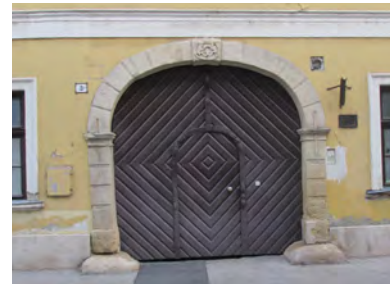
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 162

Cím:	OSKOLA UTCA 3.			224.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	273	GPS	47,192129°; 18,408532°	
Törzsszám:	1575	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3876	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	58.	HRSZ:	252/1, 255, 261, 271, 274, 275	
Azonosító:	21925			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, két végén alapincézett, egyemeletes, barokk lakóház. Több középkori ház emeletmagasságig álló épületmaradványainak felhasználásával épült a 18. század közepén. 1698-ban Gányi Valentin volt a tulajdonos. 1712-ben pékség működött a házban. 120 éven át volt a Piller családé, majd 1857-ben Hoffmann István földbirtokos tulajdona. 1879-ben a Ferenc József Nőnevelő Intézet örökölte meg, 1920-ig volt az ún. Apácák háza. Utcai homlokzata kétszer megtört vonalú, földszintjén rusztikázott. Kőkeretes kapuja vállpárkányos, kosáríves, a zárókövén két egymás felé ágaskodó, koronát tartó oroszlánnal. A kapuszárnyakon kovácsoltvas veretek vannak. A földszinten vállas emeltszemöldökű záróköves boltajtók és vakolatkeretezésű ablakok láthatók. Az emeleten lizénával keretezett mezőkben vakolatkeretezésű ablakok, közöttük szabálytalan kiosztású vállas-ívelt, vakolatkeretezésű faltükörrel. A földszinti helyiségek dongaboltozatosak. Az 1980-as évek felújítása során az udvari szárnyak bontásokkal járó erőteljes átépítése történt. Az utcai szárnyban megmaradtak a 18. és 19. századi nyílászárók.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Váczi Márk

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 163

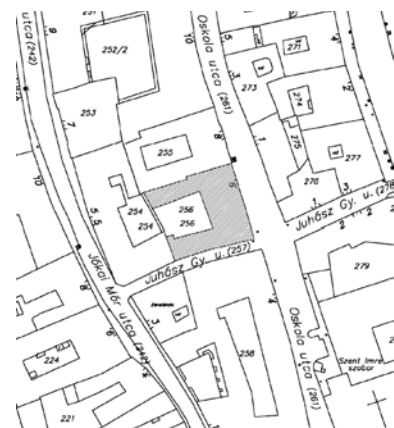
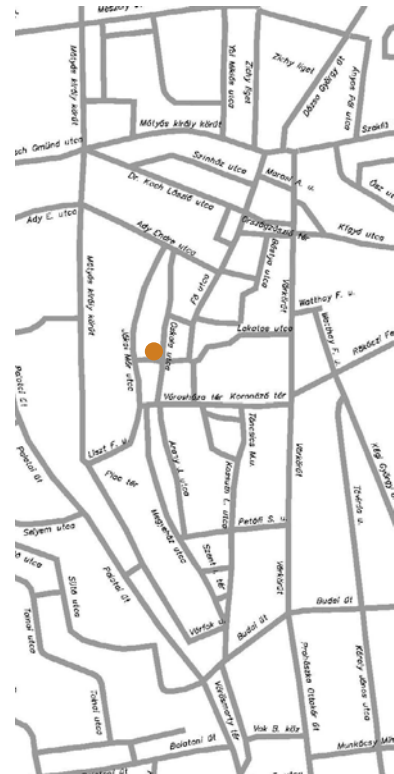
Cím:	OSKOLA UTCA 6.			225.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	256	GPS	47,191849°; 18,408593°	
Törzsszám:	1576	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3877	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	57.	HRSZ:	254, 255, 257, 258, 261, 275, 276, 278, 279	
Azonosító:	21924			

Zártorú beépítésben, saroktelken álló, U alaprajzú, részben alapincézett, egyemeletes, középkori lakóház, barokk átalakítással. A 13. századi sarokház és a tőle északra álló kisebb építmény az épület legkorábbi magja, amelyeket a 14. században közéjük emelt Oskola utcai összekötő szárnyal együtt a 15. században egységes homlokzatú egyemeletes palotává alakítottak. A házat 1719-ben a móri kapucinusok eladták Franz Xaver Corriher városi kamarásnak, ő kezdte el kiépíteni a kiégett középkori házat. A későgótikus épület barokk átépítése a 18. század második felében történt. A házat a 19. századtól a Goldziher-család birtokolta. A jelentős középkori maradványok feltárása és a barokk épületbe illesztése műemléki helyreállítással történt 1972-1977-ben, Erdei Ferenc építész tervei szerint. A kétszintes, oromzatos, az utcavonalra merőleges tetőgerincű késő Árpád-kori sarokház utcai homlokzatait a helyreállítás vakolatlanul hagyta, elkülönítve a csatlakozó vakolt barokk homlokzati szakaszoktól. A déli homlokzat földszintjén korabarokk apácarácsos ablakok és egy kis 15. századi gótikus ablak, az emeleten további, ép vagy részben kiegészített gótikus ablakok láthatók. A kapualjban a hármasszegmentíves ülőfülke 14. századi, vele szemben a gótikus pincelejárát és ablak. A középkori ház földszintjén ülőpados, gótikus ablakok rekonstrukciója, az emeleti utcai szobáiban faragott fagerendás födém, részleges enteriőr rekonstrukció. A pincében középpillérekre támaszkodó barokk fiókos dongaboltozat.

Megjegyzés:

Az 1850-es években a ház lakója volt Goldziher Adolf kereskedő, akinek világhírű orientalista fiáról, Goldziher Ignácra, a ház melletti köz a nevét kapta, ahol emléktáblája is látható. (Bory Jenő 1924)

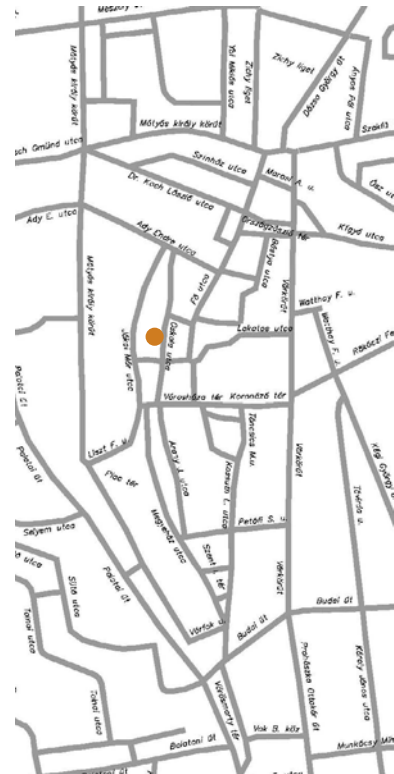
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csuti Anna

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 164

Cím:	OSKOLA UTCA 8.			227.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	255	GPS	47,192050°; 18,408504°	
Törzsszám:	1578	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3879	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	55.	HRSZ:	252/1, 254, 256, 261, 273, 275	
Azonosító:	21922			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, utcai traktusa alatt részben alápincézett, egyemeletes későbarokk/eklektikus lakóház. Egy 17. századi eredetű ház helyén épült Kerovics Márton számára 1773-ban. A ház a 19. század közepéig a Klotz és a Kerovics/Kirivits családé volt. Átépítése és a homlokzat eklektikus átalakítása az 1880-as években készült. Födém- és nyílászárócserékre 1954 és 1968 között került sor, ekkor kapott a homlokzat jellegtelen arculatot. Utcái homlokzatának sávozott vakolatú földszintjén enyhe kiülésű középrizalit, benne szegmentíves, kőkeretes, záróköves kapu nyílik, mellette kőkeretes üzletajtók és fűzött vasrácsos ablakok. Az egyik üzletajtó zárókövén évszám: MK 1793 (Martinus Kerovics). A kapualjból indul egy boltozott fölépcső, az udvar végében fa csigalépcső. Udvarán körben, részben kőkonzolok közötti boltozatos körfolyosó, egyes szakaszai kovácsoltvas korláttal és bekötőelemekkel, rácsán 1880-as évszám. A pince és a földszint boltozott, az emelet síkfödémű, az utcai helyiségekben 1900 körüli stukkódíszítés, a nyílászárók a 18-19. századból valók.

Megjegyzés:

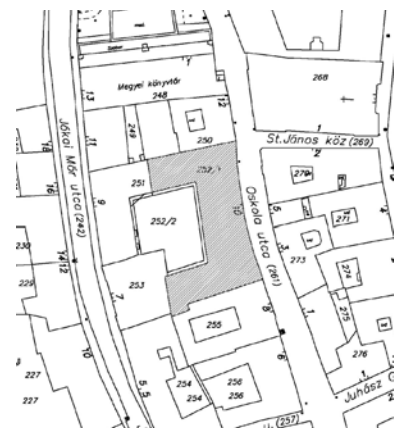
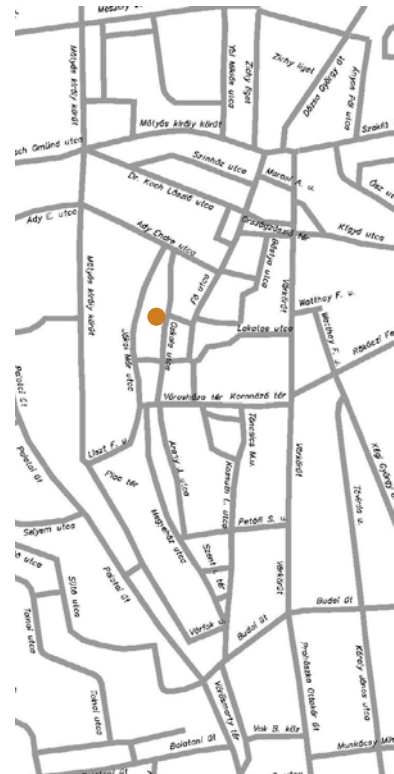
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 165

Cím:	OSKOLA UTCA 10.			228.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ - VÁROSI KÉPTÁR			
HRSZ:	252/1, 2	GPS	47.192312°; 18.408402	
Törzsszám:	1579	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3880	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	54.	HRSZ:	249, 250, 251, 253, 254, 255, 261, 268, 269, 270, 271, 273	
Azonosító:	21921			

Zártosrú beépítésben álló, U alaprajzú, részben alapincézett, egyemeletes barokk lakóház. A jelenlegi telek négy, középkori házhely összevonásával alakult ki. Az északi telekrészen alapincézett, emeletes középkori lakóház jelentékeny részleteit tárták fel, kváderes falsarkokkal, az emeleten boltozat nyomaival. Dél felé további két középkori ház kisebb falszakaszait lelték meg. Az ingatlan 1698-tól néhány évtizedig gróf Esterházy Ferenc, a megye főispánjának tulajdonában volt. Az itt állt középkori épület jelentős részét 1712 után helyreállította. az U-alakú palota az 1770-es években nyerte el mai alaprajzát. 1808-ban az Esterházyak elajándékozták, a század derekáig Eklér Mihály táblabíróé és örököseé volt az épület. Síkjában négyszer tört utcai homlokzata 19. század eleji, 10 tengelyes. A balról 6. tengelyben kosárvés, záróköves, kerékvetős kapu áll. A falakon egyszerű vakolatarchitektúra, övparkánnyal, az ablakok között mindkét szinten falkötényekkel. Északi szélő 2 tengelye őri egy középkori ház maradványait, ugyanitt a földszinten, egy kolostorboltozatos helyiségben trópusi és mérsékelt égövi madarakkal, állatokkal élénkített arkádiai tájat ábrázoló későbarokk sala terrena falfestés látható, 1770 körül készült. A pincék, kapualj és földszint boltozott, az emelet síkfödemes. Az utcai szárny udvari homlokzata előtt, mindkét szinten kosárvés, arkádós folyosó, a mellékszárnyak homlokzatai megújítottak. A lépcsőház húzott karú, öntöttvas betétes korlással. Műemléki kutatás és helyreállítás 1981-88-ban történt Erdei Ferenc, Komjáthy Attila, Schönerné Pusztai Ilona terve szerint.

Megjegyzés:

A lakóépület északi szárnyában ma a Városi Képtár működik, itt kapott ott-hont a Deák Gyűjtemény. Az állandó kiállítás Deák Dénes műgyűjtőnek (1931-1993) a 20. századi magyar festők és szobrászok műveiből álló gyűjteményét bemutatja be, melyet 1986-ban Székesfehérvárnak ajándékozott.

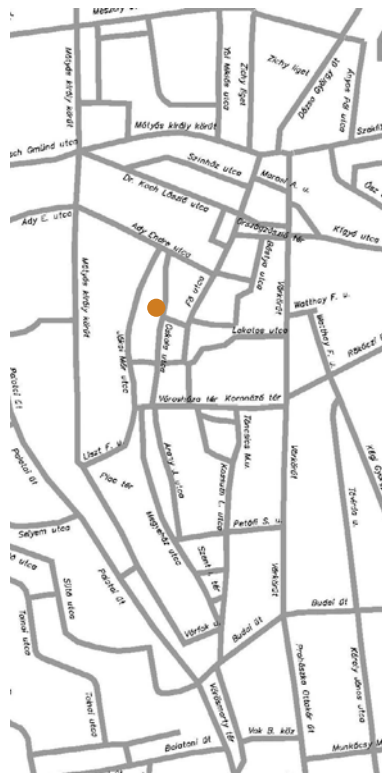
Fotók:

Németh Kitti-Rádl Zoltán

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 166

Cím:	OSKOLA UTCA 12.		259.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	250	GPS	47,191319°; 18,408863°
Törzsszám:	10842	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3881	Bírság	
Műemléki környezet:	HRSZ:		
Azonosító:			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, alapincézett, egyemeletes eklektikus lakóház, 17-18. századi ház helyén épült, 1870 körül. Tulajdonosa 1775 előtt Kreskay János volt. A telek mellett a 19. század második feléig az Oskola és Jókai utcákat összekötő köz húzódott. Historizáló utcai homlokzatán enyhe kiülésű oldalrizalitok, kőhasábokból álló kapukeretbe foglalt felülvilágító bejárata a jobb szélső tengelyben nyílik. A földszinten és az oldalrizalitok emeletén a vakolat sávozott. Az emeleti ablakok fölött és az emeleti falsávokban ornamentális díszítés. Lépcsőháza kétkarú, kovácsoltvas betétes korláttal. Udvari homlokzatának D-i oldalán, konzolokra támaszkodó függőfolyosó, kovácsoltvas korláttal. A házban építéskori nyílászáró szerkezetek találhatók.

Megjegyzés:

Fotók:
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 167

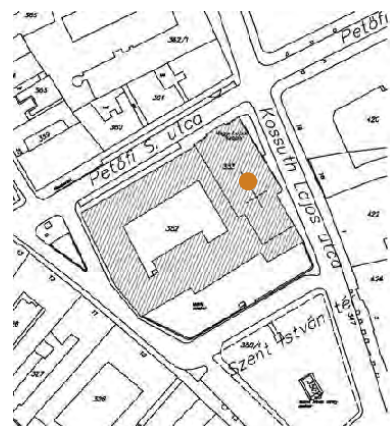
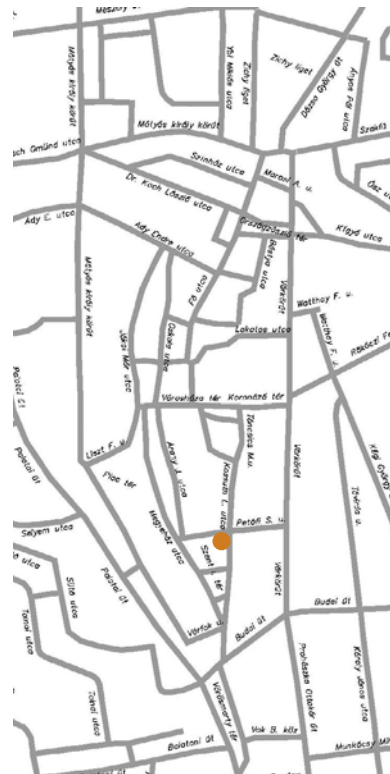
Cím:	PETŐFI UTCA			199.
Hivatalos név:	RÓMAI KATOLIKUS SZEMINÁRIUMI TEMPLOM (volt Karmelita templom)			
HRSZ:	353	GPS	47,189452°; 18,411635°	
Törzsszám:	10842	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3881	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	113.	HRSZ:	105, 106, 127, 128, 129/1,2; 130, 131, 132, 133/1,2; 136, 279, 280, 282/3,4; 352, 357, 361, 383, 384, 385, 386, 387, 398, 401, 402, 419, 420, 421	
Azonosító:	21999			

KÁRMEL-HEGYI BOLDOGASSZONY (SZEMINÁRIUMI) TEMPLOM

Két utcával határolt területen áll, egyhajós, egyenes szentélyzáródással, homlokzati tornyos barokk templom, a szentély felé kontyolt nyeregtetővel. Nyugati oldalával az egykori rendházhhoz kapcsolódik. A török hódoltság után 1721-ben a karmeliták Nepomuki Szent János tiszteletére homlokzati középtornyos kápolnát építettek az ingatlanon. Ennek helyére épült a templom 1731–1769 között. A rend feloszlása után 1786-tól a templom a polgári lakosságé lett. A Petőfi utcai főhomlokzat közepén, a toronytestet tartó, kiugró álzaliban épült az előlépcsőn nyíló kökeretes bejárat, rokokó rézlemez borítású kapuszárnyakkal, fölötté falfülkében bronz Madonna-dombormű (1963). A főpárkányra állított attika fölött voluták közötti, órapárkánnyal lezárt, fémsisakos, kétszintes toronytest nyúlik a magasba. A tornyon a párkány fölött hegedűablak, a harangházon négy oldalt egy-egy félköríves ablak és sarokpilaszterek. A keleti oldalhomlokzat óriás pilaszterei között a falmezőket egy-egy ablak tagolja, a torony felől vakablakkal, mely alatt

Nagy Lajos király kárdra támaszkodó kőszobra látható (Moiret Ödön 1938). A belső tér csehsüveg boltozattal fedett, a bejárati oldalon háromnyílásos karzattal. A templom stukkói, szobrai, oltárai, padjai a bajor származású Hauser Lőrinc laikus szerzetes és műhelye munkái (1749). A falképek Franz Anton Maulbertsch (1724–1796) osztrák festő, a hazai barokk legjelentősebb freskőfestője nevéhez fűződnek. Kiemelkedő minőségű Kálvária falképe látható a stukkódíszes mennyezetű sekrestye-oratóriumban. Toronysisakját 1870-ben kicserélték, vörösrézrel borították. A templomot 1903-ban felújították, a freskókat 1954–1955 között, a homlokzatokat 1962–1964 között restaurálták.

Megjegyzés:

Nagy Lajos király szobra: lilimos koronás palástos alak, jobbában pallos, balját Anjou-cimeres pajzsos nyugtatja. Felirat, a szobor mögötti kőlapon: REX HUNGARIAE POLONIAE DALMATIAE SERBIAE ET BOSNIAE REGNAVIT ANNIS DEI MCCCXXXII-MCCCLXXXII.

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 168

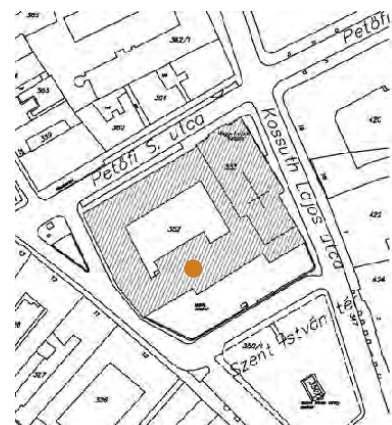
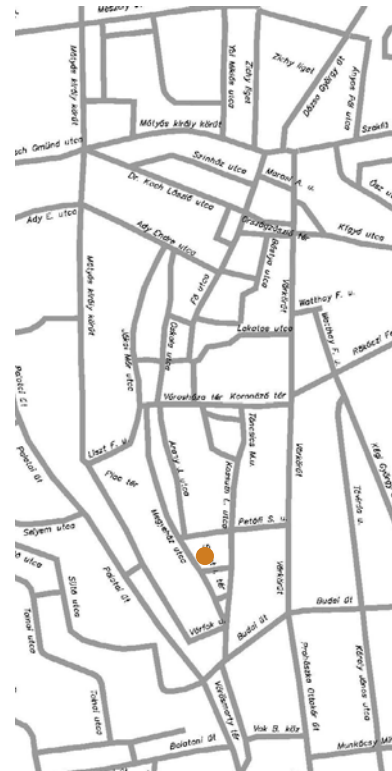
Cím:	PETŐFI UTCA 2.			200.
Hivatalos név:	PAPI OTTHON, egykori KARMELITA RENDHÁZ, majd SEMINÁRIUM			
HRSZ:	352	GPS	47,189379°; 18,411477°	
Törzsszám:	1545	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3884	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	114.	HRSZ:	326, 327, 347, 348, 349, 350/1, 2; 351, 353, 357, 359, 360, 361, 383, 422, 426	
Azonosító:	22000			

Két homlokzatával utcavonalon álló, D felől előkertre nézően és a templomhoz kapcsolódóan épült, zárt belső udvaros, kétemeletes barokk épület. A karmelita atyák telke több városi telek fokozatos felvásárlásával a 18. század harmadik évtizedében alakult ki. A kolostor 1732-35 között épült. A rend feloszlata után, 1786-tól előbb kaszárnyaként használták, majd kórház és hadiraktár lett, 1802-től papi szeminárium volt. Petőfi utcai szárnyára 1906-1908-ban, Szent István téri szárnyára 1948-49-ben építették a második emeletet (Say Ferenc). 1951-ben az épület egy részében katonai kincstár működött, 1954-től idős papok otthona. Az épület rekonstrukciója, részbeni átalakítása, korszerűsítése 2007-2008-ban valósult meg. Utcái homlokzatainak földszintje sávozott, ablakai vízszintes záradékuak. Az első emelet ablakkeretezése a főhomlokzaton és az utcai oldalhomlokzaton íves szemöldökpárkánnyal, hármás zárókövel és könyöklődísszel bővül. Az utólagosan ráépített második emelet ablakai egyszerű keretezések, a tér felőli szárnyon, szegmentívesek. A tagolt alaprajzú rendház bejárata az északi homlokzaton nyílik, a templom mellett. A keleti folyosószakasról közelíthető meg a templom belső bejárata, a sekrestye, a boltozott lépcsőház, a déli szakaszból a refektórium és az emeleti oratórium. Földszintje boltozott, a helyiségek az udvari oldalon körbefutó fiókos dongaboltozatos folyosóról nyílnak. Az egykori refektórium fiókos dongaboltozatán rokokó stukkódíszítések, a falakon 18. századi fakeretes olajfestmények láthatók. A refektórium és az első emeleti könyvtár stukkói Hauser Lőrinc laikus barát munkája (1749), a refektórium freskóit Michelangelo Unterberger készítette. A levéltár faragott és festett szekrényei 1730-1780 között készültek.

Megjegyzés:

A közelmúltban megvalósult nagyfelújítás során a stukkódíszítések, a művészi falfestések, és az olajfestmények, fakeretek helyreállítását a SYNTHESSE Kft restaurátorai végezték el Velledits Lajos festő-restaurátorművész vezetésével.

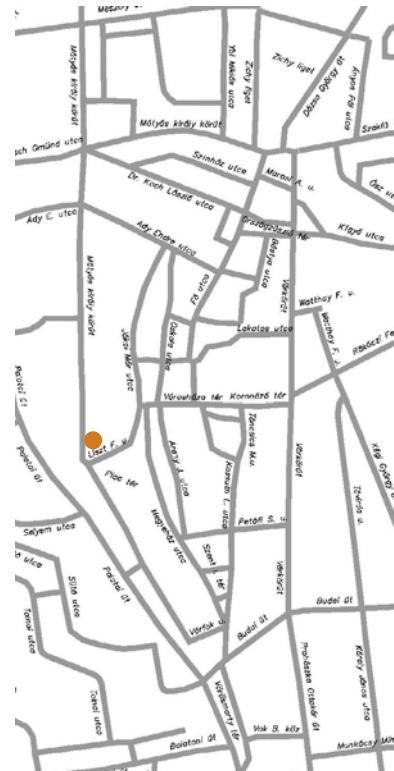
Fotók:

főkép: Velledits Lajos restaurátor
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 169

Cím:	PIAC TÉR 2.			201.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	209	GPS	47,189909°; 18,407900°	
Törzsszám:	1547	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3886	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	115.	HRSZ:	157/1, 207, 210, 215, 283, 291, 304, 335/2, 5531/36, 5658/2,4,6; 5659, 5660, 5900/2, 5913/3	
Azonosító:	22002			

Zártorú beépítésben álló, egyemeletes klasszicista sarokház. Eredetileg L alaprajzú volt, az észak felől szomszédos épületek telkével egyesítették az ingatlant, így a beépítés U alakúra változott. Az 1826-os Wüstinger-féle városalaprajz a telken nem jelez beépítést, csak a mögötte lévő telek északi határán, ami a hozzácsatolt épület északi szárnyát jelentheti. Ebből feltételezhető, hogy a saroképület legkorábban az 1830-as évek körül épülhetett. Építtetője vagy Kalinger Ignác nemes, háztulajdonos 1840 előtt, vagy Langmár Mihály kőművesmester, háztulajdonos az 1840-es években. A ház dongaboltozatú pincéje az elbontott Palotai-kapu rondelljára épült, egyéb építési előzmény nem lehetett. A Liszt Ferenc utcai homlokzat földszintjén íves-vállpárkányos architektúra, kétoldalt az üzletek 2-2 félköríves, középen kosárvíves nyílása. Az emeleten a lapos timpanonnal lezárt középrizalitban hármásablak, kétoldalt szemöldök-párkánnyal koronázott ablakok. A Liszt Ferenc utcai földszinti üzlethelyiségek csehsüveg-, és dongaboltozatosak. Az oldalhomlokzat kialakítása megegyezik a főhomlokzat architektúrájával, középen a ház bejárati kapujával. A kapu szegmentíves, a földszint további nyílásai félköríves záradékúak. Ehhez a szárnyhoz csatlakozik szinttelalással a telekhatárt lezáró újabb építésű oldalszárny. Tagolatlan udvari homlokzata előtt, az L alakú épületrészen, konzolos, vasrácsos függőfolyosók futnak.

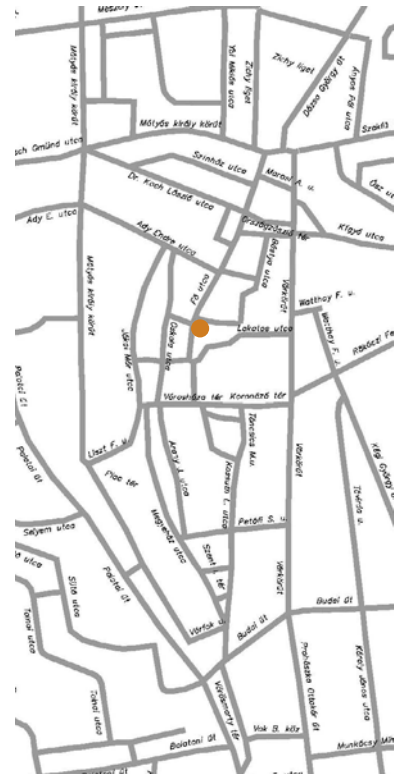
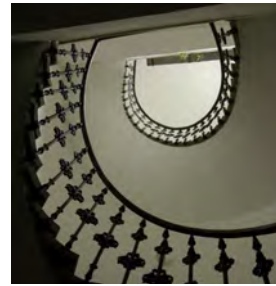
Megjegyzés:

Fotók:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 170

Cím:	RÓZSA UTCA 1. (Fő utca)			187.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (volt Laufenauer-ház)			
HRSZ:	102/3	GPS	47,192620°; 18,409244°	
Törzsszám:	1532	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3823	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	102.	HRSZ:	98, 101, 103, 107, 136, 268, 269, 270, 271	
Azonosító:	21986			

Zártorú beépítésben álló, kétemeletes, alapincézett, romantikus sarokház a Fő utca és a Rózsa utca sarkán. 1750-ben Schay Mátyás szíjártómester volt a birtokosa, a század utolsó évtizedében Say József. A mai ház 1861 körül épült egy 18. század eleji épület helyén, a Rózsa utcai homlokvonal módosításával, Schmidt Károly terve szerint. Tulajdonosa ekkor Laufenauer Ferenc városi pénztáros volt. 1929-ben dr. Kepes János (1886-1944) ügyvéd, székesfehérvári királyi közjegyző, műgyűjtő tulajdona lett. Az első emeletén volt a két világháború között a nevezetes, gazdag Kepes-féle képzőművészeti gyűjtemény. A Fő utca felőli üzletportál átalakítása 1927-ben történt. A Kepes-gyűjtemény a század derekán megsemmisült, maradványaként a lakásban egy beépített eklektikus bútor és kandalló található. Az 1961-ben véghezvitt tatarozás után az épület teljes felújítása és a tetőtéri lakások kialakítása 1994-98-ban Csutiné Schleer Erzsébet és Schulz István tervei alapján készült. A ház Fő utcai, 4 tengelyes homlokzatának földszintjét faragott, fából és színes üvegből készült modern üzletportál díszíti, melynek közelmúltbeli, eklektikus és szecessziós motívumkincseket felhasználó arculatát Ecsedi Mária tervezte. A két utcára átforduló, sávozott homlokzatokon egyenes záródású ablakok készültek, az első emeleten lévő stilizált növénymintás konzolos szemöldökkel és mellvéddel. A koronázópárkány alatt szalagkeretben rozetták. A Rózsa utcai 7 tengelyes homlokzaton szegmensíves, kőkeretes kapu készült. Kör alakú lépcsőházában öntöttvas korlát látható.

Megjegyzés:

Kepes jogi tevékenysége mellett művészeti mecénási, politikai és jogi szakírói munkássága is jelentős. Közismert, köztisztelőnek örvendő személyiség volt a városban. Kepes János New Yorkban született és Auschwitzban halt meg. Emlékét 2019 óta egy tábla őrzi a ház falán.

Fotók:

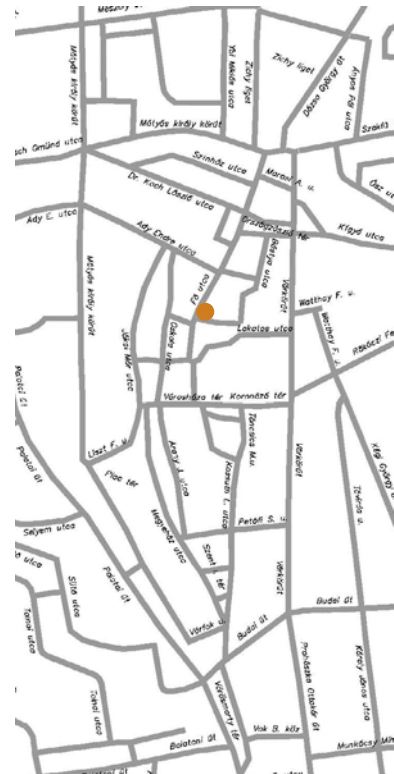
Igari Antal

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 171

Cím:	RÓZSA UTCA 2. (Fő utca)		252.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	98	GPS	47,192698°; 18,409347°
Törzsszám:	1532	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3823	Bírság	
Műemléki környezet:		HRSZ:	
Azonosító:			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, részben alapincézett, egyemeletes, historizáló sarokház.

1789-ben itt élt Khor Xavér Ferenc városi főorvos. Az épület birtokosa 1815-ben Kálinger Ignác, majd 1847-től Kálinger Izidor mérnök, aki 1848-tól évtizedekig a város főmérnöke volt. 1909-ben a Vaimár család tulajdonában állt. A házban az idők folyamán cukrászda és pékműhely is volt. A mai épület egy 1700 körüli ház felhasználásával készült, historizáló arculatát a 19. század végén nyerhette el. Keleti oromfala egykoron ráépült a nemrég jelentős mértékben lebontott és átépített Rózsa utca 4. számú ház középkori pincéjének és földszintjének nyugati törtkő falára. Az épület felújítására 1999-ben került sor Schulz István tervei szerint. Fő utcai homlokzatán erőteljes osztóparkány fut, alatta a földszinti üzletsor leegyszerűsített, sávozott homlokzata klasszicizáló. Az emeleten a középső dupla ablakot toszkán pilasztereken nyugvó, tympanonos oromzatú aedicula keretezi, felette négyrészes koronázóparkány. Rózsa utcai homlokzata öttengelyes, két kapuval és üzletportállal. A pince boltozott, a földszint és emelet síkfödémes. A lépcsőház és az udvari homlokzatok megújítottak. Egyik földszinti ajtaján kovácsoltvas rács látható.

Megjegyzés:

Fotók:

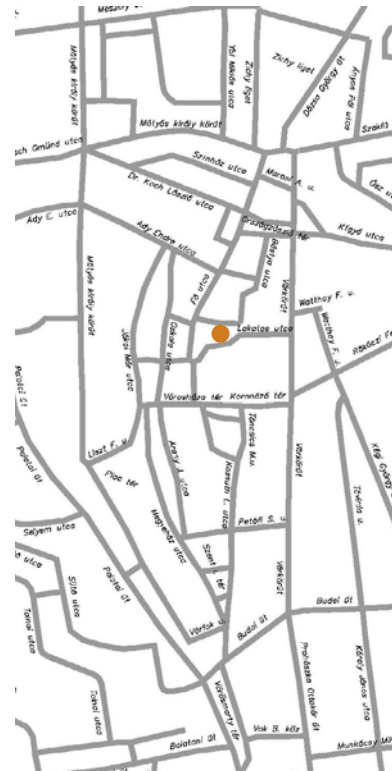
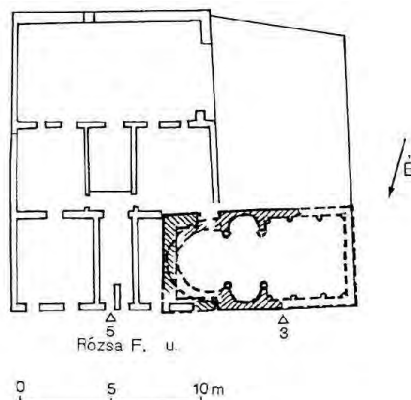
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 172

Cím:	RÓZSA UTCA 3-5.	262.
Hivatalos név:	SZENT KERESZT KÁPOLNA rommaradványai	
HRSZ:	107, 108	GPS 47,192661°; 18,409534°
Törzsszám:	11041	Védelem műemlék
Azonosító:	11366	Bírság I.
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

A zárt sorú beépítésben álló, a 20. század elején épült Rózsa u. 5. számú lakóház pincéjének nyugati végében lették meg a 11. századi Szent Kereszt kápolna boltozatindításig álló maradványait. A kápolna háromkaréjos szentélye esik az épület alá. Helyén a 18. század elején épített, később emeletesre bővített ház állt, melynek bontásával 1955-ben dísztelen szoc.reál házat építettek. Az új épület fala az egykori diadalívén áll. A kápolnát a 16. században erősen átalakították, amikor dzsáminak rendezték be. A román kori templomhájó a másik, Rózsa u. 3. számú telek beépítetlen részét tölti ki. Sarkaiban Gorsiumból ide szállított márványoszlopok állnak, melyek a boltozatot tartották. A helyén már a 17. század végén földszintes ház állt, amit a 19. század közepén emeletesre bővítettek. A romokra úgy lettek rá, hogy a II. világháborúban erőteljesen megrongálódott, 1946-ban helyreállított Rózsa u. 3. sz. alatt lévő lakóházat 1970-ben lebontották és helyére új épületet kívántak építeni. Az első maradványok előkerülését követően 1970-73-ban tárták fel a romokat. Azok megkímélése, és majdani bemutatathatósága érdekében az építendő lakóház terveit átdolgozták (tervező: Cser P: Antalné építész) és a romoktól visszahúzott épülettömeeggel építették fel a '70-es évek elején. Az Árpád-kori falmaradványok jelenleg nem láthatók, azok betemetve várják sorsuk jobbra fordulását.

A Rózsa u. 3-5 számú lakóépületek újkoriak, nem képviselnek különösebb örökségi értéket. A helyrajzi szám alapú hivatalos műemléki nyilvántartás az ingatlanokat, mint a Szent Kereszt kápolna rommaradványai tartja számon. Az épületek műemlékként való jelölése tisztázásra szorul.

Megjegyzés:

Ugyanígy tisztázni kell a szemközi Rózsa u. 4. (hrsz: 99) sz. ingatlan műemléki értékelését is. Az épület nem képvisel örökségi értéket, a pincéjében a kápolnával összefüggésben lévő kora középkori maradványok vannak. (mint az 5. sz. ház esetében) A nyilvántartásban az ingatlan ma nem tartalmaz műemléket.

Fotók:

főkép: 2010 KÖHT, Siklósi Gyula
bélyegkép:
1826, Wüstinger-féle térkép

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 173

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR			241.
Hivatalos név:	SZENT ISTVÁN LOVASSZOBRA			
HRSZ:	350/2	GPS	47,188376°; 18,412051°	
Törzsszám:	9732	Védelem	műemlék (nyilvántartott)	
Azonosító:	3894	Bírság		
Műemléki környezet:		HRSZ:		
Azonosító:				

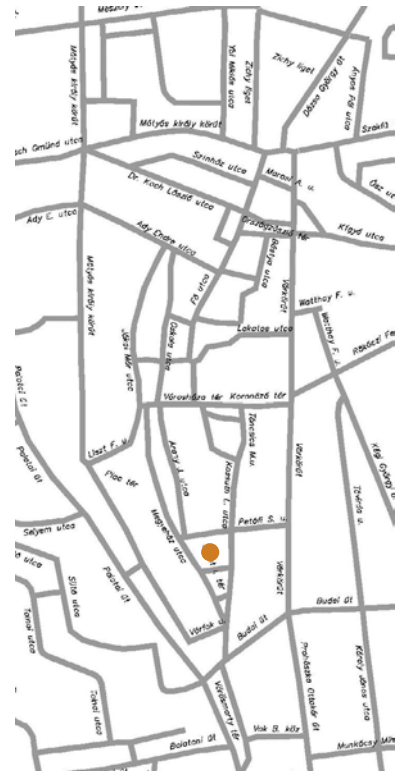
A Szent István tér a történelmi belvárost délen lezáró, két különböző méretű háromszög alakú részből álló, klasszicista stílusú épületekkel határolt tér. Itt találkoznak a belváros észak-déli irányú utcái. Helyén a középkorban falusias jellegű település, majd a vár déli rondellája volt. A török hódoltság után a karmelita rend kertje húzódott a mai tér közepéig. Székesfehérvár maig legegységesebb stílusú tere a 19. század első évtizedében a régi rondella elbontása után alakult ki. Korábban ezen a helyen, állt a 10-es huszárok emlékműve, egy gyalogos honvéd mészkőszobra (Kallós Ede, 1925).

A Szent István lovas szobor lett az 1938-as Szent István-év és Eucharisztikus Kongresszus alkalmából Székesfehérvár legreprezentatívabbnak szánt alkotása. Az emlékmű gondolata már a 19. század végén felmerült, de a szükséges pénzösszeg előteremtése után csak 1937-ben bízták meg Sidló Ferenc (1882-1954) szobrászművészt a mű elkészítésével. Az erőt sugárzó, monumentális alkotás felavatására a Városháza udvarán tartott országgyűlést követően került sor 1938. augusztus 18-án. A bronz lovasszobor, az államalapító királyunk jobbával keresztet tartó alakjával a Szent István tér tengelyében áll, magas márvány talapzaton. A királyt a honfoglalást követő időszak határozott uralkodójaként ábrázolja, aki az erőszaktól sem visszariadva, biztosította a magyarság és újonnan létrejött állam fennmaradását. Az 1930-as évek második felének művészeti elvárásait maradéktalanul érvényesítő mű egyben Sidló Ferenc egyik legjobb alkotása.

Megjegyzés:

Hosszas próbálkozások után jelölték ki a lovasszobor végleges helyét. Miután a tervezett szobor 1:1 arányú, az Operaház díszletműhelyében készült modelljét több helyen felállították a városban, így a Romkertben és a Városház téren is.

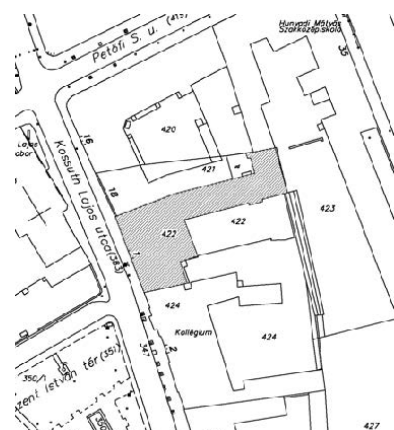
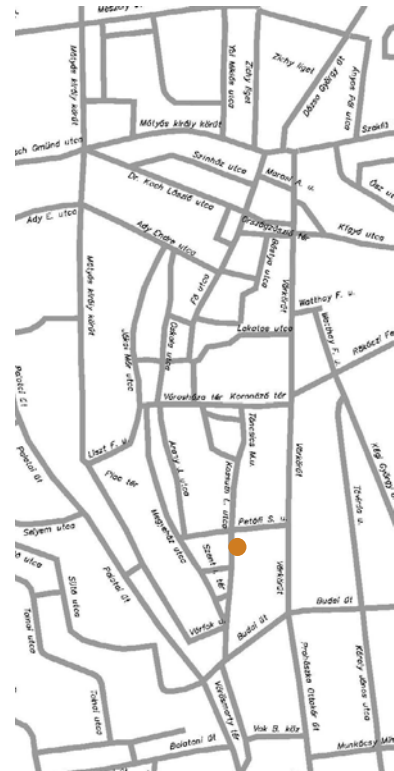
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 174

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 1.			159.
Hivatalos név:	IRODAHÁZ, POSTA			
HRSZ:	422	GPS	47,189152°; 18,412151°	
Törzsszám:	1503	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3895	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	50.	HRSZ:	347, 351, 352, 353, 420, 421, 423, 424	
Azonosító:	21913			

Zártorú beépítésben álló, L alaprajzú, részben alápincézett, egyemeletes klasszicista épület. 1833 körül épült, építetője valószínűleg Zuber Pál uradalmi ügyvéd volt. 1870-ben Farkas Imre püspök vásárolta meg a Szatmári Irgalmas Nővérek számára, kolostor és internátus céljára. A 19-20. század során jelentős átalakítások történtek. Mai funkciója irodaház, postaépület. Főhomlokzatát a földszinten sávozott dór, az emeleten kanellúras íon pilaszterek tagolják 3-3 szakaszra, felül alacsony attikával lezárt. A pilaszterek között közepén álrizalit, benne tengelyben nyíló szegmentíves bejárati kapu, fölötté kompozit oszloppárok hordozta, timpanonos aediculába foglalt, baluszteres parapettel is kiemelt középső ablak. Alul félköríves lezárású vakolatkeretben alacsonyabb egyenes szemöldökű ablakok láthatók, az emeleti ablakok felett vízszintes szemöldökpárkány készült. Kapualja hevederes, kazettás dongaboltozatos, lépcsőháza két orsótéri pillérrel alakított. A lépcsőkarok donga-, a pihenő csehsüveg boltozatos, süttői vörös mészkő lépcsőfokokkal. Mindkét szinten dongaboltozatos középfolyosó, a helyiségek a földszinten boltozottak, az emeleten síkmennyezetesek. Az épületet legutóbb 2006-ban újították fel. A belső tereit jelentősen átalakították.

Megjegyzés:

A városfal nyomvonala átszeli az ingatlant. A ház udvarán egy rondella helye feltételezhető. 1826-ban az akkori Kaszárnya utcai telken nagyméretű, L alakú beépítés állt, feltehetően katonai épület volt. A telekosztás azóta módosult.

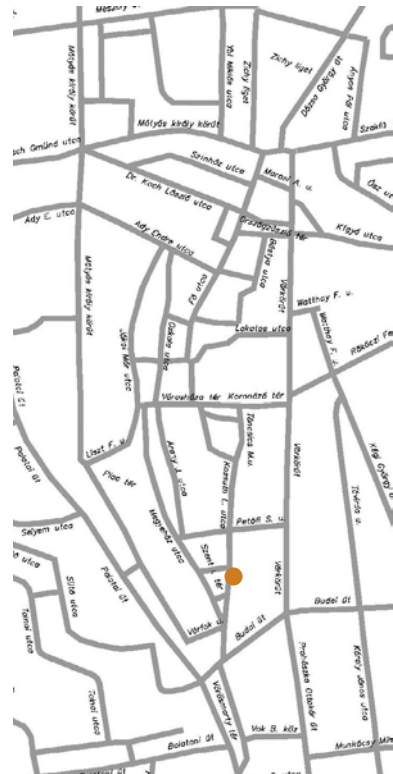
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 175

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 2.			160.
Hivatalos név:	FEJÉR MEGYEI LEVÉLTÁR (egykori FERENC JÓZSEF NEVELŐ INTÉZET)			
HRSZ:	424	GPS	47,192698°; 18,409347°	
Törzsszám:	1505	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3897	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	48.	HRSZ:	326, 341, 347, 349, 350/1, 2, 351, 352, 422, 423, 426, 427	
Azonosító:	21911			

Zártorú beépítésben álló, szabálytalan, tagolt U alaprajzú, egyemeletes, klasszicista-korai romantikus épület. Pészaki Bajzát Györgytől Farkas Ferenc nagyrépost 1830-ban vette meg az ingatlant. A déli rész korai barokk házak átépítésével készült 1831 körül (építőmester: Szász Ferenc). Északi bővítmenyeként, a lebontott strázsaház helyén, földszintes kápolna épült 1852 körül, erre emeletet és egy udvarba nyúló szárnyat építettek az 1850-es évek végén. Farkas Ferenc 1853-ban alapítványban házát a Nőnevelő Intézet céljaira engedte át. 1864-ben nyílt meg a szatmári Irgalmas nővérek vezetete Ferenc József Nőnevelő Intézet. a II. világháború után kollégium céljára hasznosították, 1975 óta levéltári épület. Majd egy évtizedes kényszeres üres állapot után 2014-ben fejeződött be a ház műemléki kutatáson alapuló színvonalas helyreállítása, bontással, bővítéssel is járó átalakítása, korszerűsítése, a szomszédos 3. számú házzal összhangban. Utcai homlokzata hosszan elnyúló, közel szimmetrikus. A földszinten az íves lezárású nyílások a vastag pillérekkel és az íveket kísérő széles vakolatkerettel árkádsorként hatnak. Az alig előreugró középrizalitokat timpanon zárja, emeletükön 4-4 ion pilaszter, földszinti középtengelyükben a jobb oldalon kosárirves kapu, a bal oldalon a kápolna dór oszloppárok által tartott portikusza. A háromterű kápolnában újra a láthatók a romantikus stílusú, restaurált falképek. Udvari homlokzata tagolás nélküli, illeszkedő modern architektúrával ötvözött.

Megjegyzés:

Régen itt császári fegyvertár volt. König Mór káplán emlékezésében írja, hogy a nőnevelő helyén álló őrházban tartották fogva őt és Streith Miklós vértessboglári plébánost 1849-ben. A plébánost kivégezték a pesti Újépületben, ő 15 év várfogságot kapott.

Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 176

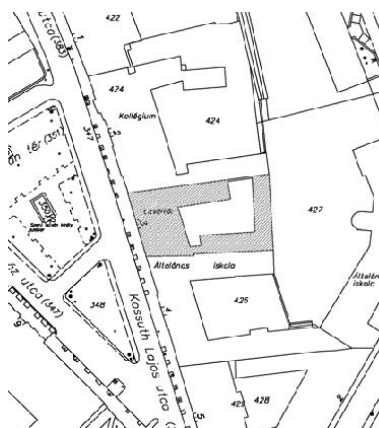
Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR (2-3).			161.
Hivatalos név:	FEJÉR MEGYEI LEVÉLTÁR (egykori lakóház)			
HRSZ:	424	GPS	47,188778°; 18,412347°	
Törzsszám:	1504	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3896	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	49.	HRSZ:	326, 341, 347, 349, 350/1, 2; 351, 352, 422, 423, 426, 4	
Azonosító:	21912			

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, egyemeletes, klasszicista homlokzatú épület. A telek 1809-ben Tágli József tulajdona volt, az 1826-os Wüstinger-féle felmérés szerint beépítetlen. 1828-ban a birtokos, Zuber Pál eladta nemes Gindly Antalnak, aki 1833 körül felépíttette a klasszicista házat, amit örökösei a század második feléig laktak. 1907-ben a tulajdonos Löwy Károly ügyvéd eklektikus stílusban átépíttette. Emléktábla hirdeti hogy fia, Lánosz Kornél (1893-1974), matematikus, fizikus, itt élt ifjúkorában. A ház udvari szárnyát 1934-ben átépítették (2006-ban elbontották), az eredeti klasszicista homlokzat műemléki helyreállítására 1956-ban került sor (Hajnóczy Gyula). A 21. század elején elvégzett átalakítási, helyreállítási, korszerűsítési munkálatok a szomszédos 2. számú házzal összhangban történtek. A két épület közösen ad új otthont a Fejér Megyei Levéltárnak. Főhomlokzata oldalsó szakaszait két oldalról három-három, mindkét szintet átfogó korinthoszi pilaszter tagolja, közöttük egyszerű, vakolt keret nélküli ablakok készültek. A középső tengelyben szegmensíves, kőkeretes kocsibehajtós kapu áll, a végigfutó övparkány fölött közös könyöklőparkányra ültetett három kidomborodó szerkezetű középső ablak, konzolos, timpanon formájú szemöldökparkánnyal. A kapualj átalakított, lapos kosárvíű dongaboltozat hevederekkel szakaszolva. A háromkarú lépcsőház boltozott. Az átalakított udvari szárnyak keleti tűzfalai példaértékű, igényes építészeti megoldások.

Megjegyzés:

A Szent István tér 2-3. szám alatt működő Fejér Megyei Levéltár épületegyüttes legutóbbi, magas színvonalú felújításának építésztervezője Potzner Ferenc volt, aki 2014-ben – többek között ezért a munkájáért – Ybl Miklós Díjat vehetett át.

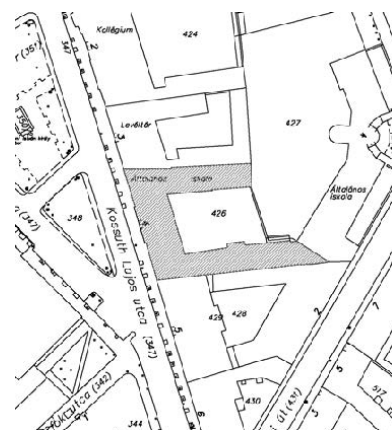
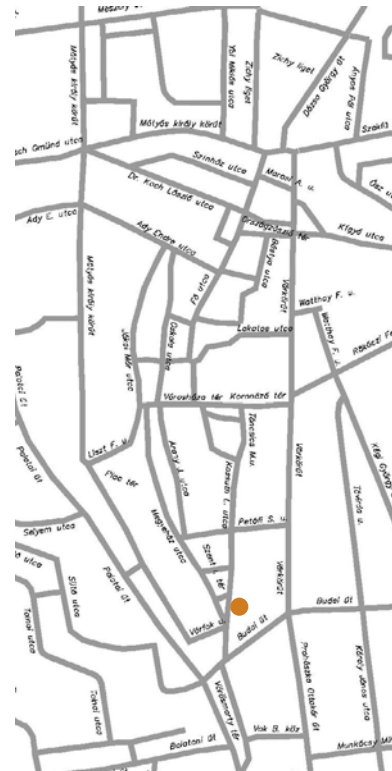
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 177

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 4.			162.
Hivatalos név:	SZENT IMRE ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS ÓVODA (egykori lakóház)			
HRSZ:	426	GPS	47,188379°; 18,412531°	
Törzsszám:	1506	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3898	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	47.	HRSZ:	341, 347, 348, 349, 350/1, 424, 427, 428, 429	
Azonosító:	21910			

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, alapincézett, egyemeletes, copf stílusú lakóház, az ún. Zlinszky-ház. 1790. körül épült. Nemes Zlinszky Imre táblabíró 1804-ben vette meg az palotát Marich Tamástól. A Zlinszky család tagjai generációkon keresztül fontos megyei-városi tisztségeket viseltek. A család majd 130 éven át birtokolta az épületet, kiegészülve a kertnek használt várfalon túli telekkel (Budai u. 4.), majd eladták a Szatmári Irgalmas Nővérek Nőnevelő Intézetének. Az 1920-30-as években az iskolává alakításhoz jelentős átalakítások történtek. Később a Petőfi Sándor általános iskola működött benne. Az 1990-es évek elejétől az egyházi kárpótlás keretében az épületet visszakapta a rend, azóta katolikus oktatási intézmény, a Szent Imre Általános Iskola. 2008-tól a Boldog Gizella óvoda is itt kapott helyet. Ma a Budai út 4. szám alatti iskolaépülettel egy egységet alkot. Utcai homlokzata 4+3+4 tengelyes, ablakait a földszinten vakolatükrök választják el, az emeleten az övpárkányra állított lizénák. Az ablakok egyszerű szalagkeretesek, az emeletiek fölött konzolos, egyenes, empire díszű szemöldökpárkánnyal. A középrizalit emeletén a díszterem íves lezárású ablakai nyílnak, közülük a középsőt ajtóvá alakították a középtengelyben nyíló kocsibehajtó kapu fölötti kőkonzolos, kovácsoltvas mellvédés erkély elhelyezésekor. Az utcai szárny szélesebb teremsorból és folyosóból áll, az udvari szárnyak egytraktusosak. Az utcai szárny és az udvar alatt a középkori városfal, ezen belül egy rondella jelentős maradványai húzódnak.

Megjegyzés:

A Szent István téri és a Várkörút-i iskolaépületek felújítása és a magas építészeti színvonalon megoldott, kortárs összekötő szárny 2021-ben készült el Kovács Krisztina és Ács Miklós tervei alapján.

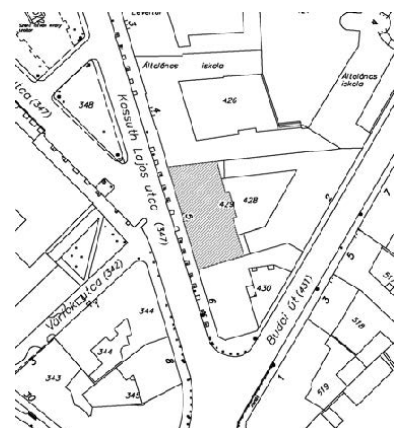
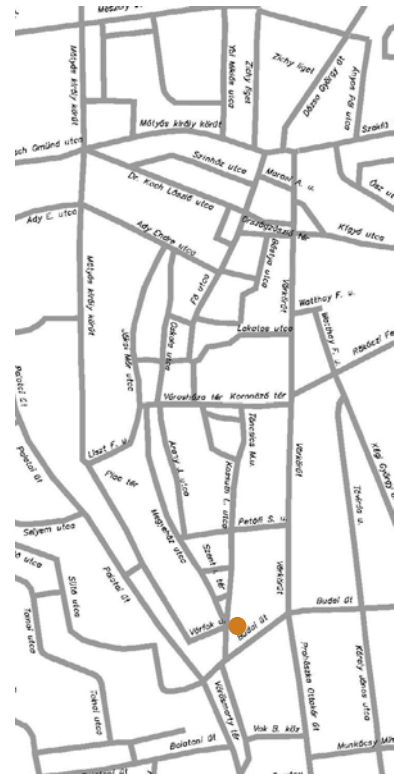
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Váczi Márk

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 178

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 5.			163.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (volt Bajzáth-palota)			
HRSZ:	429	GPS	47,188080°; 18,412669°	
Törzsszám:	1507	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3899	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	46.	HRSZ:	341, 342, 344, 347, 426, 428, 430	
Azonosító:	21909			

Zártorú beépítésben álló, egyemeletes kora klasszicista-empire városi palota, ún. Bajzáth-ház. A Budai út 2. számú (428 hrsz) épülettel keretes beépítést alkot. 1809-ben a telek gróf Zichy Jánosé volt, a ház 1810 körül épült. Majd gróf Mihailovicsné Pejacsevics Antónia grófnő a tulajdonos. Tőle veszi meg 1826-ban báró pészaki Bajzáth György, Fejér vármegye alispánja, országgyűlési követe. Ekkor már állt a térre néző ház a telken, sőt a későbbi Budai úti hosszú épület helyén is. Udvarát három oldalról a korábbi melléképületek helyén gróf Pappenheim Szigfrid gróf 1912-ben emelt kétemeletes bérházának szárnyai veszik körül. A palota utcai homlokzatán középrizalit, benne félköríves empire kapuzat, a földszinten kváderezett, az emeleten pilaszteres vakolatdíszítés készült. Az ablakok vízszintes záradékúak, a földszinti ablakok között vakolatükrök, felettük szemöldöktükrök. Az emeleti ablakok tagolt vakolatkeretelésűek, faltükrökben elhelyezve. A zsalugáter később készült. A középrizaliton gazdag ornamentális díszítés látható. Udvari homlokzatán erőteljes, timpanonnal lezárt középrizalit, kökeretes, kerékvetős kapunyílással. Az utcai szárny belső homlokzatán egy, az oldalszárnyak homlokzatán két szinten vaszszerkezetű konzolsoron vasrácsos függőfolyosó fut. Az utcai szárny földszintje és a kapualj boltozott, melyből kőbábos, barokk lépcsőház nyílik. Az utcai szárny alatt a középkori városfal jelentős maradványai húzódnak. A palota rendkívül elhanyagolt állapotban van.

Megjegyzés:

1848 májusában a Bajzáth-házban kapott szállást Kmetty György tábornok, aki hadosztálya élén a városon vonult át. Itt lakott egy ideig Szammer Imre nyomdász. 1890-ben megtalálható Kempelen Imre mohai földbirtokos neve is.

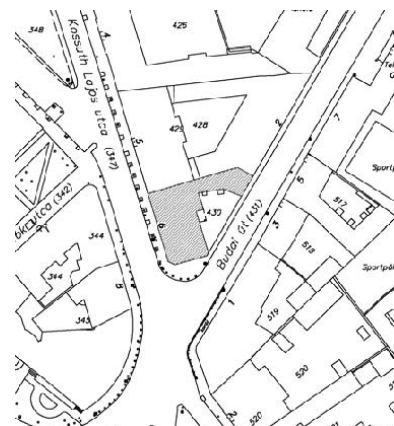
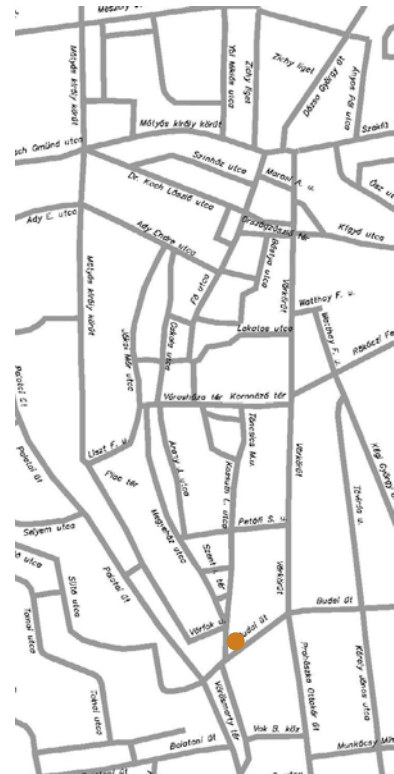
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 179

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 6.			247.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	430	GPS	47,187898°; 18,412925°	
Törzsszám:	1508	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3900	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	45.	HRSZ:	344, 345, 347, 428, 429, 431, 517, 518, 519	
Azonosító:	21908			

Zártorú beépítésben, saroktelken álló, szabálytalan L alaprajzú, alápincézett, egyemeletes, kontyolt nyeregtetős, sarkán lementszett lakóépület. Kora klasszicista-empire stílusban épült a 19. század elején, valószínűleg az 1810-es években Pejácsevits Antónia grófnő részére. Az 1826-os Wüstinger-féle városalaprajzon a térre néző homlokzat és sarok, valamint a telek vége beépített. 1828-ig pészaki Bajzáth György tulajdonosa az ingatlan, majd Novák József megyei tisztii főorvosé. 1879-ben az épület tulajdonosa Fanta Adolf orvos, az az örökösök a 1900-as évek elején eladták a házat. 1919-ben az épületben működött a Zenekedvelők Egyesülete és iskolája. Homlokzatán két szintet átfogó falsávok, közöttük mélyített tükrökben vízszintes záradéku, az emeleten fogoros szemöldök- és rozettás köténydísszel tagolt ablakok. A főhomlokzat középső, keskeny szakaszában egyenes szemöldökű, kőkeretes kapu. A boltozatos kapualjából nyílik a 4 orsópillérre támaszkodó, háromkarú lépcsőház. A kapualj és földszinti terei boltozottak, az emeletiek síkfödémesek. Udvari homlokzatai átalakítottak, a homlokzatok előtt részben függőfolyosók futnak. Az oldalszárny 1790 körül épült hátsó szakaszában kőbábos, boltozott lépcsőház található. Udvarát dél felől, magas, falazott kerítés határolja. Az ingatlan kívül esik az elbontott középkori városfalon.

Megjegyzés:

A Székesfehérvár Nemzeti Játék- Színi Társulatot (Kántorné, Déryné) Bajzáth György 1818-ban vendégül látta. Ekkor a Szent István téren két ingatlan volt a birtokában, a 2. és a 6. számú. Feltehetően ebben a házban kaptak a színészek szállást.

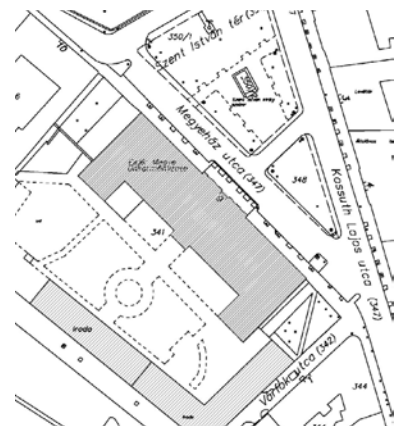
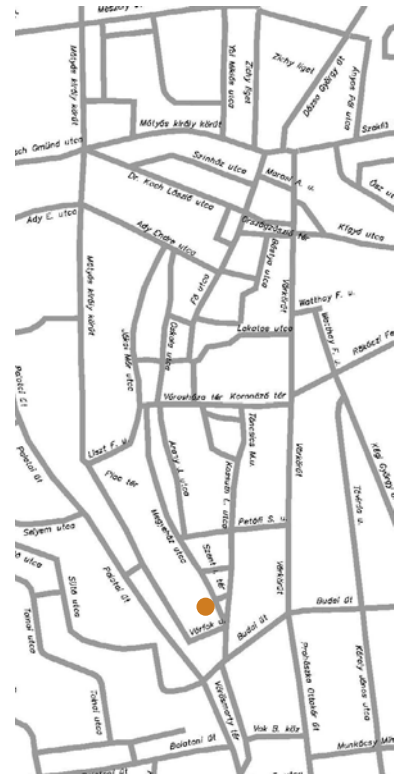
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 180

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 9.			165.
Hivatalos név:	MEGYEHÁZA			
HRSZ:	341	GPS	47,188376°; 18,412014°	
Törzsszám:	1509	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3901	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	44.	HRSZ:	326, 339, 342, 343, 344, 347, 348, 349, 350/1, 2; 351, 352, 422, 424, 426, 429, 5658/5, 5862/28, 32, 33; 5900/2	
Azonosító:	21907			

A szabadon álló, U alakú kétemeletes klasszicista palota építése 1807-12 között történt. Négy tervet készítettek a 18-19. század fordulóján, de a bécsi udvari építési hatóság valamennyit elutasította, feltehetően politikai okokból. Végül Tégl János és Tallher József terveit fogadták el, amihez a kor legjelentősebb építésze Pollack Mihály készített homlokzati terveket. Az épületet 1837-40 között Zitterbarth Mátyás tervei alapján egy kedvező építészeti hangsúllyal egészítették ki. Ennek során készült el a középső kiugró épületrész a kocsialáhajtóval, valamint az I. és II. emeleti helyiségek közötti födémeket elbontva alakult ki a mai közgyűlési terem a karzattal. Az előreugró középrizalit lett a főépület legmarkánsabb része az erőteljes földszinti pillérekkel, a fölöttük lévő falmezőt tagoló hat korinthisz fejezetű óriáspilaszterrel, és a timpanonos oromfallal. Ebben helyezték el a vármegye 19. század elején kapott címeresleveléről származó címerét: Szent István, amint felajánlotta a koronát Szűz Máriának, vagyis az országot az ő oltalma alá helyezte. Az épület belsejében lévő kapuátjárót csehsüveg-boltozat fedi. Innen indul a lépcsőház, amelyet végig áttört faragású kőkorlát övez. Az I. emeleti előcsarnokot erőteljes pillérek tartják. Ebből nyílik a nagy gyűlésterem a középrizalit szélességében. Körbefutó karzatát kőkonzolok hordozzák. Az udvart a főépülettel szembeni oldalon eredetileg U alaprajzú melléképület vette körül, melynek jelentős része egykor istállóként szolgált. A földszintes épület északi szárnyát 1978-ban lebontották. A főépület legutóbbi felújítására 2001-ben került sor.

Megjegyzés:

Eredetileg gótikus épület volt, amit a törökkorban is átépítettek. Mivel Megyeházként kicsinek bizonyult, helyette nagyobb, méltóbbat kívántak építeni. Ekkor választották ki a korábbi városfal elbontásával a telket az új épület számára. A Piac tere néző földszintes szárny is műemléki védelem alatt áll.

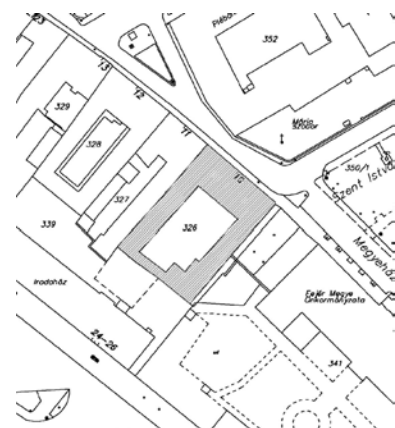
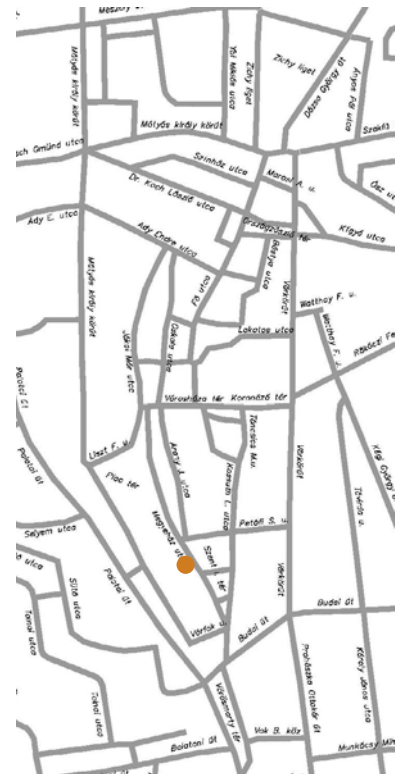
Fotók:

Igari Antal

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 181

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 10.			233.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	326	GPS	47,188771°; 18,411318°	
Törzsszám:	8829	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3902	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	43.	HRSZ:	327, 339, 341, 347, 351, 352	
Azonosító:	21906			

Zártorú beépítésben sarkon álló, U alaprajzú, barokk eredetű, leegyszerűsített klasszicizáló, koraeklektikus, egyemeletes lakóház. A 18. században egy telek volt a szomszédos 11. számúval. A mai ház a 18. században épült, korábbi épületmaradványok felhasználásával. Az 1826-os Wüstringer-féle városalaprajz már ábrázolja, ekkor az oldalszárnyak csak a városfalig értek. A 19. században többször átalakították. Az épület 1905-ben került a Lauschmann család birtokába. Az utcai homlokzat leegyszerűsítése 1940-ben valósult meg, Kotsis Iván terve alapján. A háború után a Nemzeti Parasztpárt tulajdona lett, majd államosították. Az 1950-es években több ízben átalakították, felújították. Utcai homlokzatán főpárkányba golyvázódó közép-, és oldalrizalitok, középen tagozott kőkeretes, kosárvés kapuval. Az ablakok vízszintes záradékuak. A rizalitok emeleti ablakai konzolos szemöldökpárkánnyal lezártak, a többi szalagkeretes. A homlokzatokat faragott kőkonzolokon nyugvó kőszerkezetes, sarokerkély ékesíti, leegyszerűsített architektúrával. Kapualja kosárvés fiókos dongaboltozatú, innen egyenes kétkarú lépcső indul. Az udvari homlokzaton modernizált függőfolyosó, klasszicista kovácsoltvas korláttal. A földszinti lakások helyiségei donga-, teknő- és csehboltozattal fedettek. Az eredetileg U-alaprajzú épület földszintes részekkel zárt udvarúvá bővült. A középkori városfal nyomvonala átszeli az ingatlant, a hátsó telekhatáron álló falak a törökkori várfalra épültek.

Megjegyzés:

2007 óta márvány emléktábla hirdeti a ház falán, hogy itt élt és dolgozott dr. Lauschmann Gyula (1861-1918) orvos, helytörténész, aki elsőként írta meg Székesfehérvár négykötetes monográfiáját.

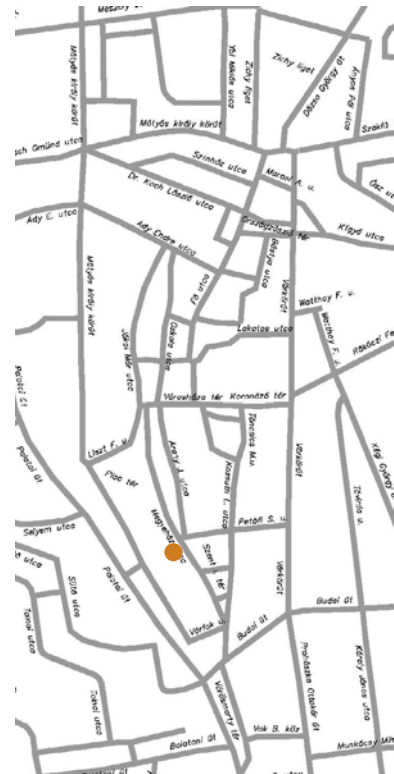
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 182

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 12.			166.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	328	GPS	47,188996°; 18,410917°	
Törzsszám:	1510	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3903	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	42.	HRSZ:	327, 329, 339, 347, 352, 357, 359, 360	
Azonosító:	21905			

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, egyemeletes, eredetileg barokk, később kora eklektikus lakóház. A csatlakozó földszintes szárnyakkal körbezárt udvart alkot. Barokk eredetű ház átalakításával épült 1850 körül. A hely legkorábbi említése 1638-ból való, a telekkönyv szerint Tötösi család a tulajdonos. 1712-ben Tötössy László „az itteni vármegye comissáriusa” és felesége használatba vették a telken álló házat, amit a „tulajdonosok maguk építettek”. 1855-ben ifj. delnei Miskey Ferenc, a helyi káptalan uradalmának jogi felügyelője tulajdona. 1869-ben e ház első emeletén voltak a Magyar Királyi Távirda helyiségei, és a földszinten lakott Fekete János megyei főjegyző. A II. világháború bombázásai során a ház komoly sérülést szenvedett, 1954 körül állították helyre. Utcai homlokzata három részre tagolt. Az alacsony attikával lezárt középrizalitban alul benne szegmentíves, címeres, kőkeretes, kocsibehajtós kapu címeres zárókövel, két oldalán vakolatsávozással. A homlokzat ablakai vízszintes záradékok és vakolt keretesekek, az emeleti ablakok keretelése szemöldökkel és köténydísszel lezárt. Udvari homlokzata előtt kő konzolsoron nyugvó függőfolyosó fut (rossz állapota miatt helyenként évtizede aládúcolva), kovácsoltvas pálcátagos korláttal, részben mives bekötővasakkal. Kapualja boltozott, lépcsőháza orsótéri pillérhez húzott, íves vonalvezetésű, kovácsoltvas korlátokkal. A középkori városfal nyomvonalát az ingatlan, az épület hátsó telekhatáron álló falai a külső török kori városfalnak állnak. Statikailag szükségessége vált a „támfal” utólagos megerősítése a közelmúltban.

Megjegyzés:

1890-ben itt élt Szekfű Ignác ügyvéd és családja, itt született fia, Szekfű Gyula (1883-1955) történész, publicista, egyetemi tanár, az MTA tagja, történelemkutató. Születésének 100 éves évfordulóján emléktáblát helyeztek el a ház falán.

Fotók:

Bertók István

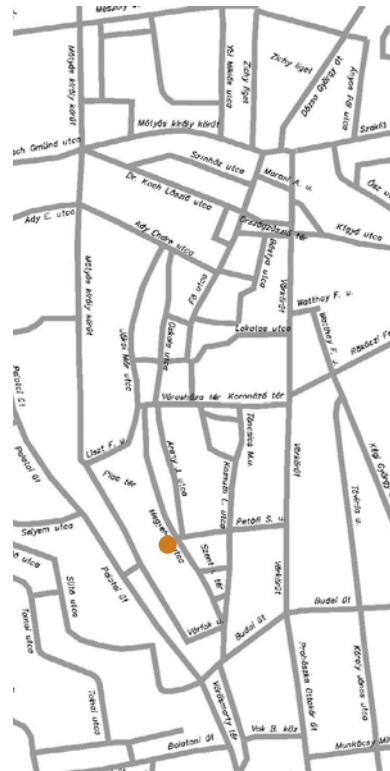
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 183

Cím:	SZENT ISTVÁN TÉR 13.			167.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	329	GPS	47,189079°; 18,410765°	
Törzsszám:	1511	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3904	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	41.	HRSZ:	305, 325, 328, 330, 338, 339, 347, 357, 358/1, 359	
Azonosító:	21904			

Zártorú beépítésben álló, L alaprajzú, egyemeletes, neoreneszansz lakóház. 18. század eleji barokk ház helyén épült a 19. század első felében, eklektikus átalakítása a 19. század végén történt. Az öttengelyes térre néző homlokzatából rizalitként emelkedik ki a bal oldalon elhelyezkedő armírozott kaputengely, benne szegmentíves, kocsibehajtós kapu. Sávozott vakolatarchitektúrájú földszinti homlokzat, a golyvázott övpárkány fölött végigfutó könyöklőpárkány. A konzolsoros főpárkány alatti frízben téglány alakú apró világítóablakok, a kapu tengelyében füzér- és koszorúdiszek. Egyenes záródású, vakolatkeretű ablakok, az emeleten állógyámos szemöldökös ablakok, griff domborműves mellvéddel. A szegmentíves kapu fölött aedikulás ablak mellvédmezőben kőbábas vakkorláttal. A kapualj négy, hevederívекkel erősített csehsüveg-boltozatos szakaszból áll, a falakon és boltozatokon stukkók. Innen nyílik a háromkarú lépcső, növénydiszes öntöttvas korláttal. A városfalrendszer kettős nyomvonala átszeli az ingatlant. Az alsó udvar második pincéjében észak-déli irányú várfal darabot tártak fel.

Megjegyzés:

Fotók:

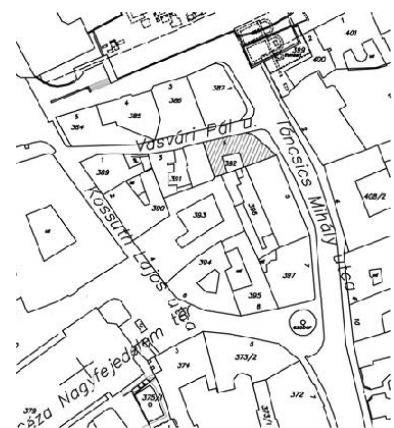
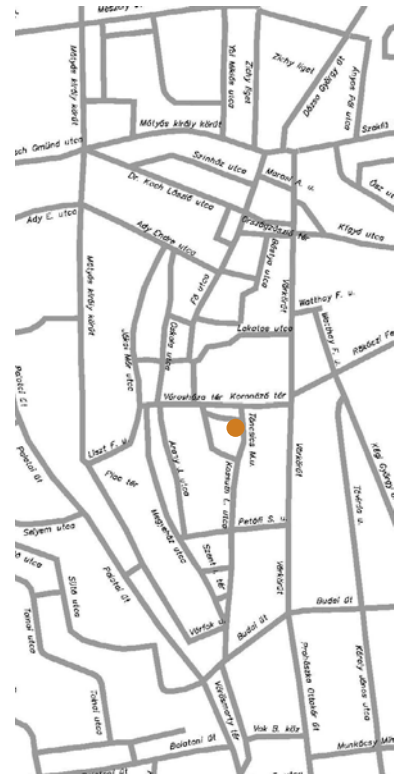
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 184

Cím:	VASVÁRI PÁL UTCA (Táncsics Mihály utca 3.)			213.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	392	GPS	47,191298°; 18,410918°	
Törzsszám:	1562	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3908	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	38.	HRSZ:	134, 282/4, 386, 387, 388, 391, 393, 396, 398, 399, 407	
Azonosító:	21900			

Zártsorú beépítésben álló, U alaprajzú, zárt udvaros, alapincézett, egyemeletes, késő barokk sarokház. A telek 1712-ben még beépítetlen volt, a ház valószínűleg a 18. század végén épült. Felújítása a közelmúltban történt. Utcai homlokzati falai tompaszöglet zárnak be. Az élszedett sarkon, két faragott kő konzolon álló, kőszerkezetű zárterkély, ablakai vízszintes záradékuak. Földszinti fala az osztópárkányig vakolatkváderes, a zárterkély két oldalán és alatta, rusztikus kváderrezéssel. Az osztópárkányon álló emeleti ablakait profilos keretezés fogja egy-ségbe, felettük vízszintes szemöldökpárkány. Az emeleti ablakok alatt és a sarokerkélyen plasztikus ornamentális és figurális vakolatdíszes könyöklőmezők. Egyszerű osztó- és főpárkány, utóbbi alatt palmetta- és gyöngysor. Egyszakaszos kapualja csehsüveg boltozatos, a belső terek síkmennyezetesek.

A mai sarokház a fehérvári püspökség 1777. évi megalapításával megszünt 11. századi királyi káptalan nagyméretű kerengőudvara felett épült. A ház pincéjén keresztül áthalad a kerengőfal nyomvonala. A szomszédos épületek pinceszintjén a leletmentések során több „in situ” maradványt tártak fel.

Megjegyzés:

A mai Vasvári Pál, egykoron Virág utca a török korban keletkezett, a lebontott 11. századi, Szent István által alapított Szűz Mária prépostság területének déli részén.

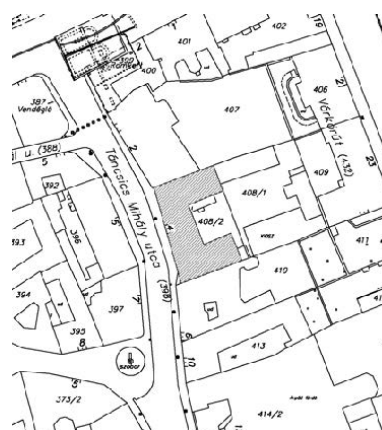
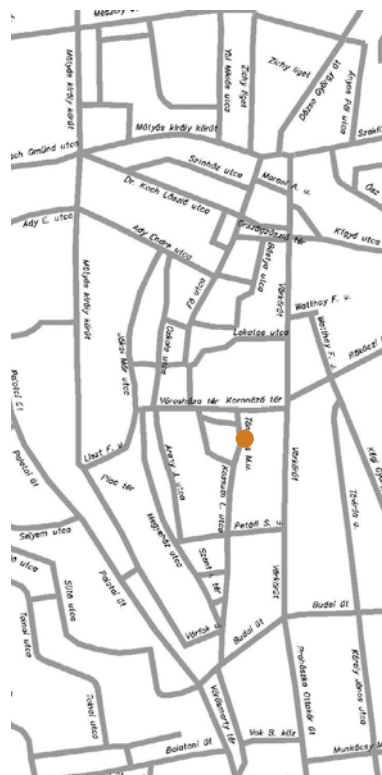
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 185

Cím:	TÁNCSICS MIHÁLY UTCA 4.			210.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	408/2	GPS	47,191093°; 18,411311°	
Törzsszám:	1559	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3907	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	39.	HRSZ:	396, 397, 398, 407, 408/1, 410	
Azonosító:	21901			

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, egyemeletes, középkori eredetű romantikus lakóház. Első említése 1698-ból való: Vánossi Lőrinc harmincados (behajtó vámos) tulajdona. Ő építtette az épületet egy középkori lakóház felhasználásával a 17-18. század fordulója körül. A déli házrész egy alapincézett, emeletes, középkori sarokház maradványait tartalmazza, a pincében és a földszinten két hosszanti és egy keresztirányú helyiség. A ház átalakítására, L alakúra bővítésére a 18. század derekán került sor, vagy 1744–1746 előtt leánya Vánossi Franciska, vagy az épületet tőle 1763–1764 között megvásároló Petrovski Károly Félix győri királyi fegyverraktáros, harmincados idején. A pince és földszinti boltzatai az átépítés korából valók. 1820-tól egy ezredes, főstrámszemes volt a birtokosa, 1846-tól a Kreskay család. 1860 körül összekapcsolták a telek északi oldalán álló, 19. század eleji földszintes házzal, és megtörtént a ház romantikus átépítése. Az 1920-as években az épület Klebelsberg Kúnóé volt, 1927-től az Ipartestület székháza. Műemléki helyreállítása 1981–1982-ben történt. Főhomlokzata a földszinten 3+1+4+1 tengelyes, középen falpillérekkel szegélyezett, szegmensíves, kerékvetőköves kapu. Egyenes záródású ablakok, az emeletiek fölött négyzetben rozetták. Síkmennyezetes kapualjának jobboldali falában élszedett középkori kő ablakkeret. A földszinten, két helyiség között, szemöldökgyámos középkori ajtókeret. A patkóalakú lépcső romantikus, öntöttvas korláttal készült. Udvari homlokzata előtt L alakban, konzolos függőfolyosó. A telek végében a városfal egy szakasza áll.

Megjegyzés:

A mai Tancsics, korábban Bank utca a késő török korban keletkezett, a lebontott 11. századi, Szent István által alapított Szűz Mária prépostság helyén.

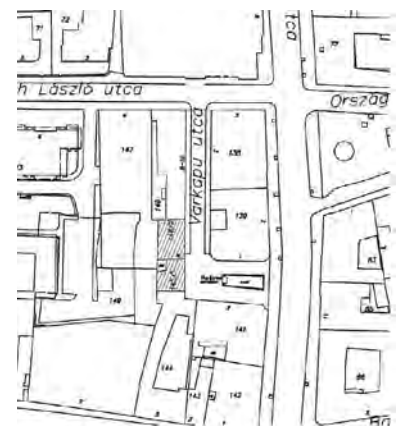
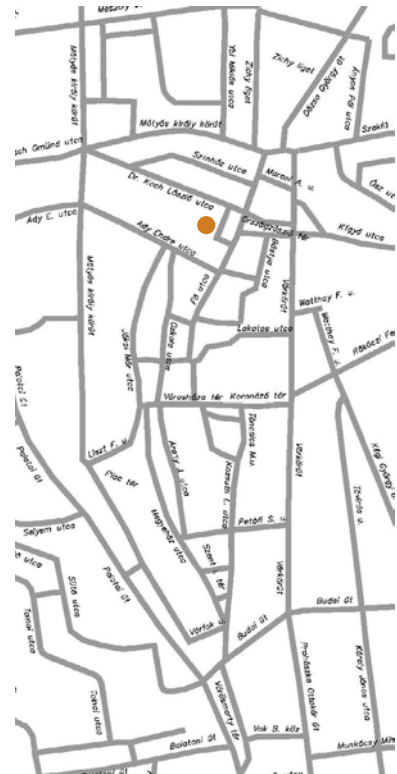
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 186

Cím:	VÁRKAPU UTCA 6.	212.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	145/1, 2	GPS	47,194058°; 18,408710°
Törzsszám:	1561	Védelem	műemlék
Azonosító:	3910	Bírság	II.
Műemléki környezet:	36	HRSZ:	83, 85, 136, 139, 140/1,2; 144, 146, 147, 149
Azonosító:	21898		

Zártsorú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, alapincézett, egyemeletes, kis belső udvaros klasszicizáló, késő barokk lakóház. 1780 körül épült. A 20. század elején még földszintes részei is voltak. 1949-ben átalakították, az üzlethelyiségeket 1953-ban lakássá alakították. Helyreállítása 1961-ben történt (tervező: Kraftsik Antal). Az utcai homlokzatot övparkány osztja, és csak koronázórészből álló főparkány (geiszon) zárja le. Vízszintes záradéku nyílásai változó szélességűek. A földszint sima vakolatát csak az ablakokat keretelő tükrök tagolják. A ház alacsony, kőkeretes bejárati gyalogkapuja a középtengelyben nyílik, balra üzletajtók és ablakok, jobbra csak ablakok találhatóak. Az emelet zsalugáteres ablakai mellvéd-, és szemöldökmagasságot is befoglaló, mélyített faltükrökben állnak. A középső három, emeleti faltükrőt főt fogrovat hangsúlyozza ki. Az emeleti falmezők közötti felületek pilaszter jellegű tagolása és a falmezők záradékában lévő parkányelemek a szabálytalan tengelykiosztást ellensúlyozzák. Tagolatlan udvari homlokzatán vízszintes záradéku ablakok, rövid szakaszán függőfolyosó fut. Földszinti terei boltozottak, az emeletiek síkfödémesek. A nyilvántartásban a ház jelenleg 2 helyrajzi szám alatt szerepel egy bejárattal. Kutatásokon alapuló műemléki helyreállítási terv 2020-ban készült (építész: Ács Miklós) A helyreállítás megvalósítása folyamatban van.

Megjegyzés:

1872-től, az új Budai kaputorony elbontása után, új építési terület kínálkozott a 19. század eleji Promenádfelszámolásával. A historizálóvá vált utcaképpben megmaradt e késő barokk ház, mely a korábbi sétány egykori nyugati térfalát képezte.

Fotók:

Sikorszki Orsolya

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 187

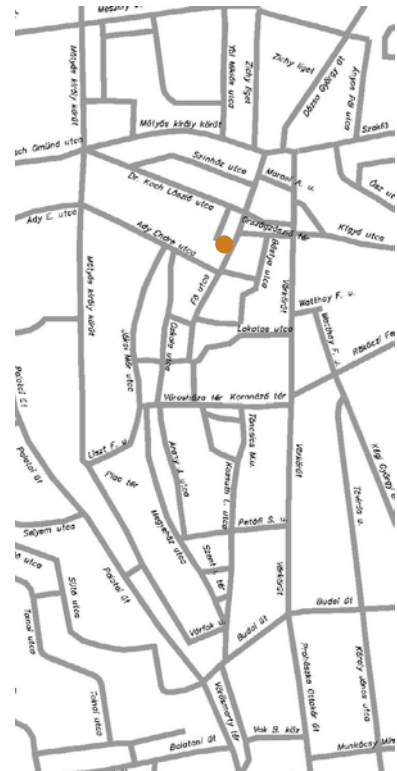
Cím:	VÁRKAPU UTCA	240.	
Hivatalos név:	VARKOCS GYÖRGY EMLÉKMŰVE		
HRSZ:	140/1, 2	GPS	47,193985°; 18,408890°
Törzsszám:	9731	Védelem	műemlék
Azonosító:	3999	Bírság	II.
Műemléki környezet:	27.	HRSZ:	72, 83, 85, 136, 137, 138, 139, 141, 144, 145/1, 145/2, 146
Azonosító:	21899		

A Fő utca nyugati oldalán kis térként induló rövid utca az új Budai kaputorony 1872-ben történt lebontása után jött létre, az újabb beépítésekkel szűk, intim kis térként. Itt kapott helyet szobor-elhelyezési teltalálatként Erdey Dezső (1902-1957) szobrász Varkocs György sziléziai várkapitányt ábrázoló, kőtalapzaton álló bronzszobra. Ő védte a 1543-ban II. Szulejmán szultán csapatai ellen a várost és hozzávetőleg itt, a Budai kapu előtt halt hősi halált, miután – a legenda szerint – a várvedők bezárták előtte a várkaput. Az 1872-ben elbontott Budai kapu közelében felállított szobor talapzatát az egykori városfal köveiből építették. A szobrot 1934-ben állították fel, 1938. május 19-én avatták fel. Az eredeti alkotás részét képezte a szobor posztamense előtt elnyúló, virágdíszes kerettel övezett hosszúknás vízmedence, mely az egykori, itt húzódó várórokra utalt. A medencefalak enyhén szűkülő kialakítása tudatos volt, hogy a perspektívát segítségül hívva, az életnagyságnál valamivel kisebb szoboralak távolból nagyobbak tűnjék. A talapzat hátoldalán emléktábla hirdeti Varkocs kapitány dicső emlékét. A kompozíciót a város török alóli felszabadulásának 300. évfordulójára a Városszépítő és Védő Egyesület kezdeményezésére 1988. májusában újították fel. 2013-ban a Fő utca díszburkolatának létrehozásával egyidejűleg elbontották a vízmedencét, és helyére egy változtatható fény- és vízjátékkal működő divatos szökőkút és modern padok kanyargó kompozíciója került.

Megjegyzés:

A talapzat hátsó oldalán a felirat: „VARKOCS GYÖRGY várkapitány... Hazaszeretettől lángoló lelke merész íveléssel hidalja át a végtelenséget, nevét megörökítő hősi erényei pedig csillagmagasságban fénylenek fölötünk örökké! Tibi gloria nobis exemplum” (Tied a dicsőség, mienk a példa)

Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 188

A VÁROSHÁZA MAI ÉPÜLETEGYÜTTESE

VÁROSHÁZ TÉR 1.

Két műemléki törzsszámon (1520, 1552), de azonos helyrajzi számon (382) nyilvántartott, két belsőudvart övező épületegyüttes, ami két U alakú épületrész összefordításából jött létre, már több mint 80 éve ad otthont Székesfehérvár város polgármesteri hivatalának.

Keleti része a Kossuth utcába is beforduló hajdani Zichy palota, azonos stílusban rekonstruált kiegészítésekkel, a nyugati a 17. századi régi városháza. A két különböző korú, stílusú és eltérő szintszámú épületet az 1930-as évek végén modern épületrészekkel kötötték össze, az eltérő architektúrák közötti különbség dacára illeszkedő viselkedéssel. A megszületett építészeti kompozíció különböző szintmagasságú terek és kanyargó, emelkedő utcák által határolt szabálytalan alakú épülettömb lett, festői városképi részletekkel, kívül-belül magasértékű művészi alkotásokkal. Az átalakítással megvalósult az építészeti szándék, a városházi tömb a régi értékek megóvása, konzerválása mellett új, magasszintű városképi egységet teremtett. Jelentőségét erősen fokozza a helyszíne, az ezeréves történelmi környezet tudata: a 11. századi korai királyi várnak már csak maradványaiban fellelhető közvetlen szomszédsága, a Szent István király építtette Szűz Mária prépostság és templom romjainak közelsége, vagy a török hódítást is túlélte, ragaszkodó 15. századi Szent Anna kápolna. A dekoratív, hangsúlyos főbejárat előtti térre futnak be ma is a középkori királyi város évszázados utcái. Mindezeket felismerve jött létre az átalakításba bevont, a bontással feláldozott és az újonnan megalkotott épületrészek magas színvonalú harmóniája a közreműködők szándékából, tehetségéből és tetteiből.

A monumentális, korszakalkotó városrendezési, építészeti beavatkozás folyamatát négy hiteles forrásból is részletesen megismerhetjük. Csitány G. Emil (1892-1970) az 1930-40-es évek legendás polgármestere nyugdíjas korában megírt, 2013-ban „Emlékiratok” címmel kiadott önéletrajzában hosszú fejezetet szentel a Városháza átépítés történetének. Kotsis Iván (1889-1980) Ybl-díjas építész, egyetemi tanár, kora építészetének meghatározó egyénisége, - tervei alapján készült az átalakítás - a korabeli szaklapokban publikálta munkáját, később „Életrajzom” címen összegyűjtött írásaiban az építészeti gondolatmenetet adta közre. Schmidl Ferenc (1902-1977) Ybl-díjas fehérvári építész, a 30-as évek Városi Mérnöki Hivatalának vezetője az Építészeti Múzeum dobozaiban őrzött feljegyzéseivel, levelezésével avat be az akkori városházi eseménydús történetekbe. Munkatársa, Molnár Tibor építész (1904-1990), a „Molnár Tibor volt városi főmérnök emlékei az 1910.-1980. évek Székesfehérvárára (1985. körül)” kéziratban fennmaradt, személyes hangvételű visszaemlékezése a nagyszabású építési folyamatot főleg emberi oldaláról világítja meg. Az épületegyüttes belső terei és külső környezete eleganciájának, művészetének finom részleteiről a felkért neves képzőművészek, festők, szobrászok alkotásai gondoskodnak.

Részletek az 1937-38-ban készült új épületszárnyokról

Megjegyzés:

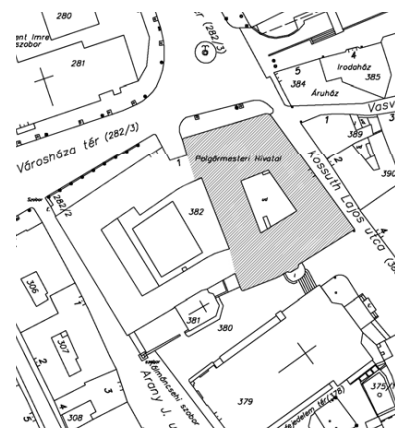
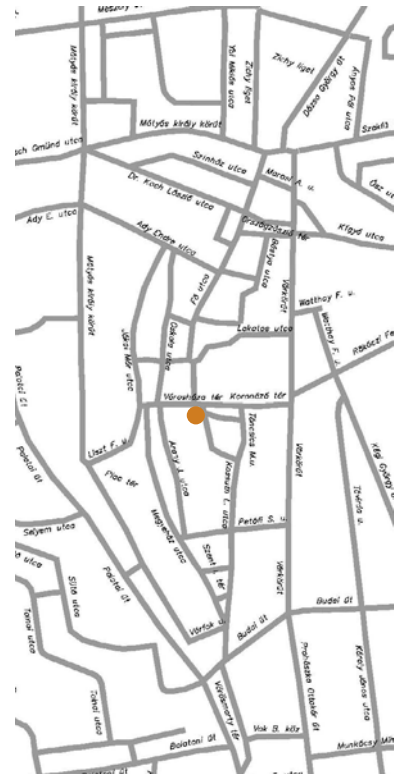
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 189

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 1. – KOSSUTH UTCA 1.	176
Hivatalos név:	VÁROSHÁZA (volt Zichy-palota)	
HRSZ:	382	GPS 47,191045°; 18,410235°
Törzsszám:	1520	Védelem műemlék
Azonosító:	3843	Bírság II.
Műemléki környezet:	81.	HRSZ: 134, 136, 258, 261, 279, 280, 281, 282/2,3,4; 306, 307, 358/1, 374, 378, 379, 380, 381, 383, 384, 388, 389, 390, 393
Azonosító:	21956	

Kotsis Iván építész kompozíciója, a két egymással szembeforduló U-alakú épületből kialakított városházi tömb keleti, ifjabb része egy belső udvar köré szerkesztett, szabálytalan négyszög alaprajzú épület, melynek magja az egykori kétemeletes, copf stílusú Zichy-palota. E tömb helyén eredetileg négy ház állt, a Kossuth utca és a Városház tér sarkán, a tér felé mindössze két tengellyel, a kétemeletes copf épület. A ház éke a Kossuth utcai homlokzatának közepén nyíló gazdagon díszített kapuzat, a Zichy-címerrel díszített, atlaszok tartotta, kovácsolt vas korlátos erkéllyel, alatta kocsibehajtós kapu barokk kapuszárnyakkal. Egyes források szerint késő középkori maradványok felhasználásával Zichy Jánosné építtette 1781-ben. Kállay István szerint Hiemer Mihály belvárosi házát 1781-ben (!) özvegy Zichy Jánosnénak adta el. A főtér felől állt az egyemeletes, biedermeier stílusú Bierbauer-ház is és a hátsó oldalon két jelentéktelenebb iskolaépület. Az 1930 évekbeli átalakítás során e hármat elbontották. A Bierbauer-ház helyén a Zichy-palota oldalszárnyát három tengellyel megtoldották, folytatva a barokk architektúrát, így az vált főhomlokzattá. Déli homlokzata egyszerű, sima felület, benne változatos kialakítású nyílásokkal. Az udvart új kétszintes nyugati szárny, zárja le, emeletén a nagy belmagasságú díszteremmel, visszafogott, modern homlokzatképzéssel. Az elbontott Bierbauer-ház sarokerkélyét, a székesegyház felé néző homlokzat egyik sarkán, másodlagosan felépítették.

Megjegyzés:

A belső terekben egységes, 20. századi belsőépítészeti megoldások készültek. Az egyik reprezentatív előtérben az 1938-as jubileumi év témáját megörökítő falkép (Aba-Novák Vilmos), a díszteremben Kontuly Béla falképe és Ohmann Béla szobrai láthatók.

Fotók:

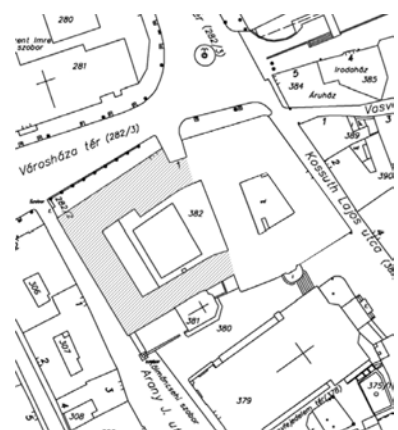
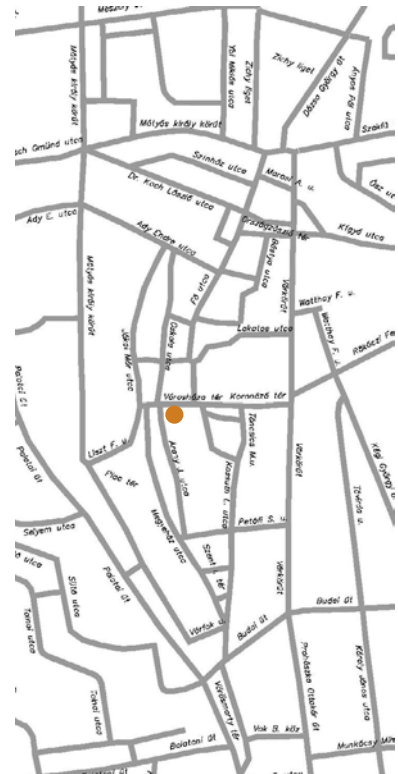
főkép: Mahler György
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 190

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 1.	204.
Hivatalos név:	VÁROSHÁZA (régí Városháza)	
HRSZ:	382	GPS 47,191129°; 18,409595°
Törzsszám:	1552	Védelem műemlék
Azonosító:	3915	Bírság II.
Műemléki környezet:	33.	HRSZ: 136, 258, 261, 279, 280, 281, 282/2.3; 306, 307, 358/1, 374, 380, 381, 383, 384, 388, 389, 390, 393
Azonosító:	21891	

A Kotsis Iván tervei szerint készült épületegyüttes nyugati része akár szabadonállónak is tekinthető, hiszen csak az emeleti szinteken kapcsolódik a keleti feléhez, szegmensíves áthidalással, hídszerűen kialakított rövid szárnyakkal. A terepszint változása miatt itt is változik a szintszám, a főtérre néző északi szárny emeletes, a korai királyi vár területén álló déli oldal földszintes. Ehhez hozzáépülve áll a 15. századi Szent Anna kápolna. A ház helyreállítását, átépítését rövid birtokvíta után az 1690-es években kezdte el a város, feltehetően a törökkori előzmény felhasználásával. A régi városháza barokk külsejét az 1710-es években kapta. Főhomlokzatán a szobrokkal díszített kapuzatot Walch Tamás kismartoni szobrász alkotta meg 1717-ben. A korábbi börtön bővítését 1790-ban végezték el. A régi városházához kapcsolódó épületeket a város már 1912-ben megszerezte. A mai épületegyüttes 1938-ra készült el. A ház főtérre néző főbejárata ma is a régi kosárisíves záródású, barokk kapuzat a balszélső tengelyben, kétoldalt egy-egy korinthoszi oszloppal, ezeken posztamensen és Justitia és Prudentia (Igazságosság és Tökéletesség) allegorikus szobrai. A kapu fölött hullámos ívű, áttört kőmellvédés erkély áll. Az erkélyajtó kökeretes, párkányzata dúsan motivált, tetején sas, melynek egyik karma közt korona, a másikban kard. A kapuzat rekonstrukciója, az 1956-ban elpusztult Justitia-szobor pótlása, Szakál Ernő munkájával készült 1960-61-ben. Az oldalsó és hátsó szárny homlokzata díztelen. A főszárny mindkét oldala törtvonalú oromfalakkal lezárt, az Arany János utcai emeleti vakablakában „1730” festett évszám látható.

Megjegyzés:

Története során többször támadt igény a Városháza bővítésére. Így 1838-ban is, amikor a Bécsből hazatért ifjú Ybl Miklós (1814-1891) elkészítette egy emeletráépítés tervét Langmahr és Máder kőművesmesterekkel együtt, ami nem valósult meg.

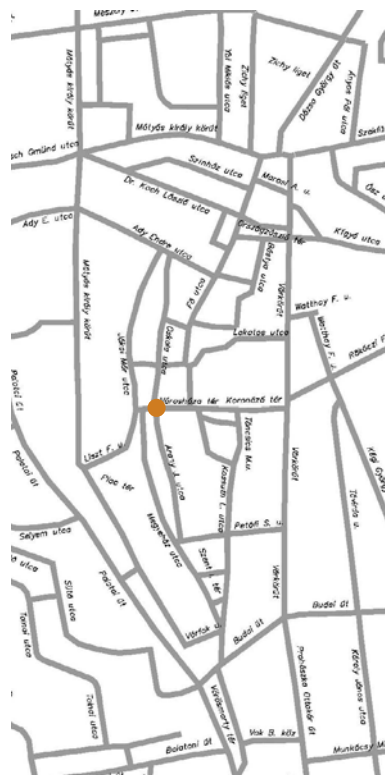
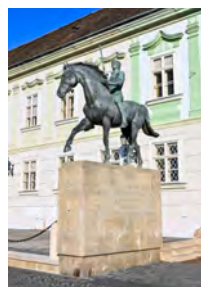
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 191

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR	236.
Hivatalos név:	TÍZES HUSZÁROK EMLÉKMŰVE	
HRSZ:	282/2	GPS 47,190987°; 18,409164°
Törzsszám:	9693	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3914	Bírság
Műemléki környezet:		HRSZ:
Azonosító:		

Pátzay Pál (1896–1979) szobrászművész római iskolát képviselő alkotása, a lóháton ülő szoboralak a Városháza sarkánál, az Arany János utca felől a torkolatban „érkezik” a térre. A helyszínnel együttélő alkotás a város legendás katonai alakulatának, az 1741-ben alakult császári és királyi 10. huszárezred emlékét őrzi. Eredetileg a Szent István térre, a korábbi, gyalogosan ábrázolt huszár emlékmű (Kallós Ede, 1925) helyére készült, de végül helyet cserélt Szent István lovas szobrával (Sidló Ferenc, 1938). A változás azt követően történt, hogy hosszás helykijelölési próbálkozások keretében a tervezett szobrok 1:1 arányú modelljének több helyen történő felállításával megtalálták azok helyét. A Pátzay-szobor azonban további vitát is ébresztett. A művész a tér közepére tervezte az alkotás felállítását. A város Mérnöki Hivatalának vezetője, Schmidl Ferenc azonban kardoskodott a jelenlegi helyszín mellett. Azzal érvelt, hogy egy meredek utca felől sejtethető érkezés jobban megfelel a szobor dinamikájának. Ebben a kérdésben ő győzött. A szobrot az ezred egykori tisztje, a korábbi belügyminiszter, és a tömegtájékoztató eszközök legfőbb személyisége, Kozma Miklós javaslatára és aktív közreműködésével állította a város. Magas, gránit talapzaton áll a meztelenségével kezdetben sok vitát kiváltó, jobbjobban egyenes kardot tartó lovas figura. Ez nem csak Pátzay Pál főműve, de magasan kiemelkedik a magyar köztéri plasztikák átlagából, különös tekintettel annak a városháza előtti téren példamutatóan kialakított mikrokörnyezetével.

Megjegyzés:

1939. december 11-én, a limanowai csata 25. évfordulóján avatták fel. Az utolsó ezredtulajdonos, a német Mackensen vezértábornagy tiszteletére, a szobor mögött, a városháza lábáztatánál elhelyezett emléktábla sajnálatos módon 1945 után eltűnt.

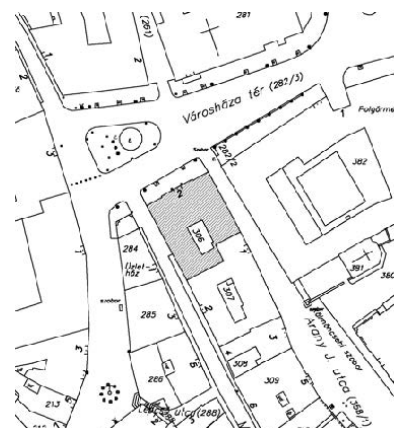
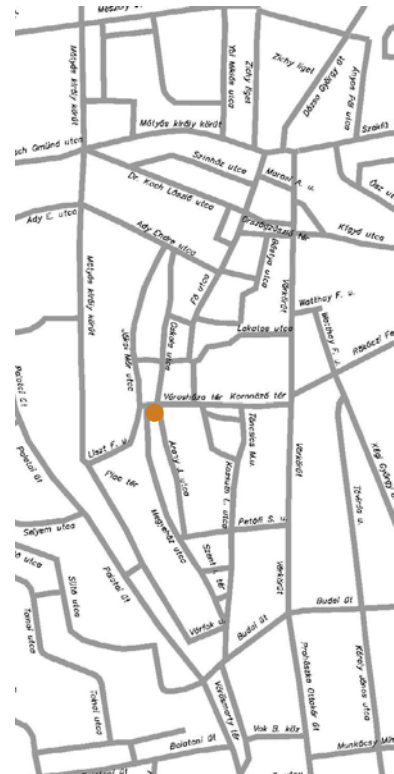
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 192

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 2.	205.
Hivatalos név:	VÁROSHÁZA (volt Bezerédy-palota)	
HRSZ:	306	GPS 47,190879°; 18,409027°
Törzsszám:	1553	Védelem műemlék
Azonosító:	3916	Bírság II.
Műemléki környezet:	31.	HRSZ: 258, 261, 282/3, 284, 285, 305, 307, 358/1, 382
Azonosító:	21889	

Zártorú beépítésben 3 utcára néző, zártudvaros, kétemeletes, késő barokk lakóépület, az ún. Bezerédy-ház, jelenleg hivatali épület. 1698-ban már állt itt egy ház Miskei István, Fejér vármegye alispánja tulajdonában. Az ingatlant 1712-ben Vánossi Lőrinc, császári harmincados, 1719-ben Viczenti Domonkos, 1809-ben Zlinszky Ignác birtokolta. A mai ház 1790 körül épült. 1826-ban Bezerédy Miklós tulajdona. 1845-től a II. világháborúig különböző bankok, pénztárak székháza volt. Felújítására 1982-83-ban került sor. A térre néző főhomlokzatán háromtengelyes középrizalit, benne kökeretes, egyenes záródású vállgyámos kapuval, fölötté két konzolon nyugvó erkély, kovácsoltvas rácsában közepén rozettával. A földszint további szegment- és félköríves nyílásai is kökeretesek. A felső két szintet óriás pilaszterek fogják össze és tartják a konzolsoros, fogrovatos főpárkányt. Az első emeleti nyílások aedikulás keretelésűek, köténydíszesek, a középrizalit két oldalán lévő ablakok szemöldökmezéjében fejszobrok. A második emeleti ablakok négyszögletesek, alattuk tábladísz. Az oldalhomlokzatok nyílásrendszere a főhomlokzatot követi, a nyílások egyszerűbb keretelésével. A kapualj 4 szakaszos, csehsüveg boltozatos, végében jobbra kétkarú, két orsópilléres lépcsőház. Az udvart modern üvegtető fedí, emeleti szintenként függőfolyosó húzódik kovácsoltvas ráccsal, rózsadíszes vonóvassal. 1983. óta a Városháza egyik épülete.

Megjegyzés:

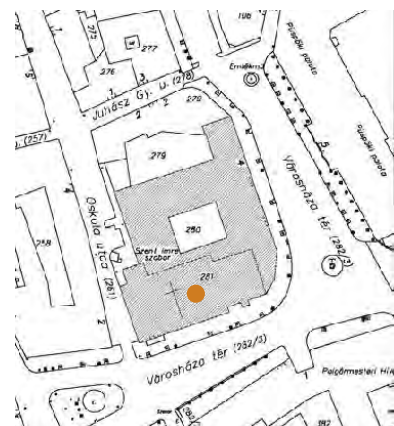
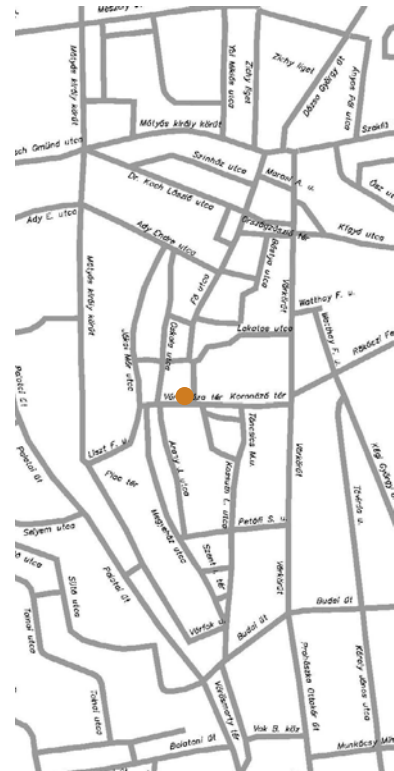
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép:
Székes-Fejérvári Takarékpénztár
(Városi Levéltár és Kutatóintézet)

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 193

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR	206.	
Hivatalos név:	RÓMAI KATOLIKUS FERENCES TEMPLOM		
HRSZ:	281	GPS	47,191187°, 18,409049°
Törzsszám:	1554	Védelem	műemlék
Azonosító:	3913	Bírság	I.
Műemléki környezet:	34.	HRSZ:	261, 258, 279, 280, 282/2,3; 306, 358/1, 382
Azonosító:	21894		

Három utcára néző, egyszerű tömegű, keletelt barokk templom, észak felől hozzáépült toronnyal. Közvetlenül csatlakozik a rendházhoz. Helyén álló középkori, egyházi épületet 1690-ben a ferencesek vették birtokba. A mai templom alapkövetétele 1720-ban történt. Gróf Esterházy Ferenc támogatásával épült Hatzinger Pál és Kotz Ferenc építőmesterek munkájával, 1743-ra készült el. Szentély feletti eredeti huszártornyát 1833-ban lebontották. 1930-ban külső lejáratí építmény készült az altemplomhoz. 1945-ben megsérült a torony és tetőzet. A legutóbbi helyreállítás 2007-ben történt. Egyhajós, egyenes szentélyzáródású, a szentély felé kontyolt, nyeregtetős templom. Oskola utcára néző háromtengelyes főhomlokzatát négy toszkán fejezetes falpillér tagolja, amelyek háromrészes főpárkányt hordanak. Középen kökeretes bejárat Esterházy címerrel, fölötté fekvő ovális ablak, íves szemöldökpárkánnyal, feljebb befalazott karzatablak. A falfülkében Assisi Szent Ferenc, Pádúai Szent Antal és Szent Imre szobra. Térre néző hosszfalán óriáspilaszterek közötti ablaksorok láthatók. Használatos bejárata a tér felől megoldott. A tornyot eredeti két alsó szintje fölött 1886-ban épült két, tagolt felső szinttel megmagasították, falpillérekkel szegélyezett vakolat-architektúrával, óraíves párkánnyal. A tornyot magas, tagolt, gúla alakú rézlemezes sisak fedi. A hajó csehsüveg boltozatos, a szentély cseh-boltozatos kupolával fedett, a nyugati oldalon álló karzat alja fiókos donga-boltozatos. A falpillérek oldalkápolnákat fognak közre.

Megjegyzés:

A templombelső gazdagon díszített. Legértékesebb része az Esterházy címeres főoltár (1745) A barokk szószék mellvédjén a négy evangélista szimbóluma. A boltozatok és oldalfalak felületén falképek láthatók. (Lohr Ferenc,1929).

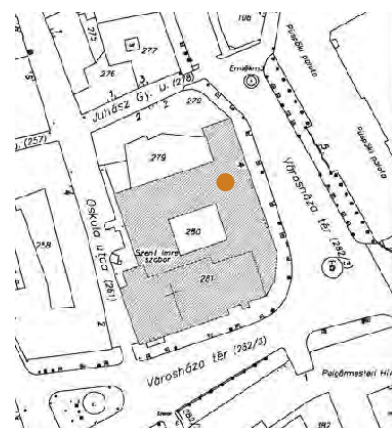
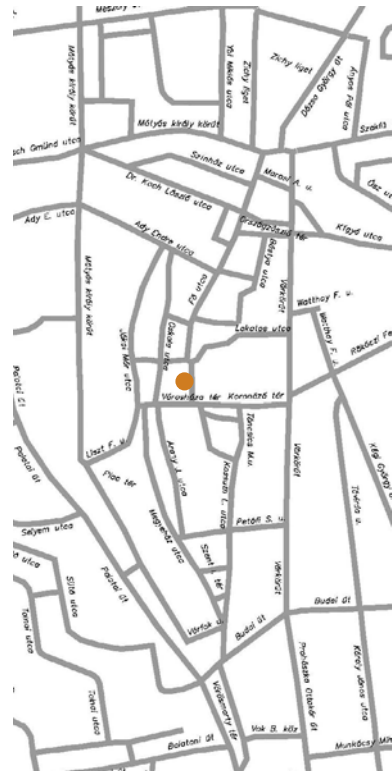
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 194

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 4.	207.
Hivatalos név:	EGYKORI FERENCES RENDHÁZ	
HRSZ:	(279), 280	GPS 47,191523°; 18,409505°
Törzsszám:	1555	Védelem műemlék
Azonosító:	3917	Bírság II.
Műemléki környezet:	30.	HRSZ: 276, 277, 278, 136, 106, 128, 134, 135, 282/4, 382, 383, 384, 281, 282/3, 257, 258, 261
Azonosító:	21887	

Két utcára néző, a templomhoz csatlakozó, zártudvaros, alapincézett, egyemeletes, barokk épület. A középkori ferences kolostor jogutódja, három polgárház és egy török fegyvertár helyén épült 1741–1743 között. A rendházhoz csatlakozik a Juhász Gyula utcai ingatlanon 1860 körül épült „ferences” lakóház is. A rendház keletre néző főhomlokzatát osztopárkány és záróköves, füles szalagkeretelésű ablakok tagolják, fent háromrészes főpárkány zárja le. Kapuja kosárirves záradékú, vállpárkányos, kökeretes nyílás. Az 1736-os évszamos záróköve fölött a ferences rend jelvénye látható, majd könyöklőpárkányos, lizénákkal és hullámos szemöldökpárkánnyal keretezett fülkében Szent Ferenc cseresznyefából faragott festett szobra. Az északi kapu egyszerű, kökeretes bejárat. A térre néző homlokzat tört vonalban csatlakozik a templom szentélyéhez. A többi oldalhomlokzat egyszerűen tagolt. A földszinten és az emeleten is fiókos dongaboltozatos körfolyosók és helyiségek vannak. A földszint nyugati oldalán található az egykori refektórium, gazdagon faragott barokk ajtókkal, eredeti nyílászárókkal és kazettás vasbeton födémmel (1945) A II. világháború után az 1990-es évekig az állam tulajdonában állt. (A 70-80-as években a földszint közkonyha volt, önkiszolgáló étkezdével.) A Városház térre néző szárnyában 1998-tól a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum gyűjteménye kapott helyet. 2007-től a rendház teljes emelete a múzeum kiállítóhelye. A kapuajtát Szent Ferencet ábrázoló falfestmény díszíti (Áron Nagy Lajos, 1943).

Megjegyzés:

A gyűjtemény a székesegyház kincstárából, a püspöki palotából és az egyházmegye területéről származó ötvöstárgyak, liturgikus textílek. 1999-től Prohászka püspök, 2002-től az egyházmegye püspökeinek emléket állító állandó kiállítások láthatók.

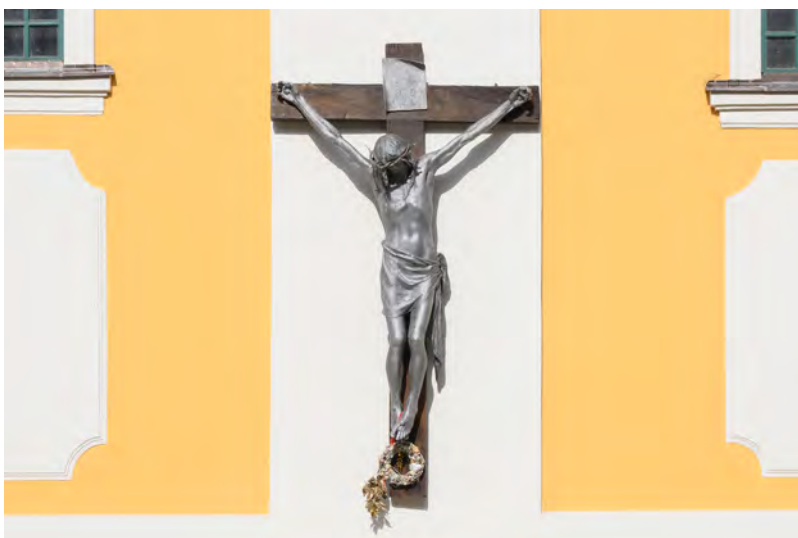
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 195

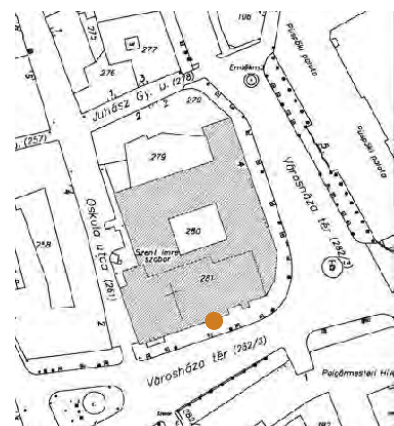
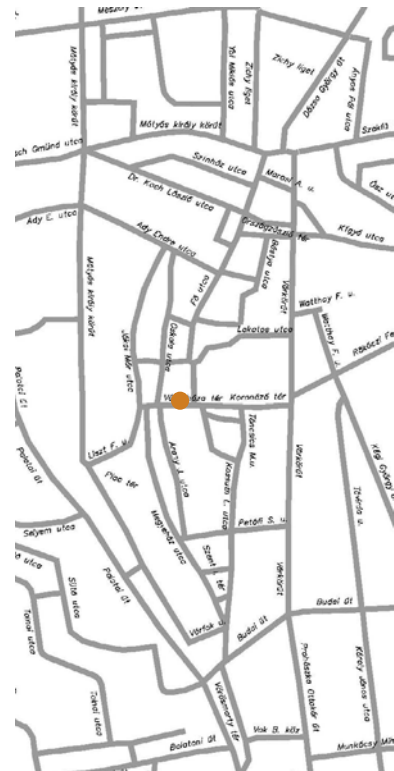
Cím:	VÁROSHÁZ TÉR	122.
Hivatalos név:	FESZÜLET	
HRSZ:	281	GPS 47,191187°, 18,409049°
Törzsszám:	1554	Védelem műemlék
Azonosító:	15839	Bírság II.
Műemléki környezet:	33.	HRSZ: 261, 258, 279, 280, 282/2,3; 306, 358/1, 382 (a ferences templommal egyező)
Azonosító:	21894	

A ferences templom Városház téri homlokzatának középső lizénáján Fadrusz János (1858- 1903) szobrászművész, a 19. századi magyar történeti szobrászat egyik legnagyobb alakja feszületének másolata látható. A szobor eredetije 1892-ben készült, s az az évi budapesti Téli Tárlaton a Képzőművészeti Társulat díját nyerte el. Jelenleg a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében van. Több példányban létezik. A fehérvárit 1939-ben rendelték meg a művész özvegyétől. Bronzból kívánták elkészíteni, de anyagiánny miatt az alumínium mellett döntöttek. A keresztet Kornsee és Steiner helybeli asztalosmesterek már 1940-ben elkészítették. A templom falára 1942 húsvétjára került fel az életnagyságú szobor. (Magony Imre: Székesfehérvár szobrai, 97. o nyomán.) A feszület helyén, a templom oldalfalán korábban a Felmayer István családja által 1888. április 1-jén állíttatott kereszt volt látható. Ezt az alkotást 1942-ben áthelyezték a felsővárosi Szent Sebestyén templom oldalfalára.

Megjegyzés:

A templomhájó déli homlokzatán Szent Imre emléktáblát helyeztek el 1930-ban, az országos Szent Imre Év egyik fehérvári ünnepi eseményeként. A domborművet Philipp István rajza és terve nyomán Holló Barnabás mintázta.

Fotók:

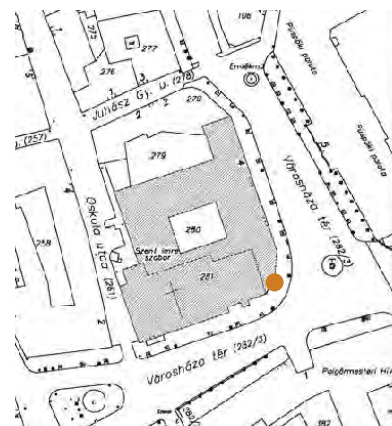
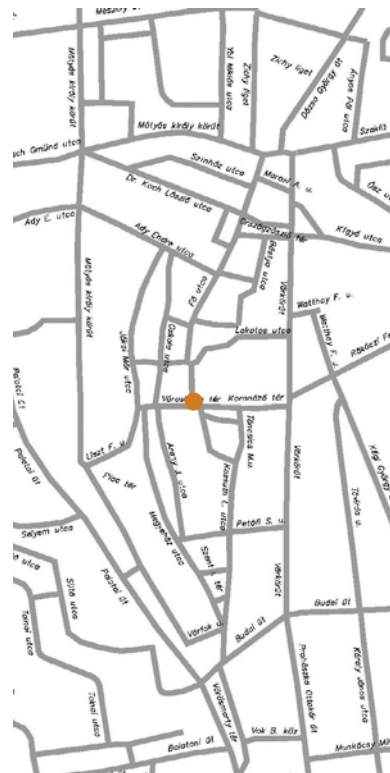
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 196

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR	212.
Hivatalos név:	DOMBORMŰVES FALIKÚT	
HRSZ:	280	GPS 47,186471°; 18,413220°
Törzsszám:	1555	Védelem műemlék
Azonosító:	15838	Bírság II.
Műemléki környezet:	30.	HRSZ: 261, 258, 279, 280, 282/2,3; 306, 358/1, 382 (a ferences templommal egyező)
Azonosító:	21894	

Székesfehérvár városa sok újdonsággal, igényes művészi alkotások elhelyezésével is készült az 1938-as Szent István-év méltó megünneplésére. Alkotóként sorra neves művészeket kértek fel. Ez alkalomra készült el Medgyessy Ferenc szobrászművész, haraszti mésző alkotása, amelyet a templom-rendház épületegyüttes délkeleti sarkán helyeztek el a falban. A nagyfelületű impozáns kőkompozíció egy lapos relief, benne mozgalmas csatajelenettel, a török-magyar küzdelmet ábrázolja. A mű aljában egy törökös stílusú csorgókút kínálja a nyári melegben a friss vizet az arra járóknak. Ez a dekoratív alkotás 1938-ban nem csupán a Szent István év megnyitására, hanem egyben Székesfehérvárnak a török hódoltság alóli felszabadulásának 250. évfordulójára is készült. A dombormű alatt a feliraton ez áll:

„1543-1688 Szent István állja itt mindig a vártát.”

Megjegyzés:

Medgyessy Ferenc (1881-1958) kétszeres Kossuth-díjas szobrászművész, a 20. századi magyar szobrászat egyik kiemelkedő egyénisége. 1923-ban mintázott, kecses „Táncoló nő” szobrának egyik változata 1984 óta áll a Kossuth utca kanyarjának kiteresedésében.

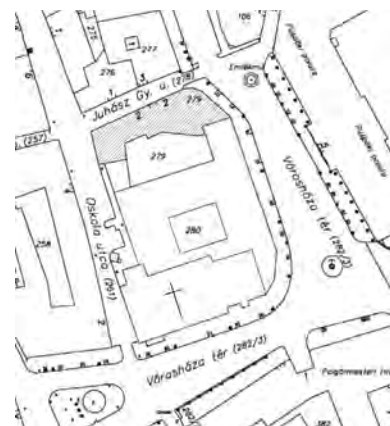
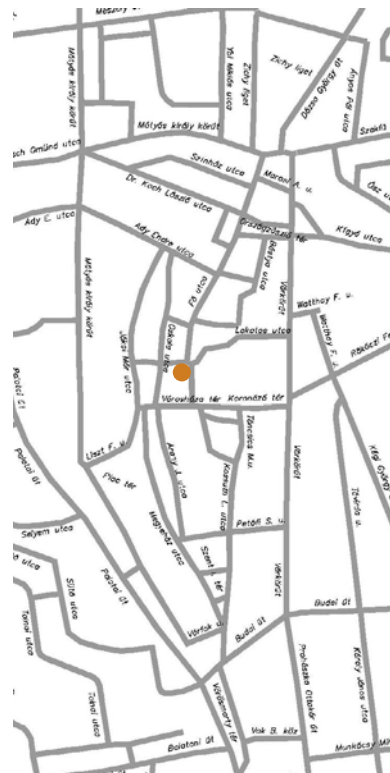
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Óri Tóth István,
www.turizmus.szekesfehervar.hu

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 197

Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 4. (Juhász Gyula utca 2.)	207.
Hivatalos név:	FERENCES RENDHÁZ ÉSZAKI SZÁRNYA - v. ferences lakóház	
HRSZ:	279, (280)	GPS 47,191523°; 18,409505°
Törzsszám:	1555	Védelem műemlék
Azonosító:	3917	Bírság II.
Műemléki környezet:	30.	HRSZ: 261, 258, 279, 280, 282/2,3; 306, 358/1, 382
Azonosító:	21887	

Három utcára néző, törtvonalú, eredetileg L alakú, egyemeletes, későromantikus épület, mely minkét végével a tőle délre fekvő kolostorhoz csatlakozik. A középkori eredetű rövid köz északi oldalát a Fő utca és az Oskola utcai házak oldalhomlokzatai szegélyezik, másik felét teljes mértékben elfoglalja a ferencesek épülete. A rend tulajdonában lévő ingatlan az 1797-es Liptay-féle térkép tanúsága szerint beépítetlen volt. 1826-ban nagyrészt üres teleknek csupán a sarkain álltak kisebb építmények. Az 1880-as évek elején a rendház mellett még földszintes ház állt, ennek helyén építette Karl György építőmester a bérházat az évtized vége felé. A 20. század elején egy földszintes, a rendház stílusában megépített Oskola utcai szárnyal lezárták az addig nyitott belső udvart. A bérház hosszú tömbje a Fő utca hajlatában lesarkított tömegével harmonikusan, városképi élményként illeszkedik a rendház Városház téri homlokzatához. Földszintjét a kezdetek óta üzletek céljára szánták, a portálok azonos magassága, szélessége, az emeleti ablaktengelyekhez illő osztása is ezt igazolja. Évtizedekig a sarkán volt a Klöckner család fényképezőcikk-, könyv-, zenemű- és papírboltja. 1919-ben itt működött az Első Magyar Általános Biztosító Társaság. A ház eredeti homlokzata is visszafogott architektúrájú volt, a földszintje sávozott, az övparkány felett az emeleti ablakok kereteltek, fent háromrészes parkány zárja. Mára viszont eltűntek a hajdani hangsúlyos szemöldök parkányok és a végigfutó könyöklőparkány, amit az archiv képeslép még őriz.

Megjegyzés:

Klöckner Péter az üzlet alapítója megszervezte a város könyvkereskedelmét, könyvkereskedése volt a fehérvári sajtó első kiadó hivatala (Székesfehérvár, Székesfehérvár és vidéke) térképekkel is foglalkozott, és ő adta ki az első magyar gyártású karácsonyi levelezőlapot.

Fotók:

főkép: Igari Antal
bélyegkép: Öri-Tóth István
Székesfehérvár Nádor utca 1902
www.turizmus.szekesfehervar.hu

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 198

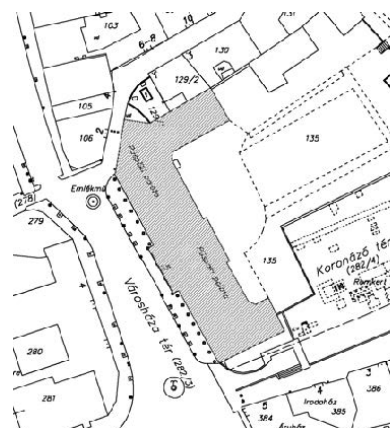
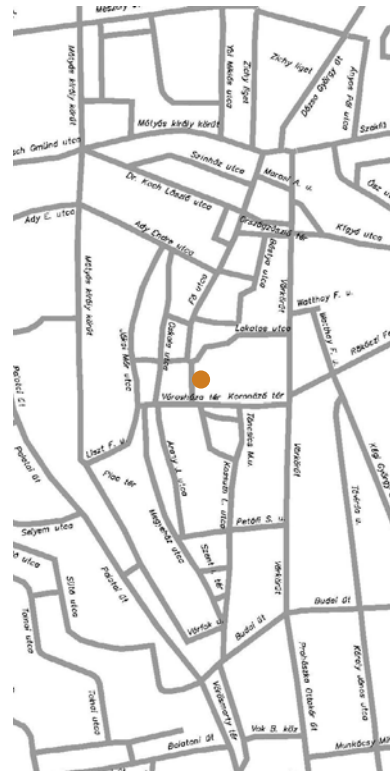
Cím:	VÁROSHÁZ TÉR 5.	208.
Hivatalos név:	PÜSPÖKI PALOTA	
HRSZ:	135	GPS 47,191708°; 18,409752°
Törzsszám:	1556	Védelem műemlék
Azonosító:	3918	Bírság II.
Műemléki környezet:	28.	HRSZ: 103, 105, 106, 127, 128, 129/1,2; 130, 131, 132, 133/1, 134, 136, 277, 278, 279, 280, 281, 282/3, 290, 383, 8759, 8760, 8762, 8765, 8766
Azonosító:	21885	

A Városház tér teljes nyugati térfalát alkotó, szabadon álló, monumentális késő-barokk palota. Déli oldalával a 11. századi koronázótemplom romterületéhez csatlakozik. Keleti homlokzata előtti kertje a városfalig húzódik. Sellyei Nagy Ignác, majd Milassin Miklós fehérvári püspökök megbízásából épült 1788-1801 között, az akkor már romos Szűz Mária prépostsági templom nyugati homlokzatának helyén és annak kőanyagából. Alápincézetlen déli szárnya alatt a templom nyugati épületrészeinek maradványai sejthetők. Tervezője ismeretlen, valószínűleg külföldről kapott tervek, vagy mintalapok alapján helyi mesterek – köztük Feigs Ferenc Antal, Rieder Jakab – kivitelezték. A homlokzat szobrászati díszítményei a közelben lakó Fligl András kőfaragó mester munkái. Egyemeletes copf épület, a főpárkány vonalában plasztikus tárcsákkal díszített, lizénákkal tagolt két rövid és nem egyforma oldalszárnyal. Főhomlokzatán a főpárkány fölé emelkedő középrizalitját erőteljes timpanon és manzárdtető koronázza. Földszintjén középen kőkeretes, kosárirves, nagykapu, díszes fa szárnyakkal. A kapu fölött konzolpáron nyugvóerkély kovácsoltvas ráccsal. Az oldalhomlokzatok architektúrája részben eltér a főhomlokzattól, az udvari homlokzatok egyszerűbbek. A földszinten fiókos donga-, csehsüveg- és kolostor boltozattal fedett terek. Lépcsőháza pillérekkel tagolt, bábos korlátos. Disztermében teknőboltozatos, stukkós mennyezet, mellette több mint 40 000 kötetes könyvtár, historizáló berendezéssel.

Megjegyzés:

A déli szárnyban püspöki magánkápolna (Storno Ferenc, 1890). A nagyterem falain allegorikus erényalakok, klasszicizáló szürke architektúra- és ornamentikakeret, benne al secco tájképek. Az emeleti folyosón 18 portréból álló püspökgaléria.

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 199

Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR			215.
Hivatalos név:	VÖRÖSMARTY MIHÁLY SZOBRA			
HRSZ:	6149/7	GPS	47,186925°; 18,413222°	
Törzsszám:	1565	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3919	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	27.	HRSZ:	343, 346/2, 519, 520, 521, 522, 523, 524/1, 526, 527/1, 530/1,2; 5658/2, 5730, 5731, 5732, 5733, 5900/1, 2; 6082, 6116/3, 4; 6117/3, 6149/ 5, 6, 8, 9, 11, 13;	
Azonosító:	21884			

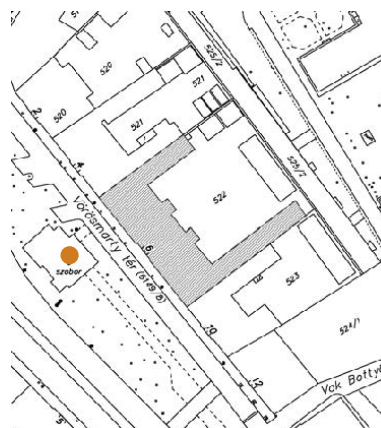
A belvároshoz délről csatlakozó terület a 19. század elején még majorság volt. A várfal déli szakaszának megnyitása, a rondella elbontása és a Budai út forgalomnövekedése következtében nagyobb rangot, hangsúlyt kapott. 1850-70 között a dél felől beérkező Széchenyi út mindkét oldala kiépült ezen a táguló szakaszon, melyet a nagy költő szobrának elhelyezése után neveztek el Vörösmarty térnek.

Vörösmarty Mihály (1800-1855) első köztéri szobra az országban Székesfehérváron, közadakozásból született. Az emlék állítását még gróf Zichy Jenő kezdeményezte, amire a helytartóanács 1961-ben adott engedélyt. Báró Vay Miklós (1828-1885) szobrász romantikus megfogalmazású, életnagyságnál nagyobb bronz alkotását 1864-ben készítették el Bécsben, Fernkorn műhelyében. A kétlépcsős talapzat és zömök posztamens (tervezte: Brein Ferenc), amelyben üveg- és bádogszelenében emlékiratot helyeztek el 1865-ben, a költő halálának tizedik évfordulójára készült el. A szoboralak felállítása egy évvel később történt, ünnepélyes felavatására 1866. május 6-án került sor. A szoborbizottmány elnöke báró Splényi Henrik, az országos hírű esemény fő szervezője Zsombóry Ede városi főbíró volt. A szobor talapzatára 1900-ban helyezték el Havranek József polgármester indítványára a költő születésének 100. évfordulójáról megemlékező bronz koszorút (Radny Béla), melynek lelógó szalagján az adakozó megyék és városok nevei olvashatók.

Megjegyzés:

Eredetileg a tér tengelyében, arccal a belváros felé nézett a szoboralak. A Palotai út szélesítése miatt az 1970-es években helyezték át mai helyére, a tér keleti térfala közelébe, elforgatták a szobrot nyugati irányba, és átrendezték a teret.

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép: Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése ²⁰⁰

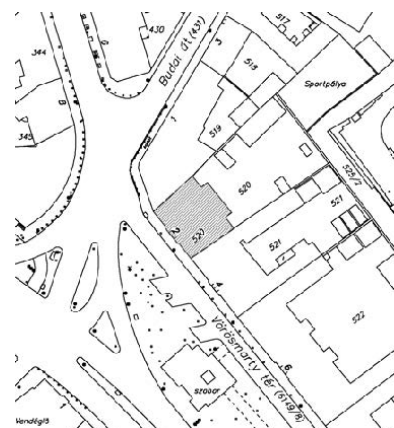
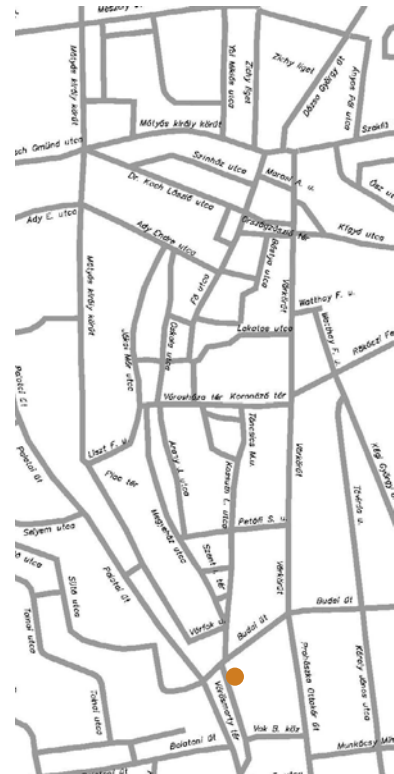
Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 4. (lásd Megjegyzés)			216.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	520	GPS	47,187318°; 18,413065°	
Törzsszám:	1567	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3921	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	26.	HRSZ:	516, 518, 519, 521, 525/2, 5900/1,2; 6149/5, 6, 7, 8, 9	
Azonosító:	21883			

A zárt sorban álló, belsőudvaros, egyemeletes romantikus lakóház az egykori majorság területén, régi majorsági épületek helyén. 1860 után épült a régi falak felhasználásával Dettrich Zsigmond ügyvéd, megyei országgyűlési képviselő számára, Karl György fehérvári építőmester tervei alapján és kivitelezésében. Dettrich 1858-ban vásárolta a telket, 1891-ben is a család tulajdonában volt. 1918-tól Knazovitzky Béla, Fő utcai divatáru kereskedő a tulajdonos, az épülethez 1929-1930-ban toldalékot építtetett., A II. világháború után 1949 és 1953 között helyreállították. 5 tengelyes homlokzatát enyhén előrelépő középrizalit tagolja, melynek közepén keretezett, szegmensíves kapu, felette egyenes záródású kettős ablak van. A homlokzat vízszintes sávozású, az osztópárkány és a végigfutó könyöklőpárkány között sima falmező. Vékony főpárkánya sűrű fogrovatos, alatta három, romantikus körplasztika. Szegmensíves kapualjából jobbra nyílik a félköríves lépcsőház, vörösmészkró lépcsőfokokkal, egyszerű, romantikus öntöttvas korláttal. Udvari homlokzata jelentősen átépített. Egyes földszinti helyiségeket átalakítottak üzlet céljára, a térre néző bejáratral.

Megjegyzés:

Az alaptérképen tévesen 2-es házásszámmal jelölve. Ez az épület is egyike a Belvárosban ebben az időben épült, hasonló arculatú házaknak, mint a Kossuth utca 5., Táncsics utca 4., Juhász Gyula utca 2. (ferences lakóház), vagy a Vörösmarty tér 12. Ezek mind Karl György nevéhez fűződnek!

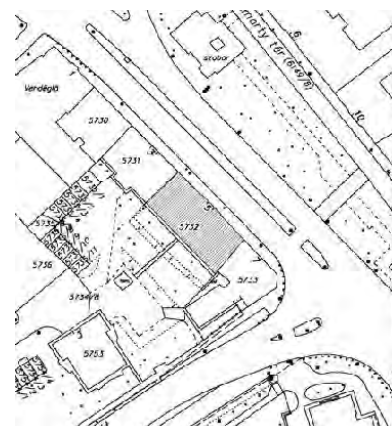
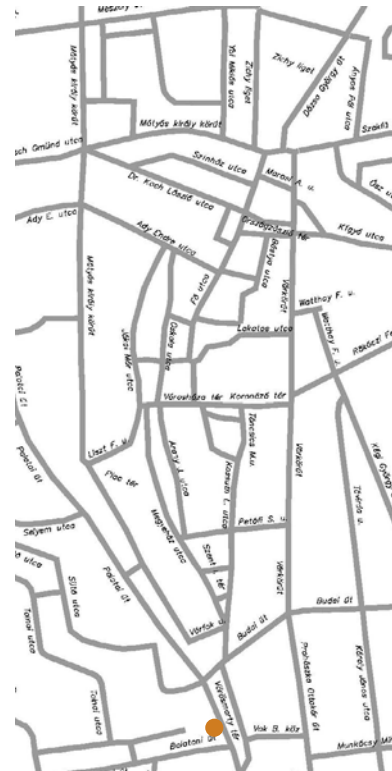
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép:
FP: magángyűjteménye

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 201

Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 5.			217.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	5732	GPS	47,186471°; 18,413220°	
Törzsszám:	1568	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3922	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	25.	HRSZ:	522, 523, 5731, 5733, 5734/8, 5735/11, 5753, 6149/5, 6, 7, 8, 9	
Azonosító:	21882			

Zártorú beépítésben álló, kétemeletes, későromantikus lakóház, 1860-70 körül épült. Utolsó jelentős helyreállítása 1948-ban történt. Az 1826-os Wüstinger-féle városalaprajzon a ház északi szárnya alatt állt egy épület. 1879-ben e ház birtokosa Schmid Károly építész, ő tervezte a Rózsa utca 1. számú házat (1861 k.), az evangélikus imaházat (1872) és minden bizonnyal ez a ház is az ő tervei szerint készült. 1890-ben tulajdonostárs volt Kuti József reálgimnáziumi igazgató és Kolosváry Miklós megyei aljegyző is. A gazdagon díszített utcai homlokzatán oromzattal és görögös csúcscsúszítással, akroterionnal lezárt középrizalit van. A földszint közepén szegmensíves kapu, eredeti fa szárnyakkal, felette erkély, öntöttvas konzollokkal és romantikus stílusú ráccsal. Az erkélyre nyíló két ajtó között antikizáló kőkariatida. A középrizalit második emeletén a hármas ablak középső tagja félköríves, a hármas nyílást koronázó, félköríves falmező szeleteiben rozetta, kétoldalt és felül az oromzatban lévő tárcsadíszekben plasztikusan kiemelkedő emberfejek. Udvari homlokzata tagolatlan. Sikmennyezetes kapualja, valamint lépcsőháza architektúráját gazdagon díszített fejezetű, mélyített tükrös pilaszterek jellemzik. A kapualj mennyezetéről két kovácsoltvas lámpa függ. Jobbra lévő kétkarú lépcsőházát romantikus stílusú öntöttvas korlát díszíti.

Megjegyzés:

Schmid Károly építész a szomszédos 7. számú sarokháznak is tulajdonosa volt. Nem kizárt, hogy a ma már csak régi képeslapokon látható romantikus házat is ő tervezte. 1938-ban lebontották. Helyén az új sarokház novecento stílusban készült.

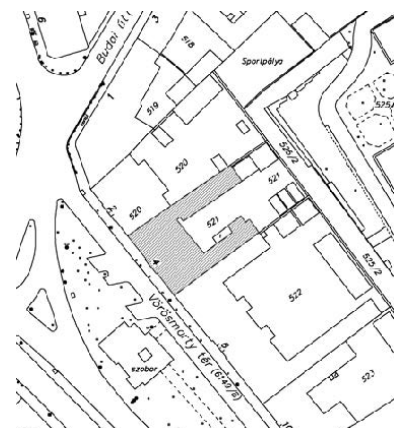
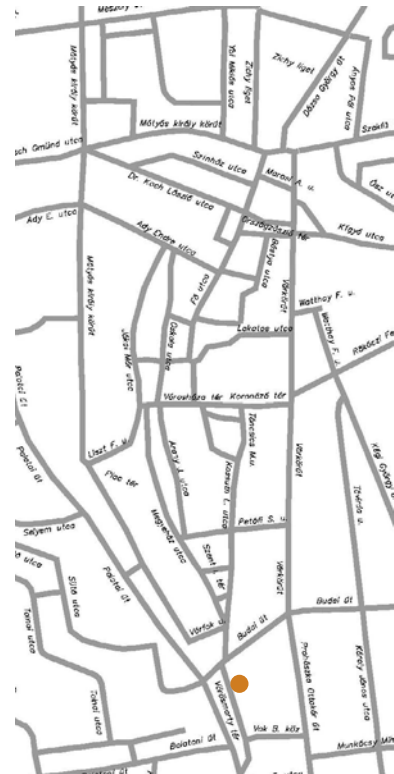
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése ²⁰²

Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 6. (lásd Megjegyzés)			218.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	521	GPS	47,187173°; 18,413241°	
Törzsszám:	1569	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3923	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	24.	HRSZ:	520, 522, 525/2, 5658/2, 5730, 5900/1,2; 6149/5, 6, 7, 8, 9	
Azonosító:	21881			

Zártorú beépítésben álló, L alakú, kétemeletes, romantikus lakóház, az ún. Schwanfelder-ház, az 1860-as években épült. Az utcai szárny déli része alatt 1826-ban épület állt. (1870-es adatban említés történik a „szűcsök mosóhelyének ideiglenes eltűréséről. Határozott szakirodalmi feltételezések szerint Ybl Miklós tervezte. Tömegében, jellegében hasonló a Vörösmarty tér 10. sz. házhoz. 1879-ben a Svanfelder nővérek tulajdona, ekkor itt lakik: Révy Ferenc orvos; Majlát János fényképész is. 1892-ben Hattyúffy Dezső a tulajdonos, tőle veszi meg a házat 1902-ben dr. Árokey Antal. Utcai homlokzatán kissé megemelt oromzattal lezárt közép- és két oldalrizalit, az előbbi tompaszögű, akroterionnal díszített oromzat hangsúlyozza. Középen szegmensíves bejárati kapu romantikus fejezetű pilaszterek között, felette kovácsoltvas korlátú erkély. A földszinten szegmensíves, az emeleti részen kettős és hármás félköríves nyílások. Az oldalrizalitok emeleti parapetjeinek plasztikai díszítése kinéző fejezetet ábrázol. Disztelen udvari homlokzatához földszintes mellékszárnny és toldalékok csatlakoznak. A kapualj lapos szegmensívű boltozattal fedett, jobbra félköríves lépcső, lebegő vörösmészke fokokkal, romantikus öntöttvas korláttal.

Megjegyzés:

Az alaptérképen tévesen 4-es házásszámmal jelölve. Hattyúffy (Schwanfelder) Dezső, megyei árvászéki elnök, jelentős tisztségeket töltött be a fehérvári evangélikus gyülekezetben. A megyei és városi történelmi - régészeti egyletek titkáráként sok várostörténelmi publikációja jelent meg.

Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 203

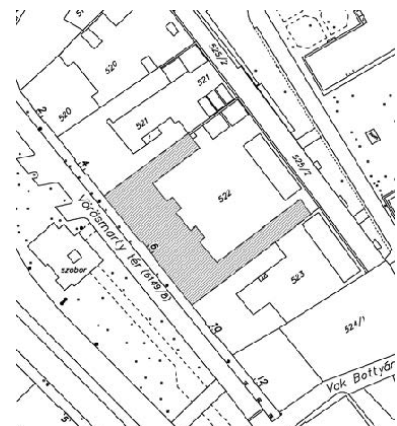
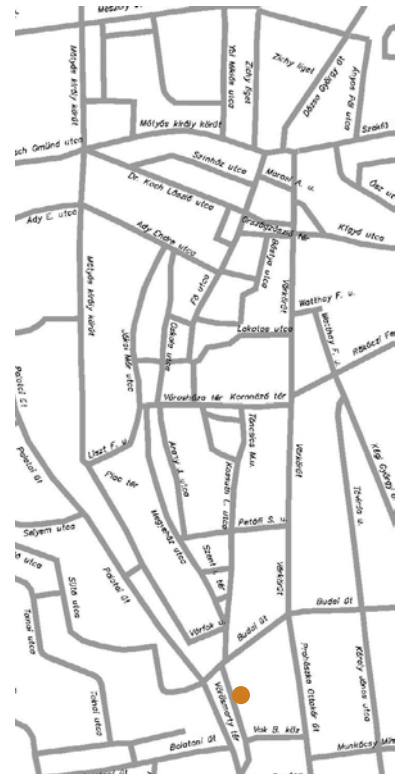
Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 8. (lsd. Megjegyzés)			219.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Say-ház)			
HRSZ:	522	GPS	47,186961°; 18,413515°	
Törzsszám:	1571	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3924	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	23.	HRSZ:	521, 523, 525/2, 5730, 5731, 5732, 6149/5, 6, 7, 8, 9;	
Azonosító:	21880			

Zártsorú beépítésben álló, egyemeletes, U-alaprajzú, romantikus lakóház, az ún. Say-ház, 1860 előtt épült, bizonyítottan Ybl Miklós tervei szerint. 1826-ban a mai ház utcai szárnya északi része és a baloldali udvari szárny helyén állt két majorsági épület. A romantikus lakóház több mint kilencven éven át a Say család birtokában volt. Levéltári adat szerint 1879-ben dr. Say József orvos és felesége Flits Amália voltak a tulajdonosok. Egy-egy részen itt lakott birtokosként Boros Mihály lapszerkesztő és Rosty Mária. 1909-ben az örökösök, Say József és Say Géza kiskorúak tulajdonában volt, ekkor 45 szoba és 31 mellékhelyiség volt a házban. Say Géza 1892-1958) festőművésznek, tanügyi főtanácsosnak e házban volt az otthona és a jobboldali udvari szárny emeletén a műterme. 1941-ben a birtokos özv. Say Istvánné volt. Az épület a terv szerint eredetileg ikerháznak készült, időközben két kapujából a jobboldali helyett később ablak készült, kapualját beépítették. Ennek megfelelően az utcai homlokzatának közepén kéttengelyes álrizalit, egyik felén szegmensíves bejárati kapuval, a háromtengelyes oldalrizalitok közepén íves záradéku üres szoborfülke. A két rizalit mindkét szintjén az ablakok félköríves fölkét fognak közre. A szegmensíves boltozatú, hevederekkel tagolt kapualjából kétfelől egy-egy nagyterű lépcsőház nyílik. Az ívelt, vörösmészko fokos, öntöttvas korlátos lépcsők két oszlopra támaszkodnak. Udvari szárnyain kétoldalt konzolokon nyugvó, öntöttvas korlátos függőfolyosók futnak.

Megjegyzés:

Az alaptérképen tévesen 6-os házásszámmal jelölve. A Székesfehérvári Városi Levéltár és Kutatóintézet őrzi a Székesfehérvári Városi Levéltár és Kutatóintézet őrzi a Székesfehérvári Városi Levéltár és Kutatóintézet 1860 évi iratait, jelentéseit, levelezését. Ebben hivatkozás található az akkor már álló Széchenyi úti (1866 óta Vörösmarty téri) Say-házhoz való igazodáshoz.

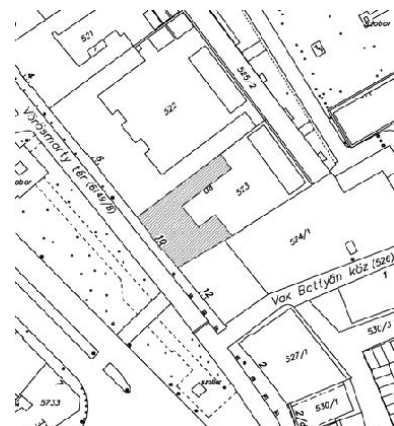
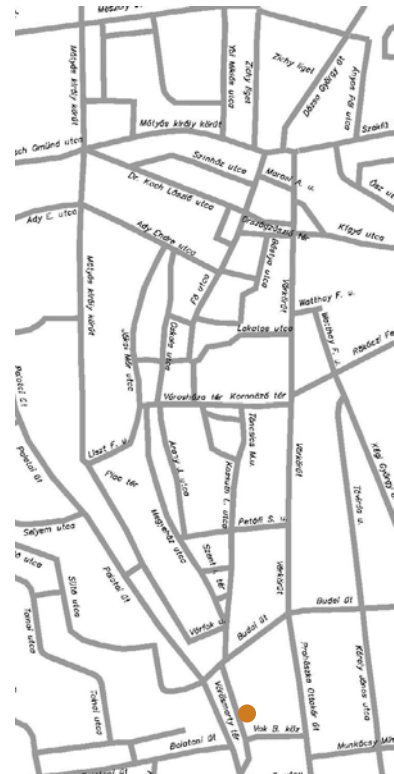
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép: Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 204

Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 10.			220.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	523	GPS	47,186723°; 18,413785°	
Törzsszám:	1571	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3925	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	22.	HRSZ:	522, 524/2, 525/2, 5732, 5733 6149/5, 6, 7, 8, 9;	
Azonosító:	21879			

Zártorú beépítésben álló, kétemeletes, U alakú, romantikus lakóház az 1860-as években épült az egykori majorságból kialakított telken. Ezt a házat is Ybl Miklós ifjúkori munkájának feltételezik. Tömegében, jellegében hasonló a Vörösmarty tér 6. számú házhoz. 1879-ben a ház birtokosa Éder József orvos és neje, Redl Ida. 1890-ben már 8 adózót tartanak számon, ügyvédek, orvost, levéltárnokot és Seidel Lajos városi rendőrkapitányt. 1909-ben a tulajdonos Csapó István, ekkor 35 szobát és 36 mellékhelyiséget tartanak számon. Térre néző homlokzata 5 tengelyes, az emeleten kettős és négyes nyílások. Utcai homlokzatán kissé megemelt oromzattal lezárt közép- és jelzesszerű oldalrizalitok, az előbbi tompaszögű, akroterionnal díszített oromzat hangsúlyozza. Középen szegmensíves bejárati kapu romantikus fejezetű pilaszterek között, eredeti fa szárnyakkal, felette áttört, kőmellvédés erkély. A földszinten szegmensíves, az emeleti részen félköríves nyílások. A két emeleti szint ablakait féloszlopok és falsávok kapcsolják függőlegesen egybe, gazdag ornamentális díszítéssel. Az oromzatban középen kerek rózsablatok, mellette egy-egy tárcsából kinéző fej. A kapualj lapos szegmensíves boltozattal fedett. Az udvaron függőfolyosó, romantikus, pálcátagos, öntöttvas ráccsal. A jobboldali oldalszárny végén kétkarú lépcsőház, igényes, romantikus öntöttvas korláttal.

Megjegyzés:

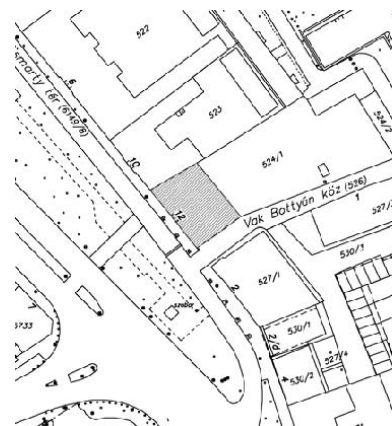
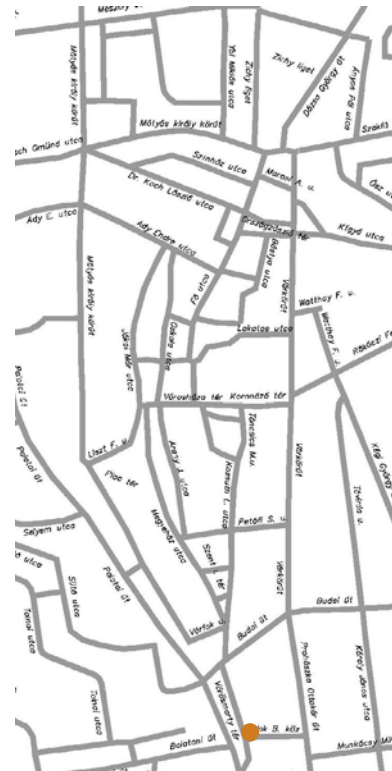
Fotók:

főkép: Bertók István
bélyegkép:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 205

Cím:	VÖRÖSMARTY TÉR 12.	221.	
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ		
HRSZ:	524/2	GPS	47,186573°; 18,413967°
Törzsszám:	1572	Védelem	műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3926	Bírság	
Műemléki környezet:		HRSZ:	
Azonosító:			

Zártosrú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, egyemeletes, romantikus saroképület. A hajdani majorság csatorna melletti sávjában kialakított telkén épült 1860 körül. Tömegében, jellegében hasonló a tér 4. számú házához (Karl György? Határozott szakirodalmi feltételezések szerint e házat is Ybl Miklós tervezte.). Ezzel válik szimmetrikussá a Vörösmarty tér nyugati térfala, feltételezhetően tudatos beépítési kompozíciós elvek alapján. 1861-ben Keresztes Károly megvásárolta az egyemeletes házat. 1872-ben a ház előtt csatornaépítés történik, 1875-ben telekalakítás a kis híd miatt, 1897-ben pedig a Keresztes -, és a Lőrincze-féle házak között a várarki csatorna boltozása. 1897-ben itt lakik Keresztes Ignác ügyvéd, a város katonauyi és közigazgatási tanácsnoka. 1906-ban is még a Keresztes örökösöké az ingatlan. 1919-ben itt lakott Schwarzbach Flóra zongoratanárnő, a város ismert zongoraművésznője is. 1937-ben üzletportál készül. Térre néző főhomlokzata 1+2+1+2+1 tengelyes, alig előrelépő oldal- és középrizalittal. A nyílások egyenes záródásúak, a földszinten középen kökeletes kapu, az emeleti részen az ablakokat álló konzolokon nyugvó, egyenes szemöldökpárkány koronázza. A képszékben tengelyenként tárcsából kivágott kereszt alakú padlásszellőzők. A teljes falsík vonalkvaderes. Szegmensíves, dongaboltozatos kapualjában balra patkóalakú, lebegő, romantikus, öntöttvas rácsos lépcső készült.

Megjegyzés:

2020-ban a mögötte készülő jelentős beruházáshoz kapcsolódva, e műemléképületet a tervezett felújítása és tetőtérbeépítése során statikai okokra hivatkozva a földszinti falakig elbontották. Előzetes részletes felmérés alapján az eredeti állapot visszaépítése a szándék.

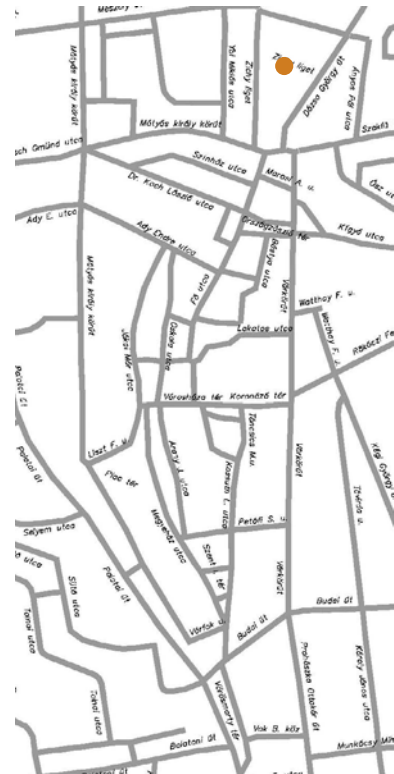
Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegkép:
FP: magányújteménye

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 206

Cím:	ZICHY LIGET			150.
Hivatalos név:	ÖNTÖTTVAS ZENECSARNOK			
HRSZ:	25	GPS	47,196862°; 18,408397°	
Törzsszám:	1494	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3927	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	21.	HRSZ:	13/1, 15/1, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28/1, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 54, 55, 56, 58, 72, 136	
Azonosító:	21877			

A Zichy liget a Belváros északi lezárása. A török korban elnéptelenedett középkori Budai külváros helyén, a kora újkori Vásárpiac nyugati részén alakult ki. A hatalmas méretű vásárterület fokozatos beépítése a 19. század elején kezdődött, első lépésként a Fazekas utca előtti sávban kimért Ligetsor-i házhelyeken, mintegy az egykori Nádor utca (ma Fő utca) térfalának folytatásaként. A házsor előtti háromszög alakú területet jóval később, 1878-ban Hübner Nándor terve alapján rendezték elegáns parkká, majd az 1879-es nevezetes fehérvári kiállítás kezdeményezőjéről és fő szervezőjéről, gróf Zichy Jenőről nevezték el. A Zichy liget franciakert szerűen szabályos, nyugati részében szabadon áll a négyzet alaprajzú, lapostetős, öntöttvas zenepavilon. 1879-ban Oetl Antal vasöntődjében készült a székesfehérvári Országos Mű-, Ipar-, Termény- és Állatkiállítás számára (építész: Palóczy Platzer Antal), majd a kiállítás lezárását követően a város megvásárolta és a vasútállomás előtti helyszínről elbontva itt építették fel újra. Az oldalanként négy-négy kannelurázott törzsű, öntöttvas oszlop és a köztük feszülő ívek, áttört, ornamentális díszítésű, frízes, konzolosoros párkányt tartanak. Oldalanként ajtónyílás, a sarkok felé és a sarkokon áttört, geometrikus mintájú mellvéd. Meander motívummal kilenc mezőre osztott mozaikpadló díszíti, a középsőben csillag, a többiben hurkolt keretszalag. (rekonstrukció: Kocsis Balázs) A pavilon teljes felújítása 1987-ben a Városszépítő és Védő Egyesület kezdeményezésére, helyi szakcégek bevonásával és felajánlásával valósult meg.

Megjegyzés:

A pavilon kezdettől közkedvelt szerepet töltött be a város életében a vasárnapi ebéd előtti korzózással összekötött katonazenekari koncertjeivel. Az 1960-as években beüvegezték, és a televíziózás kezdetén közös a tv-zés újszerű élményét nyújtotta.

Fotók:

főkép: Kovács Krisztina
bélyegkép: OETL pavilon,
Vasárnapi Újság 1879. 28. sz. 447. o.

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése ²⁰⁷

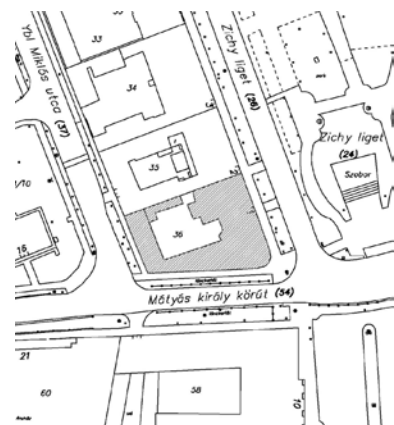
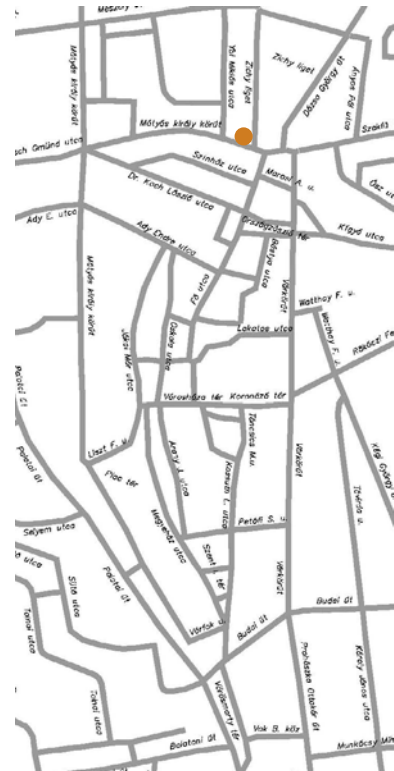
Cím:	ZICHY LIGET 1.	151.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Wertheim-ház)	
HRSZ:	36	GPS 47,195797°; 18,408530°
Törzsszám:	1495	Védelem műemlék
Azonosító:	3928	Bírság II.
Műemléki környezet:	20.	HRSZ: 16, 17, 24, 26, 35, 37, 38/10, 53, 54, 58, 136, 8759, 8794, 8795/1, 8848
Azonosító:	21876	

Zártsorú beépítésben álló, részben alápincézett, egyemeletes sarokház, az ún. Wertheim-ház. Az 1818 évi telekosztástól 1826-ig a tulajdonos Kizling Máté volt. Ebben az időszakban épült a középudvaros, késő klasszicista épület, az 1826-os Wüstinger-féle városalaprajz szerint U-alakban. 1869-ben már Wertheim Salamon tulajdonában volt. A későbbi építésű földszintes szárnyakkal keretes beépítést alkotott. A házat a II. világháborúig birtokló Wertheim-család egyike volt a város vagyonos és megbecsült zsidó familiáinak az 1800-as években. Európa-hírű magángyűjteményt őriztek a házban, amely a háború után szétszóródott. A ház Zichy liget felé néző főhomlokzatán, a középrizalit földszintjén szegmentíves kőáthidalással lezárt kapu, emeletén páros konzolokon nyugvó, mellvédrácsos erkély, három nyílását kannelnázott pilaszterek keretelik, felettük háromszögű oromzatok emelkednek. Az övpárkány alatt négyszögű, a főpárkány alatt, a szélső tengelyekben kör alakú faltükrök. Lépcsőháza a kapualjból balra nyílik, átlós elhelyezésű, egy orsótéri pillérrel, húzott lépcsőfokokkal, kovácsolt- és öntöttvas korlát-szakaszokkal, az emeletes oldalszárnyban melléklépcső. A főhomlokzat dél felé eső sarokvége falazatában és tetőzetében is íves kialakítású, az architektúrája leegyszerűsítve átfordul az oldalhomlokzatokra. A Mátyás király körüti homlokzat lábazatában egy befalazott, majd feltárt II. századi római síremlék ornamentális-feliratos kőtáblája látható. A földszintes oldal- és hátsó szárnyat a közelmúltban elbontották.

Megjegyzés:

Wertheim Salamon (1835 – 1890) 23 éven keresztül volt a helyi izraelita hitközség vezetője, emellett pedig a város kereskedelmi életében is fontos szerepet töltött be: az ő vezetésével hozták létre a Kereskedelmi Csarnokot és a Kölcsönös Segélyező Egyletet.

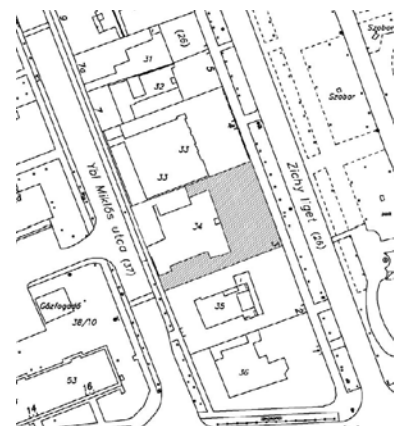
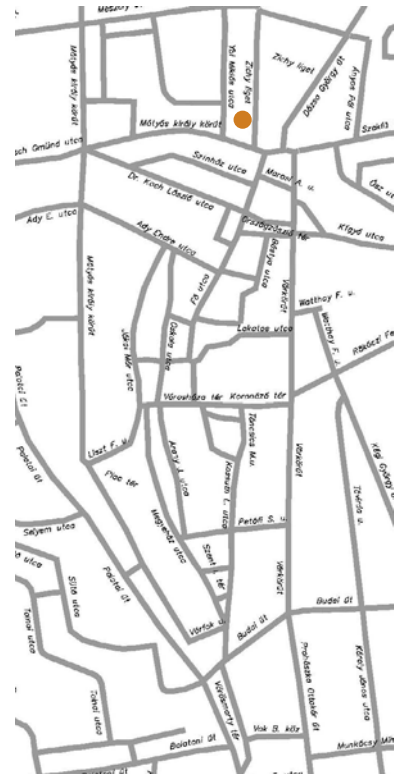
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 208

Cím:	ZICHY LIGET 3.			152.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ			
HRSZ:	34	GPS	47,196129°; 18,408348°	
Törzsszám:	1496	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3929	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	19.	HRSZ:	16, 17, 24, 26, 33, 35, 37, 38/10, 52	
Azonosító:	21875			

Zártorú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, részben alápincézett, építéskor romantikus lakóház. Eredetileg földszintes, ma egyemeletes, udvari melléképületekkel. A házhely tulajdonosa 1826-ban Hiemer János volt, 1832-ben a szomszédos üres telekkel (2. sz.) együtt ezt is megvette Klosz Ferenc építőmester, a ház ezután épült. 1869-ben Hübner Nándor építőmester tulajdonában volt a földszintes, kétlakásos épület. (Még nincs rá bizonyító erejű adat, hogy melyikük nevéhez fűződik a ház építése.) Az emeletet 1962-ben építették. Alaprajza kétraktusos, átalakított, az Ybl Miklós utca felé nyitott udvarral. Főhomlokzata 11 tengelyes, a déli, első tengelyben egyenes zárású gyalogkapuval. A sávozott architektúrájú földszintet cseppdiszes fejezetű lizénák tagolják, köztük ismétlődő, növényi ornamentikával és állatalakokkal gazdagon díszített frízmezők. Az egykori főpárkány fölött, rézsús visszalépéssel készült az új építésű emelet, szolid harmoniában az alsó szinttel. A lizénák közötti mezők vakolata sima, vízszintes záradékú, keretezetlen ablakokkal. Az utcai szárny udvari homlokzata előtt nyitott tornác fut, lépcsőház új építésű.

Megjegyzés:

1962-ben az emelet építése során az új homlokzati sáv építészeti megfogalmazása az alsó szint léptékét, ritmusát ugyan követve, de szerényebb eszközökkel történt. Összinté visszafogottságával illeszkedik a klasszicista-romantizáló-eklektikus térfalhoz.

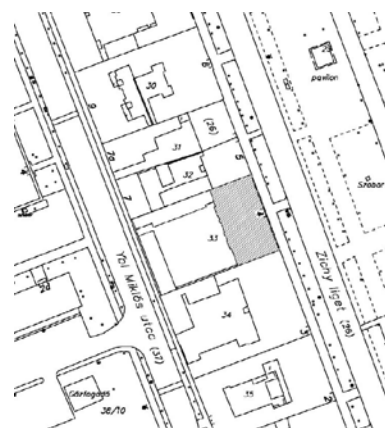
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 209

Cím:	ZICHY LIGET 4.			153.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Karl-ház)			
HRSZ:	33	GPS	47,196413°; 18,408189°	
Törzsszám:	1497	Védelem	műemlék	
Azonosító:	3930	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	18.	HRSZ:	15/1, 16, 17, 24, 26, 32, 34, 37, 38/2,3,10; 52	
Azonosító:	21874			

Zártorú beépítésben álló, részben alapincézett, egyemeletes romantikus lakóház. 1826-ban a mai 4. és 5. számú ingatlan (Wüstinger-féle városalaprajz, 1826 szerint 78., 79. sz.) Klosz Ferenc építőmester birtokában volt. Ezen a telken akkor már álltak épületek, a tér felé U alakban, a hátsó (egykor Fazekas utca) telekhatáron egy téglalap alakú. 1859-ben Karl György építőmester tulajdonában volt, 1869-ben már állt az egyemeletes ház 3 lakással (+ pince, istálló, fészer). A mester a házat az 1860 körül saját céljára építette, a családi legendárium szerint Ybl Miklós tervei alapján. Az épület és részletei rendkívüli művészete is ezt látszik bizonyítani. Főhomlokzata szimmetrikus, középen szegmensív kapuval, eredeti fa kapuszárnyakkal, fölötté az emeleten 3 konzolon nyugvó, kovacsoltvas mellvédű erkély. Emögött bemélyített loggia van, két félköríves nyílással, melyeket levélfejezetes kőoszlop választ el. A középrész fölött rövid, áttört attika húzódik. A homlokzat oldalsó részein egyenes záródású ablakok és tengelyenként lizénák, a romantikus díszítettségű főpárkány alatt ívsor található. A síkmennyezetes kapualjat hevederek és pilaszterek 4 szakaszra osztják, levélfejezetes kőoszlopok tagolják. A többkarú lépcsőt romantikus öntöttvas korlát kíséri. Több helyen megtartották az eredeti mintás terrazzo padlóburkolatot. Udvarán újépítésű földszintes melléképületek. A kapu mellett jobbra a ház egykori bérlője, Havranek József (1845-1917) polgármester, a helyi tűzoltóság létrehozójának 1991-ben elhelyezett emléktáblája (Székely János Jenő alkotása).

Megjegyzés:

A budai születésű Karl György (1814-1891) Bécsben nyerte el építőmestri oklevelét. 1858-ban a vasútépítés lebonyolítását vállalva került Székesfehérvárra, ahol megszeretve a várost letelepedett, erre buzdítva József öccsét is. Karl György Klosz Ferenc építőmester lányát vette feleségül.

Fotók:

Bertók István

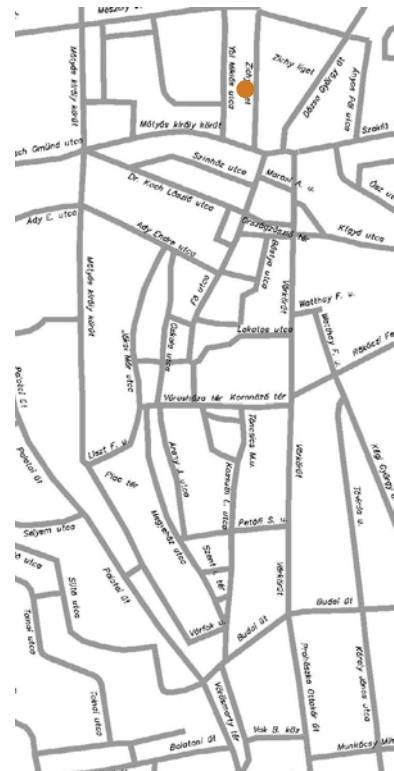
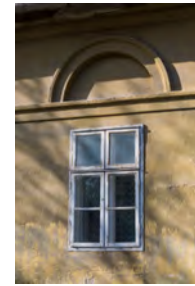
III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 210

Cím:	ZICHY LIGET 5. – YBL MIKLÓS UTCA 7.	154.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ	
HRSZ:	32. 31	GPS 47,196643°; 18,408078°
Törzsszám:	1498	Védelem műemlék
Azonosító:	3931	Bírság II.
Műemléki környezet:	17.	HRSZ: 15/1, 17, 24, 25, 26, 30, 33, 37, 38/3,10; 41/1
Azonosító:	21873	

Zártsorú beépítésben álló, téglalap alaprajzú, földszintes, klasszicista lakóház. Az ingatlan 1826-ban Klosz Ferenc építőmester birtokában volt. Ezen a telken akkor még nem állt épület. Az 1840 körül épült háznak mai alaprajza szabálytalan, többszöri átalakítás eredménye. Az utcai traktus fesztávja az épület teljes hosszában azonos. A telek mára hosszában kettéosztott, ezt követve az udvari traktus kialakítása a két részen eltérő. Térre néző főhomlokzata közel szimmetrikus, jelenleg puritán, egyes jelekből feltételezhető, hogy egykor művesebb volt. A déli rész középső ablakát utólag befalazták (feltehetően válaszfal áthelyezés miatt). Mai egyenes záradéku (19. sz. második fele) keskeny kapuja egykor szélesebb és szimmetrikus helyzetű lehetett, a végigfutó szemöldökpárkánya feletti motívumrendszer is erre utal. Ebben a frizsávban az ablakok tengelyében váltakozó, fekvő téglalap alakú, üres faltükrök és profilos keretezésű félköríves szemöldökmezők, vaklunetták váltakoznak. Udvari homlokzata többszörösen toldott. Az ingatlanok egykori hátsókertjében, a mai Ybl Miklós utcai oldalán is lakóépületek épültek. Az északi telekrészen 19. századvégi, L alakú, belső tornácos, a déli oldalon újszerű építésű, homlokzatán mészhomok téglaburkolatú, tetőtér beépítéses épület látható, földszintjén üzlettel.

Megjegyzés:

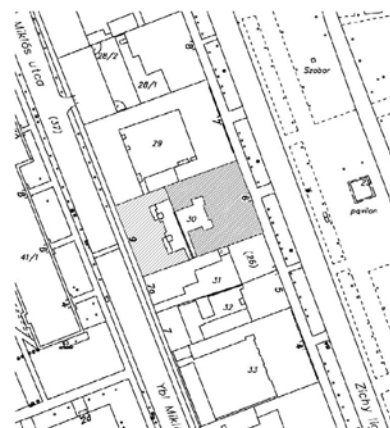
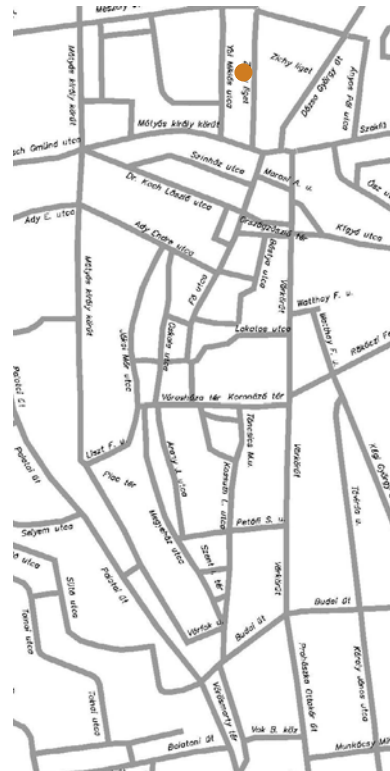
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 211

Cím:	ZICHY LIGET 6. – YBL MIKLÓS UTCA 9.	155.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Varga – ház)	
HRSZ:	30	GPS 47,196837°; 18,407934°
Törzsszám:	1499	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3932	Bírság
Műemléki környezet:	16?	HRSZ: 15/1, 17, 24, 25, 26, 29, 31, 37, 38/10, 41/1
Azonosító:	21871	

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, alapincézett, egyemeletes, eredetileg romantikus lakóház, ún. Varga-ház. Első tulajdonosa gróf Schidegg Tamás volt, 1821-ben gróf Schidegg Pál császári és királyi kamarás (a Magyar Király Szálló építője) örökölte. Az 1826-os levéltári adatok alapján az ekkor már rajta álló beépítést „polgári” lakóházként tartották számon. A szomszédok délről Klosz Ferenc építómester, észak felől Ybl Miklós kereskedő voltak. 1869-ben Kreutzer Nándor pénzügyi biztos vette meg a Schidegg családtól, ekkor egyemeletes ház volt, 4 lakással. A ház koraelektikus átalakítása feltehetően ezután született. A középtengely mentén szimmetrikus, kéttraktusos, alaprajza U-alakú épület, két, enyhén előrelépő oldalrizalittal. A középső tengelyben a földszinten szegmensívű kapu, eredeti kapuszárnyakkal, az emeleten négy volutás kőkonzolon erkély áttört kőmellvéddel, felül gerendázaton ülő lapos timpanonnal, melyet két pilaszter és két pilaszter-szerű konzol támaszt alá. A homlokzat sávozott vakolatarchitektúrájú, a vízszintes záradékú ablakok köténydíszesek, az emeletieket konzolokon nyugvó szemöldökképkarkány zárja le. Az emeleti ablakok és a konzolos főpárkány közötti kazettákban kör alakú mezőkből kinéző fejek. Az ötszakaszos, hevederes csehsüveg boltozatos kapualjából kétoldalt háromkarú, romantikus öntöttvas korlattal kísért lépcső indul. A földszinti helyiségek csehsüveg boltozatosak. Szűk udvarban az oldalszárnyak előtt utólag beépített függőfolyosó.

Megjegyzés:

A telek végében az Ybl M. utca 9. sz. alatt két lakószintes, alagsoros épület, az 1930-as években készült novecento stílusú architektúrával, e korban gyakori kőlabazattal, műves, befelé szűkülő kökeretes kapuzattal. Ez az épület is műemléki védelem alatt áll.

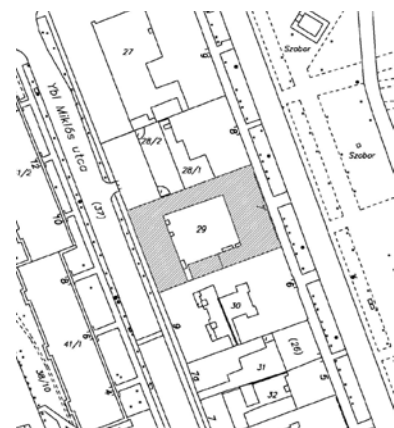
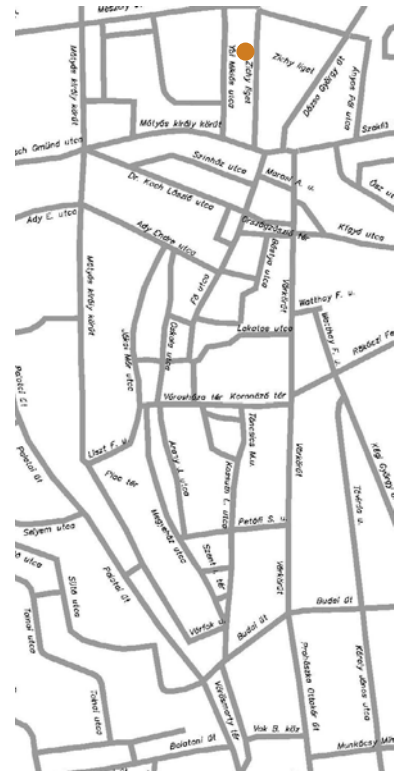
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 212

Cím:	ZICHY LIGET 7.	156.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Zichy – ház)	
HRSZ:	29	GPS 47,197046°; 18,407825°
Törzsszám:	1500	Védelem műemlék
Azonosító:	3933	Bírság II.
Műemléki környezet:	15.	HRSZ: 15/1, 17, 24, 26, 28/1, 2; 30, 37, 38/10, 41/1, 2;
Azonosító:	21870	

Zártorú beépítésben álló, zártudvaros, egyemeletes romantikus-eklektikus lakóház. A frissen kimért telket 1817-ben Ybl Miklós kereskedő vásárolta a várostól. Az ő tulajdonában állt a telek mögötti Fazekas utcai, szemközti udvarház. 1826-ban már beépített telket mutat a Wüstinger-féle térkép, C alakú, közel keretes beépítést. 1845-ben gróf Zichy Domonkos veszi meg Ybltől, „polgári lakóház” jellegű ingatlant. 1859-69-ben Tóth János gazdatiszt a tulajdonos, ezidőben már emeletes volt a ház. 1902-10 között itt lakott Erzsébet Amália főhercegnő, férje ulánustisztként szolgált a városban. A szimmetrikus, kéttraktusos alaprajzú épület architektúrája neoreneszánsz, romantikus elemekkel fűszerezve. Főhomlokzatán kvaderezéssel és ornamentális díszítésű főpárkánnyal hangsúlyozott középső- és oldalrizalitok. Középen kapu eredeti szárnyakkal, fölötté művesen faragott konzolokon nyugvó zárterkély, félköríves záródású ablakokkal, mellvédében cimere, a párkány fölött attikával hangsúlyozva, felül lapos timpanonnal. A közép- és oldalrizalitok főpárkányában inda- és füzérdíszes relief, az oldalrizalitok emeleti ablakai alatt konzolokon kiugró könyöklő, pilaszteres keretelésük felett kis kiülősű timpanon. Északi oldalszárnya emeletes, a déli földszintes. A kapualjban csehsüveg boltozatok, a lépcsőházat emelkedő donga-, a fordulóknál csehsüvegboltozat fedi. A homlokzaton egykori lakója, Keszei István költő bronz emléktáblája látható (Kilár István, 1998).

Megjegyzés:

Az egykori Fazekas-, ma Ybl Miklós utcai földszintes szárny 1826-ban istálló volt. Jelenleg jobbára városi tulajdonú kislakások. A helyiségek csehsüveg boltozatúak. Az egykori boltívek és a szegmentíves, zárókőves kapuzat kőkerete láthatók a sematikus utcai homlokzaton.

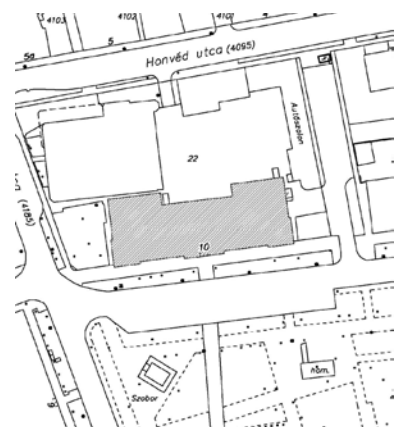
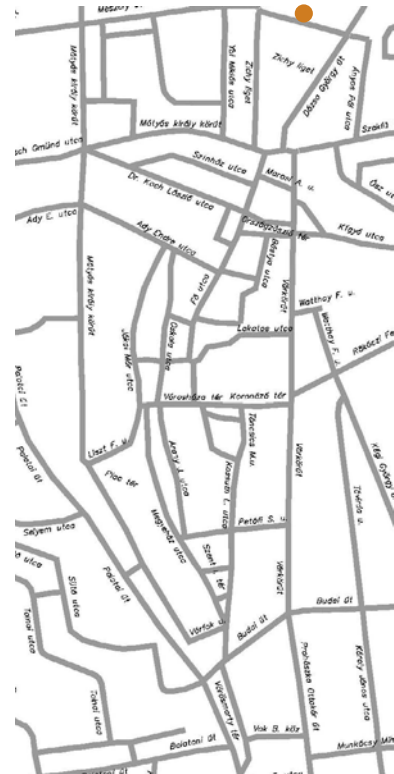
Fotók:

Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 213

Cím:	ZICHY LIGET 10. A - C			157.
Hivatalos név:	HIVATALI ÉPÜLET			
HRSZ:	22	GPS	47,197894°; 18,408182°	
Törzsszám:	1501	Védelem	műemlék (nyilvántartott)	
Azonosító:	3934	Bírság	II.	
Műemléki környezet:	14.	HRSZ:	17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28/1, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 54, 56, 136, 4095, 4101, 4102, 4103, 4104, 4185, 4186/2, 4224/1	
Azonosító:	21868			

A ligetre és két utcára néző, U alaprajzú, jelentős részben alapincézett, kétemeletes monumentális tömegű középület, a telken szabálytalan alakzatban csatlakozó különböző korú hozzáépítésekkel. Az 1878-79-ben kiépített liget északi térfalának egy markáns szakasza az utcaképből. Területén, illetve környékén kereshető a középkori külváros Szent Miklós-prépostsága. A késő eklektikus épületet 1882-ben Say Ferenc tervezte eredetileg *Honvéd Kerületi Parancsnokság* céljára. Az 1960-as, majd az 1990-es években kibővítették, a belső tereket megosztották és korszerűsítették, utolsó, teljes felújítása 2002-ben történt. Jelenleg a Székesfehérvári Törvényszéknek és a Városi Levéltár és Kutatóintézetnek ad otthont. Főhomlokzatának architektúrája igényes neoreneszánsz kompozíció. A hangsúlyos magassági fal felület sávozott, a középső és oldalrizalitjait a két emeleti szintet átfogó, korinthoszi fejezetű, vájatolt lizénák tagolják. A földszint és az első emelet között konzolos övparkány, a konzolos főparkányt baluszteres attika zárja le. Középtengelyben nyíló bejárata vízszintes záradéku, fölötté balluszteres kömellvédés erkély. A plasztikus keretelésű első emeleti ablakok felett az oldalsó mezőkben a konzolos szemöldökparkányokon íves, a rizalitokban háromszögű timpanonok ülnek. Az oldalhomlokzatok tagolása hasonló. Kapualja síkmenyyezetes stukkódíszítéssel, pilaszterek tartotta parkány és ajtókeretekkel. Az épület nyugati és északi oldalához modern bővítés tapad.

Megjegyzés:

Say Ferenc (1854-1928) székesfehérvári építész, az általa historikus stílusban tervezett hivatali, katonai és iskolaépületek erőteljesen meghatározták a belváros és a Budai út arculatát. Tevékenyen részt vett a város közéletében is, számos tisztséget töltött be.

Fotók:

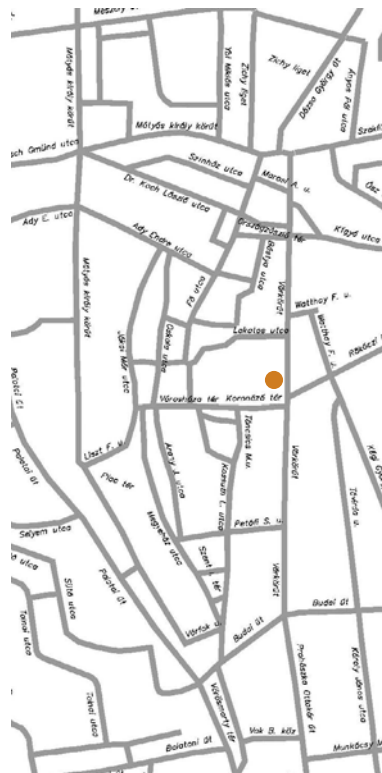
Bertók István

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 214

Cím:	VÁRKÖRÚT - PROHÁSZKA LIGET	238.
Hivatalos név:	WATHAY FERENC (AL)KAPITÁNY EMLÉKMŰVE	
HRSZ:	133/2	GPS 47,192256°; 18,411435°
Törzsszám:	9712	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3912	Bírság
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

Wathay Ferenc vicekapitány kétszeres életnagyságú, ülő bronzszobrát, Lux Elek (1884-1941) szobrászművész alkotását a Monostor-bástya előtti, feltöltődött vizesárok területén kialakított parkban, a városfal kváderköveiből falazott, fekvő hasábra helyezték el 1937-ben. Hivatalos avatására 1938. május 19-én került sor.

Wathay Ferenc (1568 - 1609 után) végvári vitéz, festő, énekszerző, katonai pályáját 1584-ben kezdte, számos helyen szolgált. 1592-ben hadnagyi rangot nyert, majd a rövid időre visszafoglalt Székesfehérvár alkapitánya lett. Nemcsak a katonai védelem, hanem az erődítési munkálatok legfőbb irányítója is volt. 1602 augusztus 29-én, a vár elestekor több tisztársával együtt sebesülten török fogságba került. Budán, majd Nándorfehérváron raboskodott. Több szökés után 1603 októberében hatvan rabtársával együtt Konstantinápolyba (Isztambul) vitték, ahol a Fekete-torony foglya lett. Majd Budára szállították, ahonnan fogolycsere útján szabadult 1606-ban. Győrben lovasparancsnok, 1609-ben Cseszkenen várkapitány lett, további életét nem ismerjük. Irodalmi és nyelvtörténeti szempontból is jelentős műve az úgynevezett *Wathay-kódex*, a 28 vallásos és szerelmi tárgyú éneket magában foglaló énekeskönyve és kalandos önéletrajza, melyet 1605 februárjában, a Fekete-toronyban fejezett be, innen küldte haza a kötetet családjának váltásádjí reményében. Ebben leírta a fehérvári vár ostromának történetét is, „*A Székesfehérvár veszéséről való história*”-t. A Wathay saját kezű színes festményeivel díszített kódexet ma az Akadémiai Könyvtár őrzi.

Megjegyzés:

„Mikoron azért irtanak volna, Sziget veszése után, 1568. esztendőben, Szent Mihály hónap az fogytára, adott engem is azon szent Istenöm az én szüleimnek ez világra, azon Nagyvágon, és új házban, az Rába felől való szobában...” (Wathay kódex).

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet bélyegkép:
Wathay Ferenc sír a cellájában (Whatay Ferenc Énekeskönyve)

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 215

Cím:	BÁSTYA UTCA 5., JÓKAI UTCA 2., LAKATOS UTCÁTÓL A KORONÁZÓ TÉRIG	229.
Hivatalos név:	VÁROSFALAK	
HRSZ:	117, 123/1,2; 128, 132, 133/1,2; 135, 220,	
Törzsszám:	1580	Védelem műemlék
Azonosító:	15530	Bírság I.

A latinok 1249. évi betelepítésével a 10-11. századi korai királyi vár megszünt, a belső vár lebontásával a város védelmét ezen túl a 13. század második felében kiépített új városfal látta el. Ezzel egy időben épült fel a város északkeleti sarkában az újabb királyi vár, amely a palotát vette körül. A városfallal, majd árkokkal körülvett belvárost mesterségesen választották el az ugyanígy kialakított külvárosoktól, melyek ugyancsak szárazulatokra települtek. A belváros neve ekkor a középkori krónikák és oklevelek tanúsága szerint „Castrum” volt. Nagy átépítések Mátyás király idejében történtek, részben a koronázó bazilika új szentélyének megépítése miatt, amely méreténél fogva áttörte a korábbi városfalat. 1543-ban a vár ostrom nélkül került török kézre. Az 1601-1602 évi ostromok jelentős károkat okoztak a védműben. Később nagyjavítások, új építések sora történt. 1688-ban a vár felszabadult. La Vergne mérnök kapitány helyreállítási terveket készített, de nem valósultak meg. A városfalak szinte teljes lebontása a 18-19. század fordulójára tehető. Az egykori óvárost nyugati irányból védő várfal töredékei É-D-i irányúak, részben házak falába beépítve, illetve részben szabadon állnak a járószint felett, vagy annak magasságában, helyenként a járószintektől megkülönböztetve. A falazó anyag nagyrészt szabálytalan, kevésbé faragott kövekből áll, néhol téglás kiegészítéssel.

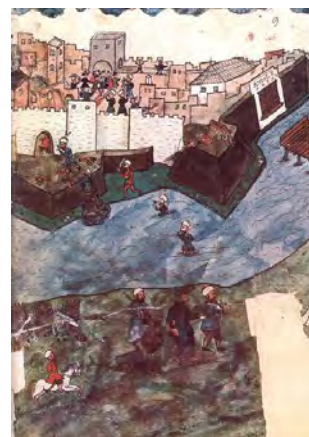
Megjegyzés:

La Vergne hadmérnök drágábbik helyreállítási terve 1689-ből. Az elneptelenedett Budai külváros és Újfalu védelmét nem tartotta fontosnak, a nyugati külvárost viszont várfalakkal vette volna körül. Nem valósult meg. *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi térképész*

Kisari Balla György-Marsigli Tábornok térképei

Wathay Ferenc énekeskönyve

Fotók:

főkép: La Vergne terve
forrás: Juhászné Vinczai Ágnes-Székesfehérvár útjai és hidjai

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 216

Cím:	VÁRKÖRÚT 7.	117.
Hivatalos név:	VÁRFAL RÉSZLETE	
HRSZ:	117	GPS 47,193867°; 18,410297°
Törzsszám:	1580	Védelem műemlék
Azonosító:	15529	Bírság I.

Cím:	BÁSTYA UTCA 3-5.	118.
Hivatalos név:	VÁRFAL RÉSZLETE	
HRSZ:	123/1,2	GPS 47,193203°; 18,410587°
Törzsszám:	1580	Védelem műemlék
Azonosító:	15530	Bírság I.

Cím:	LAKATOS UTCÁTÓL A KORONÁZÓ TÉRIG	6.
Hivatalos név:	HOSSZÚ (96 M) VÁRFALSZAKASZ	
HRSZ:	128, 133/1,2; 135	GPS 47,192331°; 18,411015°
Törzsszám:	1580	Védelem műemlék
Azonosító:	18062	Bírság II.

A városfal keleti szakasza az újabb királyi vártól a déli rondelláig futott. Két olaszbástyával, az újabb királyi vár helyén épült Király-bástyával és a prépostsági palota épületegyüttesétől keletre felépített Monostor-bástyával tagolták a falszakasz északi felét. E két olasz-rendszerű erődítmény között a Lakatos utcánál egyetlen torony állott, öt-nyolc torony tagolhatta viszont a Monostor-bástya és a déli rondella közötti, valamivel hosszabb falszakaszt. A városfalak ezen a szakaszon a Várkörút – Várfal park – Budai út és a Bástya utca – Püspöki palota udvara – Romkert – Táncsics Mihály utca – Kossuth utca – Szent István tér közötti területen épültek.

Megjegyzés:

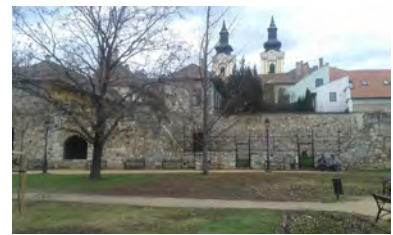
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 217

Cím:	JÓKAI UTCA 2.	7.	
Hivatalos név:	KÖZÉPKORI VÁRFAL RÉSZLETE		
HRSZ:	220	GPS	47,191221°; 18,408249°
Törzsszám:	1580	Védelem	műemlék
Azonosító:	18063	Bírság	II.

A városfal nyugati szakasza északon az északnyugati rondella nyakától, majd átépítését követően az olaszbástya déli záródásából, illetve az ezzel szerves védelmi egységet alkotó ék alakú bástyából indul, és a déli rondelláig húzódik. Ez a nyugati városfalszakasz az Ady E. u. 8. sz. ház pincéjében végzett feltárás alapján keleti és nyugati irányban elágazik. Kelet felé a 13. századi városfal vonala fut, nyugat felé az 1601-1602-ben épített ék alakú bástya falát találták meg. Ettől a ponttól a Palotai-kapuig húzódott a nyugati városfal első szakasza. Ezt a kb. 382 méteres szakaszt a hitelesnek tekinthető, 1689-es, 1691-es, 1720-as és 1738-as városalaprakzok szerint három torony tagolta. Az ásatási eredmények a városfal nyomvonalát a Jókai u. 20., 18., 2. és a Városház tér 3. területén tisztázták. A Jókai u. 20. területén talált téglalap alaprajzú torony korát egy, a délkeleti sarkának az alapozási szintjére helyezett vörös, bekarcolt hullámvonal- és vonaldíszes, téglalap alakú keretbe foglalt kereszt alakú talpbélyeggel ellátott fazék datálja a 13. századra. Ma is álló városfal-részleteket építettek be a Jókai u. 8., 6. és 4. sz. házak nyugati falába. A Wüstinger József-féle, 1826-ban készített felmérési rajzok telek- és házhatárai a Jókai u. 16., 14., 8. és a Liszt F. u. 1., 3., 5., 7. területén pontosítják az álló, illetve feltárt részletekhez kapcsolódóan a városfalak nyomvonalát. Innen a fal a Várfok utcától délre elterülő déli rondelláig futott (Szent István tér 8. északi határáig). A Palotai-kapu és a déli rondella között az említett történelmi alaprajzokon három, illetve négy torony látható. Ásatási eredmények alapján tudjuk, hogy a Piac tér keleti oldalán bemutatott városfalak egészen a déli rondelláig, a Megyeház utca nyugati házsorának nyugati telekhatárai mentén húzódtak.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Fehérvár TV képanyaga
bélyegképek:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 218

VÁROSFALAK	
Egyedi védetség alatt álló városfal maradványok, illetve városfal maradványokkal érintett műemléki védetség alatt álló ingatlanok:	
<p>Ady Endre u. 5. (trszt.: 10831, hrszt.: 144); Ady Endre u. 7. (trszt.: 1471., hrszt.: 149); Ady Endre u. 8. (trszt.: 1472, hrszt.: 241); Ady Endre u. 11. (trszt.: 1473., hrszt.: 151/2); Ady Endre u. 13. (trszt.: 1473., hrszt.: 152, 151/6-7); Bástya u. 3. (trszt.: 1486, hrszt.: 123/2); Bástya u. 5. (trszt.: 1486, hrszt.: 123/1); Fő u. 11. (trszt.: 10839, hrszt.: 85); Jókai u. 2. (trszt.: 1513, 1580, hrszt.: 220); Jókai u. 6. (trszt.: 1516, hrszt.: 224); Jókai u. 8. (trszt.: 1517, hrszt.: 225); Jókai u. 10/a, b, c. (trszt.: 1518, hrszt.: 227) Kossuth u. 10. (trszt.: 10834, hrszt.: 413); Kossuth u. 12. (trszt.: 10272, hrszt.: 414/2); Lépcső u. 2. (trszt.: 1528, hrszt.: 289); Liszt Ferenc u. 1. (trszt.: 1527, hrszt.: 217); Liszt Ferenc u. 9. (trszt.: 1529, hrszt.: 211);</p>	<p>Liszt Ferenc u. 11. (trszt.: 1530, hrszt.: 210); Megyeház u. 9. (trszt.: 1491, hrszt.: 298); Megyeház u. 17. (trszt.: 1493, hrszt.: 333, 334); Országzászló tér 1. (trszt.: 1502, hrszt.: 83); Piac tér 2. (trszt.: 1547, hrszt.: 209); Szent István tér 1. (trszt.: 1503, hrszt.: 422); Szent István tér 2/3. (trszt.: 1504, 1505, hrszt.: 424); Szent István tér 4.– Budai u.4. (trszt.: 1506, hrszt.: 426) Szent István tér 5. (trszt.: 1507, hrszt.: 429); Szent István tér 6. (trszt.: 1508, hrszt.: 430); Szent István tér 9. (trszt.: 1509, hrszt.: 341); Szent István tér 10. (trszt.: 8829, hrszt.: 326); Szent István tér 12. (trszt.: 1510, hrszt.: 328); Szent István tér 13. (trszt.: 1511, hrszt.: 329); Táncsics u. 4. (trszt.: 1559, hrszt.: 408/2); Várkörút (trszt. 1580, 9712, hrszt.: 133/1, 123/1, 220); Várkörút 25. (trszt.: 10272, hrszt.: 414/1);</p>
Egyedi védetség alatt nem álló, városfal maradványokkal érintett ingatlanok:	
<p>Ady Endre (hrszt.: 249); Ady Endre u. 9. (hrszt.: 151/3); Basa u. 2. (hrszt.: 86); Basa u. 4. (hrszt.: 87/2); Bástya u. 1. (hrszt.: 126); Bástya u. 7. (hrszt.: 121); Bástya u. 8. (hrszt.: 84); Bástya u. 11. (hrszt.: 118); Bástya u. 13. (hrszt.: 116); Bástya u. (hrszt.: 113/2); Budai u. 2. (hrszt.: 428); Jókai u. 4. (hrszt.: 221); Jókai u. 12. (hrszt.: 229); Jókai u. 14. (hrszt.: 230); Jókai u. 16. (hrszt.: 231); Jókai u. 18. (hrszt.: 232); Jókai u. 20. (hrszt.: 235). dr. Koch László u. 4/7. (hrszt.: 150/2); Koronázó tér (hrszt.: 282), Kossuth u. 14. (hrszt.: 415/2); Kossuth u. 16. (hrszt.: 420); Lakatos u. (hrszt.: 128); Lépcső u. 3. (hrszt.: 294); Liszt Ferenc u. 3. (hrszt.: 214); Liszt Ferenc u. 4. (hrszt.: 290); Liszt Ferenc u. 7. (hrszt.: 212); Liszt Ferenc u. (hrszt.: 293); Mátyás király krt. 1. (hrszt.: 215); Megyeház u. 13. (hrszt.: 302); Megyeház u. 15. (hrszt.: 303);</p>	<p>Megyeház u. 21. (hrszt.: 331); Megyeház u. 23. (hrszt.: 330); Megyeház köz (hrszt.: 334); Országzászló tér 3. (hrszt.: 114); Országzászló tér (hrszt.: 82); Petőfi u. (hrszt.: 419); Piac tér 4. (hrszt.: 335); Piac tér 6. (hrszt.: 336); Piac tér 8. (hrszt.: 337); Piac tér 10. (hrszt.: 338); Piac tér 12. (hrszt.: 339, 340); Piac tér (hrszt.: 291, 299/2); Szent István tér (hrszt.: 347); Szent István tér 8. (hrszt.: 345); Szent István tér 11. (hrszt.: 327); Táncsics u. 2. (hrszt.: 407); Várfok u. (hrszt.: 342); Várfok u. 1. (hrszt.: 344); Várfok u. 2. – Piac tér 30. (hrszt.: 343); Várkapu u. 2. (hrszt.: 141); Fő u. (hrszt.: 136); Várkörút 5. (hrszt.: 115); Várkörút 9. (hrszt.: 118); Várkörút 19. (hrszt.: 402); Várkörút 21. (hrszt.: 406); Várkörút 23/a. (hrszt.: 408/1); Várkörút 25/a. (hrszt.: 412); Várkörút 27. (hrszt.: 416); Várkörút 29/31. (hrszt.: 417); Várkörút (hrszt.: 403, 404, 405, 411); Városház tér 3. (hrszt.: 218);</p>

III. 1/5.2.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védett értékek ismertetése 219

Cím:	ZICHY LIGET, DÓZSA GYÖRGY ÚT, SZEKFŰ GYULA UTCA, VÁRKÖRÚT, PETŐFI UTCA, SZENT ISTVÁN TÉR, VÖRÖSMARTY TÉR, PIAC TÉR, MÁTYÁS KIRÁLY KÖRÚT, YBL MIKLÓS UTCA, MÉSZÖLY GÉZA UTCA KÖZÖTTI TERÜLET							
Hivatalos név:	SZÉKESFEHÉRVÁR BELVÁROS - TÖRTÉNETI VÁROSMAG MŰEMLEKI JELENTŐSÉGŰ TERÜLETE							
Törzsszám:	4319	Védelem	műemléki jelentőségű terület					
Azonosító:	3800							
HRSZ:	13/1,	95/2,	136,	235,	283,	335/2,	381,	424,
	15/1,	96/1,	137,	236,	284,	337,	382,	426,
	16,	96/2,	138,	237,	285,	338,	383,	427,
	17,	97/1,	139,	238,	286,	339,	384,	428,
	23,	97/2,	140/1,	239,	288,	341,	385,	429,
	24,	98,	140/2,	240,	289,	342,	386,	430,
	25,	99,	141,	241,	290,	343,	387,	431,
	26,	100,	142,	242,	291,	344,	388,	432,
	27,	101,	143,	243,	294,	345,	389,	516,
	28/1,	102/3,	144,	244,	295,	346/2,	390,	517,
	28/2,	102/4,	145/1,	245,	298,	347,	391,	518,
	29,	103,	145/2,	246,	299/1,	348,	392,	519,
	30,	105,	146,	247,	299/2,	349,	393,	520,
	31,	106,	147,	248,	302,	350/1,	394,	521,
	32,	107,	148/1,	249,	304,	350/2,	395,	522,
	33,	108,	148/3,	250,	305,	351,	396,	523,
	34,	109,	149,	251,	306,	352,	397,	524/1,
	35,	110,	151/2,	252/1,	307,	353,	398,	525/1,
	36,	111,	151/3,	252/2,	308,	357,	399,	525/2,
	54,	112,	151/5,	253,	309,	358/1,	400,	526,
	55,	113/1,	151/6,	254,	310,	358/2,	401,	4224/1,
	56,	113/2,	151/7,	255,	311,	359,	402,	5658/2,
	57,	114,	156,	256,	312,	360,	403,	5658/4,
	58,	115,	157/1,	257,	313,	361,	404,	5658/5,
	64,	116,	209,	258,	314,	362/1,	405,	5658/6,
	70,	117,	210,	261,	315/1,	362/2,	406,	5659,
	71,	118,	211,	262,	315/2,	363,	407,	5660,
	72,	119,	212,	263,	316,	364,	408/1,	5730,
	75,	120,	213,	264,	317,	365,	408/2,	5731,
	76/1,	121,	214,	265,	318,	366,	409,	5732,
	76/2,	122,	215,	266,	319,	367,	410,	5733,
	77,	123/1,	217,	268,	320,	368,	411,	5734/8,
	78/1,	123/2,	218,	269,	321,	369,	412,	5735/1,
	78/2,	125/1,	219,	270,	322/1,	370,	413,	5735/2,
	80,	125/2,	220,	271,	322/2,	371/1,	414/1,	6082,
	81,	126,	221,	273,	324,	371/2,	414/2,	6149/5,
	82,	127,	223,	274,	325,	372,	415/2,	6149/6,
	83,	128,	224,	275,	326,	373/1,	415/3,	6149/7,
	84,	129/1,	225,	276,	327,	373/2,	415/4,	6149/8,
	85,	129/2,	227,	277,	328,	374,	416,	6149/9,
	86,	130,	228,	278,	329,	375/1,	417,	8759,
	87/2,	131,	229,	279,	330,	375/2,	418,	8794,
	91,	132,	230,	280,	331,	376,	419,	8795/1,
	92,	133/1,	231,	281,	332/1,	377,	420,	8795/2,
	93,	133/2,	232,	282/2,	332/2,	378,	421,	8848,
	94,	134,	233,	282/3,	333,	379,	422,	
	95/1,	135,	234,	282/4,	334,	380,	423,	

III. 1/5.2.3. TÖRTÉNELMI BELVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei 220

SZENT ISTVÁN TÉR 8.

HRSZ: 345

LAKÓHÁZ

TBV

1860-körül épült, a fehérvári romantikus építészet egyik kiemelkedő alkotása, ezen belül is az ún. „rundbogenstil” megnyilvánulása. Országos hírnév építész közreműködése nem kizárt. Lépcsőháza, belső terei és nyílászárói is értéket képviselnek.

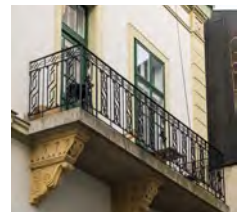
SZENT ISTVÁN TÉR 11.

HRSZ: 327

LAKÓHÁZ

TBV

Középkori maradványokra épült, 1860 körül, eredetileg romantikus stílusban. Az utcai homlokzat átalakítása az 1930-as évek végén történt. A műemléki házsor eddig csupán helyi védelem alatt álló tagja. Oldalszárnya a városfalig kiépült. A várfalon álló értékes homlokzata még őrzi a gazdag díszítésű romantikus elemeket.

TÁNCSICS MIHÁLY UTCA 7.

HRSZ: 397

PÉNZINTÉZET

TBV

A székesfehérvári historizmus legjellegesebb építészeinek, SAY FERENCnek egyik kiemelkedő színvonalú alkotása, a Belvárosban ez a ház képviseli leginkább az alkotó gazdag életművét. Tömegalakítása, részletképzése és az utcaképben betöltött szerepe is elismerésre méltó. Igényesen felújított, gondozott épület.

VÁROSHÁZ TÉR 3.

HRSZ: 218

ZENEISKOLA, volt FELMAYER-HÁZ

TBV

1890-ben épült, a historizmus kiemelkedő építészeti alkotása. A helyén egykor Ybl Miklós barokk szülőháza állt. Az ingatlan az 1840-es években került az Ybl családtól az építető birtokába. Az architektúra analógiája több fővárosi épületen felfedezhető. Az épületen Ybl Miklós hatása bizonyított, közreműködése nem kizárt.

MŰEMLÉKI VÉDELEMRE JAVASOLT KÖZTÉRI ALKOTÁSOK:

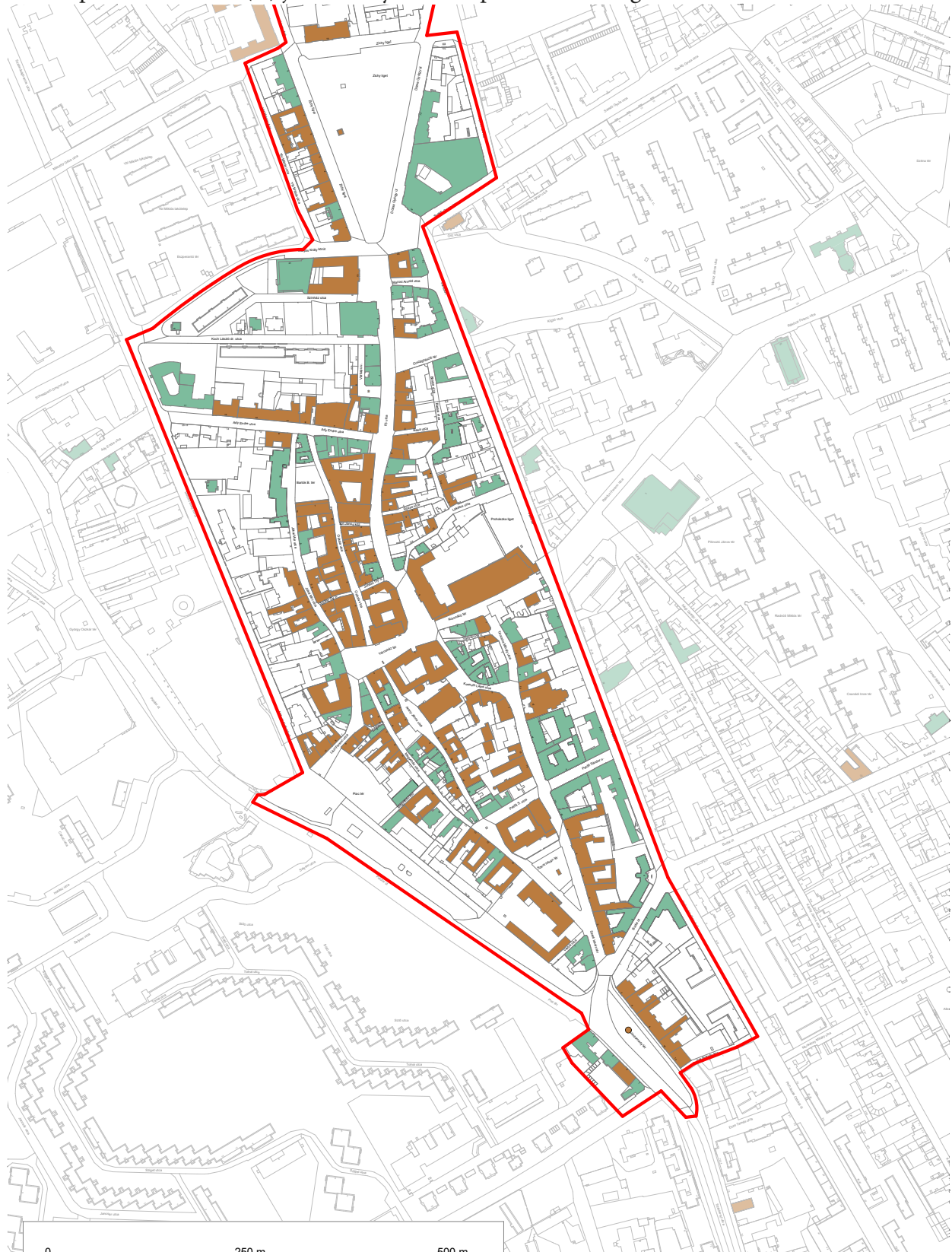
Bory Jenő, Ferenczy Béni, Kovács Margit, Lux Elek, Medgyessy Ferenc, Moiret Ödön, Ohmann Béla, Pásztor János szobrászok és Weichinger Károly építész Belvárosban lévő képzőművészeti alkotásai, valamint a Maulbertsch-kút

MŰEMLÉKI VÉDELEMRE JAVASOLT:

Aba Novák Vilmos: „Francia–magyar történelmi kapcsolatok” című pannója, mely az 1937. évi Párizsi Világkiállításon Grand Prix díjat kapott, a Bartók Béla tér 1. szám alatti műemléképület részeként hangsúlyozottan kiemelve.

III. 1/5.3.1. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek térképe

A térképen zöld kitöltés (●) jelöli a helyi védett építészeti örökségeket.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

ADY ENDRE UTCA 2.

HRSZ: 265

LAKÓHÁZ

Utcavonaltól visszaugratva épült kétemeletes modern sarokház (Kotsis Iván 1963-65) Helyén a 18. századi térképek is jeleznek két épületet. Fő utcai homlokzata földszintjén árkádsor, a sgraffitóval gazdagon díszített felső szintek szerves részei a Mátyás király emlékműnek (Melocco Miklós 1990).

ADY ENDRE UTCA 4.

HRSZ: 264

LAKÓHÁZ - RÓNAY JÁCINT SZÜLŐHÁZA

Lakóház historizáló-neoreneszánsz architektúrával, középkori maradványokra épült 1890 körül. itt született Leitzinger János (1814-1889), aki Rónay Jácint néven bencés tanár, sokoldalú természettudós, Kossuth fiainak nevelője, Rudolf trónörökös és húga tanítója volt. Emlékét tábla hirdeti.

ADY ENDRE UTCA 6.

HRSZ: 263

LAKÓHÁZ

L alaprajzú egyemeletes lakóház historizáló-neoreneszánsz architektúrával, 1890 körül épült, részben középkori maradványok felhasználásával. Egyik szárnya az Oskola utcára néz. Udvarán középkori ciszterna. Felülvilágítós kapuján eredeti fa szárnyak láthatók.

ADY ENDRE UTCA 17.

HRSZ: 156

SZENT ISTVÁN Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Technikum

Az 1854-ben alapított Állami Főreáliskola saját épülete 1894-ben készült el Meixner Károly tervei szerint, neoreneszánsz külsővel. Építője Say Ferenc volt. Egykori tanára, György Oszkár emlékét tábla őrzi, híres diákjai Széchenyi Zsigmond, Kodolányi János. Előtte hősi emlékmű (Bory Jenő).

ARANY JÁNOS UTCA 1. - MEGYEHÁZ UTCA 2.,

HRSZ: 307

LAKÓHÁZ

Két középkori ház maradványain épült. 1714-től a Viczenti kereskedőcsaládé, 1826-ban a káptalan vette meg, Ekkor alakult ki mai tömege. Arany J. u felé historizáló vaskolatarchitektúra, dongaboltozatos földszinti terek. Megyeház utca felé klasszicista homlokzat, eredeti fa kapuszárnyakkal.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

**ARANY JÁNOS UTCA 11. - MEGYEHÁZ UTCA 12.,
LAKÓHÁZ**

HRSZ: 314

Az emeletes épület egy 18. sz. ház helyén épült a 19. században. 1931-ben erősen átalakították. Itt lakott 1879-ben Szekfű Ignác ügyvéd, Szekfű Gyula édesapja (a Casino és a Vörösmarty Kör alapító tagja). A másik földszintes ház 19. század végi, egyszerű vakolatarchitektúrával.

**ARANY JÁNOS UTCA 13.
LAKÓHÁZ**

HRSZ: 315/2

Az 1970-ben épült modern kétemeletes ház 18-19. századi előzményekre épült (tervező: Valkó Péter). A pince részben középkori (gótikus), részben barokk. 1690-ben Barnabei János prépost, 1721-ben Nesselrode prépost volt a tulajdonos. 1747-ben egy posztónyíró vette meg a házat.

**ARANY JÁNOS UTCA 15.
LAKÓHÁZ**

HRSZ: 316

Középkori eredetű ház, az 1700 években a 13. sz. telekkel együtt Nesselrode prépost, pécsi püspök tulajdona. 1747-ben itt volt a város gabonahombárja. A mai épület egy 19. századi ház helyén épült 1918-20-ban, utcai homlokzatán gazdag szecessziós-historizáló vakolatarchitektúrával.

**ARANY JÁNOS UTCA 17.
LAKÓHÁZ**

HRSZ: 319

Lejtős terepen álló kétszintes ház, déli része alatt pincével, többször átalakított homlokzattal. Északi részén a korábbi alagsori helyiséget egy középpillérré támasztva beboltozták, és rá emeletet építettek. 1826 után tovább bővítették a teljes utcavonalon, a bővítmény ma garázs.

**ARANY JÁNOS UTCA 18.
LAKÓHÁZ**

HRSZ: 364

Egyemeletes lakóház, helyén már 1698-ban ház állt. Az 1740-es években a várostörténetben jelentős szerepet játszó Zuber család tulajdona volt. A 18. század végén épült ház homlokzata többször átalakított, a mai négytengelyes klasszicizáló homlokzat a 19. század végén készült.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

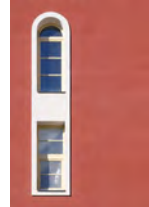

ARANY JÁNOS UTCA 22.

HRSZ: 359

PETŐFI KULTÚRTANSZÉK, egykori PETŐFI MOZI

E helyen 1775-ben épült egy ház, 1842 telén Petőfi Sándor vándorszínészként lakott itt. 1914-ben lebontották és sarokházként megépült az Uránia Mozgóképszínház, Fábián Gáspár terve szerint (építtető: Fekete Géza). 1949-ben REX mozi volt. Homlokzatát, belső tereit többször átalakították.

BARTÓK BÉLA TÉR 2.

HRSZ: 245

LAKÓHÁZ

A három utcára néző saroktelken álló egykori házban lakott 1890-ben Havranek Lajos kőfaragó mester (Havranek József városkapitány, polgármester öccse), a híres kőfaragó-szobrász dinasztia megalapítója. A mai finoman klasszicizáló épület Széchenyi Gyula terve szerint készült 1940. körül.

BÁSTYA UTCA 7.

HRSZ: 121

LAKÓHÁZ

Földszintes saroképület, az egykori Töglház. A középkori városfal megbontása után készült a 19. század elején. Területén a városfal maradványai láthatók. 1907-ben átalakították, eklektikus és szecessziós motívumokkal díszített homlokzattal. Belső folyosóján gazdag stukkódíszítés.

BÁSTYA UTCA 9.

HRSZ: 119

LAKÓHÁZ

L alaprajzú földszintes épület, 1881-től itt működött a Számmer Nyomda, Fehérváron az első, majd utóda a Pannónia Nyomdavállalat. Tábla is őrzi ennek emlékét (Zalka István). E helyen már 1826. előtt is állt épület, amely két határolófalával is a középkori városfal nyomvonalához simul.

BÁSTYA UTCA 11.

HRSZ: 118

LAKÓHÁZ, volt ORVOSI RENDELŐ

A telken már 1826. előtt is állt egy ház, falával a városfal nyomvonalához igazodva. A mai 1908-ban épült. 1937-ben átalakították egészségház céljára, homlokzatán novecento ízü elemekkel. Különlegessége az emeleti két zárterkély. Itt működött a két háború között a tisztiorvosi hivatal.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

BUDAI ÚT 2.

HRSZ: 428

LAKÓHÁZ

Háromszintes, alagsoros bérház, a helyén 1226-ban hasonló alaprajzú melléképületek álltak. Az ingatlan akkor közös volt a Szent István tér 5. sz. alatti Bajzáth palotával. A bérházat gróf Pappenheim Szigfrid építtette. Homlokzata 17 tengelyes, szimmetrikus elrendezésű két rizalittal.

BUDAI ÚT 4.

HRSZ: 427

SZENT IMRE ÁLTALÁNOS ISKOLA

Egykoron Polgári Leányiskola, az utóbbi évtizedekben Pefőfi Sándor Ált. Iskola. Kétemeletes neobarokk előkertes saroképület. Fábrián Gáspár terve szerint épült 1929-ben, Molnár Tibor közreműködésével. A sarokképzés közepén félköríves homorú bejárat, előtte pilléres előcsarnok.

BUDAI ÚT 7.

HRSZ: 516

TELEKI BLANKA GIMNÁZIUM

Utcasarkon behúzott, tört L alakú, kétemeletes neobarokk épület, egykori Árpád-házi Boldog Margit Leánygimnázium. Fábrián Gáspár terve szerint épült 1931-32-ben. Részletformáiban és tömegében összhangban áll a szomszéd iskolával, a Budai út hangsúlyos indításaként szolgálnak.

DÓZSA GYÖRGY ÚT 13.

HRSZ: 15/1

VÁROSI RENDŐRKAPITÁNYSÁG

Eredetileg Pajzs Pál Magánszanatóriuma. Klasszicizáló-modern egyemeletes épület, az 1910-es években épült a hajdani felsővárosi Vásártér területén. Az északi sarkán kör alaprajzú torony emelkedik. A homlokzat közepén ovális címerrel tagolt íves áloromzat, alatta kőkonzolos erkély ül.

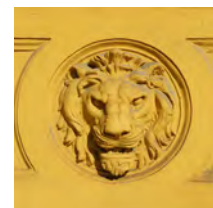

DÓZSA GYÖRGY ÚT 14.

HRSZ: 16

TÖRVÉNYSZÉK

Historizáló saroképület, monumentális tömegű, eredetileg Törvényszéki Palota. 1902-ben épült Wagner Gyula terve alapján. A sarki manzárdtetőn angyalok tartotta kő országcímer, az ablakok zárókövén oroszlánfejes díszítés. A szobrászati munkákat ifj. Havranek Antal és műhelye végezte.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

DR. KOCH LÁSZLÓ UTCA 2.

HRSZ: 138

LAKÓHÁZ

Három utcára néző kétemeletes historizáló sarokház, 1872-ben a lebontott Budai kaputorony előtti híd helyén épült. 1879-ben birtokosa Deutsch Simon, később Hübner Nándor építőmester. 1919-ben itt működött az Általános Bank Takarékpénztára, 1926-tól a Stühmer csokoládégyár üzlete.

DR. KOCH LÁSZLÓ UTCA 11.

HRSZ: 66

LAKÓHÁZ

A középkori belváros északi oldalán húzó-dó vizesárok beboltozása után, az 1930-as években modern villasorral lazán beépült új utca egyik megmaradt háza. Emeletein elegáns lakások voltak. A ház történetéről: <https://www.szekesfehervar.hu/a-szepseg-es-a-szornyeteg-a-koch-laszlo-utca-11-titka>

DR. KOCH LÁSZLÓ UTCA 15.

HRSZ: 63

LAKÓHÁZ

Az eredeti architektúrájában megmaradt kicsi emeletes villaépület az 1930-as években épült, novecento ízű, izléses építészeti megoldásokkal, téglasoros kőlabazattal, zsalus nyílászárókkal. Az 1960-as években beékelt házigyári szalagház miatt a villasortól leszakadva, magányosan áll.

FŐ UTCA 7.

HRSZ: 94

OTP FIÓKINTÉZET

A volt Kereskedelmi Bank zárt sorú beépítésben álló egyemeletes szecessziós székháza a 19-20. század fordulóján készült, az archiv képeslapok szerint igen gazdag díszítésű utcai homlokzattal. Mai higgadt, neoklasszicista külsejét allegorikus reliefekkel 1940-ben kapta. (Schmidl Ferenc terve).

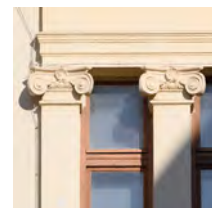

FŐ UTCA 8.

HRSZ: 72

VÖRÖSMARTY SZÍNHÁZ

Szabadon álló, nagytömegű neoreneszánsz épület. Eredeti része 1872-74-ben Szkalnitzky Antal és Koch Henrik pesti építészek terve alapján épült, Hübner Nándor és Schmidt Károly kivitelezésében. Újjáépítése a háborús romokból 1972-ben történt. (Klemens Antal, Spránitz Tibor, Hornicsek László)

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

FŐ UTCA 17. - MAROSI ARNOLD UTCA SAROK

HRSZ: 75

LAKÓHÁZ

Historizáló emeletes sarokház. Az északi várfalszakasz bontása után épült a 19. sz. elején, Richter Antal volt a tulajdonos. 1920-ban a Magyar Általános Bank és Takarékpénztár tulajdonába került, ekkor átalakították. Földszintjén működött a Löwinger cukrászda. Mai homlokzata leegyszerűsített.

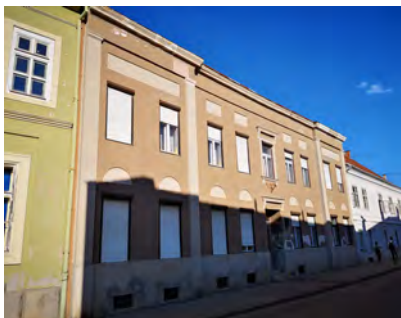

JÓKAI UTCA 4.

HRSZ: 221

LAKÓHÁZ

Földszintes, eredetileg barokk lakóház. A nyugati várfalig nyúló telken egy 17. századi ház helyén épült a 18. század elején. A 19-20. században többször átalakították. Az udvari szárny 1960 körül épült az egykori várfalra. E műteremlakásban volt M. Tóth István festőművész műterme.

JÓKAI UTCA 7.

HRSZ: 253

LAKÓHÁZ

Zártsorban beépített klasszicista emeletes lakóépület, a korábbi ház felhasználásával épült a 19. század elején. Az ingatlan 1810-ben Eklér Mihály tulajdona volt. A homlokzati architektúra egyszerű, visszafogott. Az udvarba benyúló lépcsőháza vörösmárvány lépcsőfokokkal készült.

JÓKAI UTCA 9.

HRSZ: 251

LAKÓHÁZ

A Jókai utca felőli szárny szerves része volt az Oskola u. 10. sz. alatti emeletes barokk palotának, ami 1689-ben gróf Esterházy Ferenc főispán lakása volt. 1808-ig volt az Esterházyak tulajdonában. A ház romantikus-historizáló átalakítása 1860-ban történt. Emeletráépítés 1960-ban készült.

JÓKAI UTCA 15.

HRSZ: 244

LAKÓHÁZ

1826-ban az ingatlanon két utcára néző ház állt. 1936-ban az Oskola utca és Jókai utca közötti épületbontásokkal alakult ki a mai Bartók Béla tér. A megtartott ház romjai helyén 1950 körül épült a mai illeszkedő, emeletes lakóház a térre szervezett főhomlokzattal, Széchenyi Gyula terve szerint.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

JÓKAI UTCA 18.

HRSZ: 232

LAKÓHÁZ

Egyemeletes, eredetileg barokk lakóház. 17. századi eredetű, 1770-ben újjáépült. 1789-ben a Réh családé. Hátsó keresztszárnya a nyugati várfalig ért. 1927-ben teljesen átalakították és emelettel bővítették. Utcai homlokzata közepén klasszicizáló pálcarácsos erkély. Tetőtér-beépítés 1987-ben.

JÓKAI UTCA 20.

HRSZ: 235

CISZTERCI SZENT ISTVÁN GIMNÁZIUM

Nagyméretű, tört vonalban hosszan elnyúló homlokzatú, 3 és fél szintes iskolaépület. Négy kisebb 18-19. századi épület elbontásával épült, a Bartók Béla tér kialakításával egyidőben, 1937-41 között, Csánk Rottmann Elemér tervei alapján. Lapostetős, jó ritmusa, novecentós hatású épület.

JUHÁSZ GYULA UTCA 3.

HRSZ: 277

LAKÓHÁZ

Az eredetileg itt álló épület 1698-ban Schinigin Mihály polgár, később városbíró tulajdona volt, borkimérés is működött. A mai, barokk eredetű ház 1761-ben az Oskola utcától a Fő utcáig nyúló telek megosztásakor épült. Leegyszerűsített, sematikus homlokzatát az 1931-es átalakításkor kapta.

KORONÁZÓ TÉR

HRSZ: 403, 404

DÍSZKAPU

A Belváros keleti kapuja, a Kötár és Szent István Mauzóleum épületegyüttesének szerves részeként épült 1938-ban Lux Géza tervei szerint, toszkán hangulatú romanizáló stílusban. A félköríves kapuk elrendezése szimmetrikus. Értékvédelmi szempontból a többi résztől eltérő kezelése nem indokolt.

KORONÁZÓ TÉR 3-4.

HRSZ: 385,386

volt FÖLDHIVATAL

Későeklektikus, egyemeletes épület. A tömb részeként a középkori prépostság romjaira épült, törökkori maradvány sem kizárt. Kezdetben két lakóház volt, majd 1879-től a Takarékpénztár fokozatosan birtokba vette. A maít Say Ferenc tervezte 1912-ben. Az igazi érték a pincékben van!

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

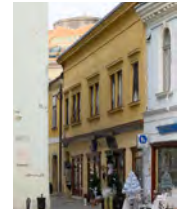

KOSSUTH UTCA 2.

HRSZ: 390

LAKÓHÁZ

Modern hatású emeletes ház, itt 1826-ban is állt épület. A mai 1869 előtt épült, átalakítására 1933-34-ben került sor (tervező: Bán Sándor). Itt működött a 19. század közepétől Számmer Pál nyomdája, Minervaként az államosításig. Az udvari függőfolyosón klasszicista kovácsoltvas rács látható.

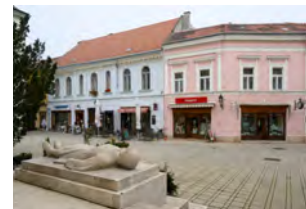

KOSSUTH UTCA 4.

HRSZ: 393

LAKÓHÁZ

Egyemeletes, barokk eredetű lakóház, egy korábbi helyén, épült a 18. század első felében, nagy zárt udvar köré. A későbbi átalakítások során a homlokzatot leegyszerűsítették. földszinti helyiségeiben 1879-ben fűszerkereskedés volt; később kávéház, rövidáru kereskedés, drogéria.

KOSSUTH UTCA 6.

HRSZ: 394

LAKÓHÁZ

Egyemeletes klasszicista lakóház, korábbi ház helyén esetleg felhasználásával épült a 19. század első felében. Háromszög alaprajzú, zártudvaros. 1839-ben Szelke Kristóf volt a tulajdonos. Később jelentősen átalakították. Kétszer tört vonalú utcai homlokzata földszintjén üzletportálok sorakoznak.

KOSSUTH UTCA 8.

HRSZ: 395

LAKÓHÁZ

Historizáló egyemeletes lakóház. Korábbi ház helyén, illetve felhasználásával épült 1860 körül. A főhomlokzat barokkos stukkódíszek motívumai Fő utcai házakon is felfedezhetők. A ház Saára Gyula polgármester otthona volt nyugdíjazása után. Falán művészi emléktábla (Pintér Balázs)

KOSSUTH UTCA 14.

HRSZ: 415/3

LAKÓHÁZ, VÁLTOZÓ HASZNOSÍTÁS

Emeletes irodaház és üzletközpont. Helyén korábban városi szegényház, aggintézet, laktanya volt. A ház Széchenyi Viktor főispán palotájaként épült 1900 körül Say Ferenc tervei szerint, eklektikus stílusban. Később a Vörösmarty Kör otthona lett, utóbbi évtizedekben az Építők Művelődési Háza.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

KOSSUTH UTCA 16-18.

HRSZ: 420, 421

POSTAPALOTA

Historizáló egyemeletes sarokház. 1905-1907 között épült Say Ferenc tervei szerint, ekkor lebontott katonai épületek helyén. Eredeti bejárata a sarkon volt. Gazdag homlokzati díszítést 1944-ben eltávolították, 2007-ben igényes felújítás során helyreállították. A belsőt teljesen modernizálták.

LAKATOS UTCA 1.

HRSZ: 129/2

LAKÓHÁZ

L alaprajzú, alapincézett, egyemeletes historizáló sarokház. A 17. századi eredetű ház 1784-ben a püspöki rezidenciához tartozott, tulajdonosa Séllyei Nagy Ignác püspök volt. Mai alakja 1860 körül alakult ki. Északi homlokzatán kapuja előtt kis nyitott-fedett előtér, emeletén konzolos zárterkély.

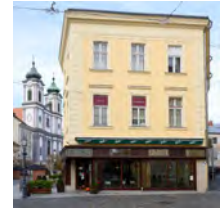

LAKATOS UTCA 2.

HRSZ: 106

LAKÓHÁZ

Két utcára és a térre néző historizáló kétemeletes sarokház. 1860 körül épült, az emelet ráépítése 1909-ben történt. Tulajdonosai általában kereskedők voltak (Pfann, Pollák). Évtizedeken át itt volt a „Pesti Csemege” (Julius Meinl). A ház bejárati ajtaja vaspántos, íves lépcsőkön öntöttvas korlát.

LÉPCSŐ UTCA 3.

HRSZ: 294

LAKÓHÁZ

Itt nyílik nyugat felől a feljárt a „Várhegyre”, a székesegyház dombjára, ahol a 11. században a korai királyi vár épült. A keskeny emeletes ház hosszú oldala a lépcsővel indított sikátorra néz, a Megyeház utcán üres boltíves kapuzattal zárul. Udvarán fellelhetők a középkori városfal részei.

LISZT FERENC UTCA 3.

HRSZ: 214

LAKÓHÁZ

Egyemeletes barokk lakóház, 17. századi eredetű ház helyén épült a 18. század végén. Félköríves, kökeretes kapujában fakapu barokk vasalással. 1869-ben a ház birtokosa dr. Eltér József tudós orvos, itt lakott a 20. század elején unokája is, Schwarzbach Flóra, a város neves zongoraművésze.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

MAROSI ARNOLD UTCA 3.

HRSZ: 78/1

LAKÓHÁZ

A zárt sorú beépítéshez csatlakozó, modern négyszintes bérház a rövid utca közepén 1936-41 között épült, a Várkörút megnyitása után. A hely korábban a Szelke-major volt, tulajdonosa, Grünfeld Géza maga építtetett bérházakat. A ház éke az emeletmagas terméskő lábazat.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖRÚT 15.

HRSZ: 234

LAKÓHÁZ

Az 1930-as években, a Malom-csatorna déli szakaszának beboltozása után, a Városi Mérnöki Hivatal a történelmi belváros városfalán kívül a Várkörúthoz hasonló egyseges beépítést tervezett. A szabadonálló emeletes modern lakóház a villasor egy tagja. Tagolt tömegű, kontyolt tetőzettel.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖRÚT 21.

HRSZ: 60

volt DOMUS ÁRUHÁZ

Három oldalról szabadonálló modern épület, 1973-ban épült, a Magyar Király Szállóhoz csatlakozva. Tervezte Lázár Antal és Reimholz Péter (IPARTERV). Kiemelkedő jó példája a modern építészeti viselkedésnek a történelmi környezetben. Megérdemelné a méltó hasznosítást.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖRÚT 25. - VÁRKÖRÚT 1/A

HRSZ: 55

LAKÓHÁZ, HIVATALI ÉPÜLET

Zárt sorú beépítésbe illeszkedő, három utcára néző, kétemeletes modern lakóház, két sarkán konzolokon nyugvó zárt erkéllyel. Kotsis Iván terve szerint épült az 1960-as években, a telken álló Karl szesz-, és likörgyár elbontása után. Homlokzatán igényes kőlabazat felett fröcskölt vakolat készült.

MEGYEHÁZ KÖZ

HRSZ: 302

A két telekre épült L alakú ház Megyeház utcai része újszerű, modern. A régi ház 1781-ben Johann Michael Grabner építőmester tulajdona volt. A lejtős közre néző, a várfalig nyúló földszintes szárny helyén már 1826-ban is volt épület. Alatta 18-19. századi dongaboltozatos pince, ma söröző.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

MEGYEHÁZ UTCA 1.

HRSZ: 284

LAKÓHÁZ

Városház térre néző emeletes sarokház. Az 1826-os térkép is jelez itt beépítést. Ekkor a városszépítés terén nagy érdemeket szerzett Schmöltz Lipót bádogosmester lakta. 1865-ben a régi helyén épült a Keresztes-féle divatáruház. A háború után 1947-ben újjraépítették, ez lett a Forintos Áruház.

MEGYEHÁZ UTCA 3.

HRSZ: 285

LAKÓHÁZ

Két utcára néző, többször átépített, emeletes klasszicista lakóház, a Liszt Ferenc utca felé historizáló homlokzattal, a Megyeház utcáról két bejárattal. Földszintjén a volt Forintos Áruház üzlethelyiségei voltak. Ugyanez a zártudvaros beépítés látható az 1826-os városalaprajzon is.

MEGYEHÁZ UTCA 10.

HRSZ: 313

LAKÓHÁZ

Földszintes historizáló épület a Templomköz sarkán. Valószínűsíthetően középkori maradványokra épült. A 18. század elején itt lakott a város első gyógyszerésze, Sartori János. Mai alakját 1865-ben nyerte el, amikor az evangélikus egyház birtokába került. Alagsori pincéje csehsüveg boltozatos.

MEGYEHÁZ UTCA 16.

HRSZ: 317

LAKÓHÁZ

Földszintes, részben alápincézett lakóépület, öttengelyes, a bal szélső tengelyben szegmensíves kapu áll. Homlokzatát sávózás és 19. századi vakolatarchitektúra díszíti. Az ingatlan utcavonalán már az 1826-os városalaprajz is ábrázol beépítést.

MEGYEHÁZ UTCA 19.

HRSZ: 332/2

SZENT IMRE KATOLIKUS ÓVODA

Az ingatlan 1826-ban még a szomszédos Régi Megyeháza telkének beépítetlen része volt. Ma is folytatódik az udvar alatt a régi pince. A mai beépítést az 1882-es kataszteri térkép jelzi. A ház tömege és architektúrája valójában 19. századi „svájcivila”jellegű idéz, lombfűrészcsipkedéssel.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

MEGYEHÁZ UTCA 21.

HRSZ: 331

LAKÓHÁZ

Hosszú, keskeny telekre épült, L alakú, mindössze háromtengelyes, földszintes eklektikus lakóház, a bal szélén nagykapuval. Az 1826-os városalaprajz is ezt a beépítést jelzi. A hosszú oldalszárny leér a középkori városfal nyomvonaláig.

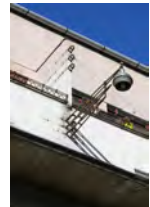

ORSZÁGZÁSZLÓ TÉR 2.

HRSZ: 80

LAKÓHÁZ

Kétemeletes modern bérház, az elbontott Szelke-major déli részén épült 1936-ban, az Országzászló tér nagyszabású kialakítása idején, Medák Imre és Molnár Tibor terve szerint. A funkcionalista, modern, erkélyes, kőlabazatú ház építtetője, az egykori major tulajdonosa, Grünfeld Géza volt.

ORSZÁGZÁSZLÓ TÉR 3.

HRSZ: 114

SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM

Emeletes saroképület, helye a 19. század elején részben beépítve. 1847-től tulajdonosa az izraelita hitközség, akkor épült az iskola, később árvaház. Alakját az alatta húzódó várfal meghatározta. 1929-től átépítették bővítéssel múzeum céljára (Schmidl, Molnár), homlokzatát sematizálták (Kotsis. I.)

OSKOLA UTCA 11.

HRSZ: 262

LAKÓHÁZ

Háromszintes tetőtér beépítéses, magastető modern saroképület, lakó-, és irodaház (Erdei Ferenc). A telek zártudvaros beépítését az 1826-os térkép is jelzi, középkori maradvány sem kizárt. A mai ház U alakú sarokban helyet kapott Ohmann Béla: „Magyar vitéz – Zrinyi Miklós” szobra.

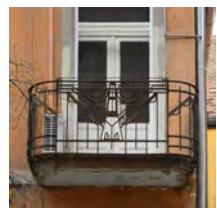

PETŐFI UTCA 1.

HRSZ: 360

LAKÓHÁZ

Emeletes polgárház, 19-20. sz. fordulóján épült. Eredetileg szecessziós, mára lecsupaszított. A telek már 1826-ban is beépített volt, 1845-ben Vágner Jánosé. Homlokzata jobb szélén a kökeretes szecessziós kapu felett erkély kovácsoltvas korláttal, a bal végében toronyszerű emeleti zárterkély.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

PETŐFI UTCA 5.

HRSZ: 418

IRODAHÁZ

Az egykori Pénzügyi Palota ma kétemeletes sarokház egy korábbi kaszárnya helyén. Főbejárata a sarkon. A szemközti Postapalotával egy kompozíciós egységet alkot. 1905 körül épült Say Ferenc terve szerint, jóval díszesebb homlokzattal. A leegyszerűsítés és a felső emelet 1922-ben készült.

PETŐFI UTCA 14.

HRSZ: 325

VENDÉGLÁTÓHELY

Három utcára néző földszintes saroképület, magas térdfalra szerkesztett, meredek hajlásszögű, kontyolt tetőzettel, tetőtérbeépítéssel. A telek északi felén és Arany János utcai oldalán már 1826-ban is állt ház. A sarok a 19. század utolsó éveiben épült be. Mai homlokzata modern hatású.

PIAC TÉR 4.

HRSZ: 335/2

VOLT ORTODOX ZSINAGÓGA

Az emeletes irodaépület egykor az ortodox izraelita imaház romantikus stílusú lakó-, és melléképülete volt, az 1870-es években épült. Az udvari homlokzat földszintjén keleties fejezetű, nyolcszögű oszlopokon nyugvó patkóíves árkád húzódik. A zsinagóga a II. világháborúban elpusztult.

SZENT ISTVÁN TÉR 8.

HRSZ: 345

LAKÓHÁZ

1860-körül épült, a fehérvári romantikus építészet egyik kiemelkedő alkotása, ezen belül is az ún. „rundbogenstil” megnyilvánulása. Országos híró építész közreműködése nem kizárt. Lépcsőháza, belső terei és nyílászárói is értéket képviselnek. Műemléki védelemre javasolt.

SZENT ISTVÁN TÉR 11.

HRSZ: 327

LAKÓHÁZ

Középkori maradványokra épült, 1860 körül, eredetileg romantikus stílusban. Az utcai homlokzat átalakítása az 1930-as évek végén történt. Oldalszárnnya a városfalig kiépült. A várfalon álló homlokzata még őrzi a gazdag díszítésű romantikus elemeket. Műemléki védelemre javasolt.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

TÁNCICS MIHÁLY UTCA 2.

HRSZ: 407

BANKÉPÜLET

Egyemeletes, monumentális hatást kel­ tő, szecessziós stíuselemekkel ötvözött, historizáló épület. 1901-ben épült egy ko­ rábbi ház helyén az Osztrák-Magyar Bank számára. Utcai homlokzata az elbontott 11. századi prépostság egyik falán áll. A ház helye 1826-ban beépítetlen terület volt.

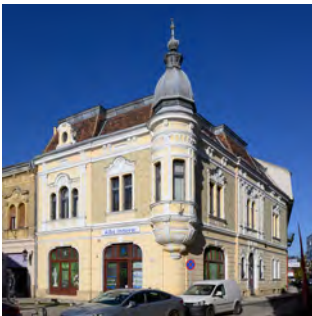

TÁNCICS MIHÁLY UTCA 6.

HRSZ: 410

LAKÓHÁZ

Egyemeletes szecessziós lakóház, 1914 körül épült, Bauer Emil és Gutmann Gyula terve szerint. A helyén 1712-ben Vánossi Lőrinc városi harmincados háza állt. Ma a földszinten magas terméskő lábazat, fém kapuszárnyak, az emeleten mintázattal át­ tört téglá mellvédés erkély látható.

TÁNCICS MIHÁLY UTCA 7.

HRSZ: 397

PÉNZINTÉZET

A székesfehérvári historizmus legjelesebb építésze, Say Ferenc gazdag életművé­ nek egyik kiemelkedő színvonalú alkotása. Tömegalakítása, részletképzése és az ut­ caképbetöltött szerepe is elismerésre méltó. Igényesen felújított, gondozott épület. Műemléki védelemre javasolt.

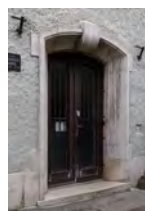

VÁRFOK UTCA 1.

HRSZ: 344

LAKÓHÁZ, VOLT TÉBÉ-BÉRHÁZ

Háromemeletes, igényes, modern sarok­ ház, az országos nyugdíjpénztár számára készült 1938-ban, Kotsis Iván terve szerint. Sarkán mészkőkonzolokra támaszkodó zárterkély. A ház helyén 1826-ban hasonló beépítés volt. Az egykori városfal és a déli rondella nyomvonala átszeli az ingatlant.

VÁRKAPU UTCA 1. - FŐ UTCA

HRSZ: 139

LAKÓHÁZ

Kétemeletes, romantikus-historizáló la­ kóház. Az egykori Promenádszűnt után 1870 körül épült ifj. Masirevich György terve szerint. 1879-ben Schlesinger, majd Deutsch-ház volt. A sarkon működött a Hungária Kávéház, öntöttvas szerkezettel fedett nyitott pavilonnal, majd pénztárat.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

VÁRKAPU UTCA 2.- FŐ UTCA

HRSZ: 141

LAKÓHÁZ

Kétemeletes, késő romantikus – eklektikus sarokház. Az 1872-ben lebontott új Budai kaputorony helyén épült (falán emléktábla). A 20. században földszintjén kávéházak működtek, ahol szerdánként zeneestélyek voltak, gyakran a honvéd zenekarral Fricsay Richárd vezényletével.

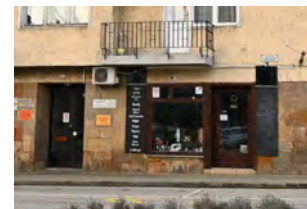

VÁRKÖRÚT 1.

HRSZ: 78/2

LAKÓHÁZ

Háromemeletes modern sarokház, tömege a Várkörútról ívesen fordul át a Marosi Arnold utcába. Grünfeld Gézánének készült 1930 körül. A bejárat feletti háromszintes rizalit, melyhez kétoldalt emeletenként egy-egy erkély simul. A földszint teljes magasságában mives kőburkolat készült.

VÁRKÖRÚT 3.

HRSZ: 81

LAKÓHÁZ

Lejtős telken álló háromemeletes modern sarokház az elbontott Szelke-major helyén, eredetileg az Izraelita Hitközség lakóházaként. 1935-ben épület Somogyi György terve szerint, az emeleteken konzolosan előreugró, tömör mellvédés sarokerkélyekkel, az alagsor előtt terméskő lábazattal.

VÁRKÖRÚT 7.

HRSZ: 117

LAKÓHÁZ

Szabadonálló, emeletes, novecentós jegyeket hordozó, modern villa, Schmidl Ferenc városi főépítész tervei szerint épült saját családja számára 1936-38-ban. Az íves kapubejárat felett tömör teraszmellvéd és visszahúzott traktus. Emeleti sarkán Ohmann Béla „Munkás Szent József” szobra.

VÁRKÖRÚT 11.

HRSZ: 120

LAKÓHÁZ

Lépcsőzetes telken részben szabadon álló, emeletes, lapostető, Bauhaus-ízű, modern, fehér villa. Molnár Tibor saját tervezésű háza, 1933-ban épült. Az utca szintjén hasáb alakú tömeg, bal oldalán félhenger alakú, előreugró lépcsőházzal, az alsó szinten utólag beüvegezett fedett terasszal.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

VÁRKÖRÚT 17.

HRSZ: 127

LAKÓHÁZ

Lejtős telken szabadonálló, hosszú oldal-homlokzatával utcavonalra illeszkedő, fő-homlokzatán előkertes, egyemeletes, modern lakóház. Eppinger Ignác téglagyáros részére épült 1934-ben, Molnár Tibor terve szerint. Tömege a főhomlokzaton félkörívben záródik, felette terasszal.

VÁRKÖRÚT 21.

HRSZ: 406

LAKÓHÁZ

Eredetileg kétemeletes, magasföldszintes, modern bérház, az 1940-es években épült, valószínűleg Kotsis Iván volt a tervező. Szegmentíves kapuzata kökeretes, igényes építészeti megoldás, széles ablakmezői is keretezettek. Az utcai traktus felett 1960 körül emeletráépítés készült (Tatár Dezső).

VÁRKÖRÚT 23.

HRSZ: 409

LAKÓHÁZ

Háromemeletes, modern sarokház, oldal-szárnya a Zsuzsanna-forrás parkjára néz, 1960 körül épült. Az épülettömegek csuklópontjában elhelyezett üvegezett lépcsőházi tömb tiszta, logikus alaprajzi rendet teremt. Az utcai homlokzatot színes erkélyek ritmusa oldja, az udvar felé függőfolyosós.

VÁRKÖRÚT 29-31.

HRSZ: 417

I. ISTVÁN SZAKGIMNÁZIUM

Egykori Felső Kereskedelmi Iskola épülete, 1907-ben épült Say Ferenc terve alapján, eredetileg historizáló stílusban. Megépülését a Petőfi utca teljes megnyitása tette lehetővé. Az L alakú, építéskor egyemeletes épületet 1938-ban növelték meg, homlokzatát erősen leegyszerűsítették.

VÁRKÖRÚT 35.

HRSZ: 423

HUNYADI MÁTYÁS KÖZGAZDASÁGI SZAKKÖZÉPISKOLA

Az egykori Ipariskola és „inasotthon” egyemeletes saroképületét a Fröschl-cég építette 1909-ben, Dworzsák Rezső terve alapján. Átépitése, leegyszerűsítése az 1940-es években történt. Külsőjének jellegzetesége a nyerstégla falmező a vakolt hálós rendszerben, levéldiszes mellvédtükrökkel.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

VÁROSHÁZ TÉR 3.

HRSZ: 218

LAKÓHÁZ, volt FELMAYER-HÁZ

Kétemeletes palotaépület, 1890-ben épült neoreneszánsz stílusban. Helyén egykor Ybl Miklós szülőháza állt, az 1840-es években került Felmayer kelmefestő birtokába. Az architektúra analógiája több pesti épületen felfedezhető, Ybl hatása nem kizárt. Műemléki védelemre javasolt.

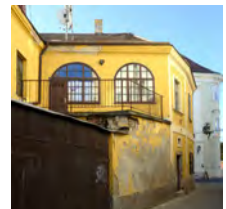

VASVÁRI PÁL UTCA 1. - KOSSUTH UTCA

HRSZ: 389

LAKÓHÁZ

Emeletes romantikus sarokház, a földszinten üzletekkel. 18. századi ház helyén épült a 1860 körül. A 17. század végétől itt nyílt a város első patikája, az 1920-as évekig működött. Később a szerbek tulajdona volt. Keskeny kapualja csehsüveg boltozattal, lépcsőjén romantikus öntöttvas korlát.

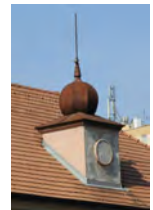

VÖRÖSMARTY TÉR 1.

HRSZ: 5730

ÉTTEREM, SÖRÖZŐ

Emeletes, modern saroképület, a 19. század elején épült (Bereczky László terve). A bejárat fölött a ház tetőjén kis torony, kerek sikkal. Helyén 1826-ban U alakú keretes beépítés volt, „Kálózi” néven ismeretes beszálló vendéglő. 1930 körül Dréher-Haggenmacher tulajdonban lett „HÁGI” söröző.

VÖRÖSMARTY TÉR 3.

HRSZ: 5731

LAKÓHÁZ

Zártsorú beépítésben álló, háromemeletes modern bérház. A korábbi lakóépület lebontása után 1960 körül épült. Jellegtelen, sematikus homlokzat, mindössze párkánymagasságával illeszkedik a romantikus stílusú környezethez. Tűzfala teljes értékű homlokzatként ablaknyílásokkal kialakítva.

VÖRÖSMARTY TÉR 7.

HRSZ: 5733

LAKÓHÁZ

Kétemeletes modern sarokház. A 19. századi ún. „Sváb-ház” lebontása után a város építtette 1939-40-ben, Szabó Lajos tervei szerint. Az emeletek sarkain zárterkélyek, ablakai egyenesek és szegmentívesek. Valószínű, hogy a korábbi házat is Schmidt Károly tervezte, mint mellette az 5. számút.

III. 1/5.3.2. TÖRTÉNELMI BELVÁROS helyi védett értékek ismertetése

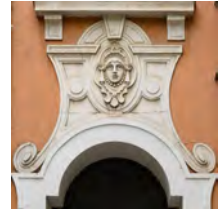

ZICHY LIGET 2.

HRSZ: 35

LAKÓHÁZ

Emeletes historizáló lakóház, 1826-ban a birtokos Kiszling Máté volt. 1835-ben már földszintes ház állt rajta. Ennek helyén alakult ki a neobarokk architektúrával díszített mai épület 1920-ban. Déli tengelyében díszes kapuzat, felette volutás keretben fejbrázolás, középen kőkonzolokon erkély.

ZICHY LIGET 8.

HRSZ: 28/1

LAKÓHÁZ

Emeletes lakóház. 1826-ban már L alakban beépítették, tulajdonosa Niedermayer Josef volt. A házat a 19. század második felében átalakították, a 20. század elején bővítették. Mai homlokzata jellegtelen, az emeleti ablakok feletti konzolos szemöldökpárkányok romantikus stílusjegyek.

ZICHY LIGET 9.

HRSZ: 27

LAKÓHÁZ

A saroktelek 1826-ban gróf Schmideg Tamás tulajdona volt, a liget felé L alakú, a hátsó telekhatáron teljes hosszban beépítve. 1839-ben „Kortsmaház”-ként említik, kocsmá működött benne. 1900 körül átalakították. Az emeletes polgári lakóház homlokzata neoreneszánsz stílusjegyeket hordoz.

III. 1/6. TÖRTÉNELMI BELVÁROS hatásvizsgálat

VÁRHATÓ VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

A történelmi Belváros településszerkezete egy évezreden keresztül fejlődött, mára valójában kialakultnak tekinthető. A város egészére vonatkozó Szerkezeti Terv és a Belváros és tágabb környezetére vonatkozó Szabályozási Terv és a HÉSZ a történelmi Belváros területére nem tartalmaz olyan változást vagy lehetőséget, amelyek lényegesen befolyásolják a meglévő gazdag régészeti és építészeti örökség sorsát, érvényesülését.

A Belváros közvetlen közelében viszont komolyan fennáll a lehetősége annak, hogy a tervezett lehetőségek megvalósulásával jelentős és visszafordíthatatlannak tűnő kárt szenved a történelmi városközpont éltető ereje, a kiskereskedelmi hálózat és a belvárosi utcák turisztikai vonzereje.

A 20 évvel ezelőtt a híres Felmayer textilfestő gyár ipartörténeti jelentőségű épületeinek elbontásával, és a hatalmas terület közel 100 százalékos beépítésével a belváros egyetlen, közvetlen tartalékterületén létesített és közkedvelté lett pláza ezt már sajnálatosan bizonyította. A történelmi városszövethez való viszonya, gigantikus tömege és a gerjesztett természetellenes létforma "idegen test" az érzékeny történelmi városszövetben.

A közelmúlt sajtóhíreiből tudható, hogy a pláza tetején a jelenlegi tetőparkoló megszüntetésével további épített szint, és újabb üzletek létesülnek. „... Az Alba Plazában most húszezer négyzetméteren közel hatvan üzlet várja a vásárlókat, ami nagyjából megduplázódik a felújítás végére. A jelenlegi tetőparkoló helyén ugyanis új kereskedelmi szintet alakít ki a pláza tulajdonosa..... A beruházó célja, hogy az Alba Pláza régiós szerepéhez méltó, modern és kényelmes kereskedelmi és szolgáltatóközponttá váljon.” (FEHÉRVÁR Közéleti hetilap 2012. 02. 25. „Kétszintes lesz az Alba Pláza”)

A híradásban a létesítés szempontjai között nem esik szó a monstre beruházás várható hatásáról a történelmi városmagra és Belváros méltóságáról sem. Készült előzetes hatásvizsgálat? A Palotai út túloldalán a hajdani Palotai kapuval szemközti, 2007 körül hasonló célra értékesített „murvás parkoló” tervezett hasznosítása ezt a jövőt már 10 évvel ezelőtt is fokozottan vizionálta. A fenti új információ szerint „...Ez lesz a városi piac jelenleginél lényegesebb korszerűbb helye.” A terület további konkrét hasznosítása nem ismert. A vonatkozó HÉSZ szerint a V_k-3.2. besorolású területen a megengedett legnagyobb beépíthetőség 80 %, a legnagyobb építménymagasság 12, 5 m.

A Palotaváros további csatlakozó akcióterületei, és a túloldalon a Skála áruház környéke elvileg ma még tartalékterületnek tekinthetők, alapvetően befolyásolhatják a Belváros sorsát.

A Történelmi Belváros a magasból, és keletről. A légifotók forrása: <https://www.civertan.hu/legifoto>

III. 1/6. TÖRTÉNELMI BELVÁROS hatásvizsgálat

TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSHÁLÓZATI KÖVETELMÉNYEK

A Belváros, mint történelmi városközpont nem elemezhető önmagában. Nem lehet eltekinteni a hajdani külvárosokra épülő városrészek közvetlen szomszédságától, a városrészek egymásra gyakorolt hatásától.

A nyugati oldalon az ezeréves műemléki belváros és az azonos korú alapokra, a középkori Sziget külvárosra ráépült Palotaváros ma két külön világ, amelyeket egy nyolcsávásra bővített, forgalmas út hermetikusan elválaszt egymástól. A kettő közötti kapcsolat az elvárható lüktetés helyett igen gyenge lábakon áll. A rendezési tervekben felkínált fejlesztési mérték egyelőre nem tartalmaz erre vonatkozó lehetőségeket. (pl. a széles útfelület és a gyalogos kapcsolat átértékelése, városképi hiány a Petőfi park sávjában)

Ma még van lehetőség a korrekcióra.

A keleti oldal problematikája nagyrészt a „Nemzeti Emlékhely” kérdése körül forog. A királyi bazilika maradványainak sorsa, bemutathatósága, látványa, városképi megjelenése, az épített környezet szerepe nem csupán városi, de országos jelentőségű feladathalmaz. Területben, tematikában egyaránt összefüggéseiben kezelendő. Ellenkező esetben az út csak az egyik zsákutcából a másik zsákutcaba vezet. A fejlesztési szándék nem redukálódhat csupán egyetlen helyrajzi számú ingatlanon megvalósítandó, méretben és költségben egyaránt gigantikus monumentre. Ebben a tekintetben már komoly megtett lépés a Várkörúton a közeli az egykori mozi épületében kialakítandó kőtár, amelynek megvalósítása magas színvonalú terv alapján már folyamatban van. Bár a korlátozott lehetőségek kínálta szükségmegoldások helyett a környező településszövet nagyvonalúbb átgondolásáról, merészebb vizionálásáról sem érdemes lemondani.

Bizakodva feltételezhető, hogy a királyi csontok beazonosítását célzó komoly szándékok és tettek közérdeklődést kiváltó bejelentése lökést fog adni a mai romterület és környezete sorának jobbra fordulásában.

A teendők meghatározásánál az eddigénél jóval nagyobb területet kell figyelembe venni, a tervezendő megoldások eszmei és funkcionális kisugárzása miatt. Ezért minősül tanulságként a keleti oldalon, 50 méterre Szent István szarkofágjától, az egykori Alba Regia Szálló néhány évvel ezelőtti érzéketlen, öncélú átalakítása helyrehozhatatlan tévedésnek.

HATÁSOK ELEMZÉSE

A Belváros esetében az országos védelem, úgy a régészet, mint a műemléki területen lefedi a történelmi városmag szinte teljes területét. Az érvényben lévő helyi szabályozással karöltve biztosítja a városrész épített örökségének, szerkezetének, utca-, és telekrendszerének, a beépítés jellegének, az épülettömegek és –magasságok rendjének védelmét.

– Az utcaképek védelmével kapcsolatban már óvatosabb fogalmazás az indokolt. Székesfehérvár belvárosának összképe – hasonlóan más, gazdag történelmű, műemlékekben bővelkedő városhoz – változatos, színes, festői egyvelegként hat ránk. Minden építészeti stílus felfedezhető benne, amelynek korát a város megélte és amelynek épített lenyomatait a történelem vihara nem söpörte el nyomtalanul.

– Nem mindegy, hogyan viselkedjék a ma tervező építésze ebben a közegben foghíj beépítés vagy átalakítás esetén. Illeszkedés vagy különállás? Nagy alkotói felelősség a történelmi belváros több száz év alatt összeérett, megszokott szövetébe újat, „modern” elhelyezni. Komoly kockázattal jár. Vonatkozzék ez épültre, térburkolásra, zöldterületre, utcabútorra, vagy akár képzőművészeti alkotásra. Születhet bravúros megoldás, de lehet nagyot hibázni is. Mindkettőre akad példa Belvárosunkban. Az építészeti alkotás folyamatához nélkülözhetetlen az érdeklődő kíváncsiság, az alapos hely-, és korismeret, az egyszerre határtalan és mértéket ismerő alkotó fantázia, a vállalható őszinteség, kellő alázat, no és a szakmai önismeret. A kedvező végeredmény egyik biztosítója a szakmai kontroll, a minél több, hatékony tervtanács.

– Az elmúlt évezred utolsó éveiben végrehajtott villámgyors tulajdonosváltás akkori-ban rendkívül kedvezőnek tűnt, a lakók olcsón megvásárolhatták addigi bérleményeiket.

III. 1/6. TÖRTÉNELMI BELVÁROS hatásvizsgálat

Hozzá kell fűzni, hogy olyan állapotban, amilyenben akkor, közel 30 évvel ezelőtt volt. A mai társasházi közös tulajdonosok anyagi helyzete, változtatási szándéka, eltérő szemlélete feloldhatatlanul különböző. Rendszerint éppen ez jelenti a komoly akadályát egy lelakott ház időszerűvé vált pinceszigetelésének, tető-, és homlokzat felújításának, gépészeti korszerűsítésének, a közös területek, udvarok rendbetételének, mindez a város által kínált ösztönző-támogató pályázati lehetőség ellenére. Márpedig ezek elmaradása és a további romlás nem csupán a városképet befolyásolja kedvezőtlenül. Komoly veszélyt jelent egyes területek, tömbök, épületek már most meglévő elszlömösödése, az értékek tönkremenetele. Sajnos szép számmal található erre példa, az elegáns Szent István téri főúri palotától, a Maulbertsch-kút környéki polgárházon, a Kossuth utcai unikális homlokzaton át a Zichy ligeti palota jobb sorsra érdemes, 200 éves boltozatos hátsóépületében lévő szükséglakásokig.

- A mára megrögzült tulajdonviszonyok a hátsókertekben feltárt, műemléki elvek alapján elvileg helyreállítható várfalmaradványok közösségi élményként való bemutatását is gátolják.
- A Belváros örökségi értékeinek védelmében kockázatos területnek számít az MJT-n kívül eső sáv. Ezen területeken várható a legnagyobb nyomás a változtatásokra, mint azt a korábbi megvalósult példákkal is jeleztük, melyek nem maradhatnak hatás nélkül a közvetlenül szomszédos örökségi értékekre.
- A tanulmányunkban közreadott fotók is bőségesen igazolják, hogy a parkoló gépkocsi szinte akadálytalanul ellepik a Belváros szűk utcáit. Ez nem csupán a gyalogosok közlekedését és az épületfotózás örömeit korlátozza, hanem rontja a történelmi Hely minőségét, megítélését, turisztikai vonzerejét. Örvendetes, hogy az utóbbi időben a környező területeken néhány parkolóház és nagyszámú parkolóhely is létesült, de a probléma megnyugtató megoldása, a Belváros terhelésének csökkentése, még várat magára. A gépkocsi forgalom távoltartása a Belvárostól csupán alapelvnek tekintendő, a valóságban a megfelelő adottságú közelebbi területeken építendő mélygarázsok, további parkolóházak segíthetik a Belvárost veszélyeztető nyomás felvételét. Az egykori városfalon belül tervezett beruházások alatt új mélyebb építmények megvalósítása régészeti szempontból kockázatos, ezért elkerülendő. Komoly gondot jelent az is, ha megmentésre váró, évek óta üresen álló, pusztuló műemléképület értelmes hasznosítását, helyreállítását a jogszabály szerinti parkolási norma biztosításának lehetetlensége akadályozza. Nem könnyű feladatok.

Jelen hatástanulmány a 2010-ben készített Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány felülvizsgálata. Erre való tekintettel összegzésként a tíz évvel ezelőtti – a Belvárosra és tágabb környezetére vonatkozó – záró gondolatokat tesszük közre:

„Székesfehérvár belvárosa Magyarország legfontosabb műemléki jelentőségű területei közé tartozik. Szerkezete és épületállománya egyrészt, mint történelmi, esztétikai érték kiemelkedő, másrészt része egy lüktető mai város központjának. Ez a kettősség előnyt és hátrányt is hordoz magában. Egy élő, használt városrész fenntartása könnyebb, mint egy kihalt műemlék-együttesé. Ugyanakkor pont a használatból származnak az örökségi értékek fennmaradása ellen ható fejlesztői szándékok is.

Közhely, hogy – mint az élet minden területén – az egyensúly megteremtése a cél. A fejlesztéseket olyan mederben kell tartani, mely javít és őriz, nem ront vagy bont.

Végszóként azonban hangsúlyoznunk kell, hogy semmilyen tanulmány, semmilyen szabályzat nem pótolja a szakemberek: a Tervező, az Örökségvédelmi Hatóság lelkiismeretes, beleérző, a részt az egészszel együtt szem előtt tartó és művészeti értelemben alkotó viselkedését a tervezési feladat megoldása során.”
(KÖHT 2010. Városov Péter, Pomsár és Társai Építész Iroda KFT.)

III. 1/7. TÖRTÉNELMI BELVÁROS értékvédelmi terv

Székesfehérvár ezeréves történelmi belvárosa, – az ún. „ékszerdoboz”, ami az ország egyik legrégebb településmagja, sőt egykoron hazánk „fővárosa” volt. A legutóbbi idők fejlesztései ellenére nagyon sok nehezen megoldható problémával küzd. Tárgyilagos őszinteséggel, tabutémákat sem megkerülve, fel kell tárni ennek okait. A problémahalmaz rendkívül összetett és főként az utóbbi 50, illetve 30 év történéseiben keresendő, úgymint:

- brutális településszerkezeti beavatkozások a környező történelmi külvárosokban és a belváros határain,
- településszerkezeti kapcsolat hiánya a mai határoló városrészekkel,
- közlekedés, parkolás megoldatlansága, gyalogos közlekedés alulértékelése,
- tulajdonviszonyok és szociális kérdések – az 1990-es években koncepciót és kontrollt nélkülöző ingatlanértékesítéseivel a város komoly szabályozási eszköztől lett megfosztva, aminek a mai napig súlyos kárát látjuk
- a belvároshoz közeli, megvalósult és tervezett multi bevásárló központok végzetes hatása,
- a belvárost éltetni hivatott kiskereskedelem helyzete,
- városképi sebek,
- jogszabályi bizonytalanságok, hiányosságok, stb.

Mindezeket felismerve az örökségi értékek megőrzésében konkrét feladatok várnak megoldásra.

A KORAI KIRÁLYI VÁR ÉS ÉPÜLETEI

Legfontosabb feladatnak tartjuk a korai fejedelmi, majd királyi központ bemutatását. Bízató, hogy az ehhez szükséges nagyszabású régészeti feltárások a közelmúltban megtörténtek a székesegyház közvetlen környékének és a templom belső padozata alatti rétegek megkutatásával. A végső cél a korai királyi vár és palota részleteinek bemutatása a Kossuth utca és a Szent Anna- kápolna északi falának vonalában. Az itt álló objektumok a magyar államalapítás korának felbecsülhetetlen értékei, történelmünk becses korszakának tanúi, melyek a nemzeti önbecsülés fokozásában és a turizmus fellendítésében is jelentős szerepet játszhatnak. (A történelmi hagyomány alapján e helyen állt Géza fejedelem, az államalapítók egyikének palotája, palotakápolnája. Egy lengyel forrás szerint ide temették el feleségével, Adelheiddel együtt. A korai királyi várat és palotát Szent István király alapította. Itt született Szent Imre herceg. A később kibővített Szent Péter-templom a koronázási szertartások állandó állomásává vált, itt koronázták meg IV. Bélát.)

PRÉPOSTSÁGI ÉPÜLETEGYÜTTES

A Szent István által alapított prépostsági templom a nagy király uralkodási idejétől egészen az 1543-as török ostromig Székesfehérvárt a magyar királyság szakrális fővárosává tette. A királyi bazilikában zajlottak a keresztelők, az esküvők, koronázások és temetések. Itt őrizték a koronát, az államkincstárat és a levéltárat. Az erődített kerítésfalakon belül északon állt a préposti palota, a terület tengelyében a koronázó templom, ettől délre a kolostorkerengő mentén a káptalan. A prépostsági épületegyüttessel kapcsolatos feladatok:

Mivel a magyar műemléki törvény szerint bárminemű tervezés és építkezés csak a régészeti feltárások befejezésével folytatható, elsődleges szükségszerű feladatként meg kell határozni, hogy a feltárások befejezéséhez térben és időben milyen feladatokat kell elvégezni és ehhez biztosítani kell anyagi vonzatát.

A romkert kialakítása kapcsán le kell szögeznünk a következő tényeket: egyértelműen állítható, hogy a feltárások során nem került elő olyan leletanyag, mely nagyobb méretű rekonstrukciót lehetővé tenné. Ezért a romkertben az újonnan feltárt részletek megtartása mellett az 1938-as állapotok visszaállítását tartjuk szükségesnek. Természetesen a romok állandó gondozása mellett az éghajlati problémák nem okoznak jelentős kárt.

III. 1/7. TÖRTÉNELMI BELVÁROS értékvédelmi terv

A korábbi igényt, hogy az egykor szakrális központként működő Szűz Mária- prépostág templomának romjait alkalmassá kell tenni arra, hogy újra zarándokhelyé válhasson, a püspökség mellett a napjainkban elkészült zarándokközpont jelentősen elősegíti.

A bazilikában feltárt sírok csontanyaga további vizsgálatokra alkalmas, rendszerezett módon, acélládákban vannak elhelyezve az ossariumban. Az azonosításukat esetlegesen elősegítő genetikai vizsgálatuk jelenleg zajlik. A csontok végleges elhelyezésének módja és helyszíne a székesfehérvári romterületen a vizsgálatok eredménye függvényében oldható meg. A leletanyagot és az építészeti kőanyagot, ha lehet rekonstrukcióban, be kell mutatni a királyok emlékéhez méltóképpen kialakítandó bazilikatörténeti múzeumban.

Fontosnak tartjuk egy Magyarság Központ kialakítását – a helyszínen vagy annak közelében –, melyben az Árpád-házi és későbbi uralkodóinkhoz kapcsolódó emléktárgyakunk, (tárgyi emlékek, síremlékek, koronázási jelvények, magyar szentjeink, stb.) eredetiben vagy másolatban lenne elhelyezve.

A püspökséggel egyeztetve feltárássra és bemutatásra javasoljuk a nemzeti és keresztény történeti emlékeink közül az egyik legfontosabbat, a préposti palota épületegyüttesét és a bazilika északi mellékkápolna sorát.

Javasoljuk továbbá mérlegelni a romterület déli oldalát szegélyező térfal, azaz a Táncsics Mihály utca és a Kossuth utca közötti 3 ház szerepét és sorsát. Míg az épületek felszín feletti felépítménye a környezet unikális rangjához viszonyítva kevésbé értékes építészeti teljesítménynek tekinthető, a pinceszint a prépostsági épületegyüttes egyik elemét, a 11. századi káptalan épületeinek maradványait rejti.

SZENT KERESZT PLÉBÁNIATEMPLOM

A Szent Kereszt-templom Székesfehérvár Árpád-kori történelmének egyik legbecsesebb, legrégebbi építménye. A Rózsa utca 2-3-5. házak alatt a feltárt templom falai homokkal vizsztatóltva várják a helyreállítást. Bemutatása viszonylag csekély ráfordítással megoldható. Bemutatóhelyként, információs táblával megjelölve szolgálhatná az idegenforgalmat is.

KÉSŐI KIRÁLYI VÁR, VÁROSFALAK

Történelmi adósságunk a középkori Belváros egykori határainak kihangsúlyozása, miközben a mai élet megköveteli a városmag településszerkezeti elszigeteltségének feloldását is. Ezért az egyik teendő a már megtalált városfalak műemlékileg hiteles bemutatása, lehetséges hasznosítása, további feltárása, bástyák, kapuk, hidak, árkok jelzése. A közelmúltban Liszt Ferenc utca torkolatában ez már elkezdődött, azonban a bemutatott Palotai-kapu terepszintig felfalazott maradványai, azok korlátozott vizuális jellege miatt kevés élményt tudnak nyújtani a közönség számára.

Már a múlt század végi belvárosi rendezési tervek is foglalkoztak egyes összefüggő várfal szakaszok bemutatásával, ún. várfalsétányok kialakításával. A legrégebbi, Európában mindennél elfogadott műemléki szabály szerint Fehérváron is szükségszerűnek látjuk a turisztika szempontját is figyelembe véve a történelmi városmagok városfalak mentén történő kibontását, bemutatását, a terület parkosítását, akár a nem értékes házak bontása árán.. Ezt megtette Pécs, Buda, Kőszeg és a burgenlandi Ruszt.

Manapság ebben az esetben is komoly gondot okozhat az önkormányzati tulajdon vagy a magántulajdonosi egyetértés hiánya, bár egyes sávokban, mint a Szent István téri házak végében ez megoldható lenne. Ugyanígy meg kellene találni a módját a Jókai utcai udvarokon és a Várkörút mögötti telekhatárokon a várfalmaradványok műemléki helyreállítását és bemutatását. Ugyanígy a Táncsics Mihály u 2-6. között a városfal, a Monostor bástya és az ötszög alakú torony. Mindegyik esetben a hosszan tapasztalható, jelentős szintkülönbség formájában megmutatózó nyomvonal szinte kínálja a lehetőséget.

III. 1/7. TÖRTÉNELMI BELVÁROS értékvédelmi terv

- Fontos lenne a régészeti kutatásokat nem csupán az aktuális, rendszerint magánéros beruházásokhoz kötni, hanem a belváros területén meglévő még feltáratlan helyeken kiegészíteni a városhatárral kapcsolatos eddigi ismereteket. A Bástyai utca 15. sz. üres telken (szoborpark), a IV. Béla által építtetett és lakott, egyedülálló újabb királyi vár és palota részletei várnak feltárássra és bemutatásra.
- A feltárt objektumokra vonatkozó információs táblák elhelyezése: felétlenül szükséges.
- A közelmúltban számos szenzációt keltő feltárással, lelettel, felismert bizonyossággal lepték meg a régészeink a szakmát és a közvéleményt is. Ezek általában eseti beruházások előzményeként kerültek napvilágra. Nagyon szimpatikus, dicséretes kezdeményezés volt, hogy ellenőrzött körülmények között, szakemberek kíséretében az érdeklődő lakosság is megismerhette, láthatta a feltárt eredményeket. Megoldást kell találni arra, hogy e beruházások befejeztével ezek a közkincsek, ha korlátozott időben is, bemutatásra alkalmasak és megtekinthetők legyenek.

KÖZÉPKORI PINCEK, MARADVÁNYAIK

Székesfehérvár utcáin sétálgatva a legutóbbi 300 év építészetének „termését” csodálhatjuk meg. A török kor előtti idők tanúi jószerivel csupán a Szent Anna-kápolna, az Oskola utca 6. számú ház kőfalazata és újabban a helyreállított Hiemer-tömb részeként a Caraffa-ház gótikus egykori vásárcsarnoka. Viszont a föld alatt, a pincékben ott lapul szinte az egész középkor. Még az újabb építésű modern kori házak alatt is előfordul. A műemlékek részletes ismertetését szolgáló fejezetben számos szöveg első mondatában szerepel, hogy „középkori maradványokra épült...”. Székesfehérvár városa és néhány intézménye 35 éve őrzi egy pótolhatatlan kincs 1-1 porlepte, kifakult másolatát. 1986-1990-ben Székesfehérvár Műemléki Rehabilitációs Rendezési Tervének előkészítésére a Fejér Megyei Tervező Irodában Schulz István építész vezetésével az „aranykezü” szerkesztői felmérték a belváros összes épületének összes szintjét a pincétől a padlásig, sőt a tetők felülnézetét is. A felmérések szintenkénti összerajzolásával elkészítették a Belváros ún. vezérszintjeit kis léptékben, ping-pong asztal nagyságú, finom kézírásokon, mint egy hatalmas térképet, ahol nem csupán a házak kontúrja látszik, hanem az egyes helyiségek is. Ezek között elkészült a pincék vezérszintje is, azaz az egymás mellé rajzolt összes pince, a boltozatok bejelölésével. Ezt a lapot széthajtogatva, kitárulhat előttünk Fehérvár középkorának jelentős része. Más magyar város nem rendelkezik ilyesmivel, de talán még Európában is kevesen!

A fenti vezérszint alapján a Belváros pincéiről kormeghatározással, esetleg falkutatással, állapot felméréssel, fotódokumentációval, leírással, művészettörténelmi értékeléssel és hasznosítási javaslattal egy pince- adatbázis készítése javasolt. Hogy megtudjuk, mink van...

Fehérváron a belvárosi pincék nagy része igen elhanyagolt állapotban van. Helyenként a lejutás sem veszélytelen. A falak sok helyütt vizesek, gondozást, takarítást ritkán kapnak. Néhány kivétellel mindenütt a fölösleges, ócska lomok tárolására használják és a boltozatok alatt szerelői leleményekkel kialakított spontán nyomvonalakon kanyarog a ház összes szennyvíz csatornája és egyéb vezetéke. Tekintsék ezt csupán helyzetjelentésnek. Bizonyára a pince lesz az utolsó, aminek karbantartására a társasházak ritkán egyetértő tulajdonosai költeni fognak. Pedig a kevésszámú jó példa igazolja, hogy a rendszerint kő, vagy vegyesfalazatú, boltozott, szép pinceterek szakszerű hozzáértés, megfelelő gondozás, és a szellőzés biztosítása mellett akár közösségi célra is hasznosíthatók.

III. 1/7. TÖRTÉNELMI BELVÁROS értékvédelmi terv

TÖRÖKKORI EMLÉKEK

Güzeldzse Rüsztlem pasa ikergőzfürdője – a török hódoltság elején 1559–63 között épülhetett, korának egyik legjelentősebb fürdőépülete volt. A törökkor egyetlen látványos maradványa, a hajdani fürdő romjai jelenleg méltatlanul gondozatlan, egyre pusztuló és lassan értelmezhetetlen állapotban vannak. A nemrég még turistaszállóként üzemelő utcai épület és az álló városfal romok mellett lévő középkori pincére felépítendő ház rentábilissá tehető pl. egy wellness hotel számára. Ez a hotel lehetővé tenné a hamam teljes rekonstrukcióját, hiszen a most működő budai török fürdőkből sem maradt meg nagyobb eredeti épületrész. Az építészeti megoldásra országos tervpályázat kiírása javasolt.

Karakas pasa dzsámiját – a kutatások a Városház térre, a Liszt Ferenc utca–Jókai utca–Megyeház utca–Oskola utca találkozási pontjára lokalizálták. Alapfalait az itt álló emlékmű készítésekor találták meg. Építője Karakas Mehmed 1618–21 között volt budai pasa, ekkor épülhetett a dzsámi. Feltételes rekonstrukciónk szerint az épület nyolcszögű alaprajzi elrendezésű volt, belmérete kb. 11×11 m lehetett. Információ elhelyezését fontosnak tartjuk.

TÖMBBELSŐK, MEGNYITOTT UDVAROK

A fehérvári Belváros egyik legszebb intim, hangulatos terecskéje a közterületi használatra megnyitott Kossuth utcai tömbbelső. A sajátosan megrögzült tulajdonviszonyok mellett is törekedni kell – megfelelő vizsgálatokat követően – további magántulajdonú udvarok megnyitására közforgalom céljára, hátsóudvarok összenyitására.

A NYUGATI KAPCSOLAT

A Belváros és a nyugati városrész, Palotaváros kapcsolatának problematikájával szembesülve megoldást kell találni, miként lehet a Palotai út átmenő forgalmát szintben elválasztani a keresztirányú intenzív gyalogosforgalomtól. A megoldás nem a magasban vezetett keskeny hidakban és a csőszerű, félelmet keltő aluljárókban keresendő. Vizionálni kell a Piac téri Várfal-park széles sétányként való szerves átvezetését a palotavárosi oldalra. A hierarchiában az embert kell a gépkocsi fölé helyezni, ehhez azonban megfelelően vezetett utak, eltérő szintek szükségesek. A néhány zebra, mint a 20 ezres palotavárosi lakosság egyetlen stopperórás átfutási lehetősége, méltatlan, ez szűnjék meg. Nagyvonalú, átgondolt, áldozatoktól sem mentes városépítészeti megoldásra van szükség, ami méltó egy ezeréves történelmi településhálózatra épülő, országos példaként fejlesztett, 21. századi nagyvároshoz. Bátor szemlélet és országos tervpályázat javasolt ebben a témában.

INFORMÁCIÓS RENDSZER, KIADVÁNYOK

Szorgalmazzuk minél több tájékoztatás elhelyezését a Belvárosban, igényes külsővel, időtálló anyagból, akár több nyelven is a látnivalókban, műemlékekben gazdag helyeken, épületek falán, tereken, utcákon. Mindezt nem csupán a turisztikai vonzerő érdekében, hanem a helybeliek, elsősorban az ifjúság tájékoztatására is. Jó példaként említhető a néhány éve újjászülött Országzászló tér és a jelenleg felújítás alatt álló Bartók Béla tér információs rendszere, vagy a Nemzeti Emlékhely mellvédjén végigfutó, feliratos fémszalag. Jó szolgálatot tesznek és közérdeklődésre számíthatnak az utóbbi években a forgalmasabb helyeken felállított, helytörténeti témájú szabadtéri kiállítások is. A könyvesboltokban és egyéb árusítóhelyeken sokkal több, a várossal, látnivalóival, helytörténetével foglalkozó képes album, többnyelvű kiadvány, igényes levelezőlap kell, hogy szolgálja az érdeklődőket.

III. 1/7. TÖRTÉNELMI BELVÁROS értékvédelmi terv

MŰEMLÉKI NYILVÁNTARTÁS

Székesfehérvár műemléki védelem alatt álló objektumainak meghatározó része a Történelmi Belváros területén található. Ehhez képest elenyésző a műemlékek száma, melyekkel más városrész – a Felsőváros, Viziváros, Palotaváros és az Öreghegyhez tartozó Csala – rendelkezik. Ezért a Belvárost ismertető kötetben jelezzük azokat az észrevételeinket, amelyeket munkánk során a hivatalos műemléki nyilvántartás adataival kapcsolatban tapasztaltunk.

A hivatalos adatokat egyrészt a Megrendelőtől adatszolgáltatásként kapott 2017-es nyilvántartási listáról vettük át, amely alapján az ugyancsak 2017-ben összeállított és elfogadott Székesfehérvár Településképi Arculati Kézikönyv is készült. Ez a lista volt a meghatározó alapja a jelenleg érvényben lévő „Székesfehérvár Megyei Jogú Város Helyi Építési Szabályzatáról szóló 17/2019. (VII.12.) önkormányzati rendelet (egységes szerkezetben a 27/2019.(XII.3.) önkormányzati rendelettel, és a 9/2021.(II.9.) önkormányzati rendelettel hatályos 2021. február 10-től)” helyi jogszabály vonatkozó mellékletének és tervi ábrázolásának is.

Ugyanakkor a kapott adatokat a LECHNER Tudásközpont által üzemeltetett „E-Építés portál/ORSZÁGOS ÉPÍTÉSÜGYI NYILVÁNTARTÁS/ Védett ingatlanok” napi hatályos adataival is egyenként összevetettük. Az itt kapott adatokat képernyőfotókon megőriztük.

Az alábbiak a tapasztalatunk:

- A hivatalos adatok között kevésszámú eltérés tapasztalható, ezt az adott műemlék ismertetésénél jeleztük.
- Sok esetben viszont elavult a címzés megjelölése, nem követi a közel három évtizede megváltozott utcaneveket.
- Ugyanígy változó szempontok szerint történik az objektum nevének megadása: hol jelenlegi, hol korábbi, illetve egykori funkciók megjelölésével; esetenként konkrét intézménynevekkel, vagy általános megnevezéssel. Egységes szemléletű megjelölés kívánatos.
- Egyes kiemelt területeken, mint a Romkert környéke, azaz a Koronázó tér, vagy a Törökudvar, objektumként pontos tisztázásra szorul a régészeti, a műemléki és a helyi értékvédelem meghatározása. Ugyan ez vár sürgős megoldásra a középkori örökséget is rejtő, egyre romosabbá váló felsővárosi Sörház-malom esetében is. A tervezett nagyberuházás is kikényszeríti a Vasútállomás és környékének örökségvédelmi átgondolását. Ez utóbbira a 4. VIZIVÁROS kötetben adtunk javaslatot.
- Néhány esetben véleményünk szerint indokolatlan a mélyben ugyan régészeti értéket rejtő, de felépítményében csekély örökségi értéket hordozó épület műemléki védelme. (Ady Endre utca, Bástya utca, Táncsics Mihály utca)
- Már a TAK műemléki listájánál is tapasztalható, hogy a műemléki környezet kérdése tisztázásra vár. Ebben nem segít, hogy a hivatalos OÉNY adatközlés ugyan közread műemléki környezetre vonatkozó információt, de a gyakorlati használattal ellentétes szemlélettel.

A fentiek alapján javasoljuk a Székesfehérvár területére vonatkozó műemléki lista alapos áttekintését, és egységes szemléletű korrekcióját, naprakész helyismerettel rendelkező szakértők bevonásával.

Továbbá fontosnak tartjuk a Történelmi Belvárosban további néhány rendkívül értékes épület és a különösen egyes korszakokhoz és művészekhez kötődő, további köztéri alkotások műemléki védelem alá vonását. Tanulmányunkban erre is teszünk konkrét javaslatokat.

MÉG VALAMI...

A már elhunyt székesfehérvári képzőművészeknek nincs állandó kiállítóterme vagy emlékszobája. Áron Nagy Lajos, M. Tóth István, Ballagó Imre, Pallay József, Takács Imre, Lendvai Antal és a közelmúltban eltávozott Sobor Antal, Dienes Ottó lezárt életművei szinte sehol sem láthatók. Székesfehérvár értékes örökségnek részeként a műemléki Belvárosban lenne a helyük, összegyűjtött és mindenki számára megtekinthető módon.